

14.1.19

SCS #1275

T. P. Orance.

TRACTATUS
DE VOCATIONE EFFICACI, QVAE
inter locos Theologiae communis-
simos recensetur, deq; locis specialiori-
bus, qui sub vocatione com-
prehenduntur.

VT DOCTRINA DE VOCATIONE
ne illustrior evaderet, adjectae sunt quae-
stiones aliquot de modis illis, quibus Deo vi-
sum est iam inde à principio, homini verbum vtriusq;
foederis sui, revelare.

Authore ROBERTO ROLLOCO Scoto.

EDINBURGI
EXCVDEBAT ROBERTVS
Walde-graue Typographus Regius.
ANNO 1597.

Cum privilegio Regio.

SCS #1275

SERENISSI- MO POTENTISSIMO.

que Principi, ac Domino suo,

IACOBO sexto Scotorum Regi,

gratiam & pacem à

Domino.

*Ogitanti de eo,
in cuius nomine
parvum hoc o-
pusculum meum
apparere vel-*

*lem, O Rex, quidni debēbat M.
tua potissimum in mentem mihi
venire, quæ primitias laborum
meorum, cuiuscunque demum ij*

sint generis, suo quodam jure sibi
vendicat: & cui primitiæ primi
illius generis laborum & scrip-
tionum mearum, hoc est, com-
mentationum, à me jam sunt ob-
latæ: An non igitur par erat,
ut eidem quoq; primitiæ secun-
di hujus generis laborum nostro-
rum, quod cernitur in locis The-
ologiæ communibus tradendis,
offerrentur. Ab hoc instituto, et-
si multa erant quæ me deterre-
bant, inter quæ imprimis obver-
sabatur mihi Majestas Regia,
& ea quidem, ut ingenuè dicam,
singulari quadam cognitione re-
rum diuinarum adornata, Ma-
iestas,

DEDICATORIA.

iestas,inquam,cujus magnitudi-
nem ferre non poterant,tenuitas
ista mea,simul & opusculi hujus
mei mediocritas:Tamē cum me-
moria repetebam,quanta semper
esse soleat humanitas illa & cle-
mentia tua,cum erga omnes,tum
verò imprimis erga me; decreui
potius in suspitionem audaciæ a-
liquam incurrere,quā officium
erga M. tuam meum, aut poti-
us pietatem humillimam,non te-
statam facere,vel hac ipsa hujus
opusculi mei,quantulumcunq; il-
lud sit,dedicatione. Accipe igi-
tur, O Rex, non tam opusculum
hoc parvum,quàm testimonium
3 animi,

EPISTOLA

animi M. tuæ in Domino ad-
 dictissimi, & paratissimi, pro eo
 ac debeo, & pro modulo mearum
 virium, ad obsequendum M. tuæ
 quacunque in re, & quàm potest
 fieri, submissè. Sed quid est in quo
 ego M. tuæ queo inseruire ma-
 gis, quàm in eo, ut assiduis & se-
 rijs cum Deo meo precibus agā,
 ut tu ipsius gratia ac beneficio
 singulari, virorum qui hoc nostro
 sæculo doctrina & pietate ex-
 cellunt apud exteras gentes, opi-
 nionem illam præclaram, quam
 non immeritò sustines, ad extre-
 mum usque tuearis: ut, & in
 præsentī hac vita fœliciter reg-
 nes,

DEDICATORIA.

nes, & in altera illa socius sis
 cœlestis illius regni (Præ cuius
 gloria, ut hoc dicam obiter, ego
 non ita pridem audiui te terrena
 ista regna omnia despicere, cum,
 inter alia, de Christo, deque pre-
 cibus ad eum solum, non etiam
 ad Angelos, aut sanctos homi-
 nes, qui hac vita defuncti sunt,
 concipiendis, in familiari quo-
 dam sermone, & non nisi paucis
 aliquot præsentibus, multa e-
 rudité (Dicam ad Dei gloriã,
 absque vlla assentatione, quod
 res est) & piè suauiterque disse-
 rebas.) socius, inquam, sis cœle-
 stis illius regni, ac cohæres cum
 capite

EPIST. DEDIC.

capite tuo, summo illo rege, Domino ac hærede omnium, Jesu Christo: Cujus gratia, misericordia, & robur te muniant & protegant, tam corpore; quàm Spiritu, ab omnibus inimicis tuis, tam corporalibus, quàm spiritualibus, in sempiternum. Amen.
 Edinburgi 5. Id. Junij. 1597.

T. M.

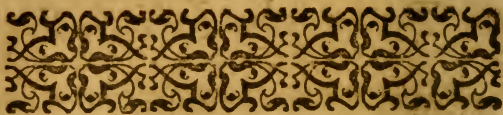
Servus addictissimus,

ROBERTVS ROLLOCVS.

Typographus Lectori. S.

Vm opusculum hoc D. Roberti Rolloci de efficaci vocatione typis committerem, venit fortè in manus D. Theodori Bezæ epistola, ad Scotiam D. Iohanni Iohnstono missa, quæ operum quorūdam ab eodem hoc Authore editorum, et a me excusorum, commentarii, inquā, in Epistolā ad Ephesios, & Analyseōs Epistolę ad Romanos, commendationem continebat. Eam itaque huic operi præmittēdam censui, vt tu (benigne Lector) quodnā viri illius in universa doctrina Theologica exercitatissimi, & de Ecclesia optimè meriti, de hujus Authoris scriptis iudicium sit, perspiceres; & ex eo de cæteris ejus laboribus, vel hætenus exantlatis, vel imposterum ad Ecclesię vsum exantlandis, æstimares: Deum (cum D. BEZA) precatus, vt hunc hominem novis subindè donis auctum fœliciter conservet, & alios, quando ipsi visum fuerit, huic similes operarios in vineam suam emittat. Vale.

*SPECTATAE TVM
PIETATIS, TVM DOCTRI-
NAE VIRO, D. IOANNI IOHN-
STONO amico summè ob-
servando.*

*Erius ad tuas literas, ut serò
mihi redditas, respondeo, mi
Iohnstone, ex quibus per-
gratum mihi fuit intelligere
te saluum ad tuos reversum,
Ecclesias vestras in beato &
tranquillo statu comperisse, quem illis perpetu-
um & securum in longos annos exopto. Et quid-
ni sic futurum confidam? Quum & tam praecla-
rè iam inde ab initio fuerint à magnis illis &
verè fidis servis Dei iacta earum fundamenta:
& qui supervenerunt, non stipulas, neque fœ-
num; sed aurum & argentum, & lapides verè
pretiosos superstruxerint: immò sanctis eorum
laboribus sic Deus manifestè fauerit, ut quicū-
que ad hoc Dei edificium impeerunt, non mo-
dò suis conatibus exciderint; verum etiam pro-
cul,*

cul, velut ipsius Dei manu, sint dissipati, & iam quasi in tenebras exteriores proiecti. Ad hoc accedit rarissimum & pretiosissimum illud Dei donum, quo vos est idem ille Deus dignatus, concesso vobis eo Rege, & in tot, tantisque periculis admirabiliter conservato, qui ad illud singulare pietatis tuenda, & conservanda puritatis Ecclesiarum studium, tantam Christianae Religionis ex ipsis fundamentis cognitionem adiunxerit, ut in eo penè Dominus, & Regia Maiestatis, & sacri ministerij dignitatem videri possit simul contulisse, ut Scotiae iam pridem nihil deesse videatur, unde optima & maxima quaque sint illi speranda, si modo, quod sanè futurum non immeritò confidimus, tanta hac dona agnoscere, & sicut adhuc fecit, illa pergat ad rectum illum summum finem & scopum, id est, ad ipsius omnium bonorum auctoris gloriam dirigere. Hanc verò tam beatam sortem, tibi, ceterisque istic venerandis fratribus, hisce literis gratulandi gaudeo praebitam mihi occasionem, tum ab eo vestrate, D. Davide Dromenio, viro pio, & non indocto, cuius praesentia aliquot dierum nobis hic fuit iucundissima, ad vos revertente, cui has literas comisi; tum ex eo quòd hoc ipso tempore mihi contigit thesaurum nancisci, qui nescio quo sinistro fato quamvis hic in

Epist. Theod. Bezae

*omnium aliorum conspectu versaretur, me tamē
adhuc subterfugerat: thesaurum enim cur non
appellem, & quidem pretiosissimum, illos hono-
randi summę fratris D. Rolloci, tum in Epi-
stolam ad Romanos, tum in Epistolam ad Ephe-
sios, utramq; inter Apostolicas omnes Epistolas
celebratissimam, commentarios? Sic enim ego
quidem de ijs apud me statuo (quod absque ulla
specie adulationis dictum velim.) nihil adhuc
legisse me in hoc interpretationis genere breui-
us simul, & tum elegantius, tum iudiciosius
scriptū, ut ipse me ijs inspectis continere nequi-
verim, nec etiam, opinor, debuerim, quin &
Deo, de hoc utilissimo proculdubio quampluri-
mis futuro labore, gratias magnas agerem, &
tantum hoc vobis bonum, vel toti potius Eccle-
siae concessum gratularer, Deum precatus ut
hunc hominem novis subinde donis auctum fæ-
liciter conservet, hoc præsertim tempore, in quo
propter tantam operariorum in excolenda Dei
nostri vinea raritatem, & paucissimos ex vete-
ranis illis exercitatisimis superstites, triumphæ-
re iam sibi de oppressa veritate Sathan cum suis
videbatur. Caterum, quod ad huius Ecclesię &
Scholę statum attinet, perstamus quidem adhuc
illa verē, ipsis etiā nostris hostibus admirabili,
omnipotentis Dei, et Servatoris nostri manu ve-*

Epist. Theod. Beza.

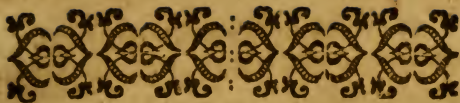
Int ex ipsis mortis faucibus erepti, sed solis adhuc
καὶ ἀσπράτοι inducijs cū hoc anno finiendis freti,
& ab ijs necessariò pendente nostro statu, quæ
tandem in illo nunc Rothomagi coactò cœtu, vel
de bello, vel de pace, (in qua & nos aquis condi-
tionibus comprehendamur) inter ipsum Gallia
Regem & vicinum nobis principem brevi de-
cretum iri speramus. In hoc autem tam incerto
statu illud nos planè solatur, quòd sciamus istud
quantumvis tenue & fragile filum, à quo veluti
suspensi nunc pendemus, ipsius Dei nostri manu
teneri, nunquam passuri ut falsum comperiat
quod, & ex Apostolo didicimus, & toties re ipsa
sumus experti, Omnia videlicet eorū qui Deum
diligunt bono cedere. Vos autē interea nostri in
assiduis vestris precibus memores esse quaeso per-
gite. Ego verò iam ab aliquot mensibus, et sine
que febris, neque calculo, non denique podagra,
vel acribus illis malis vexor, quæ senectam ferè
consequuntur: tamē ita me sentio debilitatum,
ut ab utroque publico munere meo penè cogar
prorsus abstinere, me domi continens, & totus
ad αὐλῶν illam optatissimam intentus: quo me
78. annum iam agētem, ætas ipsa vocat: qua in
re tuas & piorum omnium fratrum preces re-
quiro, & quidem nominatim venerandi mihi
fratris D. Melvini, itidemque D. Petri Iunii,
quæ

Epist. Theod. Beza.

*quem, nisi me fallit memoria, D. Scrimgerus
beata memoria, sibi cognatum hîc olim appella-
bat; quibuscum, adiuncta meo nomine officio-
sissima salutatione, peto ut has tibi communes
esse literas velis: Deum precatus, mi suavisime
frater, ut vos isthîc omnes quam potentissimè &
fœlicissimè adversus omnia pericula domi &
foristueatur. Bene vale. Genevæ, Calendis
Novembris, veteri nostro calculo.*

CLC IC xCVI.

Tuus Beza totus.

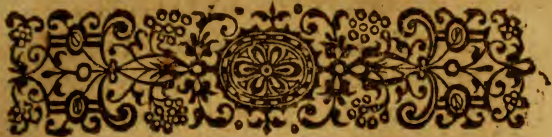
VT INTELLIGAT LECTOR
quem locum habeat sequens tractatus
De Vocatione efficaci in doctrina theologica,
placuit Methodi locorum Theologiæ hæc quasi prima
et rudia quadam lineamenta ducere.

1. **D**octrinæ Theologiæ summa & generalissima capita duo sunt,
1. de Deo. 2. de operibus Dei.
2. Capiti primo generalissimo de Deo subalterni sunt loci,
1. De natura Dei & ejus attributis, quæ vocantur, essentialibus, ut Misericordia, Iustitia, potentia, Sapientia &c.
2. De Trinitate sive tribus in unica Deitatis essentia personis
3. Caput secundum generalissimum, quod est de operibus Dei, habet sub se locos specialiores
1. De opere Dei quod ab æterno est, cujusmodi est generalis providentia & decretum Dei generale de omnibus creaturis, quod inde ab æterno est. 2. De opere Dei quod in tempore est, quodque cernitur in executione æterni illius Decreti & providentiæ divinæ.
4. Sub loco de executione decreti, continentur speciales alij
1. De creatione rerum omnium. 2. De administratione rerum omnium creaturarum.
5. Sub loco generali de creatione continentur speciales alij de particularibus creaturarum speciebus, nominatim verò loci de rationalibus creaturis
1. De Angelo. 2. de homine.
6. Ad locum de homine pertinent inferiores alij
1. De innocentia. 2. De lapsu & peccato primo. 3. De reparatione ipsius.
7. Ad locum de reparatione pertinet locus
De Christo Mediatore in quo facta est reparatio.
8. Ad locum de Christo Mediatore pertinet loci subalterni alij
1. De

Methodus Locorum Communium.

1. De natura ejus. 2. De personali unionē duarum naturarū
3. de officio ipsius triplici. 4. de beneficijs ipsius sive benedictionibus spiritualibus quibus nos benedicit Deus pater in Filio suo Iesu Christo.
9. Ad locum de beneficijs siue benedictionibus Dei in Christo Iesu pertinent inferiores loci de particularibus beneficijs,
 1. De prædestinatione hominis ad vitam, sive electione in Christo quæ fuit ante tempora sæculi. 2. De vocatione Dei in Christo, quæ est in tempore. 3. De justificatione Dei in Christo. 4. De Dei in Christo nostri glorificatione.
10. Ad locū de Prædestinatione hominis ad vitā pertinet locus de prædestinatione hominis ad mortē, sive de reprobatione
11. Ad locum de Vocatione pertinent plures subalterni alij
 1. De Verbo Dei, siue de fœdere Dei utroq; , tam operum, quàm gratiæ. 2. De Scriptura sacra. 3. De peccato. 4. De fide. 5. De spe. 6. De Charitate. 7. De resipiscencia. 8. De libero arbitrio, siue de natura hominis. 9. De gratia Dei.
12. Ad locum de glorificatione pertinent loci
 1. De Regeneratione. 2. De bonis operibus. 3. De merito operum.
13. His omnibus locis de benedictionibus Dei in Christo Iesu, subiecti sunt loci,
 1. De Sacramentis, quasi superiorum omnium sigillis. 2. De Ecclesia Dei, quæ ex superioribus benedictionibus unā cum Sacramentis suis confurgit, & ad quam ex omnes pertinent.
14. Ad locum de Ecclesia spectat locus
De Disciplina Ecclesiastica.

TRACTA-

TRACTATUS DE VOCA-
tione efficaci, deq; particularibus
aliquot locis theologicis sub ea
comprehensis.

De Vocatione efficaci.

CAP. I.

VOCATIO Dei efficax est
qua Deus præscitos ab æter-
no & prædestinatos ad vitā,
ex mera sua gratia per pro-
mulgationem foederis gratu-
iti sive Evangelij prædicati-
onem, vocat ex tenebris in lucem suā admi-
rabile, à potestate Satanæ ad Deum, in Chri-
sto Iesu; vocati autem eadem Dei gratia re-
spondent, creduntq; in eum per Iesum Chri-
stum. Responsio hæc fidei est, quæ re ipsa est
conditio promissionis quæ est in foedere gra-
tuito. Quare efficax vocatio consistit in pro-
missione foederis quæ fit sub conditione fi-
dei, & in fide, quæ nihil aliud est quā imple-
tio conditionis.

Vocationis igitur efficacis duæ sunt partes, prior est externa Dei vocatio prædestinatorum ad vitam, à tenebris ad lucem, idq; ex sola Dei gratia, & per promulgationem fœderis gratuiti sive prædicationem Evangelij. Posterior est interna fides ex eadem Dei gratia sive per Dei Spiritum, à Satana ad Deum: nam posterior Vocationis pars quomodo à fide differat reipsa non video.

In priorè parte Vocationis efficacis primum consideramus personas, vocantem & vocatam; Vocans est Deus propriè solus, qui solus promittit in fœdere suo, qui vocat ea quæ non sunt tanquã sint *Rom. 4. 17.* Persona vocata, sunt ij quos præcognovit Deus & prædestinavit ad vitam: Nam quos prædestinavit eos vocavit. *Rom. 8.* Secundò in prima parte vocationis efficacis habemus causam quæ movit Deum ad vocandum nos. Est autem sola ipsius gratia; nam causa omnium beneficiorum Dei erga nos, est in ipso Deo: Ut enim prædestinavit nos in sese pro benevolo affectu voluntatis suæ. *Ephes. 1. 5.* sic vocavit nos in sese, justificavit in sese, glorificavit in sese, ad laudem gloriæ gratiæ suæ, ut ipsi in solidum sit omnis gloria. Tertiò habemus instrumentum vocationis, quod quidem est fœdus promul-

promulgatum, vel Evangelium prædicatum. Quartò in priore hac parte vocationis efficacis habemus terminos, à quo, et ad quē: Terminus à quo sunt tenebræ, potestas Satanæ, misera illa nostra conditio, quæ est extra Christum, posita in peccato & morte: Terminus ad quē est lux, Deus ipse, deniq; beata hominis in Christo conditio. Ex his videmus locum de verbo Dei, item locum de peccato & miseria, subalternos esse loco de vocatione tanquam capiti generalissimo.

In posteriore efficacis vocationis parte habemus hæc capita notanda. Primùm causam responsionis siue fidei nostræ in Deum, ipsius Dei gratiam, qui fidem hanc intus operatur in nobis per Spiritum sanctum suum cum verbo suo communicatum: Vt enim Deus ex gratia sua vocat nos exterius ad se, ita ex eadē sua gratia in Christo Iesu accendit in nobis fidem eam, qua nos ipsi respondemus.

In secunda parte vocationis quam in fide ponimus, si lubet eam subtiliùs distinguere, duplex est Dei gratia siue operatio in cordibus nostris; Prima est dum per Spiritū suum sanctum creat novam & cælestem lucem in mente priùs obtenebrata, quæ nec vidit, nec videre potuit ea quæ sunt Spiritus Dei. *1. Cor.*

2. 15. Animalis homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei, sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere. In voluntate prorsus perversa ac a Deo averſa creat rectitudinem, denique in omnibus affectibus novam sanctitatem. Ex hac creatione existit illa nova quæ vocatur creatura, ille novus qui vocatur homo, qui secundum Deum conditus est ad justitiam & sanctimoniã veram. *Ephe. 4. 24.*

Papistæ hanc primam in fide gratiam et Spiritus sancti operationem vocant non creationem novæ alicujus creaturæ, quæ antea non fuit, sed exsuscitationem bonitatis & sanctitatis, quam dicunt etiam mansisse in natura hominis post lapsum illum primævum, & quam libertatem arbitrij vocant, quam in lapſu non planè interiisse dicunt, sed attenuatam modò & debilitatam fuisse. Atque hæc, quam vocant, libertas arbitrij, nihil est aliud profectò, quam naturæ illa sanctitas & vita Dei, lux spiritualis, quacum creatus est jam olim homo in principio. Sed de ea suo loco erit dicendum. Dicunt igitur post lapsum hominis mansisse non solum facultates animi, sed etiam qualitates sanctas facultatum, sed læsas ac debilitatas. Atque hæc est ipsis illa arbitrij libertas quam dicunt excitari per prævenien-

tem

tem siue operantem gratiam, quam definiunt motionem foris quasi stantem ad ostium cordis, ipsumque pulsantem. In prima gratia, quam dicimus creationem sanctarum in anima qualitatum, homo habet se tantum patheticè, & est tanquam materia. In illa enim prima creatione siue redintegratione omnis boni & sancti in facultatibus animi, quæ sancta qualitas esse potest cujus beneficio coopere-
tur animus cum Spiritu Dei, cum gratia operante? Non tamen dicimus hominem in nova illa creatione habere se ut truncum aut stipitem, quum in anima hominis sit potentia passiva, ut sic dicam, ad recipiendam illam sanctam qualitatem & vitam Dei, sit facultas ac vita rationalis, quæ quidem potentia non est in trunco aut stipite. Adversarij autem dicunt in excitatione libertatis arbitrij cooperationem esse ipsius libertatis, quæ vel recipit & admittit, vel rejicit illam gratiam, quam dicunt operantem siue prævenientem. Ergo operationem tribuunt gratiæ, cooperationem vero libero arbitrio.

Secunda gratia siue secunda Spiritus Dei operatio in secunda vocationis nostri parte, siue in fide, est ipse actus fidei, vel actio promanās à nova illa creatura, mētis illuminatæ

actio in cognoscendo Deum in Christo, voluntatis sanctificatae actio in amplectendo vel apprehendendo Deum in Christo. Hic agens principalis, siue principalis operans, est ipse Dei Spiritus, qui post primam illam gratiam & creationē manet ac habitat in nobis, at manendo non otatur, sed perpetuò aliquid boni agit & operatur in nobis & per nos. Secundarius agens siue cooperans est ipse animus humanus, vel potius novus homo, et in animo ac facultatibus animi ipsa nova creatura. Per hanc Spiritus S. vt sic dicā, cognoscit, vel quod idem est, in cognoscendo Deum Spiritus sanctus vtitur nova creatura: per hanc Spiritus sanctus Deum in Christo amplectitur atque apprehendit. Sic loquitur Paulus *Rom. 8.* Spiritus sanctus, inquit, interpellat pro nobis suspirijs inenarrabilibus. Ecce actionem suspirandi Spiritui tribuit, tanquam principali agenti. In hac secunda gratia quæ est actio siue opus fidei, non jam habemus nos ipsi merè patheticè, sed acti per Spiritum sanctū agimus, excitati ad credendū credimus, vno verbo cū operante Spiritu S. cooperamur, ac Spiritus sancti συνεργοι sumus.

Adversarij dicunt secundam gratiam in fide esse actionem liberi arbitrij, qua nos per
liber-

libertatem arbitrij nostri disponimus nos ipsos, & præparamus ad gratiam justificantem, credendo, sperando, poenitendo. In hac actione principalem agētem dicunt non Spiritum quidē, vel motionem, vt ipsi loquuntur, Spiritus; verūm libertatem arbitrij, quam dicunt in agendo præire & operari, cum illa motio Dei subsequatur & cooperetur. Nihil hīc loquuntur de Dei Spiritu, siue in prima, siue in secunda gratia, qui reuera agens est in vtraque sicuti diximus, sed motionem nescio quam foris stantem & pulsantem Spiritus sancti loco substituunt. Hanc motionem dicunt excitare libertatem arbitrij, hanc dicunt cooperari cum libertate arbitrij jam operante, nosq; ad gratiam justitiæ præparante. Hæc eorum doctrina peregrina est, neq; sapit Scripturam Dei sanctam aut Scripturæ phrasin. Hactenus de gratia Dei in fide, siue secunda vocationis nostri parte duplici.

Deinde in ea considerandi sunt termini, qui ijdem sunt, qui in vocatione eam antecedente fuerant. Ad hanc secundam efficacis vocationis partem pertinet Doctrina fidei, quæ reipsa videtur eadem cum ea. Fidem sequuntur Spes, Charitas, Resipiscētia; Resipiscētiæ subalternus est locus de libero arbitrio.

*De verbo Dei siue fœdere in genere, & de
fœdere operum in specie.*

CAP. 2.

LOco generalissimo de vocatione subalter-
nus est primùm locus de verbo Dei siue
fœdere, deinde locus de peccato & miseria
hominis, tertio locus de fide, quã sequuntur
spes, charitas, et resipiscentia. Quare nunc de
verbo siue fœdere Dei erit dicendum, si pri-
mùm de hoc admonuerimus, quod totum
verbum Dei ad fœdus aliquod pertineat: ni-
hil enim loquitur Deus homini extra fœdus:
Vnde à fœdere siue testamento Dei vtraque
Scriptura & vetus & nova, qua continetur v-
niversum verbum Dei, appellationem suam
est sortita.

Fœdus Dei in genere est promissio sub
certa aliqua conditione. Est autem duplex,
primum: fœdus operum; secundum, fœdus
gratiæ. Paul. *Gal. 4. 24.* duarum pactio-
num disertè meminit, quæ in veteri Testamento
adumbratæ sunt per duas fœminas tanquam
typos, nempe, *Hagaram* ancillam & *Saram* li-
beram, Nam hæ, inquit, sunt duæ illæ pactio-
nes. Nunc igitur de duplici hoc fœdere di-
camus quædã, ac primũ de fœdere operum.

Fœdus

Fœdus operum, quod & legale siue naturale vocari potest, fundatum est in natura quæ fuit in creatione pura sanctaque, & in lege Dei, quæ in prima creatione insculpta fuit hominis cordi. Postquam enim Deus naturam hominis creavit ad imaginem suam puram & sanctam, legemque suam insculpsit menti ipsius, percussit cum homine fœdus, in quo promisit ei vitam æternam sub conditione operum sanctorum & bonorum, quæ nimirum responderent naturæ creatæ sanctitati & bonitati, legique ipsius essent conformia. Quòd autem natura informata sanctitate, iustitia, & legis notitia, sit fundamentum fœderis operum vel ex eo apparet, quòd non stetit cum iustitia Dei percutere fœdus sub conditione bonorum operum & obedientiæ legis perfectæ, nisi ipse naturam prius creasset bonam sanctamq; , eiq; legem suam insculpsisset, ex qua bona illa opera proficisci deberet. Quamobrem etiam cum populo Israelitico repetiturus esset fœdus illud operum, primum dedit legem insculptam tabulis lapideis, deinde percussit cum populo fœdus suum, Facite hæc, inquit, & vivetis. Ergo fundamentum fœderis operum erat, non quidem Christus, non gratia Dei in Christo, sed natura

tura hominis in prima creatione sancta integra & legis notitia informata. Foederis enim operum nullus fuit in principio mediator qui intercessit inter Deum et hominem, ad hoc ut in ipso tanquam mediatore Deus percuteret foedus suum cum homine. Cur autem mediatore non fuerit opus in causa est, quod etsi duæ fuerint partes contrahentes, tamen non fuerint inter se dissidentes ita ut ad reconciliationem faciendam opus habuerint mediatore aliquo: Nam in foedere operum pangendo Deus tanquam amicus cum hominibus tanquam amicis pactus est: In creatione enim fuimus deo amici, non autem inimici. Haftenus de fundamento foederis operum.

Quod in foedere operum promittitur, est vita æterna primum, non iustitia: quia homo in creatione iam iustus fuit & integer, cum originali illa, quam vocant, iustitia; nisi dicas promissam esse in foedere operum iustitiam factorum & operum, qua Deus hominem postquam iam bene operatus esset, iustum pronunciaffet ac declarasset: Duplex enim est iustitia consideranda in foedere operum, prima est iustitia originalis, quæ nihil aliud est quam naturæ sanctitas et habitus quidam. Hæc iustitia extra controversiam non est promissa in foedere

foedere operū: fuit enim foederis fundamentum. Altera iustitia est quæ sequitur bona opera naturæ sanctæ & iustæ, vocarique potest Iustitia factorum: Postquam enim homo jam benè iustèque fecisset secundum iustam bonamque naturam, tum iterum quasi iustus fuisset, & Deus eum declarasset iustum ex bonis operibus factisq; suis Deo gratis & acceptis, atque sic jam iustificato dedisset vitam æternam. *Paulus* enim ad Romanos docet imputationem aliquam iustitiæ ex operibus bonis esse, si modò sint opera perfectè bona: Vnde usurpatæ sunt hæ loquutiones: *Abraham* non est iustificatus ex operibus: Ex operibus nulla caro iustificabitur. Hactenus de foederis operum promissione, siue de rebus promissis in foedere operum.

Nunc videamus ipsius conditionem. Foederis operum cōditio est operum bonorum; operum, inquam, bonorum proficiscentium non à Christo vel gratia Christi, sed à natura sola integra, legis notitia informata, perfectèque bona, qualis fuit in creatione: proficiscentium videlicet ab ipso foederis operum fundamento. Ergo opera merè naturaliter bona duntaxat requiruntur, tanquam conditio in foedere operum.

Ergo

Ergo hac conditione excludis fidem Christi? Excludo. An excludis quoque hac conditione à foedere operum, opera gratiæ & regenerationis? Excludo quoque. At foedus operum passim in Evangelio proponitur ijs qui sunt sub gratia & in Christo Iesu? Quoties enim beneficientibus promittitur merces vitæ æternæ? Ergo in foedere operum intelligenda quoque sunt opera Regenerationis, quum istiusmodi opera requirantur ab ijs qui sunt sub gratia? Respondeo, antecedens falsum esse: Nam si quando audimus vel legimus in Evangelio gratiæ, bona opera requiri ab ijs qui in Christo sunt, & ab ipso jam iustificati sunt, in eum scilicet finem vt vitam consequantur æternā, non est putandum agi cum ijs ex formula foederis operum, quia in Evangelio ab ijs qui in Christo sunt, requiruntur bona opera, non quæ ex natura vel naturæ viribus proficiuntur, sed tantum quæ promanant ex gratia regenerationis. Nusquam enim legimus in novo Testamento eos qui in Christo sunt vrgeri ad opera illa foederis operum quæ naturaliter bona sunt, aut ijs etiam proponi foedus illud operum vt per ipsum & ipsius opera quæ naturaliter bona sunt vitam consequantur. Non enim leges vsquā
dictum

dictum ijs qui sunt in Christo: Facite hoc vestris viribus freti vt vivatis: quæ revera est sententia foederis operum.

Nam quod ad illum locum, *Math. 19. 17.* in quo Christus dixit juveni cuidã, qui compellavit eum dicens: Magister quid boni faciam vt habeam vitã æternam; respondit autem Dominus ac dixit, Si vis ad vitam ingredi serva mandata: fateor equidem illo in loco agi de foedere operum, et à Domino ibi propositam esse juveni foederis operum formulam. Verùm sic respondit Dominus ei qui quærebat sibi vitam ex lege, & adhæsit foederi operum, imò præfidebat operibus tanquam meritis. Cuivis autem qui est extra Christum, quæritque justitiam ex lege & operibus legis, proponenda est pactio operum legalium simul & norma legis operum, eo scilicet fine, vt si possit fieri, præparetur sensu peccati & miseriæ suæ ad foedus gratiæ in Christo amplectendum. Dixit enim Juvenis ille Domino, vt ad verba ipsius redeam, Quid boni faciam? Ergo quærebat vitam æternam ex factis, non ex fide Christi. Respondit itaque Dominus accommodatè ad quæstionem ab ipso propositam: Fac hoc & vives: Quæ formula nunquã proponi solet in Evágelio ijs, qui semel Christum

stum sunt amplexi & professi: Nam ab ijs opera illa naturæ bona nunquam requiruntur ex formula foederis operum, neque etiam promissiones sunt ijs factæ sub conditione istorum operum.

Requiruntur quidem fateor bona opera ab ijs qui jã in Christo sunt, & justificati sunt: sed ea sunt opera gratiæ & Regenerationis omnia, & quidem solius gratiæ, non etiam liberi, vt vocant, arbitrij, vel naturæ bona opera: vt scias ijs qui jam in Christo sunt hæcenus abolitum esse foedus illud operum, quatenus per id vel justificatio vel salus obtinetur. Manet quidem, fateor, lex quæ est norma illorum operum propriè & primò, eorum, inquam, quæ requirebãtur in foedere operum; sed jam alium quendam vsum habet, manetque nunc vt norma & regula operum gratiæ & sanctificationis: Cessavit ergo lex, vt norma est operum naturæ ex formula foederis operum, manet verò ijs qui in Christo sunt vt est regula operum gratiæ. Eadem enim Dei iustitia perpetuò manet sui similis: Lex autem Dei est imago quædam iustitiæ divinæ: Ergo lex Dei necesse est maneat in perpetuum, licet non semper eundem vsum obtinens, & eorundem operum regula & norma permanens,

mens. Sed de hoc postea fusiùs erit dicendum.

Hic quæritur, an in fœdere operum requisita sunt ab homine opera bona in creatione prima, tanquam vitæ promissæ meritoria? Respondeo, minimè id quidem: sed requisita sunt ab homine in creatione tantùm vt officia gratitudinis erga Creatorem, propter illud creationis bonum, ad glorificandum videlicet Deum Creatorem. At inquies, *Paulus* ad *Rom.* quum disputat adversus opera naturæ, (nam in illa ad *Rom.* Epistola præcipuè adversus hoc genus operum disputat) disputat, inquam, adversus ea vt merita, non tantùm vt gratitudinis officia ac testimonia. Ergo verisimile est præscripta fuisse homini in creatione vt meritoria? Respondeo, *Paulus* ibi exagitat quidem ea vt merita, sed id facit non ex sensu suo, verùm ex hypothesi Iudæorū, qui co cæcitatibus sunt prolapsi, vt opera naturaliter bona putarint non tantùm bona esse & iusta: sed etiam meritoria esse iustitiæ & vitæ. Sed de hac cæcitate Iudæorum dicemus postea fusiùs. Haftenus de conditione fœderis operum, et omninò de fœdere operum pro ratione nostri instituti.

De Fœdere gratuito.

CAP. 3.

IN Fœdere quod vocant gratuitum vel Evangelicum, fundamentum primum est Mediator Iesus Christus, atque is crucifixus & mortuus: vel, quod idem est, sanguis mediatoris, cujus quidem efficacia est duplex: prima est ad satisfaciendum justitiæ & iræ Dei adversus peccata nostra, & propter violatum jam fœdus illud operum. Secunda est ad promerendum novam Dei gratiam & misericordiam erga nos. Atque hæc gratia sive misericordia Dei quæ profluit ex sanguine mediatoris secundum est fundamentum fœderis gratuiti, quo reconciliamur deo, & cum eo in gratiam redimus. Fundamentum igitur proximum & immediatum fœderis gratuiti, est mera Dei gratia vel potius misericordia, quæ præsupponit hominum miseriam, non autem naturam, aut aliquid in natura boni: cum naturæ bonitas jam post violatum fœdus illud operum planè perditam sit, hoc est, natura quod ad sanctitatem, justitiam, & sapientiam attinet amissa est: Nam libertatē arbitrij, hoc est, naturæ bonitatem & sanctitatem, attenuatam tamen & debilitatam, ut isti loquuntur, in natura

ra corrupta non agnoscimus. Atque hæc de fundamento fœderis gratuiti. Super hoc fundamentum primùm sanguinis Christi, deinde misericordiæ Dei, exstructum est fœdus illud quod vocant gratuitum.

Promittitur in fœdere gratuito primùm justitia, quam quidem necesse fuit primùm promitti, quia jam violato fœdere operum planè amissa & deperdita fuit originalis illa, quam vocant, justitia, & in ejus locum subingressa est injustitia. Iustitia autem ea quæ primùm omnium in fœdere gratuito promittitur, non est inherens aliqua, qualis fuit illa originalis: sed justitia est ipsius mediatoris Christi, quæ nostra fit per fidē & imputationē Dei, vnde justitia Dei vocatur ab Apostolo: Nam sine hac justitia quā imputatam dicimus non possumus omninò consistere coram illo tribunali: per hujus autem justitiæ imputationem justificari dicimur corā Deo. Post hanc justitiam quæ consistit in imputatione, in fœdere gratuito promittitur deinde inhærens quædam justitia, & naturæ sanctitas atq; bonitas, qualis in lapsu hominis deperdita est, in hac quidem vita inchoanda, in altera verò perficienda. Atque justitia hæc inhærens nihil aliud est quam vita nostra æterna, quæ in

terris inchoatur, in cælis autem perficitur: fluitque vita hæc cælestis & spiritualis ex illa Christi iustitia quæ nobis per fidem imputatur: nam Christi illa iustitia ad vitam æternam in nobis, est efficax per Christi Spiritum sanctificantem & vivificantem. Atque hæc de promissione quæ est in fœdere gratuito.

Reliquum est ut videamus fœderis gratuiti conditionem. Nomen ipsum fœderis gratuiti nullam videtur fœderis conditionem præ se ferre: nam fœdus gratuitum ideò dicitur quòd Deus gratis, hoc est, ut videtur, citra omnem conditionem promittat nobis iustitiam & vitam, nam qui gratis se daturum aliquid promittit, is nullam conditionem restipulatur. Sed verbum gratuiti, vel particula gratis, non excludit planè omnem conditionem: verum eam tantum conditionem excludit quæ est in fœdere operum, hoc est, conditionem virium naturæ, & operum naturaliter bonorum ac iustorum, quæ omninò non possunt consistere cum gratia Dei in Christo Iesu. Neque enim libertas ista arbitrij, quæ importat aliquam naturæ puritatem & sanctitatem, neque etiam opera liberi arbitrij, quæ vocant, possunt coherere cum gratia Dei in Christo Iesu. Quam igitur, inquires, admittit illud

illud verbum (gratuiti, vel gratis) conditionē in fœdere gratuito? Respondeo non aliam profectò quam eam, quæ potest consistere cum Christo & mera Dei gratia: Ea autem sola est fides, quæ & ex gratia est (gratuitum enim est Dei donum. *Philip. 1. 29.* datum est vobis non solum in eum credere, sed etiā pro eo affligi) & pro objecto suo habet, primum Christū, deinde misericordiam Dei in Christo Iesu: Fides enim amplectitur misericordiam Dei in Christo, & in nobis facit Christū efficacem ad justitiam & ad vitam. Ideò Paulus *Rom. 4. 6.* ex fide dicit hereditatem esse, ut sit per gratiam: & *Ephes. 2. 8.* Gratia estis servati per fidem, idque non ex vobis: hoc est, ut ipse exponit postea, non ex operibus: Ex quo colligit salutem, quia ipsa est ex gratia Dei per fidem, merum Dei donum esse. Quamobrem cum gratia & misericordia Dei fides optimè consistit, utpote sine qua non possit Christus & misericordia Dei in ipso efficax esse ad justitiam & ad vitam: Nisi enim fide recipiatur Christus & Dei in ipso misericordia, Christus & misericordia Dei in ipso nihil nobis ad justificationem & vitam prodesse possent.

Hic tamen notandum est Deum, qui pro-

mittit iustitiam & vitam sub conditione fidei, non tam habere rationem fidei quæ in nobis est, idque ex Dei dono, quam objecti, hoc est, Christi & misericordiæ ipsius Dei, quæ fide apprehendenda est: Nam non tam fides nostra apprehendens, quam Christus ipse, cum misericordia Dei in ipso, fide apprehensus, causa est cur Deus impleat fœderis promissionem in nobis justificandis & servandis. Quare conditio fœderis gratuiti non est fides sola, nec objectum fidei solum, quod est Christus, sed est fides cum Christo, hoc est, fides Christum apprehensura, vel Christus cum fide, hoc est, Christus fide apprehendendus.

Quamobrem illud semel notandum, idem esse re hæc tria, fœderis gratuiti fundamētum, fœderis gratuiti conditionem, denique causam cur impleat Deus fœderis gratuiti promissionem: Ratione tamen differentia est inter hæc aliqua: Nam Iesus Christus est fundamentum ut absolutè consideratur, citra applicationem aliquam quæ fit ad nos; Est autem conditio fœderis Christus ut ad nos applicandus & fide apprehendendus est: Conditio enim omnis est rei futuræ & præstandæ: Causa denique cur impleatur promissio fœderis, est Iesus Christus ut iam per fidem applicatus

plicatus est & apprehensus. Quum igitur dicit nos Paulus fide justificari, sensus est, nos justificari per Christum fide jam applicatum nobis in efficaci vocatione, quæ beneficium justificationis ordine naturæ antecedit.

Queritur hîc, an non in conditione foederis gratuiti aliquam partem habeant opera gratiæ & regenerationis, quæ vocâtur: exclusa enim jam sunt opera naturæ bona omnia. Respondeo ne opera quidem regenerationis contineri in conditione foederis gratuiti. Primum enim foedus gratuitum percutitur cum injustis & non regenitis; quæ autem possunt esse opera injustorum & non regenitorum bona & justa. Deinde in foedere gratuito promittitur ipsa regeneratio vnà cum omnibus bonis sanctisq; suis operibus: nam in foedere gratuito promittuntur omnia dona Christi, promittitur omnis gratia credentibus: Promissio autē foederis necesse est differat à conditione foederis.

At, inquires, pluribus in locis novi Testamenti promittitur vita æterna siue merces, vt vocatur, vitæ æternæ, sub conditione bonorum operum, hoc est, operum Regenerationis, vt *1. Timoth. 4.* Pietas ad omnia est utilis, habens promissiones et hujus et futuræ vitæ,

Luc. 1.4. Retribuetur tibi in resurrectione iustorum. *Math. 5.* Merces vestra est copiosa in coelis. *Mat. 19.* Non perdet mercedem suam. *Gal. 6.* Bonum faciendo non fatigemur, tempore enim suo metemus non defatigati. *Eph. 6.* Scientes quod quisque fecerit boni, hoc reportabit à Deo. *Heb. 6.* Non iniustus est Deus ut obliviscatur operis vestri, & dilectionis quam ministrastis sanctis. *2. Thess. 1.6.* Tamen iustum est apud Deum retribuere ijs vicissim qui affligunt vos, afflictionē : vobis verò qui affligimini relaxationem nobiscum.

Ad hæc respondeo: Ut quidem mihi videtur, in novo Testamento tria promissionum genera distincta sese offerunt. Primum est ipsa promissio fœderis operum, in qua promittitur vita aeterna sub conditione operum ex naturæ viribus proficiscentium. Secundum est promissio fœderis gratuiti quæ fit sub conditione fidei. Tertium genus promissionum efficiunt promissiones, ut sic eas appellem, particulares & subservientes fœderi gratuito, quæ passim inveniuntur in Evangelio sub conditione operum gratiæ & regenerationis factæ.

Hæc tria promissionum genera differunt primùm conditione, secundò proprietate, tertio

tertiò subjecto, quartò fine & usu. Primùm igitur conditione differunt, quia promissio in fœdere operum fit sub conditione operum naturæ & naturæ virium; in fœdere gratiæ promissio fit sub conditione fidei in Christum; in promissionibus illis quas dixi particulares, conditio est operum quidem, sed operum gratiæ & regenerationis, non autem naturæ vel virium quarumcunque naturæ.

Deinde proprietate differunt, quia promissio in fœdere operũ, est merè legalis atq; habet conditionẽ operum quæ tantũ existunt ex naturæ viribus, quæ lege præcipiuntur, & quorum Lex Dei norma est atq; regula: Opera autem naturæ vel naturalium virium, dicuntur propriè opera legis. *Rom. 9. 32.* Promissio autem in fœdere gratuito non est legalis, sed merè Evangelica, quia conditio in fœdere gratuito non est operis alicujus moralis & naturalis, sed fidei in Christum, adeòq; ipsius Christi fide apprehendendi. Denique promissiones illæ particulares partim sunt Evangelicæ, partim legales: Nam conditio est operum quæ sunt ex gratia & regeneratione, ac proinde quæ ratione sui principij Evangelica vocari possunt: quia tamen eorum ipsorum operum norma est lex moralis, ideo le-

galia etiam opera vocari possunt.

Differunt subjecto, quia promissio in fœdere operum proponitur ijs, qui post violatum illud primum fœdus, quod est operum, jam mortui jacent in peccatis & offensis suis, interea autem nullum adhuc sensum habent peccati & mortis; Promissio verò in fœdere gratiæ proponitur quidē ijs, qui mortui quidem sunt in peccatis & offensis, sed sensum habent peccati, mortis, & miseriæ, excitatum jam per legem & fœdus legale; Denique promissiones illæ particulares proponuntur ijs qui jam per fidē Christi justificati sunt & renati.

Postremò differunt usu & fine, quia fœderis operum propositi & expositi finis est, ut peccatores & miseri qui sine sensu sunt peccati & miseriæ suæ, excitentur ad agnoscendum & sentiendum peccatum & miseriam suam, hoc est (quod dicit Paulus *Rom. 7. 9. 10.*) ut peccatum reviviscat, ipsi verò moriantur, id est, sentiant se mortuos esse in peccatis & offensis. De hoc fine leges plurimis alijs in locis, ut *Rom. 3. 19. 20. & 11. 32. Gal. 3. 22. & 5. 23.* Hic enim usus est fœderis operum, ad ingignendum sensum peccati & miseriæ, & ad homines ad gratiam recipiendam præparandos; Ideò doctrina evangelica initium sumit à doctrina

doctrina foederis operum & legis moralis; Frustra enim in foedere Evangelico iustitia & vita credentibus proponitur, nisi prius sensu iniustitiæ suæ & præsentis mortis præparètur ad audiendum & recipiendum foedus Evangelicum. Ideò ipse Christus primùm *Math. 5.17.* & deinceps, legem vindicat, expurgatque à fermento Pharisæorum & ipsius *αρισθειας* exponit, eo videlicet fine, vt homines primùm omnium agnoscerent ex doctrina foederis operum & legis moralis quàm miseri essent natura, & hoc cognito præpararentur ad foedus gratuitum. *Math. 19.* Christus sic iuvenem illum divitē, qui ad ipsum venit discēdi causa, vt præ se ferebat, præparavit ad foedus gratiæ recipiendum; Vis, inquit, ad vitam ingredi? serva mandata. Paulus doctrinam suam in Epistola ad Romanos à foedere operum & legis exorsus est, in eaque doctrina tria ferè prima Epistolæ suæ capita insumpsit, in eum scilicet finem, vt omnes sub peccato & condemnatione concluderet, atque ita præpararet ad doctrinam foederis gratuiti, quam inchoat *Rom. 3.21. Gal. 4.21.* Galatas qui voluerunt esse sub lege, vt ipse loquitur, docet servitutem illam miseram, & tandem ejectionem ex regno Dei eorum omnium, qui sunt sub lege,

lege: eo, videlicet, fine, vt Galatæ renunciantes iustitiæ quæ est ex lege et fœdere operum, confectarentur iustitiam, quæ est ex fide & fœdere gratuito. Sed multa occurrunt huius rei documēta quib. nos nunc supersedemus.

Finis deinde vsusque promissionis in fœdere gratuito, est vt homines jam dejecti & prostrati sensu peccati & miseriæ suæ, per legem & fœdus legale, erigantur & consolationem accipiant, audita illa iustitia & vita, quæ gratis promittitur et offertur credentibus, in fœdere gratuito. De hoc fine lege. *Rom. 5.* Iustificati ergo ex fide pacem habemus erga Deum. Hic finis Evangelicæ doctrinæ proprius est; ideòque secunda et potissima pars Evangelicæ doctrinæ cernitur in doctrina fœderis gratiæ, quæ etiam propriè & præcipuè doctrina Evangelica appellanda est, vt quæ sit de Christo mediatore, de ipsius humiliatione primùm, deinde glorificatione, denique de beneficijs Christi, de vita & iustitia per ipsum, in quibus cernitur Evāgelium, & lætum illud salutis nuncium.

Denique promissionum particularium finis est, vt iustificati, renati, erecti, & pacati jam conscientijs, gratitudinem suam sanctis bonisque operibus testatam faciant. Hunc finem

nem ostendit Apostolus, *Tit. 2. 11. 12.* Illuxit enim gratia illa Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, temperāter, iustè, et piè vivamus in præsenti sæculo. Hic cum sit finis harum promissionum, habēt ipsæ locum in tertia parte doctrinæ Evangelicæ, quæ est de sanctis & Christianis moribus; vnde videas promissiones has passim commisceri cum exhortationibus, admonitionibus, & præceptionibus, quæ fiunt in doctrina illa parænetica quæ est de moribus: vt *Gal. 6.* postquam versu 6. præcepit vt qui instituitur in sermone, communicet ei qui ipsum instituit omnia bona: deinde versu 7. & 8. subijcit promissionem simul & comminationem. Ibidem versu 9. postquam præcepit non esse segnescendum benefaciendo, subiecit promissionem; Tempore suo, inquit, metemus si non elāguerimus. Sic *Eph. 6.* postquam servis præcepit sincerum famulitium, vers. 5. 6. 7. subiecit promissionem versu 8. Quicquid boni fecerit quisque hoc eum reportaturum à Domino. Huiusmodi testimonia passim occurrunt, in quibus videas præceptiones, exhortationes, cum promissionibus & comminationibus, conjunctas esse. In hoc itaque genere sunt ille

le omnes promissiones à nobis suprà citatę, quę diligenter distinguendę sunt, primùm à fœdere operum, deinde à fœdere gratię, sicubi occurrunt inter legendum novum Testamentum.

De quibus postremò hæc admonenda sunt. Primùm, conditionem operum regenerationis & gratię in ijs requiri, non vt meritum, sed vt officiorum duntaxat, & testimoniorum gratitudinis in Deum redemptorem: quemadmodum conditio in fœdere operum non est meritum, sed officiorum duntaxat, & testimoniorum gratitudinis in Deum creatorem. Sunt quidem, fateor, ad vitam illam eternam quę promittitur, opera ista regenerationis necessaria; sed non tanquã merita aut causę meritorię, verùm tanquam media, per quę progrediendum est à justificatione & regeneratione, ad gloriam & vitam eternam. Causę quidem etiam dici possunt suo quodã modo & loco; placent enim Deo in Christo, eumque suo quodam modo movent, verùm non vt merita, sed vt solius meriti Christi effecta quędam, de Christi merito testantia. Sed de his alius erit dicendi locus.

Deinde secundum est de quo admonemus in hoc tertio promissionum genere, nempè,
quod

quod in eo conditio sit operum regenerationis & quidē perfectissimorum; Iustitia enim Dei summa & exquisitissima non potest ferre, vel vnius apicis, aut vnius jota defectum. Regula autem omnium operum est iustitia Dei, cuius imago quēdam in lege morali expressa est. Quare conditio est operum quidem perfectissimorum, verū non in sese, sed in Christo, & in perfectione satisfactionis ac meriti ipsius.

Si objicias. An non Lex præcipit & requirit operum perfectionem eam, quę sit in ipsis operibus? Respondeo: Ab ijs quidem qui sunt sub foedere operum, sub lege, & extra Christum, eam, fateor, perfectionem postulat lex, quę sit in ipsis operibus. At ab ijs qui sunt sub foedere gratię, & in Christo, eam perfectionem quę sit in ipsis operibus regenerationis non postulat: Verū contenta est inchoatiduntaxat in sese operibus, perfectis verò in Christo Iesu: Vt enim nos nondum iustificatos & renatos, iustificavit ex mera sua misericordia, in Christo ipsiusque merito: ita, vel multò magis, jam iustificatos & renatos, nos ipsos, & opera nostra pariter, acceptabit in Christo ipsiusq; merito. Sic enim argumentatur Apostolus *Rom. 5.9.* Iustificati igitur e-

jus.

jus sanguine, servabimur nunc multò magis per eum ab ira. Atque hæc de tribus illis promissionum generibus quæ distinctè inveniuntur in novo Testamento.

De quibus postremò illud quæri potest: An non etiam hæc ipsa quoque distincta inveniuntur in veteri Testamento? Respondeo id quidem ita esse, sed non sine discrimine aliquo: vetus enim Testamētum potissimùm inserviebat præparandis hominibus ad Christum venturum suo tempore. Lex enim prædagogus erat ad Christum ducens. *Gal. 3.* Idèòque maxima pars veteris Testamenti insumpta est in proponendo, repetendo, explicando foedere operum; Quia autem Christus nondum manifestatus est in carne, ideò in veteri Testamento obscurior, & parcior fuit doctrina foederis gratuiti. Postremò in veteri Testamento, ijs qui sunt amplexi Christum, foederis gratuiti mediatorem, utcunq; adumbratum typis & figuris, ijs, inquam, tanquam justificatis jam in eo venturo, & renatis, factæ sunt promissiones vitæ æternæ, sub conditione operum regenerationis; ut est hæc promissio facta *Abrahamo. Gen. 17. 1.* Continenter ambulato coram me, & esto integer, & sanciam foedus meum tecum; promissio hæc

hec facta est, jam per fidē justificato, & renato. Hujusmodi promissiones inspersę sunt doctrinę pareneticę & morali, quę habetur in veteri Testamento, vt est doctrina Proverborum, & Ecclesiastes, &c. Atque hec hactenus dicta sunt, de fœdere gratuito, ejus fundamento, ejus promissione, ejus conditione.

Nunc restat vna aut altera quęstio de fœdere hoc gratuito discutienda ac dissolvenda: Prima est, an ijs qui sunt sub fœdere gratuito, jam abolitum sit fœdus operum? Respondeo, duplex est fœderis operum finis, & vsus: Prior est ac proprius magis fœderis operum, vt homines per ipsumificentur, ac seruentur; secus condemnentur: Hunc vsum habuit in Adamo fœdus operum ante lapsum, vt per ipsum Adam justificaretur & viveret: Post lapsum Adami eundem obtinet in non renatis, siue electis illis, siue reprobis, nempe, vt eos vel justificet & seruet, vel condemnet: cum autem seruire non possit & justificare propter carnem. *Rom. 8. 3*, reliquum est vt condemnet: Atque hanc condemnationem nondum credentes & renati in sese ipsi sentiunt. De vsu hoc lege *Rom. 3. 19*. vbi dicit per legem obturari omne os, & obnoxium fieri condemnationi Dei. De experientia ipsa

sa hujus condemnationis lege *Rom. 7. 10.* Ego inquit, mandati adventu mortuus sum; hoc est, conscientia mea condemnatus sum, sic ut in meipso sentiam presentem condemnationem & mortem.

Etsi hic usus prior fœderis operum communis sit quibuscunque non renatis, siue electis illis, siue reprobis; tamen id fit non sine aliquo discrimine: Nam in electis peccati agnitio, et condemnatio, quæ fit per fœdus operum, præparatio est ad fœdus gratuitum: In reprobis verò via est ad extremam desperationem.

Hæc de priori usu: Posterior fœderis operum usus est, in vrgendis hominibus ad progressum in fide, & sanctitate continuum faciendum. Hunc usum habet in credentibus et renatis, qui in lege morali, & fœdere legali siue operum, tanquam in speculo quodam, continuò vident primùm sanctitatem, maiestatem, & justitiam Dei. *Rom. 7. 12.* Itaque lex ipsa quidem sancta, et mandatum sanctum, justum, bonum. Vident deinde sanctitatem hominis & justitiam, quam vocant, originalem: nempe eam, quæ fuit in creatione ad imaginem Dei, quam definimus justitia, sanctitate, & sapientia. Vident tertio vitam illam
eternam

poscebat poenam & mortem peccatoris, vel certè ejus vice mediatoris. Quòd si omnia bona sanctaque mediatoris opera non satisfecissent iræ, & justitiæ Dei, adversus peccata nostra, profectò sequitur ea non potuisse promereri nobis novam aliquam Dei gratiam & misericordiam.

At, inquires, bona sanctaque opera Christi mediatoris confecerunt saltem partem aliquam satisfactionis, qua satisfactum est divinæ justitiæ; & meriti, quo procurata est Dei misericordia? Respondeo nullam propriè partem vel satisfactionis vel meriti ea confecisse, quum mors Christi, & passio ipsius propriè sola, & justitiæ Dei satisfecerit, & misericordiam ipsius promerita sit.

At, inquires, an non licet partiri satisfactionem & meritum Christi inter ea quæ fecit, & ea quæ passus est, sic vt dicamus Christum passione sua ac morte satisfecisse Dei justitiæ, operibus verò sanctis bonisque promeritum esse misericordiam Dei, vt satisfactio tribuatur morti, meritum verò operibus, vt justitia nostra qua nos justificamur coram Deo, partim sit satisfactio, quæ mortis fuit, partim meritum, quod operum Christi fuit? Respondeo solius passionis Christi & satisfactionem
et

et meritum fuisse, si propriè loquamur, & iustitiam nostram esse, vel mortem Christi satisfactoriam & meritoriam, vel satisfactionem quæ per mortem fuit, vel meritum ejusdem mortis, vel obedientiam Christi, qua obediens factus est patri ad mortem, mortem autem crucis, vel deniq; iustitiam illam Christi, quã sibi tum acquisivit cum passione sua satisfecit iræ Dei. Imputari enim nobis dicitur ad Iustitiam vel ipsa mors Christi, vel satisfactio, vel meritum, vel obedientia, vel denique Iustitia: Hæc enim omnia per eodem accipiuntur.

At dices, quòd si Christi actiones, neque satisfactionem, neq; meritum, neque partem aliquam vel satisfactionis vel meriti, propriè constituerint, tum quis eorum usus fuit, aut est? Respondeo sanctitatem personæ Christi & naturarum, divinæ, inquam, & humanæ, simulque operum ipsius, fundamentum fuisse satisfactionis & meriti, quæ in passione ipsius fuerunt, hoc est, dignitatem illam & virtutem, que fuit personæ ipsius & operum, effecisse ut passio esset satisfactoria simul & meritoria: nisi enim tam sancta, tam digna persona, tam sanctè nièq; vivens exstitisset persona ea quæ passa est, profectò ipsius personæ passio, nec satisfactoria, nec meritoria fuisset. Vnde Apostolus

postolus *Heb. 7. 26.* dum de fundamento passionis satisfactoriæ & meritoriæ, deque dispositione futuri sacrificij loquitur: Talis, inquit, nos decebat pontifex, pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & sublimior coelis factus. Atque hæc hæctenus de Christo, quod fuerit sub foedere operum.

Quod autem non fuerit sub foedere gratiæ, res est manifestior quàm vt disputatione egeat; nam & foedus gratiæ est percussum in eo, atque in ipsius sanguine sancitum, & promissio in foedere gratiæ facta est ijs qui iniusti erant ac mortui, vtpote violatoribus primi illius foederis: Denique, conditio in foedere gratiæ, fides est in Christum mediatorem. Quare si gratuiti foederis vel fundamentum, vel promissionem, vel denique conditionem respicias, Christus non poterit dici sub foedere gratuito fuisse. Hæctenus de utroq; foedere, deque ijs qui sunt sub foedere Dei, vel operum vel gratiæ.

*Comparatio nostræ & adversariorum sententiæ
de foedere hoc utroque.*

CAP. .5

NVnc comparatio quædam facienda est nostri & adversariorum, videndumque
vtri

vtri nostrum rectius sentiamus de foedere dei, & foedere operum, & foedere gratiæ. Regula, ad quam exigenda est sententia & nostra & adversariorum, alia melior inveniri non potest, quam doctrina Pauli, quæ habetur præsertim in Epistola illa ad Romanos, & in illa nominatim disputatione quam habet de Iustificatione primis illis capitibus, adversus Iudæos illius temporis. Quod si comparatione facta viderimus nostram doctrinam consentire cum Pauli mente & doctrina, adversariorum verò sententiam eandem esse cum Iudæorum illorum qui tum vixerunt, mente & sententia, profectò manifestum erit, nos rectius sentire de foedere Dei, quam adversarios.

In hac itaque disputatione Pauli considerabimus primum mentem & institutum Pauli, tum ex doctrina Pauli colligemus quæ fuerit sententia Iudæorum illorum quibuscum Paulo res erat, postea applicabimus utramque sententiam, & Pauli, & Iudæorum, ad nos qui hodierno die vivimus, & ad nostras sententias, quas nunc defendimus de foedere Dei utroque. Applicatione hac jam facta, si viderimus nostram sententiam consentientem esse Pauli sententiæ, adversariorum verò consentientem esse Iudæorum menti, profectò illud sequetur,

sequetur, vel ipsis adversarijs confitentibus, nos rectius sentire de foedere Dei, quam adversarios.

Vt igitur rem ipsam aggrediamur, Paulus ad Romanos pugnat adversus eos Iudeorum qui obstinati erant & contumaces, pugnat, inquam, primum pro Christo ipsiusque merito, quod est primum fundamentum foederis gratuiti: Deinde pro gratia siue misericordia Dei, quod est secundum fundamentum foederis gratuiti: Tertiò pro foedere ipso gratuito fundato in Christo & Dei gratia: Quartò pro justificatione hominis, ex eaque salute, quæ est secundum foedus gratuitum: pugnat, inquam, pro his adversus naturam primum, quod est fundamentum foederis operum; deinde adversus foedus ipsum operum in natura fundatum: Tertiò adversus justificationem hominis, ex eaque salutem, quæ est per naturæ opera bona ac iusta, secundum illud foedus operum. Expressè quidem, fateor, oppugnat justificationem ipsam & conservationem quæ est per opera naturæ, quæ requirit foedus operum, pugnatque pro justificatione fidei, quam requirit foedus gratuitum; sed una eademque opera oppugnat naturam & foedus ipsum operum, pugnatque pro Christo, pro gratia

gratia Dei in eo, pro foedere ipso gratuito: Nam doctrinam antecedentium in consequentis doctrina includi necesse est.

Ex hoc Pauli instituto potest colligi quodnam fuerit Iudeorum adversariorum consilium, & quæ eorum sententia quibuscum Paulo res erat in Epistola ad Romanos: Iudæi illi contrà pugnarunt pro natura, utpote fundamento foederis operum; pro foedere ipso operum siue naturæ; pro justificatione & salute quæ sunt per opera, & secundum formulam foederis operum; pugnarunt, inquam, pro his adversus Christum, adversus gratiam Dei in Christo; adversus gratuitum foedus; denique adversus justificationem & salutem hominum, quæ est ex formula foederis gratuiti. Fateor, ut dixi, quæstio fuit de hoc postremo, hoc est, de justificatione, sed quæstio de postremo hoc, inclusit in se superiora illa, ut suprâ admonuimus. Itaq; nos veterem illam controversiam repetimus à fundamento suo.

In hac controversia obiter observandum est, quanta fuerit primis illis temporibus Iudeorum illorum cæcitas: Primum non viderunt naturam humanam post lapsum perditam esse, nempe, quò ad bonitatem; non viderunt naturam suam, neque vlllo sensu peccati
et

et miseriæ suæ sunt affecti : deinde non viderunt Christum mediatorem et misericordiam Dei in ipso: Tertio quum hæc non viderent, non viderunt pariter abolitum in Christo foedus illud naturæ siue operum. Quarto non viderunt cum homine percussum foedus illud gratiæ in Christo Iesu: Quinto opera illa naturæ per quæ justificari volebant ex præscripto foederis operum non viderunt duntaxat officia esse, & testimonia gratitudinis, secundum illius foederis primam institutionem, sed meritoriam, nescio quam, vim ijs prætereà attribuerunt: vnde Paulus adversus opera naturæ tanquam merita disputat ex hypothesi Iudæorum. Quod autem pro meritis ea habuerint, apparet ex ea eorum gloriatione in operibus, quam Paulus cohibet, & cuius non vno in loco meminit. Vbi igitur gloriatio? Exclusa est. *Rom. 3.27.* Si Abraham ex operibus justificatus fuit habet quòd gloriatur. *Rom. 4.2.* Non ex operibus ne quis gloriatur, *Ephes. 2.9.* Nam qui gloriatur is putat se non accepisse id à Deo, in quo gloriatur, ac proinde meritorium esse putat: Quid habes quod non acceperis: quod si etiam accepisti, quid gloriaris vt qui non acceperis? *1. Cor. 4.7* Hactenus de controversia quæ fuit olim inter

Paulum & Iudæos illos veteres de fœdere Dei. Quàm similis est huic controversiæ ea quæ est hodierno die inter nos & Põtificios: Nos pugnamus hodierno die pro solo Christi merito, pro sola meraque Dei gratia & misericordia, pro fœdere gratuito, pro justificatione & salute, quæ est per solum Christum, per solam gratiam, per solã fidem, (hæc enim idem sunt) pugnamus, inquã, pro his, adversus naturæ vires, siue libertatem arbitrij, hoc est, naturæ bonitatem & sanctitatem, adversus fœdus operum, adversus justificationem, quæ est per opera & ex præscripto fœderis operum. Pontificij hodierno die pugnant pro natura quidem in se sancta, læsa tamen, attenuata, & debilitata (hoc enim est eorum liberum arbitrium) pro fœdere operum naturalium, proficiscentium ex libertate arbitrij, pro justificatione etiã ex operibus liberi arbitrij, juxta fœdus operum, etiã meritorijs: Nam meriti siue sit de congruo, siue de condigno, vt ipsi loquuntur, fundamentum statuunt liberum arbitrium; pro his, inquam, pugnant, adversus solum Christum, ipsiusq; meritum, adversus meram Dei gratiam, & in Christo misericordiam, adversus solum fœdus gratuitum, adversus justificationem, quæ est per solum

lum Christum, per solam gratiam Dei, per solam fidem: hæc enim re idem sunt.

Vide igitur hîc obiter Papistarum hodierno die quæ sit admirabilis illa in tanta luce cæcitas: Primùm non vident naturam hominis planè perditam, quod ad sanctitatem attinet: Secundò non vident meram solamque Dei in Christo gratiam & misericordiam, vt neque magnitudinem meriti Iesu Christi. Tertiò non vident jis qui in Christo sunt planè abolitum foedus illud operum quoad justificationem: Quartò non vident solum illud foedus gratiæ cum hominibus post lapsum percussum esse, præsertim post Christi aduentum, in Evangelio suo, idque ad justificationem & vitam æternam: Quintò non vident opera, quæ ipsi vocant libertatis arbitrij, si quæ essent hujusmodi, officia duntaxat esse & testimonia gratitudinis, secundum primam illam institutionem foederis operum, quæ fiunt ex naturæ viribus; sed & vim quandam meritariam jis ascribunt. Ergo colligimus eos, etsi non idem planè sentiant quod Iudæi illi veteres, quibuscum Paulo res erat in Epistola ad Romanos, tamen ex parte aliqua stare ab ijs, pugnareque pro natura ex parte bona & sancta, adversus meram gratiam, & partiri quasi
justifi-

justificationē & salutem humanā inter Christum gratiāq; Dei, & naturę vires naturęque opera, quum tamen nullo modo possint consistere in opere salutis humanę natura & gratia: & quisquis naturam vel naturę partem aliquam associat gratię is planè destruat gratiam necesse sit, quæ vel sola est vel nulla. *Rom.*

II Quod si per gratiam, jam non ex operibus, alioqui gratia non erit gratia: & in Epistola ad Galatas ex professo disputat adversus eos Iudęorum qui legē siue naturę vires & opera, in negotio justificationis & salutis humanę conjunxerunt cum Christo, gratia Dei, & Evangelio: quibus Iudæis simillimi videtur mihi Papistæ: De jis Iudęorum loquor adversus quos disputat Paulus ad Gal. Nam ad Rom. disputat adversus Iudæos qui Christum planè oppugnarunt, atque eum apertè rejecerunt: ad Gal. verò disputat adversus Iudæos, qui Christo solo non contenti, cum eo legem conjunxerunt. Haftenus fuit comparatio Pauli & nostri, Iudęorum veterum & Papistarum.

Nunc quia de operibus Regenerationis quæri potest quid senserit Paulus, quid nos sentiamus, quid denique Adversarij sentiant, ideò hanc quæstionem paucis expediam. An
igitur,

igitur, dicat quis, Paulus oppugnavit in illa sua disputatione quæ est ad Romanos, item ad Gal. opera quoque gratiæ & regenerationis? Respondeo, oppugnabat præcipuè Paulus in sua disputatione opera naturæ, quæ Iudæi putarunt bona & iusta, etiamque meritoria: opera autem regenerationis non rejecit, ut sunt debita, officia, & testimonia gratitudinis in Deum, quin potius eatenus, ea commendavit, *Rom. 6. 7. 8. cap.* & alijs in locis. Verum in negotio justificationis, & ea quoque quæ vocamus regenerationis opera noluit Paulus cum Christo, cum Dei gratia, cum fide, tanquam causam aliquam, vel partem causæ meritoria conjungi. Vide *Rom. 4.* neque *Abrahamum* ipsum jam regnitum ex operibus suis regenerationis justificatum fuisse dicit coram Deo: & *Rom. 6.* postquam commendavit sanctificationis opera, tandem versu. 23. ubi mortem tribuit peccati merito, non tamen vitam æternam tribuit operum sanctificationis merito, sed postquam dixit stipendia peccati mortem esse, disertè pronunciavit donum Dei esse vitam æternam in Christo Iesu: Quo loco si putasset ullam meriti partem in operibus regenerationis fuisse, non tacuisset profectò de ea laude operum regenerationis,

nerationis, præsertim quum eorum commendationē ex professo instituisset. Ergo Apost. ad Rom. quū rejiciat opera præsertim nature, quæ requirunt fœdus illud operum, tamen omnia simul ac semel operum genera rejicienda censet, siue moralia & naturalia, quæ antecedunt gratiam & fidem, siue ceremonialia, siue denique regenerationis opera, quæ sequuntur gratiam & fidem, vt vni Christo, meræ gratiæ, soli fidei locus sit. Hactenus de sententia Pauli.

Nos hodierno die idem planè cum Paulo sentimus de operibus regenerationis. Adversarij nostri, vt ea admittunt, ita ijs plus nimio tribuunt; neque enim volunt esse officia & testimonia gratitudinis nostræ in Deum duntaxat, sed etiam meritoria esse dicunt ejus justificationis, quam secundam ipsi appellant. Porro sciendum opera regenerationis adversarijs non tantum proficisci à gratia, quam ipsi infusam vocant, & primā justitiam, sed etiam à natura & libertate arbitrij, quæ simul cum justitia operatur, & cujus etiam respectu, vt suprà monuimus, meritoria volunt esse opera bona, quæ partiuntur inter primam illā gratiam & libertatem arbitrij. Atq; hæc hactenus de hac comparatione, ex qua videmus

utri, nosne an Adversarij rectiùs sentiamus de
 fœdere Dei utroque, de utriusq; fundamen-
 tis, natura, gratia, Christo; denique de utriusq;
 effecto, quod vocamus justificationem homi-
 nis. Et cum hæc religionis veræ fundamētum
 constituent, videmus utri, nosne an adver-
 sarij, religionē & cultum Dei meliùs solidiùsq;
 fundatum habeamus.

De verbo siue fœdere Dei scripto.

CAP. 6.

VERbum utriusque fœderis longo tempo-
 re inde ab *Adamo* usque ad *Mosen* in
 mundo non scriptum existit, sed traditum
 fuit quasi per manus, & viva voce propaga-
 tum; nihil enim nunc disputamus de illis quæ
Iosephus ante diluvium columnis incisa fuisse
 refert, neque de Apocryphis scriptis *Henoch*.

Cum verò per traditiones, exorientibus
 subinde corruptelis, puritas doctrinæ fœderis
 non conservaretur, & Deus nō vellet ampliùs
 illa tantùm ratione uti, tum aliâ rationē tem-
 pore *Mosis* ipse instituit, & ostendit: ut scilicet
 scriptis, divina authoritate & testimonio ap-
 probatis & confirmatis, puritas doctrinæ cæ-
 lestis conservaretur & propagaretur; quoque
 magis scriptum commēdaret hominibus om-

nium ætatum, ipse Deus verba decalogi, hoc est, fœdus legale, suis digitis primus exaravit in tabulis lapideis: *Mosis* deinde mandatum dedit ut reliqua ex ore ipsius Dei excepta cōscriberet; et ut populus Dei certus esset scripturam illam *Mosis* non humana voluntate allatam, sed divinitus inspiratam esse, Deus valdè multis stupendis miraculis scripto *Mosis* autoritatē conciliavit, & ante scriptionem, & post scriptionē, & in ipsa scriptione. Scripsit quidem *Moses* utriusque fœderis verbum, & legalis, & Evangelici; verum cum fœderis Evangelici lineamenta quasi quædam prima duxerit, fœdus legale ad vivum depinxit. In scriptis enim *Mosis* apertè vrgetur fœdus legale, obscurè verò fœdus Evangelicum. Unde tota doctrina *Mosis* legalis vocata est. Lex per *Mosen* data est, *Ioh. i.*

Post *Mosen* Deus subinde excitavit Prophetas, quorum doctrinæ & testimonio ipse ingentibus miraculis fidem et autoritatem conciliavit: Illi verò licet miraculis essent cōfirmati, non tamen habebant potestatem ut de doctrina Patriarcharum & *Mosis* alia, vel diversa, vel contraria assererent, quàm quæ in libris *Mosis* consignata erant, sed ex divina revelatione addebant interpretationes illustriores,

res, prout ille lucifer novi Testamenti magis magisque appropinquabat: Totius verò doctrinæ suæ luminam & capita, quantum Deus posteritati necessarium judicabat, ipsi conscribebant: quæ conscripta ad sacros libros *Mosis*, hoc est, in latere arcæ reponebantur. *Ios. 24.*

Denique post manifestationem Christi in carne, doctrina Evangelica siue novi fœderis primùm aliquot annis à Christo ipso, postea ab Apostolis sine scripto viva voce tradita & propagata est. Postremò verò ab Apostolis scriptis est comprehensa. Vrgentur quidem in scriptis quoque novi Testamenti opera legis Dei & naturæ, adeoque lex ipsa à Christo et Apostolis est explicata, & quasi purgata à fermento Phariseorum: sed vrgentur opera legis & naturæ non eo fine ut homines per ea justificentur & serventur, verùm vrgentur, vel ut præparètur homines ad gratiam inchoandam, vel ut stimulentur ad progressum in gratia faciendum, sicuti jam antea à nobis dictum est. Vrgentur etiam opera regenerationis, sed non quibus justificemur, verùm quibus testemur justificationem illam nostram quæ est per fidem, et erga Deum gratitudinem. Vnde Paulus postquàm jam tradidit doctrinam

Strinam fidei ad opera legis solet descendere, requirereque vitam & conversationem dignam vocatione illa, qua vocati sumus in Christo Iesu: vide *Ephes. 4. 1. Thess. 2. 12*. Quod autem vrgetur præcipuè in scriptis novi Testamenti, fides est in Christum. Atq; hæc in genere de verbo fœderis scripto.

De numero controversiarum quæ sunt de verbo scripto: deque prima controversia.

An Scriptura sit Dei verbum.

CAP. 7.

DE Scriptura sacra omninò duo sunt controversiarum genera. Primum est earum controversiarum quæ magis sunt, vt sic dicam, essentielles, hoc est, de essentia ipsius Scripturæ. Secundum est earum quæ accidentales sunt magis, & non tam propè attingunt ipsius Scripturæ essentiam. In primo genere controversiæ sunt numero decem. Prima omnium est, An sit Scriptura Prophetica et Apostolica verbum Dei. 2. Qui constet eam esse verbum Dei. 3. est de ipsius antiquitate. 4. De ipsius perspicuitate. 5. De ipsius simplicitate. 6. De ipsius vita vel vivacitate. 7. De ipsius simplici necessitate. 8. De ipsius perfectione & sufficientia, quòd ea sufficiens sit
et

et perfecta per se, sine traditionibus non scriptis. 9. An penes Scripturam sit omnium controversiarum iudicium. 10. An summa sit Scripturæ Propheticae & Apostolicæ præstantia, ac maior ejus authoritas quàm sit Ecclesiæ.

Quod ad octo illas controversias quæ sequuntur primas duas, sunt eę quidem de proprietatibus Scripturę sacrę, quæ postquam jam ostensum & demonstratum est, quòd Scriptura sit verbum Dei, sua sponte omnes sequuntur, & ex demonstrato illo quasi Theoremate, necessariò inferuntur.

Hoc enim accepto, quod Scriptura sit verbum Dei, sequitur primùm eam esse antiquissimam. 2. Clarissimam. 3. Simplicissimam. 4. Maximè vivam. 5. Maximè necessariam. 6. Perfectissimam. 7. Iudicem omnium controversiarum omni exceptione majorem. 8. Præstantissimam. Sed quum adversarij has ipsas proprietates, quæ octo sunt numero, negent & oppugnent, de ijs singulis sunt singulæ controversiæ, vt diximus.

Has itaque controversias ordine prosequemur, ac primùm omnium tractabimus eam quæ natura prima est: An Scriptura sit verbum Dei. In genere fatentur adversarij Scripturam sacram esse verbum Dei, sed cum ven-

tum est ad speciem, dissentiunt à nobis. Rem sic apertius expono : Duplex hodierno die verbum Dei in Ecclesia est. 1. immediatum. 2. mediatum. Immediatum dico, quod procedit ex ipsiusmet Dei ore: mediatum verò quod Deus pronunciat per præconem siue ministrum aliquem suum. Nos itaque affirmamus Scripturam sacram esse immediatum & primarium illud Dei verbum, saltem nobis esse vice primæ, immediatę, ac vivę ipsius Dei vocis: Imò verò nobis esse vice non modò vivę Dei vocis, sed internę & inscrutabilis Dei mentis, ac notionum quę sunt in mente divina. Rationes sunt. 1. quia hæc est voluntas Dei. Habent, inquit, Mosen & Prophetas, hoc est, scripta *Mosis* & prophetarū. *Luc. 16. 29* 2. Quod si nihil haberemus vice vivę vocis Dei, profectò deteriori loco essemus quā fuit vetus illa & Iudaica Ecclesia, quę habebat oracula Dei: Atqui hoc est dictu absurdum. 3. Ratio est. Fides nostra necesse est pro primo suo fundamētō habeat, vel ipsammet Dei vocem vivam, & ipsammet Dei mentem, vel certè aliquid vice vivę vocis ipsius Dei, et ipsius mentis Dei, quod nobis non minùs certum sit ac firmum, quàm si ipsum Deum loquentem audiremus, & ipsam mentem Dei

ac sententias in mente divina inscriptas inspicere-
mus ac legeremus. Arqui nunc non au-
dimus ipsammet Dei vivā vocem, neq; men-
tem ipsam Dei intuemur. Ergo necesse est ha-
beamus aliquid quod nobis vivæ vocis &
mentis Dei vice sit. Vivæ autem Dei vocis
& mentis vice nihil habere possumus, præter
sacram hanc Scripturam. Ergo nobis sola
Scriptura sacra est vice, tum vivæ vocis, tum
mentis Dei. 4. Ratio: Continet Scriptura ea
omnia quæ Deus ipse loquutus est jam olim,
& quæ Deus mente cogitat de salute ac vita
nostra: Ergo &c. Hactenus de immediato
Dei verbo. Mediatum Dei verbum dicimus
esse Ecclesiæ sanctæ & puræ vocem, quia etsi
homines sunt qui loquuntur, tamen verbum
quod loquuntur est ipsiusmet Dei.

Hic insurgunt adversarij, contenduntq;
vocem Ecclesiæ principalem esse vocem, ma-
gisque supplere vivæ vocis Dei & mentis Dei
vicem quam Scripturam; quia, inquiunt, vox
Ecclesiæ est scriptura in corde Ecclesiæ exara-
ta ipsius Dei digito, non autem amanuensis
alicujus opera: Quare vocem Ecclesiæ opor-
ret esse principalem Dei vocem; nam est vox
viva, profecta à vivo corde Ecclesiæ, in quo
Deus ipse digito Spiritus sui inscripsit. & exa-
ravit

ravit omnem veritatem; quum Scriptura hæc Prophetarum & Apostolorum dictata quidē sit à Deo, ac exarata sit, non digitis ipsius Dei, verum Prophetarum & Apostolorum, i. amanuensium digitis, non in vivis hominum cordibus, sed in chartis & tabulis; Vnde sequitur Scripturam quæ est in corde Ecclesiæ esse principalem illam scripturam Dei, & Ecclesiæ sanctæ vocem esse principalem illam vocem Dei, & debere esse nobis vivæ & immediatæ Dei vocis & abditæ etiam Dei mentis loco?

Respondeo ad rationem eorum: Vox Ecclesiæ viva quidem est, fateor; & proficiscitur à vivo & sanctificato corde per Spiritum sanctum; (de vera enim Ecclesia loquor) sed primum dico Scripturam hanc propheticam & Apostolicam solam habendam pro Scriptura ipsius Dei digito exarata, & pro verbo ipsius Dei immediato. Deinde dico cor Ecclesiæ sanctificatum esse et informatum per Spiritum Scripturæ, et scripturam quæ est in corde Ecclesiæ nihil aliud esse quàm (vt sic dicā) transsumptum et transcriptum quoddam, quod Spiritus sanctus ad archetypum et authenticum illud exemplar, nempe Scripturam sacram, inscripsit cordibus nostris. Spiritus enim

nim sanctus nihil docet nunc Ecclesiam, præter id quod scriptū est, & per Scripturā quodammodò Ecclesiam gignit; & Scriptura mater est, Ecclesia filia; Scriptura magistra, Ecclesia discipula. Tertiò dico informationem illam veritatis, quæ fit in corde Ecclesiæ per Scripturam sacram, non tam plenam perfectamque esse quàm est ipsa Scriptura. Postremò dico Ecclesiam, cum imperfectè illuminata & renata sit, posse etiam in rebus gravissimis à veritate aberrare, & aberrare quidem re ipsa, quoties discedit à Canone illo & regula Scripturæ sacræ.

Ratione eorum sic confutata, sequitur Ecclesiæ vocem (de vera loquor, non de adultera illa Romana) non esse primarium & princeps Dei verbum, neq; nobis esse vivæ & immediatę Dei vocis, neq; etiam mentis divine loco, verum hanc prærogativam esse solius Scripturæ sacræ. Addo prætereà, quòd si primum non tam respicias veritatem ipsam, quàm loquitur Ecclesia, quàm instrumenta loquutionis, quæ sunt homines; deinde si comparatur vox Ecclesiæ loquentis, cum ipsa Scriptura sacra, ne verbi quidem Dei ipsam mereri nomen; sed vocari magis propriè verbum & testimonium humanum. Ipse enim Christus

Iohannis

Iohannis Baptista de se testimonium, hominis testimonium vocavit. Ego, inquit, ab homine testimonium non capto: *Ioh. 5. 34.* Esto verum & Scripturæ sacræ consentiens testimonium Ecclesiæ, nihilominus vocatur testimonium hominum, siue homines ipsos loquentes respicias, siue eorum testimonium compares cum testimonio procedente ex ipsius Dei & Christi ore.

At, inquires, Prophetæ & Apostoli qui ipsi homines fuerunt, hæc omnia quæ in Scripturis habemus & loquuti sunt & scripserunt. Ergo hæc omnia quæ scripta sunt pro testimonio hominum habenda sunt? Respondeo me nō planè negare id quod objicis, si vel dictum vel scriptum Prophetæ aut Apostoli alicujus estimetur ex instrumentis & ministris, vel si etiam cum ipsa Dei vel Christi viva voce comparetur. Nam habita ratione ipsorum instrumentorum, & facta comparatione dicti vel scripti eorum cum dicto vel scripto ipsius Dei, jam illud dictum vel scriptum inferiori loco est, & vocatur testimonium hominis: & ipsius *Iohannis Baptistæ* testimonium, ratione instrumenti, & comparatione cum Christo ipso habita, vocatum est testimonium hominis. Sed dum nos Scripturam propheti-

cam

cam & Apostolicam dicimus vocem esse & testimonium ipsius Dei immediatum, extra comparationē ipsiusmet vivæ vocis Dei loquimur, neque consideramus à quibus demum instrumentis exarata sit Scriptura; verum ponderamus rem ipsam & sentētiās quæ scriptæ sunt, & consideramus quo loco velit ipse Deus Scripturam sacram à nobis haberi, nempe loco & vice non quidem Scripturæ vel sermonis hominū, sed loco & vice Scripturæ & sermonis ipsiusmet Dei; consideramus denique eam in comparatione cum Ecclesia facta. Nam comparatione cum Ecclesia facta, vox Scripturæ est vox ipsiusmet Dei; Rursus facta hac comparatione vox Ecclesiæ Christi vocatur testimoniū hominum, quemadmodum sermo vel Scriptura Prophetæ & Apostoli comparatione vivæ vocis ipsiusmet Dei appellatur testimonium hominis, teste Christo. *Ioh. 5.* Atque hæc hæctenus de prima controversia dicta sunt.

Qui constet Scripturam esse verbum Dei.

CAP. 8.

ALtera controversia est de Argumento, quo scitur Scripturam esse verbum Dei; ut igitur prima quæstio fuit an sit Scriptura

F

verbum

verbum Dei, ita hæc questio est cur sit, quo argumento constet Scripturam esse verbum Dei. Ad hanc questionem sic respondemus, non opus quidem esse simpliciter & per se aliqua alia luce, quàm quæ sit in ipsa Scriptura ad hoc docendum. Est enim Scriptura, (quum sit verbum Dei primum & immediatum) *δυσπιστος*, natura sua notissima, & clarissima, & causa lucis illius quæcunque est in Ecclesia & cordibus hominum. Vt enim Solis lux alia quavis luce non est demonstranda, quum ipsa omnem aliam lucem corpoream infinitis partibus exsuperet; ita lux illa Scripturæ spiritualis non eget, sua natura & per se, quavis alia luce qua ipsa demonstratur, quum ipsa sit lux omnium limpidissima, & clarissima: Verum quòd requirantur alia argumēta, et quasi lumina, quibus ostendatur Scripturam esse verbum Dei, hoc est, lucem ipsam, in causa sumus nos, qui natura cæci sumus ac lippi. Quare argumenta et adjumenta quæ afferri possunt alia ad hoc docendum, nihil quidem lucis afferunt luci Scripturæ, quæ per se ac sua natura notissima est, cuique nihil addi potest ad hoc vt magis luceat, sed tantum eò pertinent omnia, vt quæ per se notissima est, nobis quoque nota sit, & aperiantur oculi nostri ad
viden-

videndum longè plenissimam & clarissimam illam Scripturæ lucem; hoc est, ad videndum ipsum Deum in Scriptura sacra lucentem & loquentem. Vt qui cæcum doceret lucere solem, jam afferret in medium, non ea quidem quibus magis illustraret solis lucē, sed ea quibus, si posset fieri, queat aperire cæco oculos, ad hoc vt posset videre solis lucem in se splendidissimam. Ergo, vt dicamus verbo, argumenta ea omnia quæcunque quærentur à nobis ad hoc vt ostendatur Scripturæ lux, quæri debent, non causa ipsius Scripturæ, quæ per se notissima est; sed nostra causa qui cæci sumus, quibusque opus est argumentis quibuscunq; & adjumentis, per quæ quoquo modo fieri potest, vt oculi nostri aperiantur, & acies oculorum in videndo acutior reddatur.

Argumenta & adjumenta quibus aperiri possunt oculi nostri ad videndum Scripturæ lucem, vel Deum in ipsa Scriptura loquentem & lucētem, non sunt vnus generis, sed varia afferri solent à viris doctis & pijs; Sed nisi idē ille Spiritus sanctus, qui in Scriptura loquitur, primùm omnium insinuet se in animos nostros, et aperiat oculos mentis nostrę, qui solus eos aperire potest, profectò frustra quis loquatur de alijs quibusvis argumē-

tis & adjumētis, hoc est, nisi simus Θεοδιδάκτοι, docti à Deo et Spiritu ipsius sancto, nihil profutura sunt alia. Quamobrem prima omnium ac principalis causâ quæ efficit vt Scriptura in se nota, nobis quoq; innotescat, erit Spiritus sanctus intus nos docens, aperiendo oculos mentis nostræ, ad hoc vt videamus lucem illam Scripturæ, et agnoscamus in Scriptura Dei ipsius & Christi vocem. Spiritus autem sic nos docendo nihil quidem lucis addit Scripturæ, quæ per se abundè lucet; sed illuminat mentes nostras ad hoc vt lucem illâ Scripturæ sacræ abundantem intueamur. Spiritus autē sanctus, dum illuminat mentes nostras, id quidem facit per media quædam et quasi organa, quorum ministerio operatur in mentibus & cordibus nostris.

Mediorum siue instrumentorum Spiritus sancti duo sunt genera. Primum est internum, secundum est externum. Internum voco medium quod est in ipsâ Scriptura: externum quod est extra Scripturam. Internum medium est principale medium Spiritus sancti, estque illa ipsa lux quæ in Scriptura lucet. Ergo Spiritus sanctus primùm omnium per Scripturæ lucem aperit mentes nostras, ad videndum illam ipsam Scripturæ lucem, in se quidem

dem clarissimam, nobis verò ignotam. Aperit autem mentes ad videndum Scripturæ lucem per Scripturam ipsam et ipsius lucem, non vno modo sed varijs. Partim enim quedam loca ex ipsa Scriptura affert quæ clarè loquuntur de luce ipsius Scripturæ, & de Deo in ipsa Scriptura loquente, vt est ille, *Omnis Scriptura est θεοπνευτος. 2. Timoth. 3. 16.* Partim monet vt intueamur res illas spirituales quæ ibi sunt descriptæ; partim monet vt respiciamus voces spirituales, quibus res illæ spirituales sunt expressæ, & pronunciatae; partim jubet intueri veritatem oraculorum & vaticiniorum eventu comprobata; demonstrat etiam nobis harmoniam illam pulcherrimam veteris & novi Testamenti, qua fit vt de se invicem testentur; non prætermittit illa miracula quæ etiam scripta sunt, quibusque suo tempore confirmata est cælestis illa doctrina; profert etiam Martyres qui sanguine suo veritatem illam obsignarunt, de quibus in eadē illa Scriptura legimus. His & alijs modis nos docet Spiritus ex ipsa Scriptura sacra Scripturam esse verbum Dei, demonstratq; in Scriptura illam lucem omni exceptione maiorem. In his denique numeranda est dignitas & sanctitas eorum virorum, quorum opera vsus est

Deus in scribendo verbo suo, quæ ipsa conspicitur in Scriptura. Atq; hoc est internū illud & principale medium & organō Spiritus sancti, per quod nos docet & fidem ingignit in cordibus nostris, qua certò credimus Scripturam hanc esse Dei verbum.

Sunt & alia media extra Scripturam, quibus id ipsum docet Spiritus, vt est constantia Martyrum, qui suo sanguine quotidie veritatem illā cælestem obsignant; vt est persecutio hostium Ecclesiæ; vt est Scripturarum oppugnatio ab ipso Satana; vt est conservatio Scripturarum in Ecclesia ad nostra vsq; tempora; vt est denique testimonium veræ Ecclesiæ. Hæc omnia sunt extra ipsam Scripturam, & efficiunt secundarium quoddam argumenti genus, per quod etiam suo modo efficax esse solet Spiritus Dei Sanctus ad aperiendum oculos mentis nostræ, nosque illuminandos, ad hoc vt videre & audire possimus Deum ipsum in Scriptura loquentem ac lucentem.

Notandum tamen Spiritum sanctum fidem in cordibus nostris, per secundum hoc genus mediorum externorū propriè ac præcipuè non ingignere, (quum proprium ac præcipuum instrumentum fidei sit verbum ipsius Dei; vel enim necesse est sit ipsa vox vi-

Dei, vel certè sit Scriptura sacra, quæ sola nobis est pro viva & primaria voce Dei agnoscenda) verùm corda nostra duntaxat vel præparare ad fidem per verbum ipsius Dei postea ingignendam cordibus, vel certè fidem jam inginitam per verbum Dei aliquo modo confirmare. Quare hoc secundum genus mediorum nonnunquam solet præcedere ipsam Scripturam & Dei vocem, & per id Spiritus sanctus solet nonnunquam præparare aliquorum animos, priusquàm per ipsam Scripturam fidem ingignat. Id quod Augustino factum legimus, ipso dicente ac sic loquente. (Non crederem Evangelio nisi me commoveret Ecclesiæ Catholicæ autoritas) Quibus verbis significat se, quum Manichæus esset, præparatum per autoritatem & testimonium Ecclesiæ, ad credendum Evangelio; postea tamen idem Spiritus sanctus qui præparavit Augustinum per testimonium Ecclesiæ; idē, inquā, Spiritus in corde Augustini per Scripturam ipsam Evangelij fidem eam ingenuit, qua credidit Evangelium esse ipsius Dei verbum: Idque de se ipse alibi fassus est. Et eos, inquit, sequamur qui nos invitant prius credere quod nondum valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelli-

gere mereamur, non jam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmate atque illuminante. Sic Samaritana mulier *Ioh. 4.* tanquam membrum & testis Ecclesiæ, præconio quodam suo præparavit Samaritanos reliquos ad fidem Christi, qui ipsi postquam jam ipsum Christum audiverunt, dixerunt mulieri, Non amplius propter sermones tuos credimus, ipsi enim audivimus & scimus hunc esse verum servatorem Christum. Qua voce planè significarunt se testimonio mulieris duntaxat præparatos ad fidem, fidem autem cordibus ipsorum ingenitam per vocem ipsiusmet Christi efficacem. Nonnunquam igitur, ut dixi, antecedit fidem ingignendam hoc genus medij & argumenti ad nos præparandos, nonnunquam sequitur, & fidem jam ingenitam confirmat, nonnunquam denique & antecedit hoc argumenti genus & sequitur, antecedit in præparandis, sequitur in confirmandis. Varijs enim modis docet nos Spiritus, & aecommodat sese alio atque alio modo, ad alios atque alios, prout ipse vult, & infirmitas eorum postulat.

Notandum denique secundarij hujus generis argumenti, quod externum est minusq; principale, non esse absolutam aliquã necessitatem

fitatem ad fidem faciendam. Satis enim nobis esse debet, si nos doceat. Spiritus per ipsum ac solum quidem verbum Dei, sed infirmitatis nostræ causâ adhibet idem Spiritus illud alterum & secundarium genus argumenti: Id quod planè docet Christus *Iohan. 5.* vbi dicit Iohannis Baptistæ de se testimonium non simpliciter necessarium fuisse, sed ita fuisse consultum eorum infirmitati & incredulitati, his verbis vers. 15. Iohannes testimonium dedit veritati, ego autem ab homine testimonium non capto: sed hæc dico vt vos seruemini. Deinde quòd testimonium Iohannis secundarium duntaxat fuerit, primarium autem ipsius Christi de se testimonium paulò post apertè docet: At ego, inquit, testimoniū habeo majus testimonio Iohannis: opera enim quæ dedit mihi Pater testantur de me. Atque hæc est sententia nostra de argumento quo constat Scripturam esse verbum Dei, & responsio nostra facta ad quæstionem quam diximus, cur sit.

Quid Papistæ sentiant facile est ex eorum tum dictis tum scriptis colligere: Hæc autem est, vt paucis dicam, sententia Papistarum. Medium et argumentum principale, ac ferè vnicum quo constare volunt Scripturā esse verbum

lum Dei, est testimonium Ecclesiæ, non tantum Catholicæ, ut ipsi loquuntur, sed et eorum qui per continuas successiones ab Apostolis ad nos usque fidem propagarunt: intelligunt Pontifices maxime, qui, ut aiunt, successerunt Petro ipsiusque Cathedræ. Hanc Ecclesiæ quam dicunt sententiam, omnium Scripturarum iudicem & interpretem volunt esse, à cuius iudicio ad alium iudicem non liceat cuiquam provocare: dignitatem autem hanc & prærogativam testimonio Ecclesiæ ideò tribuunt, quòd velint Scripturam eam quæ est in corde Ecclesiæ primariam esse Scripturam, & vocem Ecclesiæ nobis agnoscendam & habendam esse vice vivæ vocis Dei ipsius. Quasi verò Deus nunc præcipue ac primario in Ecclesia, & per Ecclesiam loquatur. Quod si testimonium Ecclesiæ volunt primariam esse Dei vocem, & primariam Dei Scripturam, sequitur eos velle pariter summam lucem esse in Ecclesiæ voce, & eam non tantum nobis, sed & per se notissimam esse, ac proinde præbere lucem ipsi Scripturæ sanctæ, non tantum ratione nostri, sed etiam ratione sui. Unde quidam ex ijs dixit nihilo plus valere Scripturam sine Ecclesiæ autoritate, quam fabulas Æsopi. Quum enim sit vox Ecclesiæ illis pri-
maria

maria vox Dei ad omnia respondens, quum viva sit ac vocalis, proindeque non solum natura, sed etiã nobis notissima, sequitur ex eorum sententia eam ministrare lucem Scripturę, non tantum quoad nos, sed etiam quoad ipsam Scripturam, quę secundaria quędam Scriptura est, & secundaria quędam vox. Est enim Ecclesię vox illis quasi Dei ipsius vox è cęlis reddita, vocem Scripturę, quę hominum modò est vox, & Scripturam, quę amanuensium digitis tantum est exarata, confirmās, ratam & authenticam faciens. Ex illis illorum principijs, hoc sequatur necesse est, licet alij aliter loquantur.

Nos quidem vt illorum sententiam quam ex ijs principijs inferunt negamus, ita principia ipsa rejicimus: Negamus enim illud eorum principium primum, nempè, vocem Ecclesię habendam esse pro viva voce ipsius Dei, & Scripturam, in corde Ecclesię inscriptam, habendam esse pro Scriptura ipsius Dei digito exarata: affirmamusque pro viva voce Dei habendam esse solam hanc Scripturam propheticam & Apostolicam, & vice Scripturę exaratę Dei digito solam hanc propheticam & Apostolicam: Imò addimus prætereà eam esse nobis vice sententiarum quę in mente
Dei

Dei sunt ab æterno : Hęc enim est voluntas Dei ut ipsum quasi viva voce loquentem in hac Scriptura audiamus. Habēt, inquit, Moſen & Prophetas. *Luc. 16. 29.* hoc eſt, Moſis & Prophetarum ſcripta: & Scripturā hanc vult Deus non alio loco habendam atque habitā fuit olim illa Scriptura quam ipſe digito ſuo exaravit in tabulis lapideis. Vox autem Eccleſię (de vera loquor, non de Papiftica illa & mendaci) eſt vox miniſtra, & quaſi præconis, quę promulgat atq; explicat hominibus vocem illam Dei loquentis in Scriptura omni exceptione majorem: & Scriptura in corde Eccleſię, hoc eſt, ſententię veritatis quę ſunt in cordibus fidelium, nihil aliud ſunt quā ſecundaria quędam Scriptura exſcripta per Spiritum ſanctum ex primaria illa & *αὐτοπύκτω* Scriptura, & inſcripta hominum mentibus. Quota tamen pars quæſo illius tam plenę Scripturę Propheticę & Apoſtolicę exſcripta eſt, & inſcripta mentibus noſtris? Imò ne in omnium quidem hominum fidelium cordibus, etiamſi ſumas omnes confertim, tamen ne in omnium quidem cordibus inſcripta ſunt omnia illa plenē & perfectē, quę habentur in Scriptura hac Prophetica & Apoſtolica: Neque enim Eccleſia Catholica, quantis-
per

per in terris versatur, capax est totius illius lucis quæ splendet in Scriptura Prophetica & Apostolica. Convulso hoc principio primo, alterum illud principium eorum, quod vox Ecclesiæ sit notissima & sua natura & nobis, sua sponte corrui: Labefactato utroq; principio, conclusio eorum quam ex ijs inferunt vtrò collabascit.

*De Scriptura sacra prima proprietate: de qua
Controversia tertia.*

CAP. 9.

DEmonstrandum nunc est Scripturam esse antiquissimam tempore, quæ ex proprietatibus, quæ à nobis suprâ Scripturæ sunt attributæ, prima est. Primum omnium discutienda est nobis vocabuli Scripturæ homonymia. Scripturæ nomen capi potest vel pro re tantum ac substantia ipsa quæ literis est consignata; vel non modò pro re & substantia, sed etiam pro scriptione ipsa, siue forma qua illa substantia nobis est expressa. Iam si hoc nomine substantiam ipsam intelligas, illud est extra controversiâ Scripturam esse antiquissimam, quum substantia sit sententiarum earum, quas non modò loquuti sunt Patriarchæ et Prophetæ, sed etiam ipsemet Deus, quæq;
etiam

etiam in mente Dei sunt ab æterno. Sin intelligas hoc nomine non tantum substantiam, sed etiam scriptionem ipsam, et hac quoque ratione Scriptura dici potest antiquissima. Nam Scripturam hanc Propheticam & Apostolicam, etiam ratione scriptionis & formæ revelationis, jam non semel diximus ex Dei voluntate agnoscendam esse à nobis, non tantum pro viva voce ipsorum Prophetarum & Apostolorum, neque tantum pro viva voce ipsius Dei, aut etiam Scriptura exarata ipsius Dei digito, qualis erat illa decalogi, quam constat exaratam fuisse ipsius Dei digito in tabulis lapideis; sed etiam pro sententijs illis, & vt sic dicam, notionibus, quæ in mente Dei inscriptæ sunt ab æterno.

Vt rem hanc paulò altiùs repetam: Veritas illa quæ est in mente Dei ab æterno, revelata est in tempore pluribus modis; partim enim revelata est ipsiusmet Dei viva voce, partim ipsiusmet scripto, partim voce Patriarcharum, Prophetarum, & Apostolorum, vt hîc nihil de Angelis dicam, partim denique scripto Prophetarum & Apostolorum. Cessavit jam à multo tempore viva illa & immediata Dei ipsius vox; non habemus Dei ipsius scriptum; desierunt loqui Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli;

stoli; manent sola scripta Prophetarum & Apostolorum: Quamobrem ad fidem necessarium est vt hæc scripta habeamus nos vice primùm vivæ vocis Prophetarum & Apostolorum; deinde viuæ vocis ipsiusmet Dei; tertio Scripturæ ipsiusmet Dei digitis exarata; quartò denique veritatis ipsius, & notionum ac sententiarum quæ sunt in ipsa Dei mente, quibus cum nihil sit antiquius, sequitur hanc ipsam scriptionem propheticam & Apostolicam esse quodam modo antiquissimam. Nam quæ de viva voce ipsius Dei, vel de sententijs quæ sunt in mente Dei prædicari possunt, illa aliquo modo prædicari possunt de Scriptura hac, quæ supplet eorum vicem: Si enim sic aliquo modo verè enuncio, Scriptura est viva vox Dei, annon aliquo modo verè dico, Scriptura est antiquissima, quum viva vox Dei sit antiquissima? Sed satis est ad ostendendum antiquitatem Scripturæ, si ipsâ consideremus substantiam Scripturæ, quæ extra controversiam antiquissima est. Scriptio tamen ipsa suâ habet dignitatem, quum Scriptura ratione etiam scriptionis dicatur Θεοπνευστος. Nullum enim est in ipsa scriptione jota quod non sit à Deo inspiratum.

Hic insurgunt adversarij, &, vt alias semper,
ita

ita & hinc Ecclesiam suam Scripturam preferunt, dicuntque Ecclesiam antiquiorem & vetustior Scriptura: nam, inquiunt, fuit Ecclesia ante Moysen, qui primus scriptor extitit, annos totos bis mille. A Christi autem adventu per annos multos fuit Ecclesia sine Scripturis. Sed ex his quæ diximus facilis est solutio: Si enim Scripturæ nomine non intelligamus characteras literarum, & volumina, sed substantiam illam & materiam quæ literis his, characteribus, & voluminibus certo quodam modo comprehensa est (in Scripturis enim habemus loquentes Prophetas & Apostolos & vivam ipsorum vocem, habemus ijs comprehensam vivam ipsius Dei vocem, habemus denique ijs expressam Dei mentem) si, inquā, substantiam hanc accipiamus hoc nomine, jam negari non potest Scripturam esse non modò antiquiorem Ecclesia, quæ ex verbo Dei tanquam semine incorruptibili nata est, *1. Pet. 1.* Renati non ex semine mortali, sed immortalis, per sermonem viventis Dei, & manentis in eternum: Non tantum, inquam, videbitur Scriptura Ecclesia esse antiquior, sed & rerum omnium antiquissima, & cum ipso Deo ab eterno esse. Sin hoc nomine accipias & rem & scriptionem, etiam hac quoque ratione

tionē nihil incommodi est si ipsa antiquissima, non modò Ecclesia antiquior, prædicetur, ut suprà fusiùs diximus. Atque hætenus de prima proprietate Scripturæ sacræ, deque controversia tertia.

*De secunda proprietate Scripturæ, de qua
Controversia quarta.*

CAP. 10.

SECUNDA proprietas Scripturæ sacræ jam ferè ostensa est in tractanda secunda controversia: Est autem quòd sit apertissima per se ac intellectu facillima: quum enim sit verbum Dei, & verbum Dei necesse sit omnes fateantur in se clarissimum, manifestum, maximè perspicuum esse, siue verba, siue res verbis significatas respicias, nisi velint Spiritum sanctū summa afficere injuria, profectò sequitur Scripturam sanctam in se & per se apertissimā ac clarissimam esse, & totam & secundum omnes sui partes. De hac summa perspicuitate Scripturæ multa sunt ipsius Scripturæ testimonia. *Psal. 119.* Verbum Domini lucerna pedibus meis, *Psal. 19.* Præceptum Domini lucidum, & illuminans oculos appellatur. *Proverb. 6.* Mandatum lucerna, & lex lux. Dominus per Esaïam testatur se non in abscondito

condito loquutum 45. 2. *Pet. 1.* dicitur sermo Propheticus sermo cui tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoso sit attendendum. Ergo tota Scriptura et omnia Scripturæ loca, per se & in se sunt manifestissima, apertissima, & accommodata etiam ad captum vulgi, & rudissimorum quorumcunque. Nam certum est Dominum in Scripturis balbutire nobiscum. *Iohan. 3. 12.* Si terrena dixi vobis & non creditis, hoc est, terreno & crasso quodā modo vobis loquutus sum, accommodaviq; me ad captum vestrum, &c.

Dixi Scripturam sacram per se apertissimam & intellectu facillimam esse, quia si hominum, quā homines sunt, hoc est, *ψυχικοι*, & carnales, rationē habeas, Scriptura sancta quæ est de rebus spiritualibus tota obscura est: Animalis enim homo nō est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei. Sin respicias *πνευματικῆς* & *θεοδιδασκῆς*, adhuc etiam ijs obscura est ex parte, nempe, qua ex parte sunt *ψυχικοι*. Hinc sunt illæ assidue piorum, (in quibus etiam adhuc herent reliquæ cæcitatibus illius & nativæ corruptionis,) preces ad Deum, ut velit aperire oculos mentis ipsorum, ad hoc ut videant lucem illā Scripturarum, & locorum quorumcunque Scripturæ, alioqui in se clarissimam.

In precibus suis pij quique longè absunt ab eo vt imputent difficultatem & obscuritatem ipsi Dei verbo, verùm omnem culpā in se, cecitatem, ac hebetudinem suam transferunt.

Etsi autem illud verum sit, Scripturam & omnia Scripturę loca simpliciter & per se manifestissima esse & facillima intellectu, ratione autem nostri & cecitatis nostrę obscura esse ac difficilia, tamen illud negari non potest alia Scripturę loca alijs clariora esse per se, intellectu facilia, ac manifestiora; vt sunt illa loca de dogmatis fidei & morum ad salutem intellectu necessaria, quę tam manifestè sunt proposita, tam sępè repetita, atque etiam multis in locis exposita, vt paucioribus interpretationis & cognitionis regulis contenta sint. Indigent autem hęc ipsa Spiritu Dei sancto, sine quo spiritualia quęque, etiam maximè perspicua, ab homine verè intelligi non possunt. Quamobrem qui hęc ignorat quę in se tam manifesta sunt, planè cecus est, & de ipsius salute actum esse videtur. Quòd si tectum sit Evangelium nostrum tectum est ijs qui pereunt. 2. Cor. 4.

Quod ad alia Scripturę loca quę in se magis obscura sunt, quum non sint de necessarijs fidei & morum dogmatis, ignorari possunt ci-

tra jacturā fidei ac salutis: etsi quidem eorum cognitio lucē aliquā afferre possit ad illa ipsa fidei & morū dogmata intellectu necessaria magis cognoscenda. Eorum etiam tolerabilis aliqua & fidei analogā interpretatio haberi potest, si serventur cognitionis & interpretationis illę regulę, quę vulgò à viris doctis tradi solent: quarum principium repetimus à Spiritu sancto intus nos illuminante & docente; Alię quę deinceps numerātur regulę Spiritus sancti organa sunt & media, & sumuntur partim ex ipsa Scriptura, vt ex collatione locorū Scripturę, vel eorundem, vel sensu vel phrasi similium; partim aliundè, vt ex locis communibus theologicis, ex testimonio Ecclesię, ex ipsa Grammatica, præsertim hebraica & gręca, ex Rhetorica, ex Dialectica, quę non tantum argumenta simplicia, sed etiam argumentorum dispositionem in axiomatibus, in syllogismo, in methodo considerat. Dialectica enim docet, id quod vocant cohæsiōē antecedentium & consequentium, quę quidem non parum facit ad locorum obscuriorum cognitionem. Vt de alijs nunctaceam, utilis est etiam ad hanc rem saltem tolerabilis aliqua cognitio scientiarum aliarum particularium, vt Ethicę, vt Physicę, &c. Ad hæc omnia

nia accedere debent assidue ad Deum preces & seriae, ut velit oculos mentis nostrae Spiritu suo sancto aperire & illuminare. Hæc media si servetur in Scripturarum & locorum Scripturæ difficultas interpretatione, non facile quis aberrabit à vero.

Hic insurgunt adversarii, contenduntque pluribus argumentis Scripturas etiam per se & in se, etiam in ijs quæ ad salutem pertinent, obscuras esse: scilicet ut homines vulgò abstinentes à Scripturarum lectione, pendeant ab ipsorum somnijs, & ut interpretationes suas obtrudant Ecclesiæ, nempe, eas quas ipsi volunt, & quas ferè pluris faciunt quam ipsum Scripturæ textum; detorquētes potius Scripturæ textum ad glossam suam, quàm ex Scripturæ textu interpretationē deducentes. Partim igitur testimonio ipsarum Scripturarum agunt, partim testimonio Doctorum & Patrum, partim denique rationibus, quæ omnia facile dissolvi possunt ex ijs quæ suprà à nobis jacta sunt fundamentis. Satis sit nunc si ad unam aut alteram eorum objectionē respondeamus.

Quærunt, An non hæ Scripturæ quæ exstant veteris & novi Testamenti egeant commentarijs, qui etiam quam plurimi à quam plurimis

plurimis sunt conscripti? Respondeo per se quidem Scripturas sacras non indigere hominum commentationibus & scriptis interpretationibus, Scripturas enim habemus pro viva voce Dei ipsius: & quid est quæso quod potest vocem illā in se clariorem & apertiorē efficere? An potest vel homo vel Angelus clariùs eloqui aliquid, quàm ipse Deus? & an Deus de industria affectat obscuritatē? quorum vtrumque dictu blasphemum est. Commentarios tamen hominum doctorum & piorum qui in Scripturis Dei aliquantò plus temporis triverunt, vulgo hominum ac rudioribus non parum prodesse haud diffitemur; neque parum adjumenti afferre ad dispellendas istas naturæ tenebras.

Sed major quæstio est & gravior de prædicatione verbi Dei, & de Scripturarum explicatione quæ in publicis fidelium congressibus & coetibus à pastoribus haberi solet: annon hæc explicatio & prædicatio verbi necessaria est, hæc, inquam, quæ fit viva voce Pastorum & Doctorum? Respondeo Scripturas Dei quas nos habemus pro viva voce ipsius Dei ne hac quidem explicatione per se indigere, neque ministerio hoc, quod est in prædicando & explicando Scripturas sacras, De-

um

tum aut verbum ipsius per se opus habere; verum necessitatem hanc esse *κατα τὴν* tantum, & respectu nostri, cæcitatæ & ignorantie nostræ; qui pueri sumus, imò infantes, tantisper dum hîc vivimus. Vide *Ephes. 4. 1. Cor. 13.* Postquâ autem in viros evaserimus, quod futurum est in altero demum sæculo, tum nullo nobis opus erit istiusmodi ministerio, sed contenti erimus & impleti sola illa luce Dei & Christi, sine doctrina aliqua vel hominum vel Angelorum. Atq; hæc hæctenus de secunda Scripturæ proprietate, deque controversia quarta.

*De tertia Scripturæ sacræ proprietate, de qua
Controversia quinta.*

CAP. II.

Tertia proprietas Scripturæ sacræ est, quòd simplicissima sit, quòd ad verba & loquutionem attinet, neque ullam habeat in se ambiguitatem & amphibologiam. Differt autem hæc proprietas à superiori, quòd cum perspicuitas latiùs pateat & ad verba & ad res, simplicitas sit verborum tantum. Dicimus itaque Scripturam esse in se simplicissimam, neque in se ullam habere ambiguitatem & amphibologiam, saltem non alicubi explicatam, si aliquid habeat obscuritatis. Sermo enim Domi-

ni, & Spiritus ipsius simplicissimus est, neque loquitur vnquam Deus, vt homines dubio & ambiguo sermone capiat, quod faciunt Diabolus & Sophistæ: sed vt homines veritatem doceat. Spiritus enim veritatis deducit nos in omnem veritatem. *Ioh. 16. 13.* Scriptura autem est *θεοπνευστος*, & verbum Dei, vt iam ostensum est: Ergo, nisi Deo velimus insignem facere injuriam, necesse est fateamur Scripturâ in se simplicissimam sensu & significatione. Dico in se sensu simplicissimâ esse, quia si sit in Scripturæ sermone ambiguitas aliqua, ea ambiguitas & multiplicitas nō jam imputanda est Scripturæ, sed cecitati & ignorantia hominum, etiam eorum qui non ex malitia Scripturas detorquent. Nam non desunt qui Scripturas malitiosè pervertunt, torquent & retorquent, quum sciant tamen simplicè esse earum sensum. Cum sit hæc Scripturæ simplicitas, primùm ipse filius Dei ex Scriptura sacra adversus Satanæ insultus & quosvis adversarios disputans tela deprompsit, & ad Scripturam sacram omnes remisit. Deinde Apostoli, eorumque successores, & patres ipsi, ex Scriptura sacra contra hereticos argumenta confirmandi sanam doctrinam & confutandi hæreses desumpserunt.

Sed

Sed adversus hanc quoque Scripturæ sacrae proprietatē adversarij insurgunt, & Scripturam sacram dubiam esse, ambiguā, flexilocom, alutæ instar, cereum habere nasum, flecti hinc inde posse blasphemant: quò fieri dicunt ut liber hæreticorum sit, ex quo hæreses oriuntur, & omnes suis erroribus patrociniū quærere conantur. Sed responsio ex ijs quæ jam diximus facilis est. Nam ambiguitas illa & flexibilitas non est imputanda Scripturæ, quæ est *θεοπνευστος*, & nobis vice ipsius vivæ vocis Dei: sed vel ignorantia, vel malitiæ, & petulantia hominum, qui vel non possunt deprehendere Scripturæ simplicem & verum sensum, vel Scripturam in alium sensum ex malitia animi detorquent.

At, inquiunt, in Scriptura passim reperiuntur tropi, allegoriæ, parabola, voces homonymæ, & loquutiones amphibologicæ, visiones; quæ omnia habent ambiguitatem? Respondeo, quo tota res hæc manifestior evadat paulò altius non nihil est repetendum. Cum ambiguitas quæ simplicitati contraria est, sit in verbis non in rebus: verba enim ambigua sunt, non autem res ambiguæ: ambiguitatem quæ est in verbis omnem ad quinque capita reducemus; primū enim sunt verba voce simpli-

simplicia, quæ homonyma vocant. 2. sunt verba tropica siue modificata. 3. sunt orationes totæ & loquutiones quas vocant amphibologicas. 4. sunt orationes allegoricæ constantes tropis continuatis. 5. sunt verba & orationes typicæ, quæ sunt de typis & figuris.

De his omnibus in genere dico, vnum tantum & simplex significari à Spiritu sancto per hæc omnia. Nam quod ad voces homonymas attinet, quæ plures res significant, si quæ voces huiusmodi in Scripturis reperiantur, & in primis illis linguis, hebraica & græca (vt necesse quidem est eas reperiri in Scripturis, & in originalibus illis linguis) Primùm dico eas accipi à Spiritu sancto in vno aliquo & simplici significato, idque ex proposito & de industria. Spiritus enim sanctus non querit fallere & decipere more Sophistarum. Deinde dico illud vnum & simplex significatum deprehendi posse, vel ex proposito Spiritus, quod est in eo loco & textu in quo reperitur vox homonyma, vel ex collatione aliorum locorum Scripturæ, in quibus eadem illa vox homonyma reperitur, vel ex locis Scripturæ eundem sensum alijs verbis exprimentibus, vel denique ex Grammaticis accidentibus, accentibus, punctis, & reliquis. Si verba tropi-

ca,

ea, & in alium sensum à proprio suo & genuino sensu traducta reperiantur in textu Scripturæ, dico primùm ea vsurpari à Spiritu de industria ad significantiùs & efficacius exprimendum Spiritus sancti mentem & sensum duntaxat vnum ac simplicem. Vt cum dicitur (*Hoc est corpus meum*) per metonymiam hanc, quæ est in verbo *Corporis*, significantiùs loquitur Spiritus, quam si dixisset, hoc est signum corporis mei: nam loquutione illa metonymica planè innuit Spiritus, sacramentalem illam vnionem signi & rei significatæ: deinde dico si tropus sit paulò obscurior, haberi ex eadem Scriptura, vel eodem in loco vbi tropus invenitur, vel in alio Scripturæ loco, ejus tropi significationem per verbum proprium expressum.

Si occurrat in Scriptura oratio quæ videtur amphibologica, primùm sciendum, non de industria ambiguè loqui Spiritum ad fallendum more Sophistarum, verùm simplicem esse Spiritus sancti mentem: homines verò vel ex ignorantia, vel ex malitia, verba contextus malè construere & accipere. Deinde dico alia Scripturæ loca idipsum clariùs & apertiùs proponere. Si deniq; reperiantur in Scripturis allegoriæ, de ijs dico, primū quod
ad

ad illustriorem significationem adhibeantur, deinde dico quòd simplicem habeāt sensum: & is sensus vel manifestus est, & nulla eget explicatione, vel non manifestus est, & explicatur clariùs in Scriptura alicubi.

Quod ad orationes de typis, dico primùm illas habere vnum sensum, & significare typos duntaxat, non etiam res typis rursus significatas: deinde ille vnus sensus, qui est typorum, accommodatur ad aliud significandum, hoc est, ad corpus ipsum: nam ipsi typi significant res significatas, & adumbratas typis, non autem verba ipsa, quæ typis significandis imponuntur. In illa enim ad *Gal. 4.* historia, nomen *Saræ* significat uxorem *Abrahami*, hoc est, typum duntaxat: deinde typus significat pactiōnem, hoc est, rem adumbratam, figuratam, et significatam. Atque hæc hæctenus de tertia proprietate & controversia quinta.

De Proprietate quarta, Controversia autem sexta.

CAP. 12.

DIcimus itaque Scripturam sacram per se maximè vivam, efficacem, & vocalem, respondentem quærentibus de omnibus ad salutem necessarijs. Vitam hîc intelligo non crassam istam, qualis est hominum; sed spiritualem

tualem illam, qualis est Dei: & vocem vivam intelligo, spiritualem, quæ loquitur, non tam auribus, quàm animis. Primum enim si substantiam revelationis respicias, hoc quod dicimus est extra controversiam. Continet enim Scriptura sermonem Dei, qui vivus est et efficax, &c. *Heb. 4.* Deinde si revelationis modum, hoc est, ipsam scriptionem respicias, verum quoq; erit. Nā 1. ea est *θεοφωνος*: Quod autem divinitus inspiratum est, illud vivum in se oportet esse, ac spirituale. Deinde Scriptura hæc est nobis, si non ipsa viva Dei vox, certè pro viva Dei voce. Non enim habemus nos aliam vivam Dei vocem quàm hanc: Nam quod ad vocem Ecclesiæ, Pastorum & Doctorum in Ecclesia, ea est errori obnoxia, neq; Dei vox propriè dici potest. Dei autè vocem oportet vivā dicere: Ergo. Tertiò, ipsa Scriptura de se loquitur, ac si vivam vocē haberet: ut legere est *Rom. 9.* Dicit Scriptura &c. Scriptura *Esaiæ* dicitur clamare super Israel. *Rom. 9. 27.* Quartò ad eam remittuntur quærentes de re aliqua ad salutem necessaria. *Esaiæ. 8.* Numquid non populus à Deo suo requireret? pro vivisne ad mortuos? ad legem magis & ad testimonium; quòd si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit ijs matutina lux. Item

filius

filius dei ad quæstiones de lege, de divortio, de Sabbatho, de Messia, de regeneratione, de resurrectione, de qua ratione consequendi salutem semper ex Scriptura sacra respōdit, & sci-
 scitantes ad Scripturam remisit. Quomodò legis, inquires; An non legistis; Nunquam legistis; Quomodò scriptum est. Apostoli etiam Christi sua omnia ex veteri Scriptura probant atque confirmant. Apollo vir potens in Scripturis vehementer Iudæos convincebat publicè, ostendens ex Scripturis quòd Iesus esset Christus. *Act. 18.* Berœenses recepto sermone cum omni animi promptitudine quotidie scrutabantur Scripturas, an hæc ita se haberent. *Act. 17.* Sic primitiva Ecclesia; sic patres ex Scriptura sacra hæreses impugnarunt ac refutarunt. Denique imprimis æterna memoria dignum est factum Imperatoris Constantini Magni, qui in concilio Niceno patribus Biblia proposuit, dicens. In medio sunt Evangelici libri & Apostolici, antiquorumque Prophetarum sanctiones, quæ nos erudiunt quid de sacra lege sapiamus: expellentes itaque hostile certamen, ex verbis divinitus inspiratis solutionem quæstionum mente percipiamus. Dixi per se esse vivam & vocalem, quia ratione hominum mortuorum, surdorum,

dorum, hoc est, $\psi\chi\iota\kappa\omega\nu$, non $\pi\epsilon\sigma\iota\delta\alpha\lambda\omega\nu$, mortua est & muta.

Hic adversarij insurgunt blasphemantes Scripturam sacram tanquã mortuam literam, mutam, non respondentem, ex qua certamina & controversiæ de religione dirimi nequeunt: ex adverso verò Ecclesiæ vocem, quæ proficiscitur ex Scriptura illa quæ vivis cordibus est insculpta à Spiritu Dei vivo, jactitāt vivam esse, vocalem esse, respondentē quærentibus de omnibus ad salutem necessarijs, non patientem se truncari, & torqueri, sed sui per omnia similem perse verantem. Responsio, qua occurritur huic calumniæ & blasphemiæ, jam patet ex ijs quæ dicta sunt; probavimus enim Scripturam sacram per se vivam esse & vocalem maximè. Quod autem non statim ex Scripturis deprehendantur controversiarum decisiones in causa sunt homines, qui vel adeò ignari sunt & stupidi natura, ut loquentem & respondentem, imò clamantem, Scripturã intelligere & audire nequeant; vel adeò malitiosi sunt & obstinati, ut audire & intelligere nolint, imò velint sæpenumero vocem Scripturæ contra conscientiam in alium sensum detorquere, idque suo exitio. Quare illud manet Scripturam vivam esse & vocalem
maxi-

maximè per se, & in se.

Vt autem nobis sit viva & vocalis, & nos
eam loquentem et respondentem ad omnia
quæ de Religione possunt controverti intelli-
gamus, illa media, de quibus jam diximus, &
inter quæ numeratur etiam ipsa grammatica,
sunt adhibenda. Eorum enim mediorum be-
neficio oculi nostri & aures nostræ aperiun-
tur ad videndum Scripturæ mentem, & audi-
endum Scripturæ vocem, si modò visum sit
Spiritu sancto efficaciter per ipsa operari in
mentibus & cordibus nostris. Quòd si Spiri-
tus velit esse efficax per ea, tum quidè Scrip-
tura clariori voce, & magis viva, distincta, &
articulata, vt sic dicam, respondebit ad omnes
controversias de Fide & Religione, quàm re-
spondebunt omnes quotquot sunt in Eccle-
sia homines, qui nihil sani, veri, certi respon-
dere possunt, nisi prius ipsi id ipsum excipiant
ex ore Scripturæ, & ex Scripturæ verbis re-
spondeant. Nam quod dicunt isti Ecclesiæ
vocem vivam esse, vocalem, quæ audiatur ab
omnibus, neq; patiatur se truncari & torque-
ri: ad id respondeo, primùm Ecclesiæ vocem,
vt dixi, pendere à Scripturæ voce; deinde Ec-
clesiæ vocem erroribus obnoxiam esse, et mu-
tationibus: adeò vt aliud hodie respondeat,
aliud

aliud verò cras respondere possit, & lesbia sit quodammodò norma ac regula controversiarum de Fide & Religione. Quod ad Ecclesiam Romanam, ita jam pridem ab ea responsum est de Fide & Religione, vt mundus abductus sit à veritate ad mendacia, errores, et hēreses infinitas; vt non sit quod isti venditēt nobis, vel vocem, vel vocalitatem Ecclesię suę corruptæ & adulteræ.

De Proprietate Scripturæ sacræ quinta, Controversia autem septima.

CAP. 13.

NVnc demonstrandum est Scripturam esse summè & simpliciter necessariam. Si Scripturæ nōmine intelligas substantiam & rem ipsam quæ literis est consignata, negari non potest adeò necessariam esse, vt sine ea non possit esse in terris Ecclesia: nam ex verbo Dei, tanquā ex semine incorruptibili, nata est Ecclesia. 1. Pet. 1. Sin verò intelligas Scripturæ nomine ipsam quoq; scriptionem, & revelationis formam; dico & hac quoq; ratione necessariam adeò, vt sine ea non possit esse Ecclesia. Nam viva vox Dei est necessaria simpliciter, Scriptura quodammodò est viva vox Dei: Ergo necessaria simpliciter.

H

Fateor

Fateor equidem cum ipsa viva Dei vox sonabat in Ecclesia, non fuisse tum necessariam hanc scriptionē & revelationis hanc formam: at postquā cessavit loqui Deus, data pro ipsius viva voce scriptione, jam scriptio non min⁹ dicēda est necessaria nunc, quā tunc fuit ipsius viva vox. Vocem enim Dei ad hoc ut Ecclesia sit & persistat semper necesse est esse in Ecclesia, & audiri ab Ecclesia, vel per se, vel per id quod vivæ ipsius vocis vicem gerat. Ante Moſen per se audiebatur: Post Moſen sonuit in voce & scripto Moſis & Prophetarum: In adventu Christi viva vox ipsius Christi audiebatur: Post Christi ascensionem, pro viva voce ipsius Dei & Christi, audiebatur aliquandiu vox Apostolorum simulque vox Scripturæ veteris: Hinc cœpit Scriptura Apostolorum, quæ post Apostolos manet in Ecclesia unā cum veteri Scriptura pro viva voce, non tantū Apostolorum, sed etiam ipsius Dei & Christi. Ex his apparet in Ecclesia Dei necessariam esse simpliciter omni tempore Dei vocem vivam, vel ipsam per se, vel ipsius vicariam aliquā, quam nos dicimus nunc solam esse Scripturam veterem & novam, proindeque Scripturam hanc summè necessariam.

Huic

Huic assertioni, vt & alijs superioribus, opponuntse Adversarij, negantque Scripturam esse simpliciter necessariam; necessariam quidem esse ad benè esse Ecclesiæ fatentur, hoc est, vtilem esse Ecclesiæ: negant autem necessariam ad ipsum Ecclesiæ esse: Atque hanc Scripturæ necessitatem ideò negant, vt locus sit testimonio & traditionibus Ecclesiæ, hoc est, somnijs suis, quas dicunt simpliciter esse necessarias, & Scripturæ præferunt. Ex his quæ diximus facilè responderi potest ad eorum sententiam. Si enim Scripturæ nomine ipsam Scripturæ substantiam intelligant, negari non potest Scripturam esse simpliciter necessariam: Sin verò intelligant non substantiam tantùm, sed etiã scriptionem, & hoc quoque modo accepto Scripturæ nomine, jam demonstravimus Scripturam esse necessariam simpliciter, cum sit nobis vice ipsius vivæ vocis Dei. Quare falsū est quod asserunt, sive hoc sive illo modo accipiatur Scriptura.

At, inquiunt, Ecclesia sine Scriptura fuit annos circiter bis mille, quibus conservata est Religio sola traditione: Ergo Scriptura non est necessaria si simpliciter. Respondetur, si Scripturæ nomine intelligas ipsam substantiam, non sequitur: Nam substantia Scripturæ fuit

in ijs ipsis traditionibus quibus conservata est Ecclesia: Sin hoc nomine intelligas etiam ipsam scriptionem, tum quidem concedo Scripturam ipsam non extitisse illis tot annis, & ne necessariam quidē tum fuisse, quia tum audiebatur viva ipsius Dei vox. Si concludāt ex eo quod non fuerit scriptio tunc necessaria, ideò non esse necessariam etiam nunc; aut etiam non fuisse necessariam postquam Deus eam imperavit, & postquam coepit esse; profecto sequela est pessima: nam alio tempore, alia atque alia mundi ætate, alia atque alia revelationis forma necessaria est.

Eadem Controversia de Scripturæ necessitate brevius.

Scriptura est necessaria non tantum ad bene esse; sed etiam ad esse Ecclesię; & hætenus est simplex necessitas. Ratione autem temporis necessitas est κατὰ τὴν: nam non omni tempore necessitas fuit Scripturarum. Scripturæ nomine intelligo non modò substantiam, sed etiam revelationis modum: sed simplex hæc necessitas prædicatur de substantia & revelationis modo alia atque alia ratione: Nam Scriptura quoad substantiam necessaria est Ecclesię omni tempore, quoad verò re-
velationis

velationis modum necessaria est certo tempore, nempe quo visum est Deo docere Ecclesiam suam per Scripturam. Argumentum 1. Non enim dedisset Deus Ecclesiæ Scripturam nisi necessariam duxisset eam, etiam ad esse Ecclesiæ. Argumentum 2. Viva vox Dei fuit suo tempore necessaria; ergo etiam Scriptura suo tempore: nam eadem est utriusque ratio. Argumentum 3. Necesse est aliquo modo reveletur Ecclesiæ voluntas Dei, vel viva voce, vel scriptione, vel utroque: at nunc cessavit viva vox, ergo nunc scriptio est necessaria.

Adversarij hanc simplicem necessitatem negant, his argumentis. 1. Ab *Adamo* ad *Mosen* nulla fuit Scriptura: Ergo. Respondeo toto illo tempore non visa est Deo necessaria; At postquam coepit Deus ipse scribere, & inspiravit Scripturam sanctis viris, primum Prophetis, deinde Apostolis, tum coepit scriptura esse necessaria, & simpliciter quidem necessaria. Argumentum 2. A *Mose* ad Christum *Iob*, & amici ejus sine Scriptura & crediderunt & servati sunt. Respondeo hos quoque legisse Scripturas verisimile est ex historia *Eunuchi. Act. 8.* Deinde cum ijs qui erant extra Ecclesiam visibilem extra ordinem egisse videtur

videtur Deus. Argumentum 3. Vñ sunt magis traditionibus quam scripto in secunda ætate. Respondeo, falsum est. Argumentum 4. In tertia ætate multo post Christum tempore non fuit Scriptura novi Testamenti: Ergo. Respondeo non longo post Christum tempore cœpit Scriptura Apostolica: deinde toto illo tempore, fateor, non fuit necessaria, at decedentibus è vita Apostolis, ac cessante viva voce, cœpit jam esse necessaria.

De Proprietate sexta, Controversia octava.

CAP. 14.

Scriptura est perfecta, & omnia continet quæ ad fidem & mores sunt necessaria, non tantum sufficienter, sed & abundanter; hæc est enim illa perfectio de qua loquimur. Sensus itaque propositionis hic est; Revelationis iste modus continet omnia quæ ad &c. probatur. Argumentum 1. Viva vox continebat omnia dogmata fidei & morum: Ergo & Scriptura: Ratio est, quia nihil viva voce quoad substantiam est dictum, quod non scripto quoque commissum sit. Argumentum 2. Si non perfectè omnia comprehenderet tum mala esset nostræ Ecclesiæ conditio, quæ non audit vivam vocem hominis *θεοπροφητα*, vel Prophetæ,

Prophetæ, vel Apostoli. Argumentum 3. Experiuntur pij & *Secdi Saxlo*, sufficientiam in Scripturis sacris, imò abundantiam esse. Testimonia sequuntur. *Deut. 4.* Non addetis ad verbum quod ego loquor, &c. *Apocal. 22.* Si quis adjecerit ad hæc imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto. Hæc etsi de particularibus libris accipienda sunt propriè, tamen eadem est ratio omnium librorum et Scripturæ totius; atque adeò major est ratio: Nam si particularibus libris non licet addere, quantò magis non licet addere toti Canoni. *Prov. 30.* Ne adjicias quicquam verbis illius: hoc de tota Scriptura accipiendum videtur. *Mat. 28.* Docêtes eos servare omnia quæ mandavi vobis. *Gal. 1.* Etiam si nos aut Angelus è cælo evangelizet vobis præter id quod evangelizavimus, anathema esto. *Iohan. 20.* Hæc scripta sunt ut credatis, &c.

De sententia adversariorum, qui dicunt Scripturam mutilam, & mancā, vide imprimis Bellarminum, ejusque in hanc sententiam argumenta. Hanc Scripturæ imperfectiōem docent, ut locus sit traditionibus & fragmentis ipsorum: ideò de traditione dicemus pauca.

De Traditionibus.

Traditionis nomen generale est, significatque

carque doctrinam vel scriptam, vel non scriptam: & ita quidem accipitur nomen hoc traditionis tam in sacris literis, quàm in scriptis Patrum: licet Papistæ dicant apud Patres accommodari hoc nomē tantum ad significandum doctrinā non scriptā. Testimonia Scripturę quibus ostenditur generalis acceptio vocis. *Act. 6. 14.* Et mutaturum ritus quos tradidit nobis Moses. *2. Thess. 2. 15.* Tenete traditam doctrinam, quam edocti estis, siue per sermonem, siue per Epistolam nostram.

Traditionis partitio sequitur: Traditionis nomen in Scripturis attribuitur nonnunquā rebus necessarijs, & perpetuis; nonnunquam non necessarijs & temporarijs. De doctrina necessaria testimonium est. *2. Thess. 2. 15.* de ceremonijs intelligitur locus qui est. *Act. 16. 4.* loquitur enim de decreto concilij Hierosolymitani, quod erat de sanguine, suffocato, & Idolothytijs, de quibus. *Act. 15. 28.* Quod ad traditiones attinet quę sunt de necessarijs dogmatis vel fidei, vel morum, ea primū viva voce tradiderunt: eorum deinde summam scriptis comprehēderunt, vt liquet de Coena. *1. Cor. 11. 23.* item *1. Thess. 4. 2.* vbi de pręceptis honestę vitę agitur. Item *2. Thess. 2. 15.* **Quod ad traditiones de non necessarijs & ceremoni-**

remonialibus, ea vel scripto commiserunt, ut de Ecclesiasticis ordinibus, de quibus. *1. Cor. 11. 14.* vel non commiserunt scripto. *1. Cor. 11. 34.* Cetera cum venero disponam: Ordinaturū se pollicetur ceremonialia, nominatum autem quæ ad Coenam dominicam spectant. De ceremonialibus hoc tantum dicam: neque erant immodica, neque inutilia, neque cum opinione necessitatis tradita ad obligandum hominum conscientias, neque his quæ scripta erant contraria: Imò affirmo nihil ab Apostolis fuisse traditum quod non haberet fundamentum in verbo Dei, hoc est, in literis Prophetiis, & in doctrina Christi, quæ postmodum ab Evangelistis & Apostolis comprehensa fuit libris. Traditiones autem Papisticæ, immodicæ sunt, & inutiles, utpote aniles nugæ, necessitatis opinione fere omnes traditæ, pleræque Apostolicæ doctrinæ quā maxime adversatæ. Sic nos partimur traditiones.

Adversarij traditionis nomine intelligunt doctrinam non scriptā, non eam quidem quæ nusquam est scripta, sed quæ non est scripta à primo suo authore, hoc est, ab eo qui ipsam tradidit viva voce. Hæc est igitur ipsorum Papistarum confessio, non posse se suas traditiones in Scripturis invenire, nec per Scripturas probare.

De

De Proprietate septima, Controversia nona.

CAP. 15.

Scriptura sancta est iudex omnium controversiarum: Controversias intelligo, quæ sunt de Religione: Duæ autem sunt de religione controversiæ maximè insignes; prima est, de ipsa Scriptura, quo nimirum iudice constabit Scripturam esse verbum Dei; secunda est de sensu ac interpretatione Scripturæ, quo nimirum iudice constabit hunc vel illum sensum esse Scripturæ genuinum. Iudicium voco sententiam definitivam cum autoritate pronunciatam, in qua omnes acquiescere oportet. Scripturæ nomine intelligo non tantum substantiam, sed & modum revelationis, qui & ipse est *Deo testis*. Loquutio autem ista impropria est qua prædicatur de Scriptura quod sit iudex controversiarum. Nam propriè loquendo Spiritus sanctus est iudex, cum iudicem oporteat esse personam, Spiritus autem sanctus persona in Trinitate tertia est. Dicitur ergo Scriptura iudex impropriè, quia est vox & sententia iudicis pronuntiata, primum organon quo iudicat Spiritus, sententiam suam pronunciat, nos docet, ac fidem cordibus nostris ingignit. Spiritus autem hic iudicat liberè in quocunque vult, non in cer-

to aliquo hominum genere, vt in Pastoribus, & Doctoribus Ecclesiæ, sed in quibuscunq; ipsi visum est.

Tria igitur hîc occurrunt de quibus est hoc loco quærendum. 1. An Spiritus sanctus sit iudex. 2. An Scriptura sit princeps ejus vox, qua pronunciat sententiam suam. 3. An iudicet in quibuscunque sine discrimine, an verò alligatus sit certo cuidam hominum generi. Quod ad primum, respondeo Spiritum sanctum esse iudicem. 1. Quia promissus est à Christo jam discedente Ecclesiæ suæ, & est datus tanquam Christi vicarius ad docendum, & iudicandum, &c. 2. Quia inter cetera ejus officia hoc vnum est, iudicare. Verum quia de Spiritu non valdè contendunt Adversarij, quòd nimirum per Spiritum sanctum omnia sunt iudicanda, & per eum intelligendæ Scripturæ; ideo de Spiritu iudice nos pauca dicimus.

Quod ad secundum: Quòd Scriptura sit vox iudicis primaria, judiciaria, ac propria, qua fidem ipse ingignit cordibus nostris, patet his rationibus. 1. Scriptura est verbum Dei. 2. Est antiquissima. 3. Est apertissima, & ita deinceps. His addo testimonium ipsius Scripturæ. Sugeret vobis omnia quæ dixi vobis. *Ioh. 14. 26.* Addo quoque experientiam commu-

communem. Sunt & alia Spiritus sancti media, sed hæc posteriora minùsque principalia, in quibus quoque est Ecclesiæ testimonium. Adversarij impugnant hanc nostrā de Scriptura, quòd sit vox judicis propria, sententiam, his argumentis. 1. Non est Scriptura inscripta cordibus digitis Dei, neq; vox Dei primaria. 2. recens est. 3. obscura. 4. ambigua, & ita deinceps. His addit Bellarminus quædam alia, de quibus lege apud ipsum. Statuunt autem vocem Spiritus judicis primariā et propriam, Ecclesiæ vocem. Prob. Est Scriptura in corde Scripturæ exarata Dei digito, & vox Dei primaria: & reliqua quæ nos Scripturæ sacrę tribuimus ad Ecclesiā suam transferunt.

Quòd autem Spiritus hic judex sit non alligatus certo hominum generi, vt Ecclesiasticis hominibus, Papæ, & concilijs, vt ipsi loquuntur: sed sine discrimine judicium exerceat in quocunque ipsi visum est, apparet. 1. Quia nisi Spiritus sanctus judicans, siue de ipso Scripturæ contextu, an sit verbum Dei, siue de interpretatione Scripturæ; nisi, inquā, sit in homine ipso, profectò nulla vnquam futura est fides. Spiritus enim solus est, qui fidē ingignit cordi. 2. Spiritus sanctus alias functiones suas liberè exercet in quocunq;: Er-

go & hanc functionem quæ est in iudicando. Nam quid quæso aliud est iudicare quàm illuminare, & docere hanc Scripturam esse *θεω-
πνευστον*, hunc esse Scripturæ hujus sensum genuinum. 3. Id ipsum experientia docet: nam experimur liberè euni iudicare in quibus ipsi visum est. Hanc rem confirmant etiam testimonia ex Scriptura. *1. Cor. 12.1.* Sed omnia hæc efficit vnus Spiritus distribuens privarim ea cui vult: & *Esaia. 54.* Erunt omnes *διδασκαλοι*. *Jeremie. 31.* Inscrībam legem meam cordibus eorum, &c. Adversarij hoc oppugnant certis quibusdam argumētis, de quibus lege apud Bellarminum. Alligant autem Spiritum sanctum Papæ, & Concilij per ipsum confirmatis, id quod nostri homines oppugnant argumentis pluribus; inter quæ hoc vnum est. Sic enim sequeretur Papam, & Concilia per eum confirmata esse supra Scripturam: Quod absurdum est. Reliqua pete ex eorum disputationibus.

*De Proprietate octava, Controversia
autem decima.*

CAP. 16.

POSTREMÒ dicimus Scripturam sacram esse summæ authoritatis, præstantiæ, & dignitatis

tatis. Scripturæ nomine intelligimus & substantiam & scriptionem. Dignitatem eam intelligimus, qua ipsa est fide dignissima, & fidem procurat Ecclesiæ: Vnde ipsa columna & stabilimentum veritatis vocatur. 1. *Timoth.* 3. 15. & accipit alia elogia, quæ ipsi in Scripturis sacris passim tribuuntur. Probatur ex theorematibus jam antè demonstratis: Est verbum Dei, est apertissima, est simplicissima, & ita deinceps. Ergo.

Adversarij de hac authoritate Scripturæ, diversè sentiunt: alij enim summæ ipsius authoritati detrahunt, dicuntq; eam per se quidem authenticam non esse, sed accipere authoritatem suam ab Ecclesiâ. Eckius in Enchiridio. Pighius lib. 1. de Hierarchia; Hermannus quidam impudentissimus Papista, dicit Scripturam nihilo plus momenti habere, quàm fabulas Æsopi sine testimonio Ecclesiæ, &c. Alij verò, & ij quidem recentiores & cautiores, dicunt per se & in se authoritatem habere Scripturam, & authenticam esse: quoad nos verò non esse, ante sententiam Ecclesiæ. In hac sententia sunt Bellarminus, Coelæus, Canus, Stapletonus, Canisius, &c. Eorum sententia, qui dicunt quoad nos non esse ante sententiam Ecclesiæ authenticam hæc est,

est, quòd non teneamur nos Scripturis credere, quòd authenticæ sint, antequàm Ecclesia id dicat; quòdque nihil peccemus, ideò quòd non credamus ante definitivam Ecclesiæ sententiam. Sed nos dicimus hoc quoque falsum esse, Scripturam quoad nos non esse authenticam sine Ecclesiæ autoritate. Spiritus enim sanctus est qui docet quemq; Scripturam esse authenticam, & in se autoritatem habere, eamque summam. Docet autem hoc non per externum aliquod mediũ primũ, sed per ipsam Scripturam sacram, per quam solam fidem hujus rei propriè ingignit cordibus nostris. Nos freti hoc Spiritu sancto docente nos ex ipsa Scriptura hanc Scripturæ autoritatem, eam esse jam credimus, etsi totus mundus contradicat. Hactenus de quæstionibus de Scriptura magis essentialibus.

De quæstionibus de Scriptura sacra magis accidentalibus, ac primũ de libris quibus continetur Scriptura.

CAP 17.

PRima quæstio est de libris in quibus continetur Scriptura, ita à nobis jam explicata & elogijs suis exornata. Libri igitur vocantur vulgò βιβλία, καὶ ἐξοχλῶ. Bibliæ autem ista quæ
vulgò

vulgò habemus in manibus librorum duo genera continent. Primum libros Canonicos, deinde Apocryphos. Canonici siue regulares sunt hi qui continēt regulam fidei et morum.

Canon primus, sunt libri Mosis, qui nullo alio externo Canone, quasi mensurantur: Nam nihil scriptum extitit ante libros Mosis. Autoritas autem personæ tam sanctæ, et ipsorum librorum spiritualitas, vt sic dicam, & sanctitas conciliavit ijs authoritatem, vt de alijs taceam. Canonem secundum constituunt libri Prophetarum, qui Canonici sunt iudicati ex externo illo Canone librorum Mosis, ad quem ipsi sunt examinati. Deinde etiam ex sua spiritualitate, & rerū, & verborum, quā qui *θεωλογοί*, id est, interius per Spiritum erant docti, facileprehenderunt. Canonem tertium constituunt libri Apostolici novi Testamenti, qui Canonici iudicati sunt partim ex libris Mosis canonicis, partim ex libris Prophetarum, partim ex sua ipsorum spiritualitate, quam qui *θεολογοί* sunt facileprehendunt.

Canonici libri Bibliorum partim sunt veteris, partim novi Testamenti. Veteris Testamenti Canonici sunt.

<i>Mosis libri quinque.</i>	<i>Psalmi.</i>
<i>Iehosue lib. unus.</i>	<i>Proverbia.</i>
<i>Iudicum lib. unus.</i>	<i>Ecclesiastes.</i>
<i>Ruthæ lib. unus.</i>	<i>Liber Canticorum.</i>
<i>Samuelis lib. duo.</i>	<i>Iesaias.</i>
<i>Regum lib. duo.</i>	<i>Ieremias.</i>
<i>Chronicorum lib. duo.</i>	<i>Ieremie Lament.</i>
<i>Esdræ lib. unus.</i>	<i>Ezechiel.</i>
<i>Nehemia lib. unus.</i>	<i>Daniel.</i>
<i>Esteræ lib. unus.</i>	<i>Minores Propheta duo.</i>
<i>Iobi lib. unus.</i>	<i>decim.</i>

Novi Testamenti Canonici sunt omnes
illi libri qui vulgò habentur.

<i>Evangelium secundum Matthæum.</i>	<i>Ad Philippenses.</i>
<i>Evangelium secundum Marcum.</i>	<i>Ad Colossenses.</i>
<i>Evangelium secundum Lucam.</i>	<i>Ad Thessal. due.</i>
<i>Evangelium secundum Iohannem.</i>	<i>Ad Timotheum due.</i>
<i>Acta Apostolorum.</i>	<i>Ad Titum.</i>
<i>Pauli Epist. ad Rom.</i>	<i>Ad Philemonem.</i>
<i>Ad Corinthios due.</i>	<i>Ad Hebræos.</i>
<i>Ad Galatas.</i>	<i>Iacobi Epistola.</i>
<i>Ad Ephesios.</i>	<i>Petri Epist. due.</i>
	<i>Iohannis Epist. tres.</i>
	<i>Iudæ Epistola.</i>
	<i>Apocalypsis.</i>

Et si quidē de aliquibus est dubitatum, idq;
 non ab omnibus, aliquandiu, vtpote de Epi-
 stola ad Hebræos, *Iacobi* Epistola, posteriore
Petri, secunda & tertia *Iohannis*, Epistola *Iudæ*,
Apocalypsi: tamen non sunt planē rejecti illi
 vlllo tempore, sed dubitatum est an essent reci-
 piendi. Canonici hi veteris & novi Testa-
 menti scripti sunt à viris Dei sanctis, actis Spi-
 ritu sancto. *2. Pet. 1. 21.* & hi partim Prophe-
 tæ sunt dicti à Spiritu Prophetico, qui scrip-
 serunt libros Canonicos veteris Testamenti:
 partim Apostoli à munere suo, qui scripserūt
 libros novi Testamenti. Libri Canonici ve-
 teris & novi Testamēti partim habent Scrip-
 tores suos vel nominibus expressis, vel notis
 quibusdam indicatos, partim verò minimè,
 ea re significante nobis Spiritu sancto scrip-
 tores illos tantum instrumenta fuisse, non au-
 thores horum librorum: Itaque non tanti fa-
 ciendum eorum nomen, neque ita sedulò in
 id inquirendum, si quādo non sit expressum.
 De Canonicis hætenus.

De Apocryphis.

Nunc de Apocryphis. Ideò autem dicti
 sunt Apocryphi quia Ecclesia voluit eos ab-
 scondi, non autem publicè legi, vel doceri in
 Ecclesia,

Ecclesia, sed permisit privatam duntaxat eorum librorum lectionē. Apocryphi libri tantum sunt veteris Testamenti, & numerantur vndecim vulgò.

Indith.

Tobit.

Esdra tertius et quartus.

Sapientia Salamonis.

Ecclesiasticus.

Baruch.

Epistola Ieremiae.

Adiectiones ad Danielem.

Oratio Manassis.

Libri Machabæorum.

Ester & reliquum à vers.

3. Cap. 10.

Ex his sunt quos ipsi adversarij Apocryphos judicant. 1. Est oratio Manassis. 2. Esdra liber tertius & quartus. 3. Machabæorū tertius, item quartus, cujus Athanasius meminit in Synopsi. Sed nobis demonstrandum est omnes pariter esse Apocryphos. Argumentum primum est à scriptoribus. Omnes Canonici Libri veteris Testamenti sunt scripti à Prophetis: At hi non sunt scripti à Prophetis: Ergo non sunt Canonici, sed Apocryphi. Probo propositionem. *Luc. 16.* Habent Moſen & Prophetas, hoc est, scriptum Moſis & Prophetarum. *Luc. 24.* de Christo dicitur quòd exorsus à Moſe & Prophetis interpretatus sit in omnibus, &c. Ergo Moſes et Prophete scriptores erant veteris Testamenti.

Rom. 16. Scripturas vocat Propheticas: & 2. *Pet. 1.* λόγον vocat προφητικόν, nempe, Scripturam veteris Testamenti. Ad assumptionem, At hi non sunt scripti à Prophetis: probatur, Prophetarum vltimus fuit Malachias; Inter Malachiam autem & Iohannem Baptistam nullus surrexit Propheta. At hi Libri sunt scripti post Malachiam, idque de quibusdam negari non potest, vt de Ecclesiastico, & lib. Machabæorum: Ergo. Argumentum. 2. est à lingua qua scripti sunt omnes Libri Canonici. Sunt ij scripti lingua Canaan, lingua Hebræa, lingua Prophetarum: vtpote à Prophetis conscripti. At hi libri non sunt scripti lingua Hebræa, sed plerique omnes Græca: Ergo. Propositio manifesta est: Assumptio patet, & comprobatur re ipsa, vt nihil de Patrum testimonio dicam, nihil etiam de adversariorum confessione. Argumentum 3. à testimonio veteris Ecclesiæ Iudaicæ. Si essent Canonici, veteres Hebræi de ijs aliquid audivissent. At nihil audiverunt: Ergo. Propositio patet: Assumptio probatur: Nam ætate Esdræ omnes Canonici sunt in vnum collecti, & ea fuit Iudæorum cura de ijs, vt etiam literas quotquot in Prophetis reperiiebantur numerarint, & in vnā summam redegerint: quanto magis

gis curæ fuissent ijs toti libri isti, si modò de ijs aliquid audivissent. Argumentum 4. à testimonio recentioris Ecclesiæ Iudaicæ quæ fuit Christi ætate. Si Canonici essent eos recepissent recentiores Iudæi: at non receperunt, imò rejecerunt. Ergo Canonici non sunt. Propositio probatur: Nam si Canonicos non recepissent, proculdubio eo nomine à Christo reprehensi fuissent, cum ab eo reprehensi sint propter sinistras & perversas interpretationes Scripturarum Canonicarum. Assumptionem confitentur ipsi adversarij. Argumentum 5. à testimonio Christi & Apostolorum. Si Canonici essent, Christus & Apostoli doctrinam suam alicubi ex ijs fuissent testati: at id nunquam reperitur: Ergo. Propositio manifesta est, assumptionem res ipsa docet. Argumentum 6. Hi continent quædam diversa ab ijs quæ in Canonicis habentur, imò quædam cum ijs pugnantia, quædam falsa, quædam fabulosa, quædam impia. Ergo non sunt Canonici. Prob. antecedens. *Tobit.* 3. 8. & 3. 25. & 5. 15. & 11. 12. *Judith.* 8. 6. & 9. 2. & 9. 13. & 16. 8. *Baruch.* 6. 2. Adjectiones ad *Danilem.* 13. 1. & 14. 32. Adjectiones ad *Hester.* 15. 1. 2. *Machab.* 2. 1. & 7. 8. 27. & 12. 43. & 14. 37. & 15. 39. Argumentum. 7. Hi con-

tinent ἀσσυρια & pugnantia inter se: Ergo.
 Probatur antecedens. Confer, 1. *Machab.* 6. 8.
 & 2. *Machab.* 1. 16. & 2. *Machab.* 9. 5. Confer.
 1. *Machab.* 9. 3. & 2. *Machab.* 10. 1. Confer 1.
Machab. 4. 36. & 2. *Machab.* 10. 1. Confer 1.
Machab. 6. 17. & 2. *Machab.* 10. 11. Argumen-
 tum 8. est à testimonio humano petatum. 1.
 Conciliorum. 2. Patrum, primùm veterum,
 deinde recentiorum. Concilia quæ Cano-
 nes habent de Canonicis Libris & Apocry-
 phis hæc ferè sunt; Laodicenum, quod cele-
 bratum est post natum Dominum anno 300.
 Carthaginense tertium, post natum Domi-
 num anno 400. Trullanum, celebratum anno
 600. Florentinum, anno 1150. Tridentinum
 nostra ætate. His positis argumentamur: Con-
 cilium Laodicenum, quod ex his à nobis enu-
 meratis est antiquissimum, hos excludit tan-
 quam Apocryphos. Vide ejus concilij Ca-
 nonem 59. Ergo. At objiciunt adversarij:
 Nondum constitutus fuit Canon ante conci-
 lium Carthaginense tertium: Respondeo. 1.
 Concilium illud non nisi post natum Chri-
 stum annos 400. celebratum fuisse: at absur-
 dum est tam diu non fuisse in Ecclesia aliquē
 Canonem: Ergo. 2. Concilium illud non ge-
 nerale, sed provinciale fuit: At non licet pro-
 vinciali

vinciali statuere de Canone totius Ecclesiæ: Ergo. At, inquit, confirmatum est per concilium Trullanum? Respondeo, At per Trullanum confirmatum est concilium Laodiceum. Illud deinde Trullanum est improbatum ab ipsis Papistis in multis.

Haftenus de Concilijs, nunc ad Patres. Patres veteres hos rejecerunt tanquã Apocryphos: Ergo. Probatur inductione. 1. Athanasius in Synopsi. 2. Cyrillus Hierosolymitanus. 3. Hilarius Episcopus Pictaviensis. 4. Melito Sardenfis. 5. Nazianzenus in carmine suo. 6. Hieronymus in Prologo Galeato qui præfigitur lib. Regum. 7. Gregorius magnus. 8. Iosephus contra Appionem. 9. Rufinus in expositione Symboli Apostolici. 10. Augustinus. Excipiunt contra hos adversarij. At hi loquuti sunt de Canone veteris Testamenti Hebræorum non Christianorum? Respondeo, 1. quasi verò alium oportet esse Canonem Hebræorum, quàm Christianorum. 2. Eundem illum Canonem Hebræorum ipsi approbarunt. At nondum, inquit, fortè illorũ temporibus constitutus fuit Canon? Resp. Quando igitur constitutus fuit, aut in quo Concilio? an in concilio Tridentino? at nimis recens est, ætate utpote nostra.

An in concilio Florentino? nimis etiam recens. An in concilio Carthaginensi tertio? At illud concilium. 1. provinciale fuit. 2. improbatum in quibusdam ab ipsis Papistis, ut in illo Canone de summo Sacerdote qui numero est 26. At, inquiunt, confirmatum est per Trullanum? Resp. 1. sic & Laodicenum. 2. sic ferius constitutus est Canon, nempe anno Christi 400. 3. Trullanum improbatum in multis ab ipsis Papistis. 4. Post Trullanum extiterunt patres qui Apocryphos non receperunt. Atq; ita pervenimus ad Patrum secundam classem, nempe, recentiorum.

Sic itaque argumentor. Recentiores non numerant hos inter Canonicos: Ergo. Probatur inductione. Isidorus in lib. de officiis, Iohannes Damascenus, Nicephorus, Leontius, Rabanus Maurus, Radulphus, Lyranus, Carthusianus, Abulensis, Antoninus, Hugo Cardinalis, Erasmus alicubi, Cajetanus Cardinalis. At hi omnes fuerunt post Trullanum concilium, nonnulli etiam ex ijs post Florentinum ab Ecclesia Romana pro filiis sunt habiti. Ex his testimonijs primū Conciliorum, deinde Patrum, patet nullum iudicio legitimo constitutū fuisse Canonicum inter istos: si enim fuisset hoc factum, isti tot patres vete-

res & recentiores agnovissent. Quare Apocryphi sunt.

Adversarij pro sua sententia afferunt quoq; testimonium humanum, quod illis ferè unicum est, utpote Concilia illa de quibus diximus, ut Carthaginense tertium, Trullanum, Florentinum, Tridentinum. At nos duo posteriora tanquam tyrannica & congregata aduersus veritatem rejicimus. De Trullano etiam & Carthaginensi tertio sententiam nostram adduximus. Patres verò pro se afferunt potissimum Pontifices, ut Innocentium, ut Gelasium, etiam Augustinum alicubi. At respondeo. 1. Neq; tot neq; tam vetustos afferre pro se possunt. 2. Patres illi cum vocant hos quos nos rejicimus Canonicos, Canoniorum nomen latiùs accipiunt, pro libris aliquam sanctitatem præter & supra scripta prophana habentibus; non autem paris auctoritatis cum ijs qui revera sunt Canonici. Et nos quoq; non negamus in plerisq; ex his eã inveniri sanctitatē quæ non invenitur in alijs scriptis prophanis. De Apocryphis hæc hætenus.

De authentica Bibliorum editiōe.

CAP. 18.

CVM multæ extent Bibliorum editiones in multis & varijs linguis, ut Hebraica, Græca,

Græca, Latina, & linguis alijs vernaculis, quæritur quæ ex his omnibus authentica habenda sit? Respondeo Hebraica editio veteris Testamenti, & Græca editio novi pro authenticis habendæ sunt; adeò vt ex his omnia sint definienda, & omnes aliæ editiones ita comprobandæ, si cum his convenient. Dicemus itaque primùm de editione Hebraica Testamenti veteris. Affirmamus igitur editionem veteris Testamenti Hebraicam authenticam esse. Hanc propositionem demonstrabimus, postquàm pauca quædam præfati fuerimus de lingua Hebraica, de descriptione veteris Testamenti in lingua Hebraica, de conservatione librorum veteris Testamenti in lingua hebraica conscriptorũ in hodiernum vsq; diem.

Lingua Hebraica omnium prima fuit, adeòque vnica ad diluvium vsque & exstructionem arcis Babylonicæ. *Gen. 11.* Erat vniversa terra sermonis ejusdem, & erant verba eadem. In extruptione arcis Babylonicæ coepit linguarum confusio, & ex prima Hebraica quasi matre multæ aliæ sunt enatæ: nam aliæ omnes nihil ferè sunt aliud quàm *יהוּדאית*, & dialecti linguæ Hebraicæ, quarum aliæ matri similiores sunt, aliæ ab ea magis deflexerunt. In confusione illa linguarum conservata est

Hebraica

Hebraica lingua matrix, vt Hieronymus vocat, in familia Heber, qui quartus fuit à Noacho, & vixit eo ipso tempore quo extructa est arx Babylonica, coepitq; confusio linguarum. Ab Hebere est Hebraica primùm appellata, & ab eo propagata ad posteros, non quidē omnes, sed eos ex quibus ortus est *Abrahamus*; hinc ad vltimos vsque Prophetas transmissa est. Nam *Chaggai*, *Zacharias*, *Malachias* Prophetæ hac lingua scripserunt. Hactenus de lingua dictum.

Lingua hac Hebraica & sancta scriptum est primùm vetus Testamentum. Scriptor primus fuit *Moses*; hunc sequuti sunt Prophetæ; quorum alij ante captivitatem, alij in captivitate, alij post eam scripserunt: Et scripserunt quidem omnes hebraicè, si *Danielem* excipias, & *Esdram*, qui quædam Chaldaicè scripserunt: Sed hoc nihil impedit quo minùs vetus Testamentum totū hebraicè scriptum esse dicatur, cum Chaldaica Hebraicæ sit vicina.

Nunc de conservatione horum librorum veteris Testamenti dicendum est. Libri Mo-
sis & Prophetarum, hoc est, vetus Testamentum hebraicè scriptum, admirabili Dei providentia conservati sunt ad hodiernum vsq; diem: conservati, inquam, in temporibus difficillimis

ficillimis & periculosisissimis, vt in incendio vrbis, & templi Hierosolymitani, in captiuitate & persecutione illa Antiochi Epiphanis longè gravissima: nam is & in ipsos libros sæuijt; in persecutionibus post Christum sub Imperatoribus Romanis.

Sed hîc quæsitum, an iidem libri qui à *Mose* & Prophetis ante captiuitatem scripti sunt, pervenerint in manus nostras? Respondeo de hac re fuerunt varię hominum sententiæ: non enim defuerunt qui putarunt illos *Mosis* & Prophetarum libros consumptos fuisse in incendio illo vrbis & templi, hos autem quos nos habemus reparatos fuisse & rescriptos denuò ab *Esdra* iurisperito, extra ordinem à Deo inspirato, & vocato ad id muneris. In hac sententia fuerunt *Basilius* in Epistola ad *Chilonem*, *Irenęus*, *Tertullianus*, *Clemens Alexandrinus*, *Isidorus* de officijs, *Rabanus Maurus*, *Leontius*. Adducti sunt fortassis ad hanc sententiam propter historiam illam, vel fabulam potiùs, de qua legimus *Esdrae. 4. 14.* Sed liber ille Apocryphus est, & rejectus, non tantum à nostra Ecclesia, sed etiam pontificia. Sententia autem sic refutari potest. 1. Si ab *Esdra* fuissent de integro rescripti, profectò scripti fuissent, vt verisimile est, non Hebraicè sed

sed Chaldaicè, vel certè lingua mixta ex Hebraica & Chaldaica. Nam *Esdra* sic ipse scripsit lingua illa mixta duos libros *Esdrae*. 2. *Nchemia*. 8. dicitur *Esdra* attulisse & legisse non libros suos, aut à se scriptos, sed libros legis *Mosis*. 3. Non est verisimile nullum extitisse pium, vel Prophetā, vel alium, qui tempore incendij, vel non eripuerit sacros libros ex incenso templo, vel certè apud se nullū horum exemplar habuerit; præsertim cum eo tempore vixerint *Ezechiel* et *Daniel* extra omnem controversiā. 4. Vel ipsum nomen quod à *Daniele* Monarchiæ illi chaldaicæ tributum est, cum auream eam appellat, arguit non ab ea sēvitū esse in libros sacros: Quod si enim delevisset libros sacros, puto tā præclaro nomine à Spiritu sancto nunquā fuisset insignita: Ergo falsa est illa sententia; vera autem est quod reservati sint libri *Mosis* & veterum Prophetarum in vrbis & templi incēdio, & in captivitate, venerintq; tandem in manus nostras. Neque tamen inficiamur, quod à pijs viris scriptum legimus, *Esdram* post reditum populi libros illos *Mosis* & Prophetarum repurgasse, in vnum corpus digessisse, & certo ordine eos distribuisse. De hac quæstione hæcenus.

Nunc

Nunc his præmissis probabimus editionem hebraicam veteris Testamenti authenticam esse solam. Ea editio quæ scripta est lingua omnium prima, & primùm lingua omnium prima, & in hac lingua purè & integrè conservata est ad nostra vsque tempora, ea, inquam, editio authentica est veteris Testamenti: At talis est hebraica editio: Ergo.

Adversarij non possunt negare scriptam esse lingua omnium prima ac matre aliarum, neq; etiam primùm scriptam esse hac lingua, neq; etiam conservatam esse in puritate certè aliqua ad hodiernum vsq; diem: Sed summam hanc, quam nos dicimus, puritatem ei denegant. Bellarminus ex toto veteri Testamento quinq; duntaxat loca protulit quibus conatus est probare perturbatū esse, aliqua certè ex parte, fontem hebraicum. Primus locus est *Esaia 9.6.* vbi legitur hebraicè [Vajikra Schemo Pele] *Et vocabit nomen eius* (nempe Iehova) *admirabilem.* At vulgata Latina editio legit, *Et vocabitur*, quam lectionem approbat Calvinus: Ergo vel confessione Calvini hîc fons Hebraicus turbatus est. Resp. 1. Sensus idē est siue legatur, *vocabit*, siue legatur, *vocabitur*, 2. Eedem literæ sunt vtriusque vocis hebraicæ, *Vocabit, vocabitur*, puncta

puncta autem diversa, quæ corpus vocis ipsius non faciunt aliud & diversum. 3. Hebræi Doctores, ut Vatablus, tradunt sæpè apud Hebræos verbum personale tertiæ personæ pro impersonali accipi, ut hîc *Vocabit pro Vocabitur*. 4. Tremellius & Iunius retinent lectionem hebraicam, & reddunt, & *vocat nomen eius, &c.*

Secundus locus. [VEZEH SCHEMO ASCHER JIKREO, IEHOVAH TSIDKENV] *Ier. 23. 6. Et hoc nomen eius, quo vocabit eum, Iehova iustitia nostra.* At vulgata Latina editio legit, *Quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra:* quam lectionem etiam approbat Calvinus. Ergo hîc hebraicus fons, vel teste ipso Calvino, perturbatus est. Resp. 1. Sensus non est incommodus si legatur, *Quo vocabit eum,* nempe, *Iehova iustitia nostra:* nomen autem quod præcessit nomen est populi securitatis, populi qui securè habitat, ut Tremellius & Iunius intelligunt & vertunt. 2. Sexaginta vertunt καλῶν, vocabit. 3. Hieronymus liberum facit. 4. Hebræi Doctores Vatablus, Pagninus, Arias Montanus legunt *vocabit,* & vertunt *vocabunt.*

Tertius locus est *Psal. 22. 17.* [CAARI JAUDAI VERAGLAI.] *Federunt manus meas & pedes*

pedes meos. In Latina editione legitur *Foderunt*: ita legunt omnes Christiani, cum in hebraica legatur, *sicut Leo*: quare hoc loco corruptus est fons hebraicus. Resp. Masoritæ restantur in nonnullis exemplaribus hebraicis lectum fuisse, [CARV] hoc est, *Foderunt*: ijdē testatur in quibus libris legitur [CAARI] verbum hoc non accipi in trita significatione. Chaldaeus paraphrastes vtrunque conjungit, *Sicut Leo pertundit dentibus, sic isti foderunt, &c.* At hi fuerunt ante Hieronymum, Masoritæ, inquam, & Chaldaeus paraphrastes: Ergo falsum est hunc locum corruptū fuisse à Iudæis post Hieronymum. Hieronymus in Psalterio suo retinet hanc lectionem [CAARI] & tamen vertit *Foderunt*. Quidam homo Pontificius Augustinus Justinianus qui edidit lib. Psal. collectum ex varijs linguis, apertè admonet hunc locum non esse corruptum, sed defectum esse verbi, quem supplevit Chaldaeus paraphrastes.

Quartus locus est *Psal. 19. 5.* [BECOL HAARETS JATSA CAVVAM.] *In omnem terram exiit linea vel delineatio eorum.* At non modò vulgata versio, sed etiā Septuaginta, quos sequitur Apostolus *Rom. 12.* legunt, *sonus eorum*, פִּדְיוֹן; Ergo hic locus est corruptus. Ad hoc

hoc respondeat vel solus Genebrardus in scholijs suis in psalmos, qui dicit Septuaginta & Paulum sensum potius verbi quàm significatum genuinū ac proprium expressisse, nam delineatio quodammodò vocem suam edit.

Quintus locus est *Exod. 2.* post versum 22. in latina vulgata editione totus hic locus legitur de altero Mosis filio: *Alteram verò peperit quem vocavit Eliezer, dicens, Deus enim Patris mei adiutor meus, & eripuit me de manu Pharaonis.* At hic totus locus desideratur in hebraica editione: Ergo. Respondeo, obeliscus est iniustus huic loco etiam in editionibus Lovaniensibus, qui admonet hunc locum irrepisse: Et puriores ex Papistis eum putant non esse genuinum, vt Cajetanus, qui sic in hunc locum scribit: *Tota ista particula de secundo filio superflua est.* Ex his igitur non concludit Bellarminus hebraicam editionem corruptam esse, ac proinde non esse authenticam.

Ergo vicissim vno hoc argumento concludo non esse corruptam hebraicam editionem. Si corrupta est à Iudeis, id factum est vel ante Christi ætatem, vel post: Non ante: id quod, omissis Patrum testimonijs, vel hoc solo argumento ostendi potest: Si à Iudæis fuisset corrupta editio hebraica id flagitium

non diffimulasset Christus in adventu suo: At nusquam legimus Christum Iudæos infimulasse hoc nomine, quod ab ijs editio hebraica fuerit corrupta, imò verò legimus eum ipsos remisisse ad hanc ipsâ editionem, quam in manibus habebant. Scrutamini, inquit, Scripturas. *Iohan. 5. 39.* Non post Christi aetatem corrupta est, id quod prætermisissis patrum testimonijs hac sola ratione ostendi potest; Iudæi non potuerunt omnia exemplaria hebraica corrumpere, etiamsi id quam maximè voluissent, cum pleraque in manibus Christianorum fuerint. Hinc sequitur, quod si neque ante, neq; post ætatem Christi corrupta fuerit editio hebraica, non fuisse corruptam omninò. At fortè dicent post Augustini & Hieronymi tempora à Iudeis corruptam fuisse? Respondeo, Quibus quæso in locis? an in illis quinque quæ Bellarminus in medium attulit? At iam ostendimus tempore Hieronymi & ante Hieronymum ea sic lecta fuisse, vt leguntur hodierno die. Ergo maneat hebraica editio omni ex parte pura, ac proinde sola veteris Testamenti editio authentica.

De editione græcæ Novi Testamenti.

CAP. 19.

CVM plures sint novi Testamenti editiones, nos ex omnibus dicimus authenticam esse græcam, id quod hoc initio sumpto demonstrabimus. 1. In adventu Christi & tempore Apostolorum inter linguas Gentium græca fuit præstantissima. 2. Vt præstantissima, ita celeberrima & vulgatissima: nam etsi tum longissimè patuerit Romanum imperium, non tamen longissimè patuit lingua Romana, hoc est, Latina, teste Cicerone in oratione pro Archia Poeta. 3. Græca lingua conscripta est Idololatria Gentium, & tota philosophia Græcorum. His rationibus alijsque prærogativis adductus Dominus, quo tempore visum est ei Evangelium suum ex angustijs Iudææ in campum latiore educere; his, inquam, rationibus ac prærogativis adductus, voluit Evangelium suum græcè scribi potissimum.

Scriptores autem erant partim Apostoli, partim Evangelistæ, qui omnes græcè primum scripserunt, si fortè Matthæum excipias, & Scriptorem Epistolæ ad Hebræos: nam de Matthæo, ut dicam primum, Athanasius in Synopsi sua testatur eum primum hebraicè scripsisse,

fisse: idem dicit Irenęus lib. 3. idem Nazianzenus in carmine: idem Hieronymus in præfatione in 4. Evangelistas ad Damascum. Hieronymus in Catalogo in Matthęo scripsit suæ ætate editionem hebraicam asservari in bibliotheca Cæsariensi, quam Pamphilus Martyr exstruxerat. Athanasius dicit hebraicam Matthęi editionem græcè redditam à Iacobo Apostolo, alij Iohanni Apostolo, alij ipsi Matthęo versionem tribuunt. Hæc sententia est Patrum, quæ non satis firmis præsidijs munita est: Nam quo tempore vixit Christus cum Apostolis suis Iudęi omnes loquuti sunt Syriacè, hoc est, lingua confusa, & mixta ex Hebraica & Chaldaica. Ergo si voluisset Matthęus alia lingua quàm Græca scribere, scripsisset Syriacè potissimum: in qua sententia sunt etiam Papistę quidam nostri temporis. Quamobrem incertum est an Hebraicè, an Syriacè, an Græcè primùm scripserit Matthęus: Probabile tamen magis est eum græcè primùm scripsisse, cum ea lingua & Iudæis non fuerit incognita, & alij Apostoli ea primùm scripserint, non solum omnibus promiscuè Iudæis & Gentibus, sed etiam Iudæis peculiariter. Ut ut est, græca Matthæi editio, quam habemus in manibus, authentica est, utpote viventibus

ventibus adhuc Apostolis & scripta & comprobata: Nam quod ad editionem hebraicam, siquæ fuit ea, nunc nusquam est. Et hoc exemplar hebraicum quod vulgò habetur, genuinum non est.

De Epistola ad Hebræos Hieronymus in Catalogo, in Paulo, testatur primùm hebraicè scriptam, deinde versam græcè vel à Barnaba, vel à Luca, vel à Clemente: sed incerta est res, & magis probabile est eam Epistolam jam primùm græcè scriptam esse. Vt ut est hæc græca quam habemus editio hujus Epistolæ authentica est.

Iam Novum Testamentum græcè scriptum ab Apostolis & Evangelistis, admirabili Dei providentia conservatum est, etiam in medijs persecutionibus & hæresibus ad nostra usque tempora, & omni ætate à viris pijs & orthodoxis, à depravatione hæreticorum vindicata; adeò ut purissima venerit in manus nostras. His positis sic paucis argumentor. Ea editio Novi Testamenti quæ scripta est lingua omnium præstantissima, & primùm ac originaliter scripta ea lingua, utpote græca, & omnium ætate in puritate est conservata, ea, inquam, pro authentica haberi debet ab omnibus. At talis est ista græca Novi Testam-

3

menti

menti editio : Ergo.

Adversarij excipiunt tantum adversus puritatem: Nam etsi ex ijs recentiores & doctiores, vt Bellarminus, non dicant omnino corruptam esse editionem Novi Testamenti græcam, vt alij sunt calumniati, tamen sic parum fatentur, vt authentica esse non possit, cum aliquot in locis sit corrupta. Bellarminus nominatim septem in medium affert loca, quibus conatur ostendere corruptam esse, ac proinde non authenticam, hanc editionem græcam.

Primus est. 1. Cor. 15. 47. ὁ πρῶτος ἀνθρώπος
 ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἀνθρώπος ἐκ οὐρανό· ἐξ ὧν εἰμι.
Primus homo ex terra terreus, secundus homo Dominus è celo.. At in Latina vulgata legitur, *secundus è celo celestis*, quæ lectio est approbata: Ergo græca editio corrupta est & non authentica. Respondeo. 1. Etsi sic legatur vt in græca editione legitur, sensus tamen bonus & orthodoxus, & idem cum eo qui est ex altera lectione, tantum verbo, non re ipsa differens. 2. Arabica & Syra versio sic legunt: 3. Patres, Chrysostomus, Theophylactus, sic legunt. 4. Epiphanius Hæresion. 22. 2. vbi recenset omnia loca quæ corripit Marcion, non ibi meminit hujus loci. At, inquit, testatur Tertullianus lib. 5. contra Marcionem hunc

hunc locum à Marcione corruptum ac vitiatum esse? Respondeo eo libro ac loco planè similiter atque nos legit Tertullianus hunc locum: *Dominus è celo*, præcedentem quendam vt corruptum observat.

Secundus locus est, 1. Cor. 7. 33. ὁ δὲ γυναικας περιποιᾷ τὰ τῶ κοίτης, τὰς ἀρετῆς τῆ γυναικί, μεμνησθῆναι γυναικὶ καὶ παρ' ὧν, ἡ ἀγαθὸς περιποιᾷ &c. *Qui uxore duxit curat quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori. Discrete sunt uxor & virgo: Innupta curat: &c.* Hæc lectio est græca. Verùm in vulgata sic legitur: *Qui autem cum uxore est sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori & divisus est: At mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt & corpore & spiritu.*

Ergo hic editio græca est corrupta: Quare non authentica. Resp. Primò sensum qui est ex græca lectione, non modò orthodoxum, sed illo qui est ex lectione quam approbat vulgata editio concinniorẽ esse. 2. Syra versio sic legit. 3. Theophylactus, Græca Scholia, Basilius, sic legunt. At, inquit, Hieronymus lib. 1. contra Iovinianum scribit hæc lectionem non esse Apostolicæ veritatis? At idẽ Hieronymus contra Helvidium & Eustochium sic legit hunc locũ vt nos legimus. Quare cum variet sententiam non est testis satis idoneus.

Tertius locus est, *Rom. 12. 11.* τῷ καιρῷ ἐυλαβεσθε: at Vetus Latina legit τῷ Κυρίῳ: Ergo. Resp. 1. Et si sic legatur, sensum esse verum & orthodoxum. 2. Varia est lectio in varijs codicibus græcis, teste interprete Origenis, qui legit Κυρίῳ: Admonet interea in nonnullis libris lectum fuisse καιρῷ; teste etiam Ambrosio, qui legit καιρῷ, *Tempori servientes*: Testatur interea in aliquibus libris lectum fuisse Κυρίῳ. 3. Syra versio, Chrysostomus, Theophylactus, Basilii, legunt Κυρίῳ, quam etiam lectionem nos magis approbamus: Ideò Beza noster vertit *Domino*.

Quartus locus est *Iohan. 8.* vbi capitis principio in multis græcis libris desideratur tota illa historia Adulteræ, quam vulgata editio habet, & Ecclesia approbat vt Canonicam. Resp. 1. Græcos nostros codices, quos nos pro authenticis habemus, habere hanc historiam, & Ecclesiam nostram eandem recipere. 2. Non tamen dissimulandum est huic fuisse contradictum, & Syra versio non habet eam.

Quintus locus est, *Marc. 16.* vbi in multis græcis codicibus totum illud caput desideratur, quod in vulgata editione habetur: Ergo. Resp. 1. Et omnes Græcos nostros libros quos nos authenticos ducimus, hoc caput habere,

habere, & Ecclesias nostras ipsum recipere tanquam Canonicum. 2. Hieronymus aliquibi movit suspicionem de eo, sed frustra.

Sextus locus est, 1. *Iohan.* 7. vbi versus septimus, qui præclarum de Trinitate continet testimonium, desideratur in multis græcis codicibus, cum habeatur ille versus in vulgata editione: Ergo. Resp. 1. nostri libri græci, quos nos pro authenticis habemus, hunc versum continent, & nostra Ecclesia recipit. 2. non est dissimulandum tamē huic fuisse contradicendum.

Septimus locus est, *Math.* 6. 13. *ὁτι σου ἐστιν ἡ βασιλεια*, &c. *Quia tuum est regnum, potentia, & gloria in secula, Amen.* At hic locus non habetur in vulgata editione: Ergo. Respondet Valla hunc locum non adjectum græco, sed detractum latino: et quid quæso vel hæreticum, vel non orthodoxum habet hic locus? Ex his sequitur non probare ex his locis Adversarios græcam Novi Testamenti editionem corruptam esse, ac proinde non authenticam. Maneat ergo, ut hebraica Veteris, ita græca Novi Testamenti editio, sola authentica.

NVnc de versionibus Veteris & Novi Testamenti dicendum: ac primum de versionibus Veteris Testamenti. Vetus Testamentum primum hebraicè scriptum, postea versum est in varias linguas, imprimis Chaldaicam & Græcam. De Chaldaica versione dicemus primum: deinde de Græca: Ac de Chaldaica dicemus 1. qualis sit versio Chaldaica. 2. à quibus facta. 3. cujus sit auctoritatis. Quod ad primum. Chaldaica versio paraphrastica est, non ad verbum facta. Paraphrasin ipsi Targum vocant. Quod ad secundum, Pentateuchon vertit R. Aquila, qui Onkelos dictus est ab ijs: Reliquos libros veteris Testamenti verterunt, partim R. Iona-than, partim R. Ioseph cæcus. Hi paulò ante Christum vel circa Christi tempora vixerunt. Quod ad tertium Chaldaica paraphrasis apud veteres magnæ fuit & celebritatis & auctoritatis: imprimis verò illa Pentateuchi: nam quod ad reliquam paraphrasin Cardinalis quidam Ximenius in præfatione in Biblia Complutensia, testis est eam Iudaicis fabulis, et Thalmudistarum nugis conspersâ esse. Atque hæc paucis de paraphrasi Chaldaica.

Nunc

Nunc de græca versione Veteris Testamenti agendum. Græca versio veteris Testamenti varia fuit. Quidam versiones græcas novem numerant. Inter eas & prima & celeberrima fuit ea quam septuaginta duo seniores jussu Ptolemæi Philadelphi fecerunt: nam quod Clemens Alexandrinus libro primo Stromaton scribat, multò antè Scripturam græcè versam, & à Platone lectam fuisse, non est probabile. Neque enim vel Plato, vel Pythagorici sacras literas vnquam viderunt. De versione itaque ista Septuaginta interpretum dicemus: quæ autem dicemus revocabimus doctrinæ gratia ad certas aliquot quæstiones, nempe, sex numero: Prima est, An fuerit versio græca facta à Septuaginta duobus interpretibus. 2. Si fuerit, quando facta. 3. Quorum librorum fuerit. 4. Quomodò facta. 5. Quanta ejus autoritas. 6. An hæc sit germana versio Septuaginta duorum interpretum quam nos habemus in manibus.

Quod ad quæstionem primam, facilis est responsio: Non enim dubium est quin versio græca facta fuerit à Septuaginta duobus interpretibus, cum id tota antiquitas testetur. Testes sunt Epiphanius in libro de mensuris & ponderibus, Eusebius de Preparatione Evangelica,

uangelica, Iustinus Martyr in dialogo cum Tryphone, alijque multi.

Quod ad quæstionem secundam, facilis quoque ad eam est responsio: Nam regnante Ptolemæo Philadelpho, eoq; iubente, factam esse versionem illam græcam testatur omnes: Iosephus, Philo, Athanasius in Synopsi, Epiphanius, Tertullianus, Aristæus in historia sua de hac ipsa re, alijque multi.

Quod ad tertiam quæstionē de libris versis, responsio non tam facilis est: quidam enim ab ijs versam esse legem duntaxat arbitrantur; Legem autem intelligunt Pentateuchon. In hac sententia fuit Iosephus in proœmio Antiquitatū, Hieronymus videtur quoque eò propendere. Alij vniversam Scripturam ab ijs versam esse testantur: atque hæc sententia verior est: primū enim Ptolemæus Rex non fuisset contentus sola versione Pentateuchi 2. Apostoli Christi vsi sunt versione græca in citandis testimonijs ex Prophetis: At temporibus Apostolorum non fuit alia versio quàm Septuaginta. 3. Nullum fuisset miraculum in celeritate hujus versionis, si tantū Pentateuchon fuisset versum, quoniam nempè fuit septuaginta duorum dierum spatium absoluta: Tradunt enim versionem hanc
miracu-

miraculosam fuisse. 4. Testes hujus rei sunt ex Patribus, vt Chrysostomus, Theodoretus. Quare verior est hæc sententia, totius veteris Scripturæ versionem ab ijs factam esse.

Quòd ad quæstionem de modo versionis, hunc fuisse modum narrât; Septuaginta duo senes ex tribubus Israel vtriusque linguæ hebraicæ & græcæ peritissimi, jussu Ptolemæi Philadelphi, miraculosa celeritate, nempè 72. dierum spatio, admirabili consensione, ad Phanum Ægypti, versionem hanc absoluerunt: Alij singulos seorsim sedibus disclusos; alij binos; alij omnes confertim confidentes vno loco, & operas conferentes; versionem hanc confecisse tradunt. Miraculosam igitur fuisse versionem narrant, sed miracula hæc quæ dicunt fuisse ad amplificandam hujus versionis auctoritatem, fidem non habent.

Quod ad quæstionem quintâ, de auctoritate hujus versionis, ad eam variè respondet: Nam quidam plus equo huic tribuunt. Epiphanius in libro de mensuris & ponderibus, non interpretes tantum dicit fuisse, sed propè Prophetas. Augustinus nimius est in laude hujus interpretationis, divina dispensatione factam dicit, *θεοπροφητεία* putat. Alij non tantum ei tribuunt: Hieronymus in præfatione

in Pentateuchon interpretes eos non vates fuisse dicit contra Epiphaniū. Idem in commentarijs sæpè eam reprehendit non tantum vt corruptam, sed in se vitiosam, quod profectò non fecisset si *Septuaginta* putasset. Quancunque sit ejus autoritas, profectò non est alia quam interpretationis: neque *Septuaginta* aut Scripturæ parem eam facimus.

Quod ad quæstionem sextam, quidam putant superesse adhuc veterem illam versionem Septuaginta; sed corruptam adeò & vitiatam, vt non sit tutum codices vel hebraicos vel latinos ex ea emendare. Bellarminus ita sentit. Alij interiisse putant veterem illam versionem 72. interpretum: hanc autè quam nos habemus mixtam esse, corruptam ac vitiatam. Corruptam esse ac vitiatam inductione quadā facta locorum corruptorum ostendunt. Primò, liber Græcus annos à mundo condito ad diluvium numerat 2242. vt apud Augustinum, Eusebium, & Nicephorum in Chronologia legitur: Hebraica autem veritas non plures numerat quam 1656. Ergo numerum Hebraicum Græcus superat annis 586. Secundò, à diluvio ad Abrahamum juxta 72. interpretes anni sunt 1082. Sin veritatem hebraicam consulas, non sunt plures quā

292. Ita sunt in Græco codice 790. anni plures quam in Hebraico. Tertiò in Græco codice Adam dicitur vixisse annos 230. in nonnullis exemplaribus. 330. cum Sethum genuisset: Hebræus verò codex testatur Sethum esse genitum cum Adamus 130. annos vixisset. Quartò in græco codice Methusalem vixit annos 14. post diluvium, quod ridiculum est: nam vbi vixit? & vbi conservatus est ab aquis? An in arca? At octo tantum animæ ingressæ sunt arcam, in quibus non numeratur Methusalem. Hebræus liber longè veriùs de annis ac ætate Methusalem scripsit. Vnde illum esse eodem anno mortuum quo tota terra diluvio oppressa est colligimus, anno nempe mundi 1656. Quintò in Iona græcus codex post tertium diem exitium Ninivitis denunciatur: *Adhuc tres dies & Ninive destruetur.* At in Hebræo libro exitium Ninivitis non nisi post 40. dies denunciatur. *Adhuc quadraginta dies & Ninive destruetur.* Ex his videmus magnum esse discrimen inter numeros græcos & hebræos: Omnes autem fatentur numeros hebraicos veros esse. Augustinus libro de civitate Dei 18. in hac numerorum mutatione nescio quid mysterij confinxit, ut authoritatem interpretationis 72. tueretur, quam

quam tamen in loco de Methusalem defendere non potuit. Hieronymus autem magis candidè & apertè à Septuaginta in numeris erratum esse scripsit. Ex his alijsque infinitis locis vitiosis, concludimus non esse hanc, quā habemus versionem græcam, illam quam fecerunt 72. senes Iudæi; vel si sit, ita foedatam esse ut nunc perexiguæ sit authoritatis.

Haftenus de editione græca 72. interpretum, nunc de alijs versionibus græcis, quæ factæ fuerunt postquam. jam Evangelium longè latèq; per orbem terrarum esset diffusum. Octo autem numerantur. Prima fuit Aquilæ ejusdam Synopenfis, imperante Adriano facta, ut testis est Epiphanius. Hic Aquila primum gentilis fuit; deinde ad Christianos transiit, & baptizatus est: Postremò cum propter nimium Iudiciariæ Astrologiæ studium reprehensus esset, tandemque ejectus ex Ecclesia, ad Iudæos descivit; apud Iudæos dum ageret linguam literasque hebræas didicit, & Scripturam veteris Testamenti ex hebræo in græcum transtulit: sed animo pravo perversoque, ut testis est Theodoretus, quò nimirum testimonia quæ doctrinam Christi confirmant obscuraret, & apostasiæ suæ fucum faceret.

Post

Post hanc Aquilæ versionem, fuit versio Theodotionis cuiusdam, imperante Commodo; vt idem Epiphanius testis est. Hic homo Ponticus fuit, ex secta Marcionis heretici, postmodum secta sua improbata, omninoque Religione Christiana abjurata, ad Iudeos defecit, linguam Hebraicam didicit, Scripturam veteris Testamenti ex hebræo in græcum transtulit; sed perverso animo & fide mala, teste eodem Theodoreto, ad confutationem sectæ suæ.

Post versionem Theodotionis fuit versio græca Symmachi cuiusdam, imperante Severo Augusto, vt testis est Epiphanius: hic Samaritanus fuit genere, & cum principatum apud suos non obtineret, Iudæis se adjunxit, & secundò circumcisisus est; quo autem modo id fieri potuerit idem Epiphanius docet ex *1. Cor. 7.* nempe, attracto præputio post primam Circumcisionem, vt esset secundæ Circumcisionis materia. Hic Scripturam veteris Testamenti ex hebræo in græcum transtulit, sed mala fide, teste Theodoreto, in confutationem nimirum Samaritanorum Gentilium suorum.

Post hanc versionem Symmachi fuerunt alia duæ *ἑτεροῦμαι*, quarum authores non nominantur,

minantur: prior fuit inventa apud Hiericho in dolijs sub Imperatore Caracalla. Posterior reperta est apud Nicopolin Aquilonarem sub Imperatore Alexandro Mammææ filio; Testes Epiphanius, Theodoretus, & alij.

Post hos fuit Origenes, qui vixit an. 261. sub Valeriano & Galieno princip. Origenes in aliorum qui ante ipsum fuerunt versionibus conferendis comparandisq; incredibiliter elaboravit. Nam versiones quatuor, nempe 1. Aquilæ. 2. Symmachi. 3. Septuaginta. 4. Theodotionis, in vnum volumen compexit, & quatuor columnis distinxit; & hæc erant Origenis τετραπλα. Deinde ad has quatuor columnas adjecit seriem hebraici textus duplicem, vnam hebraicis, alterā græcis characteribus exaratam, & hæc erant Origenis διπλα. Postremò ad has columnas sex adjunxit ἀνωμευς illas quas diximus editiones, & hæc erant Origenis ὀκταπλα, opus laboriosum, divinum, & maximo Ecclesiæ malo amissum. Origenes in libris suis notavit ἀστερισκους, ὀβελους, λεγμνισκους, & ὑπολεγμνισκους, prout editionum varia ac multiplex ratio postulabat. Amissionem hujus operis quidam vir pius & doctus deflevit in hæc verba. Cujus, inquit, operis jacturā deplorare possumus, compensare

sare non possumus.

Post Origenem fuit Luciani cujusdā versio circa tempora Diocletiani. Hic fuit Ecclesiæ Antiochenæ Presbyter & Martyr: hujus editionis, vt scriptum legimus, exemplar ipsius Martyris manu exaratum inventum fuit Nicomediæ in arce quadam marmorea. Hieronymus in Catalogo scribit ipsius ætate fuisse exemplaria græca quæ Lucianea sunt appellata.

Denique post hanc Luciani versionem fuit editio Hesychij cujusdam qui interpretationem 72. interpretum emendavit, & Ecclesijs Ægypti tradidit. Atq; hæc hæctenus de octo versionibus græcis quæ post Christum extiterunt, quæ omnes perierunt; nisi quod Papiæ Theodotionis quædam retineant. *Dan. 13. & 14. cap.* et fragmentum impij Theodotionis, heretici primùm, deinde apostatæ, pro Canonica Scriptura hodierno die venditant. Nam quod ad græcam hanc quæ extat editionem Veteris Testamenti, ea ex illis veteribus nulla pura est, sed mixta & corrupta, vt suprâ observavimus. Atque hæc de versionibus veteris Testamenti, primùm Chaldææ paraphrastica: deinde græcis varijs.

De versione Novi Testamenti Syra.

CAP. 21.

NVnc veniendum ad versionem novi Testamenti. Novum Testamentum primum græcè conscriptum, versum est in Syram linguam, quæ ætate Christi & Apostolorum Iudeis popularis & vernacula fuit, tum propter diuturnam captivitatem Babylonicam, tum propter Assyriorum in Iudæam translationem. Syrae versionis quis author fuerit incertum est, quo etiam tempore facta non cognitum: Tremellius veritati prorsus consensaneum putat hanc versionem factam circa initia Ecclesiæ Christianæ, idque ab Apostolis vel Apostolorum discipulis. Venerandam ejus antiquitatem idem probat. 1. ex linguæ elegantia. 2. ex defectu certorum librorum & locorum novi Testamenti, qui reperitur in Syra versione, ut 2. Petri, Iohannis 2. & 3. Iacobi Epistolæ, Iudæ Epistolæ, Apocalypsis, historiæ adulteræ, quæ reperitur in initio capitis 8. Evangelij Iohannis. Ex hoc defectu colligit, quòd cum Syra versio fuerit ante hos libros receptos ab Ecclesia pro Canonicis, Syra versio antiqua admodum fuerit. Fidelitatem Syrae versionis summam dicit sese conferendo linguam Syram cum lingua græca & originali

nali expertum esse, quam quidem experientiam alijs quibuscunq; visum erit has linguas inter se conferre permittit. Ex his sequitur Syram versionem & fuisse olim, & nunc esse, magnæ in Ecclesia authoritatis. Haftenus de veteris Testamenti Chaldaica & græcis versionibus varijs, & de novi Testamenti Syra.

De Latinis versionibus utriusque Testamenti.

CAP. 22.

NVnc de Latinis versionibus utriusque & veteris & novi Testamenti dicemus. Latinæ versiones Bibliorum valdè multæ fuerunt. Testis Augustinus de doctrina Christiana, lib. 2. cap. 11. Hieronymus in procæmio in lib. Iosua, de tam varia ac multiplici versione latina conqueritur. Ex versionibus Latinis prima fuit Itala quædam: hanc Augustinus omnibus alijs anteponit, ut & verbis adstrictiorem, & sententijs magis perspicuam, lib. 2. de doctrina Christiana cap. 15. Hæc non fuit illa Hieronymi versio: nam hanc illa Hieronymi versione multò antiquiorem fuisse constat. Quo autem authore sit facta non est cognitum.

Post hanc Italiam fuit versio Hieronymi: eam duplicem fuisse scribunt veteris Testamenti,

menti, priorem ex græca editione 72. interpretum in latinum, posteriorem ex hebræa veritate in latinum facta. Nam, quod ad novum Testamentum, Hieronymus dicitur non ipsum vertisse in latinum, sed veterem latinam emendasse: Testis est ipse Hieronymus pluribus in locis. Hæc Hieronymi editio cum primùm prodijt, mox cœpit recipi in Ecclesia, & publicè lectitari (Augustinus Epistola 10. ad Hieronymum scripta) Ita tamen ut non contemneretur vetus illa Itala: Nam teste Gregorio duæ hæc versiones, vetus illa Itala, & hæc Hieronymi nova, in Ecclesijs Latinis celeberrimæ fuerunt, & maximè vsitatae. Tandem omnes illæ versiones latinæ obscuriores ex manibus hominum effluerunt, etiam illa Itala intercidit; reliqua fuit sola Hieronymi versio, si modò hæc sit meritò dicenda Hieronymi versio, quam nos in manibus habemus, & quæ hodierno die circumfertur ipsius nomine: nam docti de eo magnoperè ambigunt. Nunc itaque de hac, quæ vulgò dicitur, Hieronymi versione nobis est dicendum. Duo autem in univèrsum de ea quæremus. Primum, quo authore sit facta: Secundum, quanta sit ejus autoritas.

De authore hujus versionis latinæ variæ
sunt

sunt hominum sententiæ: quidam tenent eam Hieronymi esse, et eam quidem puram & non mixtam: Ita sentiunt ferè qui nunc sunt Papistæ, præsertim Iesuitæ. Alij non esse Hieronymi scribunt, vt Sanctes Pagninus in præfatione in interpretationem suam Bibliorum ad Clementem. 7. Pontificem, Paulus Forossempronianus Episcopus, vt de Erasmo, Munstero, & alijs etiam pontificijs hominibus taceam. Alij Hieronymi quidem esse putarunt, sed non puram: In hac sententia fuit Ioan. Driedo, Sixtus Senensis, Bellarminus non valdè videtur ab ea recedere, vt ex ipsius propositionibus & rationibus de hac re facile potest colligi. Nos non esse Hieronymi, neque puram, neque mixtam affirmamus, idq; hoc argumento demonstrabimus.

Hieronymus accuratè transtulit vetus Testamentum ex hebræo in latinum: At hæc vulgata editio non est accurata: Ergo non est Hieronymi. Propositio probatur. Hieronymus ipse multis in locis testatur versionem suam accuratam fuisse, vt præfatione in Penateuchon, præfatione in libros Regum, præfatione in Psalterium ad Sophronium, quibus in locis testatur se nihil de hebræa veritate mutasse, & ad hebræos provocat qui testen-

tur de fidelitate versionis suæ. Augustinus de Civitate Dei. lib. 18. cap. 43. scribit Hebræos ipsos fateri Hieronymi versionem veracem esse. Hispalensis Isidorus lib. 6. Etymol. cap. 5. versionem Hieronymi omnibus alijs præfert, utpote & verborum tenaciorem, & sententiæ perspicuitate clariorem. Ergo, si istis credimus, Hieronymi versio accurata fuit. De propositione igitur hætenus, nunc ad assumptionem veniamus. At vulgata editio latina non est accurata, neque consentit cum hebræo fonte, imò adeò dissentit ab eo, ut necesse sit alterutrum esse, vel hanc versionem latinam corruptissimam esse, vel hebræum fontem perturbatissimum; quod posterius non affirmat ipse Bellarminus, imò eos reprehendit qui id asseverant: & meritò. Restat itaque ut summam istam dissensionem ostendamus. Id autem alia ratione fieri non potest nisi collatione facta vulgatæ hujus versionis cum hebræo fonte. Comparatio facienda est initio sumpto à libro Genesios. Comparatio autem erit non omnium locorum dissentientium, cum infinita sunt, sed certorum aliquot selectorum, ex quibus facile erit conjecturam facere de reliquis. Vitia autem quæ conspiciantur ex hac comparatione, non erunt unius generis,

generis, sed partim erunt propter immutationem, partim propter defectum, partim denique propter redundantiam. His enim modis omnibus vitiata est editio vulgata latina. Meo iudicio nō aliunde melius discetur hæc comparatio, quàm ex vulgata editione Latina emendata per Iohannem Benedictum theologum Parisiensem, ad quam nos, brevitatis studiosi, lectorem remittimus. Ex comparatione ista facta, videbis vna eademque opera, & non esse Hieronymi, & non esse authenticam vulgatam hanc versionem latinam, ut non sit opus laborare in altera illa quæstione tractanda.

De versionibus vernaculis.

C A P. 23.

NVnc restat ut dicamus de editionibus, siue versionibus vernaculis. Vernaculas voco eas, quæ factæ sunt in linguas vulgares & plebeias, ut sunt Germanica, Italica, Gallica, Anglica, Scotica, Hispanica, &c. De vernaculis versionibus tria quæremus. 1. An liceat Scripturas sacras vertere in linguas vernaculas. 2. An in linguis vernaculis sacra publica sunt peragenda. 3. An populo sit permitenda lectio Scripturarum jam versarum in linguas vernaculas.

Ad

Ad primam quæstionem respondemus nos, licere quidem atque etiam expediens esse. Id aliquot argumentis demonstrabimus. Argumentum 1. Sacræ Scripturæ coram toto populo legendæ sunt: Ergo vertendæ in linguas vernaculas: secus enim sine fructu legentur in Ecclesia. Probatur antecedens. *Deut. 31.* præcipit Dominus vt legantur libri Moſis omnibus promiscuè, viris, fæminis, parvulis, peregrinis. *Ierem. 36.* mandat Propheta Barucho Scribæ vt librum ex ipsius ore exceptum legat corâ toto populo. At dicet aliquis, præceptum hoc non fuit perpetuum, verùm temporarium? R. Imò perpetuum esse indicat finis, qui subiectus est præcepto. *Deut. 31.* Vt populus audiat, discat, timeatq; Iehovam. Finis hic perpetuus: quare lex perpetua: præsertim cum lectio Scripturarum sit ordinarium & necessarium medium, quo assequimur propositum hunc finem. Sic probato antecedente sequitur Scripturas esse vertendas in linguas vernaculas.

Argumentum 2. Lectio Scripturarum populo est permittenda: Ergo Scripturæ vertendæ in linguas vernaculas; secus enim non possent legi à populo. Probatur antecedens. Scripturæ sacræ suppeditant arma quibus mu-
niendus

niendus est populus adversus Satanam exemplo Christi *Mat. 4.* qui non alijs armis quàm Scripturæ testimonijs Satanam repulit. *Iehan. 5.* Christus turbæ præcipit ut scrutetur Scripturas. *Act. 17.* laudantur Bereenses, quòd scrutati sint Scripturas ut viderent an ita se haberent, quæ dixerunt Apostoli. Sed fusio-rem de hoc antecedente disputationem remittimus ad explicationem quæstionis tertie.

Argumentum 3. Papistæ quidem concedunt legendas Scripturas coram populo, sed contendunt id oportere fieri ignota lingua. Sic igitur argumentor, si ignota & peregrina lingua legantur Scripturæ coram populo id fiet sine fructu & edificatione: Ergo vertendæ Scripturæ in linguas vernaculas. Antecedens probatur. *1. Cor. 14.* Si veniam ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, quasi dixisset, nihil. Et post eodem capite. Malo quinque verba loqui ex intelligentia mea, ut alios instituam, quam decem millia verborum ἐν γλώσσῃ, in lingua, scilicet, ignota. Sed de hac re etiam post pluribus erit agendum.

Argumentum 4. In populo Dei requiritur sapientia, scientia, eruditio: Ergo legenda Scripturæ: Ergo vertendæ in linguas vernaculas. Probatur antecedens *Deut. 4.* vult Dominus

Dominus populum suum intelligentem & eruditum, adeò vt exteræ gentes de eo audientes admirarentur, & dicant: Ecce populus sciens & intelligens, gens magna. Apostolus ad *Coloss.* 3. vult sermonem Christi inhabitare in ijs *πλητως*, copiosè & opulenter. In Epistolis suis Paulus passim vult eos ad quos scribit impleri omni cognitione. Multa disputant adversarij adversus hanc popularem intelligentiam.

Argumentum 5. Christus, cum ageret inter Iudæos, lingua vernacula loquutus est & prædicavit: Apostoli Christi etiam lingua vernacula annunciarunt Evangelium, vt in die Pentecostes & post: & ob eam ipsam causam, quò possent loqui singulis nationibus & populis in linguis vernaculis & popularibus, datum est ijs illud donum linguarum. Hoc posito sic argumentor. Si annunciare Evangelium linguis vernaculis non fuit ipsum profanare, aut contaminare, pari ratione scribere Evangelium linguis vernaculis non est Evangelium contaminare aut profanare: nam par ratio est.

Argumentum 6. est ex vsu perpetuo & praxi totius Ecclesiæ veteris. Nam tempore Ecclesiæ veteris Scriptura sacra in linguas pe-
ne

nè omnes est transfusa, verbi gratia Chaldaicam, Syram, Arabicam, Armenicam, Ægyptiacam, Æthiopicam, Indicam, Persicam, Scythicam, Sauromaticam. Testes hujus rei multi sunt: Chrysostomus homilia 1. in Iohannem. Theodoretus de corrigendis Græcorum affectibus. lib. 5. Augustinus de doctrina Christiana. lib. 2. cap. 5. Extant etiamnum hodierno die Chaldaica, Syra, Arabica, Ægyptiaca, Æthiopica, versiones, quas omnes docti affirmant factas esse Apostolorum temporibus. Chrysostomus vertit Scripturam sacram in linguam Armenicam, teste Sixto Senenſe. Hieronymus vertit eam in linguam Dalmaticam, teste Alphonso à Castro, item Eccio, Hosſo, Erasmo. Methodius vertit eam in linguam Sclavonicam, teste Aventino in annalib. suis. Vlphilas Gotthorū Episcopus vertit eam in linguā Gotthicam, teste Socrate in Tripartita historia sua. Augustinus de civitate Dei, lib. 15. scribit vetus Testamentum versum fuisse in linguam Syram. Hardingus adversus Iovellum, & Eccius scribunt Russos & Moscovitas legisse Scripturā sacrā in linguas suas vernaculas versam. Anglicana historia habet versionem Scripturarum factam in linguam Anglicam ante Bedam. Be
de

da ipse scribit aliquam novi Testamenti partem à se versam fuisse. Haftenus de praxi veteris Ecclesiæ, ex qua, vt ex alijs superioribus argumentis, sequitur Scripturam sacram vertendam esse in linguas vernaculas.

Nunc quid ad propositam quæstionem respondeant Papistæ videbimus. Ante annos aliquot negarunt simpliciter Scripturam sacram vertendam in linguas vernaculas, Petrus Asoto de horis Canonicis, Censura Coloniensis, Hardingus, cuius paulò antè meminimus scribit aliquos esse qui iudicant Scripturam sacram non esse vertendam in linguas vernaculas & plebeias. Hinc factum vt qui verterunt à Papa sint proscripti & condemnati: ipsi libri versi prohibiti & exusti: cum autem viderent hoc omnibus odiosum esse, mutarunt sententiam, ac nunc dicunt licere quidem vertere Scripturam sacrâ in linguas vernaculas, ita tamen si hoc à Papa sit permisum. Atq; hoc, etsi verbis aliud videatur esse, tamen re ipsa idem est. Papa enim nemini hoc permittet, nisi ei qui volet omnes mendas quotquot reperiuntur in vulgata versione latina transfundere in versiones vernaculas, & ad posteros transmittere. Hæc sententia est Bellarmini, hæc Rhemensum est sententia.

Nos

Nos autem contrà affirmamus licere cuique pio, docto, linguarum perito, translationem facere, etiamsi non permittat Papa, etiamsi Papa contradicat, & licere Ecclesiæ Christi eam translationem post examinationem recipere, etiamsi non intercedat Papa sua auctoritate. Nam tempore veteris Ecclesiæ, quo non invaluit Papæ auctoritas vel tyrannis potius, sine Papa translationes illæ & factæ sunt, & receptæ ab Ecclesijs. Atque hæc de prima hac quæstione hætenus.

Nunc secundo loco quæritur an sacra publica celebranda sint linguis vernaculis & popularibus? Sacra publica appello ea sacra que publicè peraguntur in cœtibus Ecclesiasticis. Ejusmodi sunt preces publicæ, lectio Scripturarum, administratio Sacramentorum, cantiones Psalmorum, &c. hæc vocantur divina officia, *θεῖα λειτουργία*. Nunc ad quæstionem respondemus, nos quidem affirmatè; peragenda esse sacra publica linguis vernaculis. Argumentum primum ex *1. Cor. 14.* vbi à versu 6. ad versum 23, Apostolus docet nihil esse agendum in Ecclesia linguis ignotis & peregrinis.

At Bellarminus excipit illo capite agi de collatione & exhortatione potissimùm, quæ
in ve-

in veteri Ecclesia sequebatur administratio-
nem sacrorum publicorum, ad eamque rem
citatur ex Iustino Martyre *Apolog. 2.* morem
veteris Ecclesiæ. Conueniebant Christiani
diebus Dominicis, & primùm legebantur
Scripturæ: deinde fiebat concio ab Antistite:
tum celebrabantur mysteria: postremò, inter
se de rebus diuinis sermones miscebant. Res-
pondeo, hîc agi ab Apostolo in genere de
omnibus officijs Ecclesiasticis, idque hoc or-
dine; primùm est generalis doctrina à versu 6.
ad versum 14: deinde est specialis de precib.
concupiendis, cantionibus canendis, lingua
non ignota, sed nota & vernacula, ad versum
19: postea redit ad generalem doctrinam.

Bellarminus rursus excipit Paulum agere
de cantionibus quas in collatione ij canebant
qui extra ordinem dono Spiritus sancti erant
imbuti. Respondeo: Apostolus distinctè no-
minat preces & cantiones; deinde de ijs pre-
cibus & gratiarum actionibus loquitur, qui-
bus respondebat populus amen; non autem
respòdebat populus amen, nisi precibus pub-
licis: de publicis ergo precibus hîc agit,
quæ concipiebantur in celebrandis sacris
publicis.

Excipit Bellarminus: At Corinthi celebra-
bantur

bantur sacra publica lingua græca & nota populo, id que sciebat Apostolus: Quare non erat opus aliquid præscriberet de sacris publicis. Respondeo, vt detur illud, Corinthi celebrari solita sacra publica lingua nota & vernacula, tamē non sequitur Apostoli doctrinam non esse generalem de quibusvis Ecclesiasticis officijs. Deinde verisimile est fuisse inter Corinthios dono linguarum præditos, qui eo dono abusi sunt ad ostentationem, etiam in celebrandis sacris publicis, idque eo capite reprehendit Apostolus. Atque hæc de primo Argumento.

Secundum est ejusdem Apostoli eodem cap. versu. 6. Si veniam ad vos linguis loquens, scilicet, ignotis, quid vobis prodero? Hinc concludo, sacra publica celebranda lingua non ignota, sed nota. Respondet Bellarminus, imò proderit alijs, qui peragit sacra publica lingua ignota: satis enim est si Deus intelligat: idque à simili declarat; Vt, inquit, si quis latinè pro aliquo rustico & linguæ latinæ imperito agat cum Rege, hinc satis est si Rex intelligat, ad hoc vt beneficium perveniat ad rusticum. Resp. Quid aliud est hoc, quàm dicere, virtute operis operati sacra publica & ministerium publicum prodesse populo, etiam

am cum ipse sit absque fide, absque notitia.
Sed de hoc aliàs.

Tertium Argumentum est ejusdem Apostoli eodem cap. versu. 11. Qui loquitur lingua, scilicet ignota, apud me barbarus fuerit: Ergo sacra publica peragenda sunt lingua nota & vernacula. Respondet Bellarminus, imò qui hebraicè, græcè & latinè loquutus fuerit, etsi non intelligatur, tamen non erit barbarus; quia linguæ illæ barbaræ non sunt: Verùm si alia quavis lingua loquatur barbarus erit. Respondeo, si loquens his ipsis linguis non intelligatur, erit ei qui non intelligit barbarus. Ovidius enim cum in Ponto exularet questus est se latinè loquentem barbarum fuisse apud exteros: Barbarus hic ego sum, quia non intelligor vlli. Anacharsis cum Athenis ei esset objectum quod barbarus esset: Imò inquit, Athenienses mihi sunt barbari.

Quartum Argumentum est ejusdem Apostoli eodem cap. versu 16. Si benedixeris spiritu, ignota scilicet lingua loquens, is qui implet locum idiotæ quomodò respondebit amen ad gratiarum actionem tuam? Ex quo sequitur precandum, omninòque omnia sacra publica peragenda lingua nota & vernacula. Respondet Bellarminus satis esse si aliqui

qui ex populo intelligant, & respondeant amen: Imò satis est, inquit, si Clericus, quem vocant, pro populo respondeat amen. At, inquam, non fuit hic mos veteris illius Ecclesiæ, quæ de Clerico nihil vnquam audivit.

Quintum Argumentum est ejusdem Apostoli eodem cap. versu 40. Omnia decenter fiant & ordine in Ecclesia. At si precetur Minister lingua ignota, populus privatas concipiet preces alias à precibus ministri, atque ita minister suas concipiet, quisque ex populo suas & alias. Quæ autem est ista *iota*, cum sic divellitur populus inter precandum, qui inter precandum publicè vnas & easdè preces vno animo vnoq; ore Deo offerre debet?

Sextum Argumentū est ex concessis Bellarmini. Faterur Corinthi celebrari solita sacra publica lingua græca & nota, cur non igitur eadem ratione in omnibus Ecclesijs celebrarentur sacra publica lingua nota & vernacula? Quid hîc respondebit, nisi hoc fortasse quòd celebrata sunt Corinthi sacra publica lingua vernacula, non quia vernacula erat, sed quia græca; ea enim est græcæ linguæ Papis prærogativa.

Septimum Argumentum est ex concessis quoque Bellarmini. Collationes, ut ipse fate-

tur, & exhortationes debent fieri lingua vernacula: cur non pari ratione sacra publica peragenda sunt lingua vernacula & populo nota? Respondet non esse eandem rationem collationum & sacrorum publicorum. Nam, inquit, collationes ad instructionem & consolationem populi pertinent; sacra publica præcipue ad Deicultum. Respondeo: an non in sacris publicis, totus populus colit Deum, annon igitur oportet Deum colat lingua sibi nota & cognita, si modò fide colat Deum suū.

Octavum Argumentum est à praxi veteris & purioris Ecclesiæ: Tempore veteris Ecclesiæ versiones tot sunt factæ sacrarum literarum non in alium finem, nisi vt celebrarentur sacra publica, Scripture legerentur coram populo lingua vernacula & nota. Aneas Sytius libro de origine Bohemorū scribit. Cyrillo & Methodio concessum fuisse vt Moravi lingua vernacula celebrarent sacra publica. Hodierno die Armeni, Æthiopes, Ægyptii, Moscovitæ celebrant sacra publica lingua nota. Respondet Bellarminus hæreticos istos esse. At, inquam, non magis hæretici quàm sunt Papistæ. Equidem quod ad celebrationem sacrorum publicorum attinet, malim in hac hæresi esse cum ijs, quàm cum Papistis, vt ipsi

ipsi putant, rectè sentire. Atque de sententia nostra hæc hæctenus.

Sententia Adversariorum est, quòd sacra publica non sint peragenda linguis vernaculis & notis, sed lingua vel hebraica, vel græca, vt in Orientalibus & Græcis Ecclesijs, vel lingua latina, vt in Latinis & Occidentibus Ecclesijs. Argumenta ad hoc ostendendum afferunt: primum ex linguarum prærogativis: Argumentum eorum primum est: Christus titulo crucis suæ honoravit has tres linguas: Ergo sacra publica his linguis peragenda. R. vt valeat antecedens, non sequitur consequens: imò verò contrarium rectius infertur, in hunc modum: Dominus voluit causam mortis Christi toti populo innotescere ijs linguis, quæ tum maxime notæ erant, & omnibus cognitæ, quod de græca & latina negari non potest: Ergo sacra publica peragēda sunt linguis vulgatis, & populo non ignotis.

Argumentum secundum. Hæ tres linguæ Hebræa, Græca, & Latina sunt linguæ omnium amplissimæ, antiquissimæ, gravissimæ: Ergo his linguis solis celebranda sacra publica. R. vt jubeam valere antecedens, non sequitur consequens, quia vel donum illud linguarum quod datum est Apostolis die Pentecostæ

satis

satis arguit quamcunque linguam, etiam vilissimam quamque, sanctificatam ad sacros usus, & officia publica atque Ecclesiastica.

Argumentum tertium. Scriptura est originaliter scripta his tribus linguis: Ergo sacra publica peragenda his solis. R. ad antecedens, falsum est Scripturam, vel aliquam Scripturæ partem, originaliter scriptam lingua Latina: Nam quod de Marci Evangelio dicunt, quòd Latinè scriptum sit originaliter, falsum est. Sed de hac re aliàs. Deinde respondeo, non sequi ex illo antecedente sacra publica celebranda linguis ignotis: Quin potius contrarium sequitur: Cum scripta sit tum primùm illis linguis duabus, Hebraica & Græca, tota sacra Scriptura, ideò quòd hæ lingue tunc temporis erant vulgatissimæ & populo notissimæ: sequitur, inquā, sacra publica celebranda linguis quibusq; notissimis et vulgatissimis

Haftenus fuerunt argumenta à linguarum trium prærogativa: sequuntur argumēta quæ sunt ab Ecclesiarum praxi & usu: ex his primum est. Ab Esdra ad Christum in Ecclesia Iudæica legi solebat sacra Scriptura lingua hebraica. i. ignota: Ergo celebranda sacra publica linguis ignotis. R. Hebraica, fateor, solebat legi: sed ignota, nego. Nam Nehemię s. pla-
ne

nè apparet sacram Scripturam, hebraicè lectam ab Esdra, à populo præsentè & audiente intellectam fuisse. Ex quo sequitur consequens contrarium: Legebatur Scriptura olim in Ecclesia Iudaica lingua nota populo: Ergo hodierno die legenda linguis popularibus & notis.

Argumentum 2. est à praxi Synagogæ Iudaicæ, quæ est hodierno die. Etiamnum, inquit, hodierno die legitur Scriptura lingua hebraica in Synagoga Iudæorum: Ergo celebranda sacra publica lingua ignota. Respondeo non sequi à malo exemplo Synagogæ Iudæorum, cùm id quòd legatur in Synagoga eorum lingua ignota vetus Testamentum faciat quò minus ex vulgo Iudæorum hodierni temporis plures convertantur ad fidem Christi.

Argumentum 3. est ex praxi primitivæ Ecclesiæ. In primitiva Ecclesia celebrabantur sacra publica harum linguarum aliqua: Ergo. Respondeo: antecedens falsum esse ex eo apparet, quòd, ut antea docuimus, tempore veteris Ecclesiæ, imò Apostolorum Ecclesiæ, sacra Scriptura transfusa sit in omnes ferè linguas.

Argumentum 4. est à praxi perpetua Catholicæ,

tholicæ Ecclesiæ, in qua celebrata sunt sacra publica, vel græca vel latina lingua. R. si Catholicam intelligant Romanam, tum nihili fecero ejus Ecclesiæ exemplum & praxin: Sin hoc nomine veram Catholicam intelligant, tum ex ijs quæ jam tradidimus constat antecedens esse falsum. Atque hæc Argumenta hætenus ab usu & praxi Ecclesiarum sumpta.

His argumentis alia adjiciunt, vt argumentum ab usu & fine utili: Sacra publica celebrata ab omnibus vel à multis Ecclesijs lingua vna, vt latina, plurimum faciunt ad vnitatem fidei conservandã. Cui respondeo, imò contra ad vnitatē infidelitatis & ignoratię. Præterea experientia docet, etiam in summa varietate linguarum vernacularum, Deo sit gratia, conservari in reformatis Ecclesijs fidei vnitatem.

Argumentantur deinde ab inutili. Nihil prodest populo quod legantur Scripturæ linguis vernaculis, nam non intelligit sententias Scripturarum, etsi verba nota sint? Respondeo, imò idiota quivis, si cum timore Dei & reverentia accedat ad audiendam lectionem Scripturæ sacre, aliquã utilitatem ex ea capiet.

Rursus ab inutili argumentantur. Imò lectio vernacula Scripturarum magis obest & nocet populo; nam diminuta magis quàm aucta

aucta est pietas postquā coeperunt sacra publica linguis vernaculis celebrari. R. Non valet sequela: sacra Scriptura vernacula lingua lecta multis obest: Ergo non legenda lingua vernacula: quia per accidens & vitio ipsius populi obest & nocet. Sic Evangelium prædicatum est odor mortis ad mortē non paucis: Ergo non prædicandum Evangelium. Præterea non est ista religio & vera pietas, quæ est cum ignorantia, quo tempore sacra Scripturæ legitur, & sacra publica peraguntur lingua peregrina & ignota; sed stupenda superstitio, quæ etiam, fateor, licentiam peccandi refrænât. Hactenus à finibus & effectis argumenta fuerunt tria.

Argumentantur præterea ab absurdo, primum hoc modo. Si legendæ Scripturæ linguis vernaculis, tum versiones sunt renovandæ singulis ætatibus: Nam verborum vetus interit ætas; quod quidem est incommodum. R. Quid hic incommodi etsi versiones dicas renovandas singulis ætatibus? Sed non tam totæ versiones quàm vocabula aliqua absoleta & inusitata renovantur.

Rursus ab incommodo argumentantur. Papa nō intelligit omnes linguas vernaculas: Sacra autem publica celebranda sunt lingua
Papæ

Papæ nota. Ergo. R. Nego celebranda necessariò lingua Papæ nota. Hoc probant, quia vniuersalis est Episcopus: Et hoc quoq; nego. Quare nihil incommodi est etsi Papa non intelligat linguas illas vernaculas quibus celebrantur sacra publica. Hactenus de secunda quæstione.

Sequitur tertia. An vulgo & laicis, vt vocant, permittenda sit Scripturarum lectio. In hac quæstione tractanda ero brevior. Nos igitur respondemus licere cuiuis etiam ex fæce populi legere Scripturas sacras. De hac re vide *Dent. 6. & 11. & 17. Iosua. 1. Iob. 5.* Scrutamini Scripturas ait Dominus. *Act. 17.* Bereenses scrutati sunt Scripturas, & ideò laudati à Spiritu sancto. *Matth. 4.* exemplum illud Christi qui Satanā non alijs quàm Scripturæ armis oppugnavit docet Scripturam ejusque lectionem suppeditare arma, quibus muniendus est quivis ex populo adversus Satanam. Postremò idem probat praxis Ecclesiæ: Nam quorsum versæ sunt Scripture tempore veteris Ecclesiæ in linguas populares, nisi vt à populo legi & intelligi possent. Atq; hæc paucis est sententia nostra.

Quæ verò adversariorum? Ante aliquot annos responderunt non licere omninò vul-

go & Laicis, quos vocât, legere sacram Scripturam: Vide Censuram Colonienſem. Poſtea, cum viderêt hoc odioſum eſſe, mutarunt ſententiam, ac nunc quidem dicunt licere, ſed addita conditione, ſi permittatur: permittatur, inquam, à quibus? Reſpondent poſt Papam, ab Episcopis aut Inquiſitoribus. An ab his, inquam, ſolis? Reſpondent, non ſolis, ſed adhibito in conſilium Parocho aut Confefſario. Accipio qui permittant lectionẽ Scripturæ: nunc quæro quibus permittatur? Reſpondent, non quibusvis promiſcuè, ſed ijs duntaxat quos Parochus, quem Curatum vocant, tum ex confeſſione, tum ex tota vitæ ratione hominem verè Catholicum eſſe cognovit, hoc eſt, pertinacem Papiſtam. Accipio quibus permittatur lectio Scripturarũ: Quarum autem vernacularum verſionum lectio permittitur? Non quidem quarumcunque ſine discrimine, ſed earum quas Catholici aliqui authores ediderunt, vt eſt hodierno die verſio Anglica Rhemenſium novi Teſtamenti. Hæc paucis de illa permiſſione quæ licentiæ huius conditionem conſtituit. Atque hæc ſententia eſt juxta decretum Pij quarti Papæ, quod quidem decretum confirmatum eſt à Synodo Tridẽtina, & laudatum à Rhemenſibus

bus in præfatione editionis suæ vernaculæ. Hæc quoque Bellarmini est sententia, quæ verbis quidem differt à priori illa Papistarum sententia, sed res eodem recidit: nam quid interest siue non permittatur omninò. siue hoc modo, & hac conditione permittatur.

Atque hæc hætenus de tertia questione, et omninò de controversijs quæ hodierno die agitantur de sacra Scriptura. Quod sciam equidem nulla est ex omnibus quam intactam prorsus reliquimus. Dictum igitur sit de verbo Dei, quod est verbum vtriusque foederis: Item de Scriptura sacra, quæ modus est quidam, quo Deo visum est verbum suum hominibus revelare. Sequitur nunc vt dicamus de Peccato & miseria hominis.

De Peccato in genere.

CAP. 24.

Locus de Peccato, vt & superiores, subalterneus est loco de vocatione. Est enim vocatio translatio hominis ex statu peccati et miseriæ, in statum iustitiæ & beatitudinis. De peccato igitur primùm in genere est dicendum, tum veniendum ad eius species, siue partes. Peccati nomen significat quiddam compositum ex materia quadam sua & forma.

Materia

Materia peccati, ut de ea dicam priori loco, est ens quoddam: Ens autem illud non est substantia, sed accidens; atque illud quidem vel qualitas, vel actio: Qualitas autem hæc et actio non sunt cujusvis creaturæ; sed rationalis duntaxat creaturæ, Angeli vel Hominis: Nam his solis lex à Deo data est. Entis hujus, quod materiam peccati esse dicimus, Deus ipse author est & principalis efficiens: nam is solus est qui vocat ea quæ non sunt tanquam sint, & qui res omnes creat, tam substantias, quam accidentia: Creatura autem nullius omnino entis principalis efficiens vel est, vel dicitur. Ens igitur illud quod est peccati materia, cum ejus efficiens principalis sit Deus, necessariò in se & per se bonum est: Quicquid enim creat vel efficit Deus, illud insitam habet bonitatis formam. *Gen. 1. 31.* Cum inspiceret (inquit) Deus quidquid fecerat, ecce bonum erat valde. Bonitatis ista forma adeò insita est & essentialis enti quod facit Deus, sive qualitati, sive actioni, ut ab eo nunquam separetur. Induit fateor hoc ipsum ens formam aliam, nempe *ἀνομιαν*, cujus causa est malum instrumentum, ut postea dicemus: verum *ἀνομία* hæc tantum adventitia est, neque destruit essentialem illam entis ipsius bonitatis formam, quæ
à Deo

à Deo creatore & effectore proficiscitur. Nā
enti quod Deus facit nihil potest addi vel de-
trahi, quo vel melius vel deterius in se fiat. De
materia peccati hætenus.

Nunc de forma dicendum est. Forma pec-
cati ἀνομία dicitur, hoc est, vt sic loquar, caren-
tia conformitatis cum voluntate & lege divi-
na. 1. Iohan. 3. ἀμαρτία peccatum ex forma sua
sic definitur, ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία: Ἀνομία
hæc, quam peccati formam & rationem esse
dicimus, non est ens aut aliquid positivum;
sed merè privativum quid, nēpè privatio, &
vt sic dicam, carentia conformitatis quæ est
cum lege Dei. Ἀνομία hæc fit causa & culpa
mali instrumenti, quo vtitur Deus in ente vel
opere suo faciendo; atque eo quidem vel Di-
abolo, vel homine malo & infideli. Diabolus
enim vel homo malus, dum concurrit cum
Deo ad opus ipsius producendum, ipsius en-
tis siue operis causa non est principaliter effi-
ciens, sed instrumentaria duntaxat & ministra;
Ἀνομία; verò Diabolus vel homo causa est
principaliter efficiens.

Ἀνομία autem hæc, cuius efficiens est ma-
lum instrumentum, existit vel ex eo quòd ipsa
actio vel opus pugnet cum lege Dei, vt cum
quis perpetrat homicidium: homicidij enim
actio

actio pugnat cum expressa lege illa. Ne committe homicidium: vel ex eo est quòd fons & principiū actionis aut operis pugnet cum lege Dei, etiamsi ipsa actio in sese legi conformis sit: Lex enim Dei, quemadmodum actionem siue opus ipsum præcipit, ita fontis & principij actionis rationem habet; mandatq; vt omne illud opus quod præcipitur lege, procedat ex corde puro, sancto, & fideli, illius nimirum instrumenti, quo vtitur Deus in opere suo facièdo. Exemplum huius generis *avopia* est, vt cum quis eleemosynam erogat, quod opus quidē est à Deo mandatum, non tamen ex charitate id facit. Vide *1. Corinth. 13.* Vel denique *avopia* ex eo existit, quòd finis quem malum instrumentum sibi habet in agendo siue cooperando cum Deo propositum, cum lege Dei pugnet. Lex enim Dei, vt opus ipsum, vt operis fontem & principium, sic quoque finem præcipit, nempe, summum illum, Dei ipsius gloriam: Sive editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia facite in Dei gloriam. *1. Cor. 10.* Hoc modo *avopia* est, quando quis facit quicquam non propter Deum, non propter ipsius gloriam: sed propter se, propter suum commodum, propter suā gloriam duntaxat.

Notan-

Notandum quòd qui peccat in fonte acti-
onis, is continuò peccet in fine, & è contrà.
Quare hi duo modi *avouia*; posteriores per-
petuò conjuncti sunt. Notandū rursus quòd
qui peccat in fonte & in fine, non continuò
peccet in ipsa actione. Actio enim vel opus
instrumenti, etiam pessimi in se, bonum legiq;
conforme esse potest. Quare modus *avouia*;
primus, & duo posteriores, non sunt necessa-
riò conjuncti: Iam verò *avouia* hęc, quam
rationem & formam peccati esse dicimus, ac-
cedens ad ens illud, cuius auctor est Deus, &
quòd in se bonum est, siue illud qualitas sit, si-
ue actio, conficit hoc quod peccatum dici-
mus, quodque sic vocatur à forma sua, non
autem à materia, cū res omnes appellatio-
nes suas à formis suis sortiantur.

His expositis, facile erit definitionem pec-
cati aliquam colligere, vt sit peccatum, qua-
litas vel actio creaturæ rationalis *avouia*; siue
pugnans cum lege Dei. Proprietas peccati in
genere, siue ejus consequens est reatus: Rea-
tus autem est meritum poenæ. Vt igitur pec-
catum consequitur reatus, ita reatus conse-
quens est poena temporaria & æterna.

Hęc de peccato in genere; quibus cogni-
tis facile est respondere ad ea quæ de peccato
quæri

queri solent; & ad hoc nominatim quod querunt: An peccatum sit à Deo? vel an Deus sit author peccati? Resp. In peccato duo sunt; ens, & *ανομία*. Deus entis illius author est, & principalis efficiens; *ανομίας* verò non est author Deus, verùm malum instrumentum. Rursus quæritur, an nullo modo hæc *ανομία* est à Deo? R. A Deo est, non quidem efficiente, sed permittente: permittit enim eam fieri à malo instrumento. Tertiò quæritur an permittat Deus illam *ανομίαν* quæ *ανομία* est? Resp. Minime. Quod vel hac sola ratione ostendi potest. Permittit eam ad gloriâ suam: omnia autem media gloriæ divinæ, quæ talia, boni rationem habent, & ipsæ tenebræ, ut à Deo permittuntur ad gloriam nominis sui, in lucem evadunt.

Hic deinde si quærat: Annon igitur si *ανομία* quæ *ανομία* est, non permittatur à Deo, annon necesse est *ανομίαν* quæ *ανομία* est Deo invito fieri? R. Non sequitur: nam quod invito Deo fit, id propriè dicitur fieri contra Dei decretum, non autem contra revelatam ipsius voluntatem, siue expressam legem: *ανομία* autem quæ *ανομία* est, non fit contra decretum aliquod: Ergo *ανομία* quæ *ανομία* est, non fit invito Deo. Assumptio ostenditur, quia Deus

non decrevit ab æterno ne fieret à malo instrumento *ἀπομὴ*: quā *ἀπομὴ* est. Ergo, inquis, decrevit ut fieret? Resp. Non sequitur; nam utrumque hoc verum est de Deo: Deus neque decrevit ne fieret *ἀπομὴ* quā *ἀπομὴ* est, neque decrevit ut fieret *ἀπομὴ* quā *ἀπομὴ* est. Nullum enim de *ἀπομὴ* quā *ἀπομὴ* est extat Dei decretum, siue in hac, siue in illā partem.

Sed quæras, annon aliquo modo à Deo permittente fiat *ἀπομὴ* quā *ἀπομὴ* est? R. Deo permittente dicitur aliquid fieri duobus modis; per se, vel per accidens. Quod Deo permittente per se fit, id necesse est habeat rationem, & induat aliquo modo naturam boni; cum illud ipsum Deus & proponat, & dirigat ad bonum finem: Quod autem fit per accidens Deo permittente, siue deferente creaturam, nihil vetat quo minùs illud sit malum quā tale: Nam Deo permittente sibi ipsi creaturam & malum instrumentum, creatura quidem agit quod malum est, quā malum est: neque fieri potest quin id faciat, quippe deferta ab eo qui boni omnis est author: Sed jam illud malum, quā malum, Dei permittentis & deferentis respectu, per accidens fit, non per se; cum Deus in deferendo, malum quā malum est non proposuerit, sed contrā quā boni ratio.

rationem habet, & medium est gloriæ suæ, præsertim per misericordiam, consequendæ: Nam omnia media, siue ea faciat ipse Deus, siue ea permittat à malis instrumentis fieri, primo loco & destinantur à Deo, & diriguntur ad gloriam misericordiæ, quæ est ex salutē creaturę: Concluserit Deus omnes in contumacia, ut omnium misereretur. Secundo autē loco propter duritiem hominis, & cor quod resipiscere nescit, peccata & mala quæ fiunt à malo instrumento inserviunt gloriæ quam sibi ex iustitia sua & iustis pœnis acquirit.

Quòd si contra hæc objicias: Deus permittit peccatum ut ipsum puniat: punit autem peccatum, quia peccatum est, ἀνομίαν ut ἀνομία est: Ergo permittit peccatum quia peccatum est, ἀνομίαν quia ἀνομία est? Resp. ad assump. Peccatum, ut ex eo consequitur pœna, quæ ipsa bona est, & cedit in gloriam Dei, peccatum, inquam, illud, non jam habere rationem peccati, sed rationem boni producentis bonum effectum: Mala enim causa, ut mala est, boni effectus esse non potest: Sed si statuatur etiam ea causa quæ in se mala est, boni effectus causa, necesse est aliquo modo ipsa naturam boni induat. Concedo equidem peccatum quia peccatum est causam esse pœnæ, sed jam

jam profectò vt pœna est effectum malæ causæ necesse est ipsa sit mala: Et revera pœna quæ infligitur, duobus modis consideratur; primùm vt quiddam in se malum: Nam *esse* est aliqua in omni pœna, & omnis pœna aliquo modo etiã peccatum est. Deinde consideratur vt quiddam bonum, vtpote medium divinæ gloriæ. In summa dicam: Omnia media etiam quæ in se & per se sunt mala, respectu Dei proponentis, & respectu finis, gloriæ divinæ, aliquo modo bona fiunt: Atque omnino tota series illa mediorũ, quæ est inter Deum proponentem tanquam caput & principium, & Dei gloriam tanquam vltimum finem, series est rerum, quæ vel per se bonæ sunt, vel certè naturam boni aliquo modo induunt. Nam duo illa extrema tenebras omnes in lucem quodam modo commutant.

De Peccato Originali.

CAP. 25.

HActenus de peccato in genere dictum sit: Peccati prima divisio est in originale, & actuale. De originali, vt dicamus primo loco, primùm occurrit consideranda nominis huius ratio & notatio. Peccatum originale: ideò dicitur quòd sit ab origine, conceptione,

et

et nativitate nostra: fit enim per propagationem, & derivatur ex parentibus in liberos, ut hæreditarius quidam morbus, veluti scabies, lepra, calculus.

Quòd autem sit hoc peccati genus, id manifestius est quàm ut de eo quæri debeat: Nemo enim est omnium tam stupidus & omnis sensus expers, qui non ipse sentiat in se hæreditarium istum morbum, & naturæ suæ vitium, ac corruptelam. Verùm Spiritus sanctus, qui probè novit quid sit in homine, multis Scripturæ sacrę testimonijs docet esse malum hoc originis. *Gen. 5. 3.* Cum gigneret, inquit, Adam filium in imagine sua, secundum similitudinem suam. Vide hinc propagationem corruptæ illius imaginis, quæ in Adamo fuit, in ipsius filium Sethum. *Iobi. 14. 5.* Quis edat mundum ex immundo? ne vnus quidem. Vide propagationem immunditiei. *Psal. 51. 7.* En in iniquitate formatus sum, & in peccato fovit me mater mea. Vide peccatum quod haurimus ex ipso vtero. *Iohan. 3. 6.* Quod genitum est ex carne, caro est: Vide propagationem carnis, hoc est, corruptæ naturæ. *Rom. 5. 12.* Sicut per vnum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors, &c. Vide peccati propagationem. *Ephes. 2. 3.* Era-

mus natura filij iræ. Vide naturā corruptam, ideòque iræ Dei obnoxiam. Atque hæcenus docuimus peccatum originis esse.

Nunc videndum quod sit ejus subjectum in quo inheret. Subjectum originalis peccati, est totus homo quātus quātus est, & quoad animam, & quoad corpus: Id quod docet vel sola illa appellatio veteris hominis, *Rom. 6. 6.* et alibi, qua significatur nihil aliud quàm totus homo corruptus, vel corruptela in toto homine. Quòd animus sit vitiatuſ hoc malo, id docet, primùm ipse sensus, deinde multa Scripturæ testimonia. *Gen. 6. 5.* Cum videret Iehova omne figmentum, id est, cogitationes cordis ejus tantum ad mala esse omni tempore. *Gen. 8. 21.* Quamvis figmentum cordis hominis malum sit ab adolescentia ejus. *Eph. 2. 5.* Faciendo quæ carni & cogitationibus libebant: Quòd corpus sit infectum hac peste. vide *Rom. 6. 12.* Ne regnet peccatum in mortali vestro corpore. Quòd etiā membra corporis singula infecta sint ac vitata, vide eodem cap. vers. 13. Neque sistite membra vestra arma iniustitiæ peccato. Subjectum huius mali quodnam sit, etiam indicant ipsius appellationes, vt cùm caro vocatur, cùm concupiscentia, cùm lex membrorum, cùm cor-
pus

pus peccati, cū corpus denique mortis:
De subiecto peccati originis hætenus:

Nunc ad partes ipsius veniendum, & cū sit quiddā compositum videndum primū quæ ejus materia, deinde quæ forma. Materia originalis peccati triplex est, ac prima quidem materiæ ipsius pars est apostasia illa & defectio, qua in Adamo omnes defecimus: Hanc haurimus ex ipso vtero, & omnes nascimur apostatæ & defectores. Quòd autem defectio illa prima, nō tam solius Adami fuerit, quàm nostrū omnium, primū illud ratio ipsa docet: fuimus enim tum omnes in lumbis ipsius, & quasi particulæ substantiæ & naturæ primi hominis, quas omnes oportuit simul cum ipso labi ac deficere. Hac ipsa de causa *Heb. 7.* dicitur Levi, cum nondum natus esset, decimas Melchisedeco persoluisse; quia nimirum in lumbis Abrahami fuit, qui tum decimas illas persoluit Melchisedeco. Factum igitur Abrahami, factum fuit pariter Levi & posterorum ipsius, qui tum in ipsius lumbis fuerunt. Deinde id ipsum docet Scriptura, nominatim ille locus qui est. *Rom. 5. 12.* In quo (subaudi Adamo) omnes peccavimus.

Transijt fateor ac evanuit illa prima apostasia, vt & omnis actio transit; sed tamen aliquo

quo modo manere dicitur, quia licet ipsa per se transierit, tamen in reatu suo manet: Omnis enim homo natura reus nascitur primæ illius defectionis. Idem iudicium faciendum est de quocunq; peccato, homicidio, adulterio, furto, &c. Quodcunq; enim sit, illud omne manere dicitur quantisper ejus reatus manet. Manet igitur in singulis lapsus & defectio illa prima, tantisper dum reatus ipsius auferatur & abluatur per sanguinem mediatoris. Apostasiam hanc, siue mavis reatum, quocum omnes nascimur, testimonia Scripturæ ostendunt. *Rom. 5.15.* Vnius offensa multi mortui sunt: Quamobrem etiam reos esse multos oportet ejusdem illius offensæ. *Rom. 5.16.* Reatus ex vna offensa introijt ad condemnationem. Atq; hæc de prima parte materiæ peccati originalis, defectione nimirū illa & apostasia, quam ex ipso vtero nobiscum auferimus & exportamus.

Sequitur originalis peccati materiæ pars secunda, quæ est defectus quidam, & vt sic dicam, carentia iustitiæ originalis, hoc est, rectitudinis illius, in qua fuit creatus homo, efformatæ ad Archetypum & exemplar iustitiæ illius & rectitudinis quæ est in ipso Deo creatore. Hominem enim creavit ad imaginem suam

suam sapientem, justum, sanctum. In his enim Apostolus ad *Ephes.* & ad *Coloss.* collocat similitudinem illam, quam cum Deo habuit homo in creatione. Carentia hæc quam dico justitiæ originalis effectum primum est defecti-
onis illius, quam diximus. Defectio enim illa, cujus rei omnes nascimur, privat nos in ipso statim ortu, imò in ipsa conceptione, justitia illa originali & Dei imagine. Hanc partem materiæ originalis peccati probat ipse sensus, probant multa Scripturæ testimonia; ea intel-
ligo, quæ de peccato loquuntur negatiuè vel privatiuè: Ea enim omnia satis indicant defectum in nobis esse, & carentiam originalis justitiæ. *Rom. 3. 23.* Omnes deficiuntur gloria Dei. *Rom. 7. 18.* Novi non habitare in me, id est, in carne mea bonum: & ibidem paulò post; Perficere quod bonum est non invenio. *Rom. 8. 7.* Intelligentia carnis legi Dei non sub-
jicitur, nam ne potest quidem. *1. Cor. 14.* Animalis homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei, nec potest ea cognoscere. *2. Cor. 3. 5.* Non sumus ex nobis ipsis idonei ad cogitandum quidquam boni. *Ephes. 4. 18.* Cogitationem habentes obtenebratam, & abalienatam à vita Dei. Atque hæc de secunda parte materiæ peccati originalis, nempe, ca-
rentia

rentia Originalis iustitiæ.

Sequitur tertia, quam dicimus esse inclinationem, & qualitatem, originali iustitiæ & rectitudini illi, de qua diximus, contrariam, in ejus locum succedentem: Hæc est illa, quã vocant, nativa corruptio; et effectum est secundum apostasię illius & defectionis, de qua supra dictum est. Apostasia enim illa primum privat nos originali iustitia, siue Dei imagine: Deinde in ejus locum iusto Dei iudicio introducit qualitatem iustitiæ illi contrariam, qua fit, ut natura simus propensi ad omne malum. Qualitatem hanc, & inclinationem contrariam probat ipse sensus, probant etiam testimonia illa Scripturæ, quæcunque de peccato loquuntur affirmatè, vel ut sic dicam, positivè. *Rom. 7. 7.* Concupiscentiam non nossem, nisi lex dixisset, Non concupisces. *Rom. 7. 23.* Video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ. *Ephes. 2. 3.* Facientes quæ carni & cogitationibus libebant. Huc pertinet illud quod supra citavimus ex *Gen. 8. 5. & 8.* Atque hæc de tertia parte materiæ peccati originalis.

De defectu & inclinatione, quæ duæ partes sunt materiæ peccati originalis, hoc admonendum est: nullam esse animi nostri facultatem

cultatem quæ non laboret vtroque simul isto morbo. Facultates animi nostri præcipuas facimus, mentem, voluntatem, & affectiones. Duas has posteriores facultates vocabulo cordis intelligit Scriptura: quia nimirum in corde sedem habent voluntas, & affectiones. In mente igitur primum est defectus, siue carentia lucis & cognitionis; est etiam carentia sanctitatis, hoc est, qualitatis, qua ipsa cognitio siue lux affici debet, & re ipsa affecta fuit in primâ creatione. Lux siue cognitio mentis duplex est, naturalis, & spiritualis: In mente carentia est lucis siue cognitionis naturalis, non quidem in vniversum, sed ex parte: Manent enim etiam post lapsum, in homine non renato notiones quædam generales, de rebus bonis & malis, quæ iubentur & vetantur in lege Dei: sed illæ quidem huiusmodi, vt homines tantum inexcusabiles reddant, cum & maneat sint, & corruptæ. *Rom. 1. 19.* In mente carentia est lucis spiritualis, non ex parte, sed in vniversum: Nam quod ad ea quæ ad regnum Dei pertinent, ita obcæcatur intelligentia, vt ea non modò non capiat, sed ne capere quidem possit. *1. Cor. 2. 14.* Denique in mente est carentia sanctitatis, quia neque ea quæ intelligit, benè sanctèq; intelligit, sed malè & impurè

purè omnia, etiam ea quæ in se & per se bona sunt: Facultas enim intelligendi, etsi non sit planè amissa, tamen sanctitas illa facultatis, in qua creata fuit ad imaginem Dei in lapsu hominis prorsus deperdita est. Carentiam naturalis lucis probat Apost. *Rom. 1. 21*. Propterea quod cum Deum cognoverint, tamen ut Deum non glorificaverunt. Posteriora hæc verba innuunt notitiam naturalem mancā esse, statimque evanescere. Carentiam spirituales docet Apost. *1. Cor. 2. 14*. Animalis homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei. Carentiam sanctitatis docet Apost. *Rom. 8. 7*. Intelligentia carnis inimicitia est adversus Deum; etiam tum cum intelligit ea, quæ alioqui in se bona sunt & vera. *2. Cor. 3. 8*. Non quod idonei simus ex nobis ipsis ad cogitandum quidquam, subaudi, benè sanctèque. *Eph. 4. 18*. Cogitationem habentes obtenebratam, & abalienatam à vita Dei: & ibidem versu 23. Renovari verò Spiritu mentis vestræ. Atque hæc de carentia quæ est in mente.

Est deinde qualitas in mente, quæ successit luci & sanctitati, qua in lapsu privata est mens hominis. Luci successerunt tenebræ: Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino. *Ephes. 5. 8*. Sanctitati & rectitudini successit

cessit impuritas & perversitas quædam, quæ satis apparet, dum dicitur *Rom. 8. 5.* Qui secundum carnem sunt quæ carnis sunt sapiunt. Hæc sapientia est ex aliqua qualitate mala *1. Cor. 1. 18.* Sermo crucis ijs qui pereunt stultitia est, & *1. Cor. 2. 14.* Sunt enim ei stultitia. Hoc verbum stultitię arguit perversum mētis judiciū.

Haftenus de carentia & qualitate contraria quæ est in mente. Vtrumque hoc similiter est in voluntate & affectionibus singulis. Carentiam rectitudinis in voluntate innuit Apostolus dum dicit, Perficere bonum non invenio. *Rom. 7. 18.* Ad *Phil. 2. 13.* Is est qui efficit in vobis, & ut velitis, & ut efficiatis: Præsentiam pravitatis, siue perversitatis voluntatis & effectuum multa docent Scripturæ testimonia: ut illud, Figmentum cordis humani tantummodò malum. *Gen. 6.* Facientes quæ carni ac cogitationibus libebant. *Ephes. 2. 3.*

Hoc addo postremò, originis hoc malo magis esse vitiatam & corruptam voluntatem hominis, quàm mentem: Vnde illud: Video meliora proboque, (mentis nimirum beneficio) Deteriora sequor (voluntatis nimirum maleficio.) Hoc ipsum innuit Apost. *Ephes. 4. 18.* dum dicit ignorantiam quæ mentis est ex obduratione cordis existere. Item *Rom. 1. 28.*

Non

Non visum, inquit, est ijs Deum in notitia retinere: Vide vt obstinata voluntas lucē mentis oppugnet, & tenebras menti inducat.

Atque hæc hæctenus de peccati Originalis materia triplici. Hæ partes materiæ peccati originalis, cum totidem entia sint, & ab auctore Deo sint, insitam sibi qualitatem bonitatis habent singulæ: Nam apostasia siue defectio in se ac per se bona est; item carentia originalis iustitiæ, cum entis cuiusdam rationem habeat, & res quædam sit facta motu illo defectionis; carentia, inquam, à Deo est, & in se bona est; denique qualitas illa positiva, quæ succedit in locum sanctitatis & imaginis Dei, à Deo est tanquam principali efficiente, & per se bona est. Prout igitur triplex est entitas, ita triplex est bonitas.

Forma originalis peccati sequitur. Est autem ea *avopia* siue pugnantia cum lege Dei, eaque specialis, utpote quæ certam peccati speciem constituit: Quemadmodum autem peccati originalis materia triplex est, ita triplex est *avopia*: Vnaquæque enim materiæ pars suam habet *avoutav*, & adventitiā formam, in qua posita est peccati ratio: Apostasia suam habet *avoutav* carentia suam, positiva denique qualitas suam. Hæc triplex *avopia*

non

non est à Deo efficiente, verum à malis instrumentis Diabolo primum, Adamo deinde, co denique homine, quisquis is est, qui ex Adamo nascitur: Nam & nos quoque qui laboramus hoc morbo hæreditario, ipsi causæ sumus morbi nostri. Atque hæc de forma peccati originis.

Nunc ex materia & forma sua definendum est hoc originis peccatum: ut sit peccatum originis, apostasia siue defectio, carentia iustitiæ originalis, & positiua qualitas, *avopuia* siue pugnantes cum lege Dei. Pro genere est triplex materia, pro forma triplex *avopuia*. Ut peccati in genere consequens est reatus in genere, sic originalis peccati consequens est reatus specialis: Is autem triplex est prout triplex est materia, triplex item forma: Nam & apostasia suum quendam reatum habet, & carentia suum, & qualitas positiua suum. Reatus autem unusquisque meritum est mortis, & poenæ etiam æternæ.

Superest nunc ut, cum constet propagari hoc peccatum originis ex parentibus in liberos, inquiramus in propagationis modum, quem sic explicabimus. Omnino propagatio peccati aliquo trium modorum fit: propagatur enim vel per animam, vel per corpus parentis,

rentis, vel denique per ipsius culpam. Per animam parētis propagari peccatum dici non potest, quia ipsa anima parentis non propagatur in liberos, vel secundum se totam, vel secundam partem suā, ut constat: Quare per animam parentis propagatio hujus peccati esse non potest.

Per corpus parentis propagationem peccati aliquam esse non ineptè dicitur, et eam quidem propagationem & in corpus geniti, & in ipsius animam. Propagatio peccati per corpus gignentis in corpus geniti facile cognoscitur: Nam semen gignentis, quod transmittitur in genitum corruptum est, atque vitiatum peccato: Ex quo sequitur oportere corpus geniti, quod nascitur ex hoc semine corrupto & immundo, corruptum & immundum pariter esse.

Propagatio peccati per corpus gignentis in animam geniti paulò difficiliorem habet explicationem: Nos tamen eam quæ nobis videtur probabilis trademus. Postquam per corpus gignentis propagatum est peccatum in corpus geniti, jam corpus genitum cum corruptum sit ac vitiatum, animam jam primum creatam à Deo, & ipsi momento creationis infusam, contagione quasi sua inficit, eamque

eamq; corrumpit. Quæres an quo primùm tempore creatur anima, & infunditur in corpus, pura sit atque integra; postea autem corporis quasi attractu inquinetur? R. id non esse verisimile, cum vno eodemq; temporis puncto, & creetur anima, & infundatur, & corrumpatur. Corruptio autem hæc existit partim ex Dei desertione; partim ex corporis in quod infunditur contagione: Nam Deus eodem momēto quo animā creat & infundit, justo suo iuditio eam deserit, permittitq; corpori corrumpendam: Ergo eodē momento & temporis puncto anima creatur, infunditur, deseritur à Deo, corrumpitur à corpore.

Sequitur modus propagationis qui dicitur esse per culpā parentis, quem sic explico. Adamus per culpam illam & offensam suam primam, tanquam per portam quandā, transmisit in omnes posteros suos quidquid fuit in ipso mali: Vnde Apost. *Rom. 5.* Per vnum hominem (nempe peccantem) introijt peccatum in mundum.

Quæres vnde sit ista efficacia primi illius peccati, ad propagandum peccatum in omnes & singulos Adami posteros? R. efficaciam illius peccati ex verbo & foedere quodam Dei esse, quod in prima creatione pepigit
O. cum

cum Adamo, his quasi conceptis verbis. Quod si steterit homo in ea innocētia in qua creatus est, stabit sibi & suis: sin min⁹s steterit sed lapsus fuerit, labetur sibi & suis: & quodcunque malum in ipso est, id omne transmittet in posteros suos. Atque hic modus postremus propagationis peccati originalis, cum nitatur auctoritate & verbis Apostoli, nobis magis arridet, & moderatis ingenijs omnibus debet satisfacere. Atque hactenus fuit nostra de peccato originali sententia.

Hæreticorum autem & adversariorum, tam veterum, quàm recentiorum, de peccato originali sententiam paucis duntaxat attingemus. Primùm occurrit hæresis Pelagij Monachi, & Cælestij ejus discipuli, qui dixerunt peccatum originis nullum esse; Adamum lapsu suo sibi soli nocuisse, non etiam posteris suis, nisi dicas exemplo. Peccatum quidem posterorum contenderunt esse, non quidē ex propagatione, sed per imitationem prævaricationis Adami.

Quum obiectum fuit ijs, infantes modò natos mori, quod quidem non contingeret, nisi in iis esset peccatum originis. Responderunt Adamum moriturum fuisse etsi non peccasset, lege & conditione naturæ. Argumen-
tum.

tum Pelagij contra originale peccatum hoc præcipuum fuit. Quòd si propagetur peccatum necesse est id fieri, vel per animā, vel per corpus, vel per vtrumq;. At non per animam, quia non est tradux animæ: Non per corpus, quia brutum est, neq; in eo sedem habet peccatum propriè & primùm: Non denique per vtrumque, quia non per partes: Ergo non est omninò originale peccatum. Responsio facilis est ex ijs quæ dicta sunt suprà de propagationis modo. Primùm enim propositio non continet plenam modorum propagationis enumerationem: Est enim præter illos modos propagatio quæ dicitur per culpam parentis. Deinde etiam falsitas est in assumptione: nam licet propagatio non sit per animam, tamen per corpus non inæptè dicitur propagari peccatum, vt suprà docuimus. Hactenus de Pelagij & Cælestij hæresi.

Scholasticorum deinde de originis peccato variæ fuerunt sententiæ: Quidam originis peccatum in reatu tantùm peccati Adami posuerunt: alij verò tantùm in carentia originalis iustitiæ. Petrus Lombardus his confutatis posuit ipsum etiam in positiva qualitate mala. Albertus Pighius, & Ambrosius Catharinus peccatum originale dixerunt nihil aliud esse,

esse, quàm primam illam Adami inobedientiam. Ex hac sententia tres alias deduxerunt: quarum prima fuit, Peccatum originis vnum est tantum & idem in omnibus hominibus. Secunda, Hoc peccatum in Adamo fuit re ipsa, in posteris autem ipsius est per imputationem: Tertia fuit, Nihil est in infantibus, quod revera peccati rationem habeat. Nam reatum, privationem justitiæ, maculam, & similia, poenæ non culpæ rationem habere affirmarunt, nisi fortè impropriè, quo modo nomen causæ accommodatur effectui.

Bellarminus his omnibus succedens reprehendit primùm Lombardi sententiam de positiva qualitate, deinde Pighij tanquàm hæreticam damnat. Ex argumentis ijs quibus Lombardi sententiam refutat hoc vnum est & præcipuum. Positivæ illius qualitatis vel Deus author est, vel non: Si est, igitur est author peccati: Si non est, igitur Deus non est author omnium rerum. Ergo non est omnino positiua qualitas. Ad assump. respondeamus. In positiua illa qualitate mala duo sunt; primū, qualitas ipsa, quod ens est; secundum, malitia sive ἀνομία, quæ privatio est. Qualitatis ipsius & entis Deus est author & efficiens principalis: Malitiæ verò & ἀνομίας non Deus,

Deus, sed malum instrumentum efficiens est.

Tandem Iesuita suam sententiam affert, & in duobus ponit peccatum originis: Primum, in prima illa Adami inobedientia ab ipso Adamo commissa, non quidem ut erat persona aliqua privata, sed ut personam totius generis humani gerebat: deinde ponit ipsum in carentia doni iustitiæ originalis: Rectè quidem duas has statuit originalis peccati partes; sed malè tertiam illam, quæ est positiva qualitas mala, omisit. Atque hæc de adversariorum sententijs, omninòque de peccato originali, sequitur actuale.

De Concupiscentia.

CAP. 26.

Quia autem de concupiscentia, quæ tertia pars est peccati originalis, controversia est, ideò de ea non nihil seorsim erit dicendum. Concupiscentiæ nomē propriè ac primò significat facultatem concupiscendi, quæ est in inferiori anima; nempe sensibili, & naturali: Per tropum autem significat nativam corruptionem, & positivam qualitatem malam, quæ non tantum est in facultate animæ concupiscibili, sed in omnibus animi humani facultatibus, etiam in ipsa ratione: Nam tam
latè

latè patet in Scriptura concupiscētię nomen
quàm veteris hominis, vel carnis : hæc enim
nomina à Paulo pro eodem sumuntur, vetus
homo, caro, concupiscētia, lex membrorum,
nempè, pro tertia illa parte peccati originalis,
quæ est positiva qualitas mala. Quòd autem
concupiscentia propriè & verè peccatum sit,
fatis apparet ex Epistola ad *Rom.* cap. 7. Pec-
catum, ait, non novi nisi per legem : Concu-
piscētiā non cognovissem nisi dixisset lex,
Non concupisces. Atque hæc in summa de
concupiscentia est nostra sententia.

Pelagius concupiscentiam in naturæ bo-
nis numerat : nam peccatum originis negat.
Adversarij Papistæ Concupiscentiæ nomine
nihil aliud intelligunt quàm illam ipsam vim,
quæ est in anima inferiori; in se quidem rem
bonam, vel certè indifferētem, malam autem
per accidens & respectu aliquo: nempè, quia
jam excussum quasi est frænum originalis ju-
stitiæ, quo concupiscentiam oportuit in or-
dinem cogi; & excusso jam fræno illo, incli-
nat ad peccandum. De concupiscentia hæc
est Tridentini Concilij sententia, quòd verè
& propriè peccatum non sit, peccatum autem
appelletur, quia ex peccato est, & ad peccatū
inclinat. Verùm concupiscentiam peccatum
esse

esse manifestius est ex doctrina Pauli, quàm
 ut probatione vlla indigeat: neque tantum
 peccatum esse in non renatis; verum in ipsis
 quoque renatis. De Concupiscentia hacten-
 us, omninòque de peccato originali.

De Actuali peccato.

CAP. 27.

Actuale peccatum est fructus & effectus,
 atq; etiam pœna originalis peccati. Ac-
 tualis divisio prima & summa occurrit in actu-
 ale internum, & externum. Internum voco,
 peccatum animi & facultatum ipsius. Inter-
 num partim est omissionis, partim commissi-
 onis. Omissionis est privatio siue carentia bo-
 næ sanctæque motionis: Proficiscitur autem
 ex carentia originalis iustitiæ. Ut autem ca-
 rentia illa est omnium animæ facultatum, sic
 peccatum hoc omissionis internū, est omni-
 um animæ facultatum. De peccato ommissi-
 onis loquitur Apostolus. *1. Cor. 2. 14.* cum di-
 cit, Animalis homo non capit ea quæ sunt
 Spiritus Dei. Vide hîc carentiam sanctæ mo-
 tionis in humana carne: Cujus fundamen-
 tū paulò pòst subjicit, Nec potest ea percipe-
 re: Quibus verbis habes carentiam illius po-
 tentiæ & facultatis, ex qua est sancta motio.

Sequitur internum commissionis: Est autem motio animi mala pravaque: proficiscitur autem ex tertia parte peccati originis, nempe positiua qualitate mala, siue nativa corruptione. Quemadmodum autem positiua qualitas est omnium animi facultatum, sic internum commissionis peccatum est omnium animi facultatum. De peccato hoc passim loquitur Scriptura *Rom. 7. 5*. Cum essemus in carne, affectiones peccatorum per legem existentes vigeant in membris nostris, ad fructum ferendum morti. Vbi tria habentur, primum caro, quæ est originale peccatum: Secundum, affectiones, quibus intelligitur internum commissionis peccatum. Tertio loco habes fructum *καὶ ὅσα τὰ ἐν ἡμῖν*, quo quidem intelligitur peccatum actuale externum: Eadẽ illa tria habes *Ephes. 2. 3*: Facientes quæ carni ac cogitationibus libebant. Primum est caro, peccatum originale: Secundum est cogitatio carnis, quod internum commissionis est peccatum: Tertium est facere, quod quidem est externum peccatum. Eadem illa habes *Iacob. 1. 15*. Concupiscentia postquam concepit, parit peccatum. Concupiscentia est originale peccatum; Conceptio est actuale internum: Partus ejus est externum peccatum. De pec-
cato

cato actuali interno hætenus.

Sequitur externum actuale, quod est peccatum corporis & membrorum ipsius: Hoc quoque peccatum, partim est omissionis, partim commissionis. Omissionis externum est, cum non fiunt quæ facienda sunt: Proficiscitur ex omissionis interno: Utque omissionis internum est omnium animi facultatum, sic & omissionis externum est omnium corporis membrorum. De hoc peccato testimonium est *Rom. 7.9.* Non facio bonum quod volo. Sequitur commissionis externum: Est autem cum fiunt quæ non sunt facienda, proficiscitur autem ex interno commissionis peccato: estque omnium membrorum corporis, ut & internum commissionis est omnium animi facultatum. De hoc peccato testimonia Scripturæ sunt, quæ supra attulimus, & alia multa. *Rom. 7.19.* Malum quod nolo, hoc ago.

Commissionis externum duplex est, partim ex errore & ignorantia est, partim ex cognitione. Ex ignorantia est, cum quis ignorans aliquid committit: Tale fuit peccatum Pauli *1. Tim. 1.13.* Nam ignorans id faciebam, fidei expers. Ignorantia hæc vel juris est, vel facti. Ignorantia juris est ignorātia voluntatis Dei: De hoc peccato loquitur Christus. *Luc. 12.48.*

Qui

Qui verò non novit voluntatem Domini sui, & fecit digna plagis, cædetur plagis paucis. Hæc quoque fuit Pauli ignorantia cum blasphemavit, & persecutus est Ecclesiam Christi. *1. Timoth. 1.* Ignorantia facti est, cum quis etiam quod facit ignorat: Ignorat autē quis factum suum, vel cum per negligentiam facit aliquid, vel cum per eum fit aliquid fortuna & casu, siue mavis, inevitabili Dei providentia: Exemplum peccati per negligentiam est, ut si gubernatoris negligētia amittatur navis: Exemplum peccati ex fortuna siue providentia Dei est, ut si quis jacto lapide prætereūtem aliquem, de quo ipse ne cogitavit quidem, interficiat. Hujus peccati causa constitutæ sunt in veteri populo civitates refugij. *Num. 35. 23.* Hactenus de peccato commissionis externo, quod est ex errore siue ignorantia.

Sequitur peccatum commissionis externum, quod ex cognitione committatur. Est autem cum quis sciens aliquid mali perpetrat. De hoc loquitur Christus. *Luc. 12. 47.* Ille servus qui novit voluntatem Domini sui, nec facit, cædetur multis plagis. Hoc peccatum vel infirmitatis est, vel contumacię. Infirmitatis exemplum habemus in Petro, qui ter Dominum suū metu persecutionis & mor-

tis

vis abnegavit. Contumaciæ exemplum habemus in Iuda proditore. Peccatum contumaciæ rursus est vel hypocriticum, ut cum quis contumax est non apertè, sed sub larua hypocrisis. Hoc peccatum redarguitur ab Apostolo. *Rom. 2. 5.* Pro duritia tua, inquit, & corde quod resipiscere nescit, thesaurizas tibi iram in diem iræ. Deinde contumacia est aperta, cum nimirum ad contumaciam accedit superbia in ipsum Deum: Vnde dicitur aliquid perpetrari elata manu *Num. 15. 30.* Aperta hæc contumacia & superbia, vel est aduersus secundam legis tabulam, ut est apertum homicidium, apertum adulterium: & tum quidem peccatum est minùs grave. At intolerabilis est illa superbia, quæ est aduersus primam legis tabulam. Atque in hoc genere est hæresis primùm, cum quis ex superba pertinacia contra veritatem, sententiam aliquam defendit.

Omniùm peccatorum, de quibus hætenus dictum, proprietas est, quòd eorum aliquem poenitere possit. Vnde sequitur altera proprietas, quòd remissibilia sint omnia. At verò si ad cognitionem, superbi i, proterviam, accedat mera malitia in Spiritum sanctum, iustus illuminantem & docentem, jam peccatum

tum exurgit, quod vocant peccatum in Spiritum sanctum : cujus hæc est proprietas, quòd cum quis sic peccat peccati sui poenitere non possit: Vnde sequitur hoc peccatum irremissibile esse. Remitti autè non potest, non quòd ejus magnitudo superet magnitudinem gratiæ & misericordiæ Dei in Christo; sed quia hujus peccati poena est finalis impoenitentia, quæ ipsi justo Dei judicio infligitur. De hoc vide. *Matth. 12.21. Heb.6.4.5. & cap. 10.26. & 1. Iohan. 5.16.* Atque hæc de peccato actuali hætenus.

De peccato actuali sententia adversariorum sequitur. Controversia maximè est de divisione peccati actualis, in peccatum mortale, & veniale. Nos quidem affirmamus omne peccatum natura sua esse mortale, hoc est, habere consequentem reatum mortis æternæ: Si quod autem veniale sit, hoc est impetret veniam à Deo, id esse non quòd tale sit natura sua, sed quòd veniale sit ex sola Dei misericordia in Christo Iesu. Hanc nostram sententiam confirmant multa Scripturæ loca. *Rom. 6.23. Stipendia peccati mors. De peccato in genere loquitur & de morte æterna. Mat. 5.19. Quisquis solverit vnum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimis*

mus vocabitur in regno cœlorum, hoc est, nullus erit in cœlis. Vide peccata etiam minima mereri exclusionē ex regno cœlorum. *Deut. 27. 26.* Execrabilis quisquis non manserit in omnibus quæ sunt scripta in libro legis. Ergo nullum est peccatum, quod non mereatur execrationem sive maledictionem. Nam cum denunciat execrationem omnibus, ne vnum quidem vel minimum aut levissimum excipit. *Jacob. 2. 10.* Quisquis totam legem seruaverit, offenderit autem in vno, omnibus tenetur. Ergo vnum aliquod peccatum contra legem admissum, transgressorem facit totius legis, & reum peccatorum omnium, quæ contra legem quovis modo committuntur: Vt non sit opus metiri reatum ex vno aliquo, eoque minimo peccato. Nam etiā minimum peccatum habet consequentem reatum maximorum peccatorum, vt manifestè apparet ex hoc Iacobi loco. *Matth. 5. 26.* Nequaquam exhibis illinc, quousque reddideris vltimum quadrantem. Ergo Deus in exigendis rationibus suis, rationem habet minutissimarum partium peccati, & peccatorum minimorum. Præcepto decimo prohibentur vel levissimi concupiscentiæ motus. *Mat. 22. 27.* Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &
ex

ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua: Ergo lege præcipitur exactissima obedientia, in qua nihil desideretur: Quamobrem qui peccat etiam in minimo, legem transgreditur: Transgressionem autem legis sequitur maledictio æterna, nisi redemptio fiat per Christum Iesum. *Matth. 5. 18.* Usquedum præterierit coelum & terra, iota vnum aut vnus apex nequaquam præterierit ex lege, usq; dum omnia facta fuerint. Ecce non præterit vnum iota, vel vnus apex, hoc est, vel minutissima pars legis violatæ, pro qua non sit satisfaciendum, vel per nos ipsos, vel per mediatorem. Atque hæc de sententia nostra.

Adversarij, peccatum actuale ex gravitate sua, vel ex reatu poenæ distribuentes, aliud faciunt mortale, aliud veniale. Mortale definiunt peccatum, quod extinguit charitatem siue iustitiam, nosque Deo inimicos reddit, ac proinde reos mortis æternæ. Veniale autem definiunt peccatū, quod non extinguit charitatem siue iustitiam, neque inimicos Deo reddit; sed iustitiam quam in charitate collocant, levi quodam modo afficit, & tanquam nævus quidā leviter ipsam deformat: quamobrem facili negotio veniam impetrat, & levi aliquo supplicio expiatur, cuiusmodi est in
hæc

hac vita: Oratio Dominica repetita, Tuncio pectoris, Satisfactio, vel poenitentia à Sacerdote imposita, vel etiam quam vltro homines ipsi sibi imponunt. Post hanc vitam est ignis purgatorius, quo expiantur peccata venialia, quæ non sunt expurgata in hac vita, illis, de quibus diximus, piaculis.

Duplex faciunt peccatum veniale: Primum veniale esse dicunt, quia tale est ex natura & substantia sua, cuiusmodi est: Verbun otiosum, Risus immodicus: Deinde veniale dicunt, quia tale est, non quidẽ ex natura sua, sed ex imperfectione, cum nimirum peccatum natura sua mortale est; quia autẽ imperfectum est quoad quantitatem mali, ideo veniale est. Imperfectionem hanc duplicem esse dicunt: vel enim imperfectio est ratione voluntatis, nempè cùm ad motionem concupiscentiæ interiorẽ non accedit plenus voluntatis consensus. In hoc genere venialis peccati numerant motus quoscunque interiores malos, qui citiùs oriuntur in animo quàm mens de ijs deliberare potuit, quiq; non obtinent plenum voluntatis consensum, vt sunt motus cupiditatis, iræ, invidiæ, &c: deinde imperfectio est ratione materiæ circa quam versatur peccatum, nempè, cum materia ita parua est

ua est, ita exilis, ut peccatum ipsum veniale reddat, verbi gratia, cum quis suffragatur unū obolum, vel quid tale minutum, quo vel nihil, vel parum læditur proximus, aut violatur charitas.

Peccatum veniale conantur confirmare varijs argumentorum generibus. Primum testimonijs tum Scripturæ, tum Ecclesiæ: deinde rationibus: In quibus omnibus refutandis nos non statuimus immorari. Pro peccato veniali citant *Matth. 12. 32*. Quilquis fuerit loquutus adversus Spiritum sanctum non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Ergo, inquiunt, est peccati aliquod genus, quod remittetur post hanc vitam: Illud autem est veniale, quod quidem expiatur igni purgatorio. Verum phraseus hujus quæ est apud *Matth.* interpretes est *Marcus*, cap. 3. 29. Quicumque, inquit, blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum; sed tenetur æterno judicio. Ergo cum dicit *Matthæus*, Neque in hoc sæculo, neque in futuro, idem est ac si dixisset, Non remittetur ei in æternum.

Adferunt deinde locum qui est *Matth. 5. 22*. Quicumque irascitur fratri suo temerè, tenebitur judicio: Quicumque verò dixerit fratri suo

suo Racha, tenebitur confessu: Quisquis autem dixerit Fatue, tenebitur gehenna ignis. Tria, inquit, hic peccata sunt, quorum tertium duntaxat adjudicatur gehennæ sive inferis: Quamobrem duo præcedentia leviori aliquo supplicio expiantur, & venialia sunt. Respondeo hunc locum innuere inæqualitatem, primum peccatorum, deinde poenarum, atque earum quidem spiritualium & infernalium, quas hic expressit Christus per allusionem ad poenas politicas & civiles, easque inæquales.

Tum rationibus agunt. Nemo, inquit, negat peccatum aliud alio levius esse sua natura: Ergo, annon quod levius est, veniale est sua natura? Respondeo, Non sequitur: quia vel levissimum quodque promeretur æternam damnationem suapte natura, licet fortasse non gravissimam: Nam poenarum inæqualitatem non negamus.

Deinde annon peccatum aliud alio, quod ad quantitatem attinet imperfectius est? Annon igitur quod imperfectius est veniale est, vel propter ipsam imperfectionem? Respondeo, Non sequitur, quia vel imperfectissimum quodque meretur mortem æternam: Aut si veniale sit, tale est non propter imperfectio-

nem, sed propter Christum ipsiusque satisfactionem.

Tertiò: Annon, inquiunt, illud peccatum quod non destruit iustitiam, charitatem, & inhaerentem gratiam, illud, inquam, annon veniale est? At sunt quædam peccata, quæ non destruunt vel extinguunt iustitiam: Ergo sunt quædam venialia. Probatur assumptio. Septies in die cadit iustus & iterum resurgit: Ecce peccat quis, etiam tum cum non cessat esse iustus. Respondeo, Prop. falsa est: Nam etiam illud peccatum quod non extinguit gratiam Christi, & sanctitatem inherētem, illud, inquam, suapte natura mortale est; Quòd autem veniale sit, atque etiam non extinguat sanctitatem, illud non ipsi peccato, sed Dei in Christo misericordiæ imputandum est.

De Peccato in Spiritum sanctum controversia.

CAP. 28.

ADversarij peccati hujus sex species numerant: Prima est præsumptio, qua quis nimis præsumit de gratia Dei & fide, dum interea operibus suis fidem abnegat: Hunc hominem reprehendit Iacobus in Epistola sua capite 2. ver. 14. & deinceps. Secunda est desperatio, præsumptioni contraria: Hoc peccatum

tum fuit Caini & Iudæ. Tertia est agnitæ veritatis impugnatio. Huc spectat blasphemia in Spiritum sanctum, quod peccatum fuit Phariseorum. Quarta est fraternæ gratiæ invidentia: Hoc peccatum fuit Iudæorum, qui gratiam Christi gentibus invidebant. Quinta est obstinatio, cum quis obstinato animo, scienter in peccato persistit. Sic peccavit Pharaon, sic obstinati Iudæi. Sexta finalis impoenitentia, quæ tum est cum quis cum contemptu Sacramenti poenitentiae & satisfactionis à ministerio Ecclesiastico impositæ, mortem obit. De hoc peccato intelligunt locum illum qui est. *1. Iohann. 5. 16.* Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget. His omnibus modis peccari adversus Spiritum sanctum, tanquam fontem bonorum, peculiari-ter dicunt, atq; etiam peccari inexpiabiliter: & peccata hæc irremissibilia vocari, sed non eodem sensu omnia: Verùm quinque priora ideò irremissibilia vocari dicunt, quia rarò & difficulter remittuntur: quemadmodum rarò & difficulter quis ducitur eorum poenitentia. Postremum autem solum, quod est finalis impoenitentia, irremissibile propriè vocari censent, quod neque in hac vita, neque post hanc vitam, remittitur. Atque hæc est eorum

sententia de peccato in Spiritum sanctum.

Nos autem non didicimus ex Scripturis, nisi vnum peccatum esse, quod sic vocetur: quod *Matth. 12. 31. Marc. 3. 29. Luca. 12. 10.* vocatur blasphemia in Spiritum sanctum. Ad Hębręos 6. descriptio ejus habetur, tanquā apostasię cap. 6. 4. & deinceps, item 10. 26. 27. Sic etiam describitur. 2. *Petri. 2. 20.* & deinceps. 1. *Iohan. 5. 16.* vocatur peccatum ad mortem: Quòd ad alias quas enumerant peccati hujus species, ex ijs quędam hujus peccati, quam blasphemiam dicimus, consequentia sunt, ad ipsumque pertinent: Nam desperatio est pœna hujus peccati, vt & impœnitentia finalis: Obstinatio est in natura hujus peccati; positum est enim in obstinata malitia. Quòd ad reliquas quas numerant species, non video qua ratione vocentur peccata in Spiritum sanctum: Pręsumptio enim, quid aliud est quàm hypocrisis? Fraternę verò gratię invidentia, peccatum est adversus proximum proprię & secundam legis tabulam. Ergo illud maneat vnum duntaxat esse peccatum, quod sic vocetur, nempè blasphemiam in Spiritum sanctum, vel apostasiam à gratia Spiritus semel accepta: Idē enim reipsa sunt blasphemare adversus Spiritum sanctum & deficere

cere à gratia accepta. Non nego tamen hoc peccatum quod substantia vnum est, augeri: Tum enim ad summum pervenit, cum fertur adversus totam veritatem, quæ est secundum pietatem. Deinde dicimus hoc peccatum quod vnum est, irremissibile esse, non quòd vel rarò vel difficulter ipsi remittatur: sed quòd non remittatur ipsi omnino, cum non possit omnino cum poenitere peccati sui, qui sic peccavit. Concrescit enim illi cor in eam duritiem, quæ in posterum resolvi vel emolliri nunquam poterit, idque iusto Dei iudicio. Quòd autem simpliciter sit irremissibile hoc peccatum, apparet ex verbis illis Domini in Evangelio suo, quæ suprà citavimus: Nam cum apud Matthæum dicitur: Non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro: Et apud Marcum, Non habet remissionem in æternum, sed tenetur eterno iudicio: Annon hæc verba omnem remissionis spem adimunt, neque difficultatem tantùm significant, sed impossibilitatem omnimodam: vt mirum sit Rhemeneses illos vim istam verborum Domini tam impudenter elevare. Ad *Heb. 6.* *ἀδυνατον* & impossibile esse dicit, vt, qui sic peccat, renovetur per resipiscentiam: Addit causam gravissimam & summè necessariam: Vt qui,

3

inquiens,

inquiens, rursus crucifigat sibi ipse filium Dei, hoc est, quantum in se est id facit.

Quod quò melius intelligamus statuendum est discrimen inter alia quæcunque peccata, & peccatum hoc in Spiritum sanctum, quod ad eorum remissionem & expiationem attinet. Alijs expiandis sufficit illud vnicum Christi sacrificium semel oblatum, & ipsius vis ad ea expianda & expurganda in perpetuum sese extendit: At verò ubi semel quis peccavit in Spiritum sanctum, & profanavit illum sanguinem, jam vis illius sanguinis & sacrificij sic ab ipso profanati, non extēdit se ad expiationem illius peccati. Quare ut expietur illud peccatum opus est novo aliquo sacrificio, quod nullum vnquam dari potest: Quòd si enim daretur, vel daretur Christus rursus crucifigendus, vel daretur alia aliqua hostia: Sed non dari potest Christus rursus crucifigendus, ut neque dari potest alia quævis hostia, ut dicitur ad *Heb. 10. 26*. Non adhuc pro peccatis reliqua est hostia. Ergo peccatum hoc expiari nunquā potest, cum nulla possit dari nova hostia: Atque hæc est causa impossibilitatis summè necessaria.

Adversarij, nominatim Rhemenses, in hunc Apost. locum annotantes, impossibilitatem
istam

istam sic interpretantur : Poenitentiam, siue renovationem, siue peccati expurgationem duplicem statuunt : Priorem, & eam quidem facilem ac non laboriosam, in Baptismo & per Baptismum: purgationem nimirum peccatorum omnium quæ Baptismum antecesserunt per simplicem & facilem illam in Baptismo lotionem. Posteriores dicunt poenitentiam siue peccatorum purgationem eam, quæ fit in Sacramento, quod vocant, poenitentiae, & in hoc Sacramento hæc purgatio ijs est peccatorum eorum, quæ commissa sunt post Baptismum, & ea quidē difficilis ac laboriosa, ut quæ opus habeat jejunijs, precibus, satisfactionibus, & afflictionibus corporalibus. Hac distinctione posita, impossibilem interpretantur renovationem respectu poenitentiae illius, renouationis, & purgationis peccati, quæ fit in Baptismo : Impossibile enim esse dicunt ut peccatū commissum post baptismum iterato aliquo baptismo expurgeretur: Non enim sumus rebaptizandi. Quod ad posteriorem illam poenitentiam & renouationem, possibilitatem in ea statuunt, dicuntque peccatum etiam gravissimum post baptismum commissum, posteriori hoc renouationis & poenitentiae modo expiari posse.

Volunt itaque Apostolum tacitè peccantes post Baptismum ablegare ad Sacramentum, quod vocant, pœnitentiæ: ad hoc vt vi illius sacramenti ipsorum peccatum expiatur, ipsique renouentur: Verùm hac sua interpretati-
one detorquent Scripturam sacram suo ex-
tio: Nam illud certum est omnimodam im-
possibilitatem renouationis hoc loco signifi-
cari ab Apostolo, id quod ratio addita facilè
convincit.

Postremò ex illo Iohannis loco suprà cita-
to constat peccatum hoc irremissibile esse, id-
que propriè, neque villo modo remissibile:
Non enim orandum esse pro eo peccato di-
cit Iohannes. Quòd si non orandum nulla
spes est vel resipiscentiæ vel remissionis. Non
ignoro quid hic respondeant Rhemenses:
nempe peccati, quod est ad mortem, nomine
intelligi finalem impœnitentiam: Finalis im-
pœnitentia non remittitur, quia non est pœ-
nitentia, ac proinde pro ea non est orandum
post mortè hominis qui sic peccavit, & mor-
tuus est in impœnitentia cum contemptu ni-
mirum sacramenti pœnitentiæ. Licere autem
dicunt orare pro alijs peccatis etiã post mor-
tem eorum qui peccarunt. Hæc quoque de-
tortio est Scripturæ: neque enim orationem
intelligit

intelligit Apostolus vel concipiendā vel non cōcipiendam post mortem ejus qui peccavit, sed non concipiendam pro homine vivo & vidente, postquam jam deprehēsum est certis argumentis eum peccare ad mortem, vt pro Iuliano Apostata, pro quo viuo non orauit Ecclesia, imò contra vivum orauit, postquam jam certis argumentis deprehendit eum ad mortem peccare, id est, in Spiritum sanctum blasphemum esse. Prætereo hic locum Petri suprā citatum, quo quidem non difficultas, sed mera impossibilitas renouationis, resipiscentiæ, & remissionis significatur, cum dicitur, Facta est eorum conditio posterior, deterior priore. Et postea cum dicitur, sed accidit eis quod vero prouerbio dici solet, Canis reuersus est ad suum ipsius vomitum, & sus lota ad volutabrum coeni. Atque hæc de secunda hac controuersia, omninoque de peccato dicta sunt.

De Fide iustificante

CAP. 29.

VOcatio efficax fit per legem primū, deinde Euangelium. Legis doctrina vniuersa reuocari potest ad hunc syllogismum. Maledictus qui non manserit in omnibus que scripta

scripta sunt in libro legis huius ut faciat ea: At ego non mansi in ijs, Ergo ego maledictus. Propositio huius syllogismi est vox legis, & comminatio illa quæ adjecta est foederi operum, quod sic cōcipitur: Hoc fac & viues, quod si non feceris, morieris. Assumptio huius syllogismi, est conscientia cuiusque applicantis ad quemque legis transgressionem. Conclusio similiter conscientia est, applicantis ad quemque iustam pro peccato poenam & maledictionem. Syllogismus hic non tam vocationis est, quàm præparationis nostri ad vocationem efficacem, quæ propriè fit per doctrinam Evangelij: Nam doctrinâ legis quæ cōprehenditur hoc syllogismo consternimur & afficimur sensu miseriae nostræ, qui sensus primus est ad salutem gradus.

Doctrina autem Evangelij comprehendipotest hoc syllogismo, Quisquis crediderit, justificabitur ac viuet: At ego credo: Ergo ego justificabor ac viuam. Propositio est vox Evangelij, vel ipsius Dei vocantis. Ea enim cōtinetur prima vocationis efficacis pars, quæ nihil aliud est, quàm promulgatio quædam foederis gratuiti, cuius formula habetur in hac propositione. Assumptio non est quidem naturalis conscientia, verum supernaturalis fidei

dei cuiusque applicantis ad quemque Iesum Christum foederis Mediatorem, & eum quidem crucifixum primùm, deinde glorificatũ. Conclusio similiter fidei est, applicantis ad quemq; beneficia Christi, iustitiam ipsius, salutem per ipsum. Hic syllogismus propriè vocationis est, eiusque propositio prima pars vocationis est. Assumptio autem & conclusio secunda. Cum autem assumptio & conclusio sint fidei nostræ, qua nos quasi respondemus Deo vocati, profectò non immeritò dicemus secundam vocationis efficacis partem, nihil aliud esse, quàm fidem. Quamobrem locus de fide, generali loco de vocatione subalter-nus erit.

Sequitur ergo vt de fide dicamus, & ea quidem propriè & simpliciter sic dicta, hoc est, de fide quam iustificantem vocant. Nam quòd ad alias fidei species, quæ vulgò enumerantur, vt est fides mortua, &c. eæ sic vocantur non simpliciter, sed κατὰ τὴν, & cum adiectione, fides mortua, fides temporaria, &c. In fidei itaque explicatione primùm occurrit eius obiectum. Obiectum in genere est quicquid in verbo Dei continetur, hoc est, vniuersa veritas Dei. In specie verò, & propriè obiectum est Iesus Christus cum beneficijs suis.

Christi

Christi & beneficiorum ipsius duplex est consideratio: primum enim Christus cum beneficijs suis consideratur vt offertur in verbo & sacramentis: hoc est, vt offertur in speculo nō tam Christus ipse, quā imago quędam ipsius. De speculo hoc verbi & sacramēti habes *1. Cor. 13. 12*. Cernimus enim nunc per speculum & per ænigma. Item *2. Cor. 3. 18*. Nos autem omnes relecta facie gloriam Domini, vt in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriā. Christus sic cōsideratus, nihil aliud est, quā Christus prædicatus verbo, & in sacramento representatus. Nos (ait) prædicamus Christum crucifixum *1. Cor. 1. 23*. Euangelium enim prædicatum Christum quodammodò ob oculos ponit. *Gal. 3. 1*. Quibus ob oculos Iesus Christus prius fuerat depictus, inter vos crucifixus. Deinde consideratur Christus extra speculum hoc verbi & sacramēti, sicuti est in sese. De Christo sic considerato loquitur Apostolus *1. Cor. 13. 12*. Tunc autem coram cernemus: Et *1. Ioh. 3. 2*. Scimus autem fore, vt cū ipse patefactus fuerit, similes ei simus, quoniam videbimus eum sicuti est.

Vt duplex est Christi consideratio, ita ipsius cognitio & apprehensio duplex est. Prior
fides

fides vocatur, posterior *id est* siue aspectus. De utroque hoc habes *2. Cor. 5. 7.* Per fidem enim incedimus non per aspectum. Duo hi cognoscendi & apprehendendi modi conueniunt quidem inter se natura & essentia. Vtrumque enim est cognitio & apprehensio Christi: differunt quantitate, &, vt loquuntur, secundū maius & minus: Nam fidei cognitio minor est, vt & apprehensio: Vnde *1. Cor. 13. 9.* Ex parte cognoscimus. Aspectus verò cognitio & apprehensio maior est, adeòque perfecta, vt quæ futura sit in altero sæculo. De hac perfecta cognitione dicitur ibidem *ver. 10.* Postquam autem advenierit quod perfectum est. Et *versu 12.* Tunc verò cognoscam prout edoctus fuero.

His positis & cognitis facilè perspicitur, quod sit fidei speciale & primum objectum: nempe, Iesus Christus cum beneficijs suis, & is quidem vt sese offert in verbo & sacramentis. Vel objectum fidei est ipsum verbum, siue promissiones quæ de Christo fiunt, quod idè est. Ex hoc sequitur quo tempore cessabit hæc verbi prædicatio, & sacramentorum administratio, cessaturam pariter & fidem hanc per quam nunc incedimus: vide *1. Cor. 13.* Tum quod ex parte est abolebitur. Notandum denique

nique de hoc objecto fidei, quòd speciale sit, specialiter & sigillatim oblatum mihi, tibi, & alijs iungulis hominibus. Nam licet verba generaliter concipiantur, specialiter tamen sunt accipienda, quasi dicta mihi, tibi, vel de me, de te. De objecto fidei haftenus.

Nunc de subiecto ejus dicendum est, nempe, in quo est, & à quo procedit. Subiectum fidei est animus humanus, & in animo humano rationales ac principales facultates: eas voco mentem primùm, deinde voluntatem. Nā quòd ad alias & inferiores animi facultates & affectiones, fides non tam dicitur in ijs infidere, quā eas sanctificare, & incitare ad bonum, & tanquam domina, regere. Vnde dicitur, Fide purgatis cordibus eorum. Quòd autem fides sit mentis, apparet ex ijs appellationibus quæ fidei tribuuntur passim in Scriptura: ut cum vocatur cognitio, notitia, visio: ut cum dicitur, Cernimus nūc in speculo. Quòd autem sit in voluntate, apparet ex eo quod dicitur *Rom. 10. 10.* Corde enim creditur ad iustitiam: Et *Ephes. 3. 17.* Ut inhabitet Christus per fidem in cordibus vestris: Sedes enim voluntatis cordi tribuitur. Porro ipsa nomina, quibus fides insignitur in Scriptura, satis convincunt ejus sedem esse, nō tantum in mente, sed

sed in voluntate & corde: vt cum apprehensio dicitur, vt cū amplexus quidā vocatur, & alijs id genus nominibus, quæ functionē cordis & volūtatē significāt. De subiecto fidei hacten'.

Nunc propiūs ad ipsius naturam, & naturæ partes accedamus. Prima pars fidei, est mentis cognitio siue intellectio, qua mens simpliciter sententiā, vel propositionem Euangelij aliquam, intelligit, nominatim autem propositionē illā quæ est in Syllogismo illo Evangelico quem suprā adduximus: Nam propositio illius syllogismi est quasi compēdium quoddam totius Euangelii. Ab hac parte, nempe, cognitione, tanquam primaria, nominatur fides passim in Scripturis.

Secunda fidei pars est ejusdem mentis iudicium, siue, ut vocatur vulgò, assensio. De iudicio hoc loquitur Scriptura passim, ut *1. Cor. 2. 15.* Spiritualis dijudicat quidem omnia. *1. Ioh. 4. 1.* Probate spiritus an ex Deo sint. Iudicium hoc duplex est, primū veritatis, deinde bonitatis. Veritatis iudicium est, cum mēs assentitur propositioni Euangelicæ; quod vera sit. De hoc iudicio vide *Ioh. 3. 33.* Qui recipit ejus testimonium, is obsignauit quod Deus verax sit. *1. Tim. 1. 15.* Fidus est hic sermo, & modis omnibus dignus quem amplectamur,

mur, &c. Deniq; iudicium hoc veritatis colligitur ex omnibus Scripturæ locis, in quibus fit mentio veritatis verbi diuini. Iudicium bonitatis est cum assentitur mens, rei, quæ est in propositione Euangelica, quòd bona sit, ac proinde sequenda. Nam sciendum est propositiones omnes Euangelicas practicas esse, vt vocantur, in quarum nuda speculatione & contemplatione non est inhærendū; sed quæ trahendæ sunt ad mores & vitam quotidianā. De iudicio hoc bonitatis habes *Rom. 7. 16.* Consentio legi quod bona sit. *1. Cor. 1. 18.* Sermo de cruce nobis qui servamur potentia Dei est: & ibidem postea *versu 24.* Prædicamus, inquit, Christum vocatis Dei potentiam ac Dei sapientiam. Atque hæc de iudicio hoc duplici, quod diximus esse generalis illius propositionis syllogismi Evangelici. De quo utroque, hoc postremò tenendum est, quòd non tantum generale sit, verum etiam speciale, quo ego iudico vera esse de me, bona esse mihi, quæ dicuntur in Evangelio. Nam, vt supra diximus, de me, de te, specialiter dicta intelligenda sunt, quæ in Evangelio annuntiātur: Estque hoc speciale iudicium propriè illa quæ vocatur *πληροφορία*. Hanc sequitur *πιστις*, siue fiducia, quæ cordis est ac voluntatis,

de qua proximè dicemus.

Sequitur itaque tertio loco electio siue apprehensio voluntatis, quæ tum est, cum volūtate siue corde suo quisq; peculiariter ad se applicat id quod iudicauit, primùm verū, deinde bonum, non tantùm in genere, sed etiam in specie. Apprehensio hæc siue applicatio, est in assumptione & conclusiones syllogismi illius Evangelici suprâ à nobis adducti. Nam postquàm mens vidit & iudicauit generalem illam illius syllogismi propositionem, jam voluntas cuiusque peculiariter applicat ad vnumquemque in assumptione & conclusionem, bona illa de quibus fuit generalis illa propositio. De hac apprehensione habes *1. Tim. 6. 12.* Apprehende vitam æternam. *Phil. 3.* Experiens an quoque apprehendam. *1. Tim. 1.* Fides est hic sermo, & modis omnibus dignus quem amplectamur: Denique appellatiōibus illis omnibus, quibus in Scripturis significatur volūtatis electio, tertia hæc fidei pars intelligenda venit. Ab hac parte fides, specialis fiducia, *πρώτης*; nuncupatur: Naturæ enim fidei maximè in ea cernitur.

His expositis facilè erit colligere definitionem fidei. Est enim fides Christi cum beneficijs suis, vt in verbo & sacramento offertur,

Q

primùm

primùm mentis cognitio; deinde voluntatis siue cordis apprehensio. In hac definitione habemus fidei objectum primùm, deinde subiectum, tertio partes. Sub mentis cognitione intelligo quoque mentis iudicium & assensionem, eamque duplicem, de qua suprà dictum est.

Sciendum est fidem sic à nobis definitam impropriè accipi pro functione & opere fidei cum fides propriè sit habitus (vt vocatur) infusus, siue qualitas sancta primùm mentis, deinde voluntatis siue cordis. Qualitas autem hæc in mente, quid aliud est quàm lux illa, de qua passim in Scriptura? Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino, *Eph. 5.8*. Illuminatis oculis mentis vestræ, vt sciatis quæ sit spes illa vocationis ipsius. *Eph. 1.18*. Deus qui dixit vt è tenebris lux splenderet, is est qui splenduit in cordibus nostris ad præbendum lumen cognitionis gloriæ Dei in facie Iesu Christi. *2. Cor. 4.6*. Nobis autem Deus ea reuelauit per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. *1. Cor. 2.10*.

Lux autem ista mentis, quæ prima fidei pars est, videtur non tantùm instauratio lucis naturalis, quæ in Adami lapsu labefactata est; sed

ſed etiam lux quędam ſupernaturalis per Spiritum Chriſti indita menti, ad hoc vt mens intueri poſſit ac videre ea quę ſuperant omnem cognitionem naturalem. Vnde *Eph. 3. 18. 19.* Vt in charitate radicati & fundati valeatis aſſequi cum omnibus ſanctis, quę ſit illa longitudo, & latitudo, profunditas, & ſublimitas, & cognoscere charitatem illam Chriſti omni cognitione ſuperiorem. Hanc in Adamo, in prima creatione, ante lapſum ipſius, non fuiſſe exiſtimo. Adami enim ante lapſum omnis notitia mentis, vt ſancta, ita naturalis videtur fuiſſe: ipſius Dei naturalis cognitio videtur fuiſſe: rerum creatarum omnium naturalis cognitio videtur fuiſſe. Neque Deū in Chriſto Mediatore ante lapſum vidit, neq; opus fuit vt videret. Præterea hæc lux, quam dico, accenditur in mente noſtra ex Chriſti mediatoris facie inſpecta quaſi in ſpeculo Evangelii *2. Cor. 3. 18.* Nos omnes reſecta facie gloriam Domini, ut in ſpeculo intuentes, in eandem imaginem tranſformamur ex gloria in gloriam: Item *4. 6.* Ad præbendum lumen cognitionis glorię Dei in facie Ieſu Chriſti. Adamus autē ante lapſum ſuum, ut nihil audivit de Evangelio Chriſti, ita non vidit faciē ipſius in illo Evangelii ſpeculo. Adhęc *1. Cor.*

15. 45. de Adamo dicitur: Factus est homo prior in animā viventem sive animal vivens: de Christo autem, Posterior Adam factus est Spiritus vivificus. Ex quibus verbis conspici-
tur discrimen inter Adamum & Christum: quòd Adamus factus sit ψυχικός duntaxat & naturalis, sanctus tamen; Christus vero factus sit spiritualis & supernaturalis: Nam spiritua-
lia supernaturalia sunt. Ex hoc rursus discrimine colligimus spiritualement istam lucem ac supernaturalem, quam solius Christi, hoc est, secundi Adami beneficio habemus, in Adamo ante lapsum non fuisse. Nam ibidem *ver.* 48. & 49. coelestis siue spiritualis nostra hac conditio ascribitur Christo. Sed de his hactenus & parcè.

In voluntate siue corde deinde fides est *ἐπιστήμη* siue efficacia supernaturalis ipsi indita per Spiritum Christi, de qua *Colos.* 2. 12. Per fidem Dei efficaciter agentis. Hanc quoque *ἐπιστήμην* putamus non insitam fuisse in Adami corde ante lapsum, adducti iisdem rationibus quas suprà attulimus. Cum autem lux illa mentis & efficacia cordis supernaturales sint, sequitur pariter functiones lucis illius atque efficacis, nempe mentis cognitionem, & cordis apprehensionem supernaturales esse. Quā obrem

obrem ad definitionem illam fidei suprà à nobis adductam, hanc particulam (supernaturalis) tāquam postremam adjicimus: ut sit fides justificans Christi cum beneficiis suis in verbo & sacramēto oblatis mentis cognitio & voluntatis apprehensio, non sancta modo, sed etiam supernaturalis. Ita quidem à nobis definita est fides, vt suprà admonuimus, vt fidei nomē accipitur pro functione & opere fidei: sic enim vulgò Theologi eam definiunt, sic etiam in Scripturis sanctis nomen fidei ferè solet accipi, nempe, pro functione & opere fidei τοῦ ἐργαίου πιστείας vocatur 2. *Thef.* 1. 3. Quòd si autem cuiquam magis placeat descriptio fidei propriè, & pro habitu infuso acceptæ, sic eam quoque habeat: vt sit fides lux mentis & ἐπερεια cordis supernaturaliter ipsis inditæ ad Christum cum beneficijs suis oblatum in verbo & sacramento, cognoscendum & apprehendendum.

Reliquum nunc est, vt non nihil dicamus de fidei effectis. Cognitio illa & apprehensio, quam diximus, Christi, quæ est principalium ac rationalium animi facultatum, mentis & voluntatis, otiosa esse non potest: neque sese continet intra limites superiorum facultatum animi, mentis & voluntatis: verùm in inferi-

ori corde, hoc est, in affectionibus omnibus efficax est, neque ulla est omnium affectionū quæ non aliquo modo à cognitione hac & apprehensione afficitur, quæ ab ea non sanctificatur modò, sed supra se ac naturā ipsam rapitur. Nam quod de fide diximus, quòd sit supernaturalis cognitio & apprehensio, id ipsum verum est de functionibus omnium affectionū: nam omnes non modò sanctæ, sed etiam supernaturales efficiuntur, supernaturali quadam facultate ipsis indita per Spiritum Christi.

Sed vt sigillatim de effectis fidei dicamus; Cognito jam & apprehenso Christo cum beneficijs ipsius, accenditur spes futuri boni, acceditur metus futuri mali, accenditur mirū in modū amor Christi, & desiderium ipsius, acceditur gaudiū atq; lætitia. Credētes ei exultatis gaudio ineffabili atq; glorioso. *1. Pet. 1. 8*. Accenditur dolor qui secundū Deum est, cū suspirijs inenarrabilibus. *Rom. 8. 26*. Deniq; totū cor in Deum exardescit. Per fidem quoq; excitantur affectiones erga proximum, idque propter Deum & Christum: vt charitas & dilectio proximi, & oblectatio in sanctis. *Psal. 163*. Atque hi quidem sunt primi effectus fidei in inferiori corde siue affectionibus, & ij quidem interni.

Sunt

Sunt etiam fidei externi effectus in corpore existentes, omnibusque membris corporis atque illi quidem sunt externæ actiones corporis, in quas erūpunt interni motus affectionum; Sunt autem eæ primū, quæ Deum respiciunt, deinde quæ proximum propter Deum. Atque hæc hætenus de effectis fidei internis simul & externis: omninoque de fide propriè dicta, quam justificantem vulgò appellant.

De improprijs Fidei acceptionibus.

CAP. 32.

SEquitur ut dicamus de improprijs fidei acceptionibus. Fidei enim vocabulum ambiguum est, & plura significat. Propriè quidē significat fidem hanc quam justificantem vocant: Nam ea propriè ac simpliciter hoc nomine appellatur: deinde significat fidem illā quam historicam vocant, siue mortuam, quæ nihil aliud est, quàm quasi cadaver fidei justificantis: caret enim anima, hoc est, πληροφροια mentis, & πεποιθησις cordis, speciali assensu mentis, & fiducia sine apprehensione cordis. Tertiò significat fidem quam temporariam nuncupant, quæ fidei justificantis est quasi quædam Simia. Quartò denique fidem, quā

vocant, miraculosam. Tres hæ posteriores fidei acceptiones improprie sunt, & nomen fidei non nisi homonymas, & improprie his significandis imponitur. Neque enim ex his significatis aliquod vocatur fidei nomine, nisi *καταλιδίcas*, secundum quid, & cum adjecto: verbi gratia; fides vocatur historię cognitio, sed cum hoc adjecto, historica, siue mortua, sic de cæteris. Communis autem vocabuli fidei notio est ea quæ habetur *Heb. 11.1*. Ea autem est notitia in genere, cum assensu & iudicio omnium eorum quæ in verbo Dei habetur, eoque siue generali, siue particulari. Verbum particulare intelligo, cum extra ordinem peculiariter aliquid alicui revelatur: qua quidẽ revelatione fiebat ut miracula per aliquem ederentur.

Dicendum itaque primo loco de fide historica siue mortua; ac primum de ea Scripturę testimonia sunt *Iac. 2.15*. Fides si non habeat opera, mortua est per se. *1. Cor. 12.9*. Alijs verò fides per eundem Spiritum. Series contextus & collatio facta cum alijs quæ eo loco enumerantur Spiritus sancti donis, satis ostendunt de fide historica loqui Apostolum. Huc quoque pertinet locus qui est *1. Cor. 13.2*. Si habeam totam fidem, adeò ut montes transfe-
ram.

ram. Hic non tantum fidem miraculosam intelligit, sed etiam historicam; dicit enim totam suam omnem fidem, deinde speciem subiicit: quasi dicat, nominatim, fidem miraculosam ad montes transferendum. Ratio nominis hæc est: Vocatur historica, quia nuda duntaxat notitia est historię sacrę de Deo, de Christo, de voluntate Dei, de operibus ipsius, non etiam apprehensio rerum cognitarum. Cur mortua dicatur, rationem reddit Iacobus loco supra citato, nempe, quia non habet opera: Ratio est à consequenti siue signo. Nam privatio operum siue actionum arguit & ostendit fidem quasi inanimam esse, & vitę expertem: atq;, ut sic dicam, cadauer fidei: quemadmodum si nulli sint motus, nullę actiones hominis, neque internę, neque externę, eo ipso indicatur hominem esse mortuū, & corpus esse inanime, siue cadauer hominis.

Adversarij, ut hoc obiter dicam, cum audiunt ex *Iacobo 2. 16.* fidem ideò mortuam dici, quòd non habeat opera, statim concludunt charitatem & opera charitatis animam esse fidei: verum hoc non sequitur, charitatem & opera charitatis animam esse fidei: sed hoc sequitur, charitatem & opera charitatis signa & indicia esse animę; hoc est, nominatim apprehensionis

hensionis illius Christi, quæ cordis est : nam hæc re vera est anima & forma fidei. Exemplo simili rem declarabo. Homo, si nulla habeat opera, nullas actiones, neque internas, neque externas, id quidem arguit in eo non esse animam & formam, ex qua actiones sunt consequentes : non autem arguit opera vel actiones esse ipsammet animam & formam hominis.

Verum verba Iacobi quæ habentur cap. 2.26. pro sua sententia putant facere. Nam ex eo quod dicit Iacobus, Sicut corpus absque spiritu mortuum, ita & fides quæ est absque operibus mortua est: sic inferunt; Ergo quemadmodum spiritus est forma corporis, ita opera sunt forma fidei: Sed non valet sequela: Nam in eo non est comparatio & similitudo, sed in hoc, quòd quemadmodum corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est. Corpus sine spiritu, tanquam anima & forma sua, mortuū est: fides sine operibus, tanquam signis & indicijs animi, mortua est. Quemadmodum igitur carentia spiritus siue animæ arguit mortem corporis; ita carentia signi & indicij animæ fidei arguit mortem fidei: Comparatio igitur est spiritus & operū in simili effecto, non autem in simili natura:
Nam

Nam effectum simile est vtriusque, quod est mors, sed vtrumque non est ejusdem naturæ. Deratione nominis hætenus.

Objectum fidei historicæ est tota historia sacra, hoc est, vniuersa veritas, quæ est secundum pietatem, & omninò vtriusque fœderis verbum, quo differt hæc fides à fide justificante, quæ pro objecto habet verbum Evangelij, siue fœderis gratuiti.

Subjectum hujus fidei mens est, quæ cognoscit atque etiam judicat: Verùm mentis iudicium est veritatis, vt mihi videtur, historiæ tantùm, non etiam bonitatis rerum ipsarum, quæ in historia continentur. Nam etsi hypocrita profiteatur vera esse omnia de quibus loquitur Evangelium, tamen non assentitur ijs intus animo, tanquam bonis, qui est primus gradus *παῖδες* & actionis. Iudicium enim bonitatis sequitur apprehensio quæ voluntatis est, ex qua deinde sunt motus affectuum: ex quibus denique existunt externæ corporis actiones. Ergo fides hæc mortua, non sincerè saltem assentitur ijs quæ in verbo sunt tanquam bonis, quin potius reipsa ea auersatur & pro malis ducit. Sic Diabolus qui hanc fidem habet, dicitur contremiscere, *Iacob. 2. 19.* Ex quo apparet Diabolum auersari Christum,
om-

omniaque ipsius bona. Horror enim iste ex auersatione est & odio: Ergo, vt verbo dicam, fides hæc historica tantum mentis est, eamq; pro subiecto habet.

Sequitur vt de eius natura dicamus. Ex his quæ de subiecto dicta sunt, facilè disci potest quænam sit ipsius natura. Nam ea tota comprehensa est mentis notitia, & iudicio veritatis, eoque generali: habet igitur vnum aut alterum gradum fidei justificatis. Ex his omnibus quæ diximus de fide historica, facile est ejus definitionem aliquam colligere. Est enim fides historica vniuersæ veritatis, tam legalis, quàm Evangelicæ, mentis cognitio, mentisque iudicium, quod ad veritatem attinet. Hæc de fide historica sive mortua hætenus.

Sequitur fides temporaria. De hac Fide testimonia sunt *Mat. 13. 20. 21.* Qui verò in petrosa semen excepit, is est qui sermonem audit, & eum statim cū gaudio excipit, non autē habet radicem in sese, sed temporarius est, orta que persecutione & oppressione propter sermonem, statim offenditur. In eandem sententiam lege *Lucam 8. 13.* De hac Fide vide quoque *Heb. 6. 4. 5.* Nam fieri non potest vt qui semel fuerint illustrati, gustauerintque bonum

bonum Dei verbum, ac virtutes futuri sæculi. De hac Fide lege denique *Ioh. 5. 35.* Ille (nempe Iohannes) erat lucerna ardens & lucens; vos autem voluistis ad tempus exultare in ejus luce. Ratio nominis hæc est: Temporaria vocatur, quòd non nisi ad tempus dureret: Non nisi ad tempus durat, quia non habet radicem.

Objectum idem habet cum fide justificante & propriè dicta, nempe, Iesum Christum cum beneficijs suis in Evangelij verbo, & sacramento oblatum, quo differt à fide historica, quæ pro objecto habet vniversam veritatem. Subjectum idem habet cum fide justificante: Nam sedem suam habet & in mente, & in voluntate sive corde.

Denique & naturæ partes habet totidem quot habet fides justificans: Nam ipsa, & mentis cognitio est, cum vtroque mentis iudicio: & voluntatis siue cordis apprehensio: Ex qua etiam sequitur commotio affectuum vt gaudij, vt delectationis, &c.

Vt autem paulò fusiùs dicam de apprehensione ista, quæ est in Fide temporaria, deque gaudio isto. Primùm ex Scriptura constat ista esse in Fide temporaria: Nam Christus apud Matthæum dicit, Temporarium accipere sermonem

monem, idq; cū gaudio. Et apud Iohannem dicuntur Iudæi exultasse ad tempus in luce Iohannis Baptistæ: Et ad Hebræos non tantum mentis illustratio huic Fidei tribuitur; sed etiam cordis gustatio, eaque facta non tantum per verbum, sed etiam per Spiritum: nā ait, Qui participes facti fuerint Spiritus sancti Ergo in Fide temporaria est reipsa apprehensio quædam, est reipsa gaudium quoddam, quo differt fides temporaria à fide historica. Nam in Fide historica ista non sunt reipsa, sed qui eam habet simulat, fingit, mentitur, externa professione se ista habere: quare impudens est hypocrita: At verò qui Fidem habet temporariam, hæc reipsa habet, apprehensionem, inquam, & gaudium, suo quodam modo: neque sic fingit aut mentitur vt is qui Fidem habet historicam: hypocrita tamen est, quia apprehensio hæc, gaudium hoc, non sunt sincera, etsi suo quodam modo vera sint.

Dico non esse sincera, quia non sunt propter eam causam propter quam esse debent, hoc est, non sunt propter ipsum Christum in verbo Evangelij oblatum, non sunt propter Deum, non sunt propter gloriam ipsius, non propter coelestia illa Christi beneficia, iustitiam ipsius, & vitam æternam: Verum sunt propter

propter alias causas, vt propter novitatem Evangelij, quæ intelligenda est illo loco *Ioh. 5. 35.* Ille erat lucerna ardens & lucens, vos autē voluistis ad tēpus exultare in luce ejus; nempè, propter rei novitatem: Deinde sunt propter licentiam peccandi, quam, audita justitia illa in Christo gratuita, & libertate Christiana, statim sibi arripiunt homines: Sunt denique propter divitias, honores, aliaque hujus vitæ compendia. Cum has sibi causas propositas habeat Temporarius in audiēdo & accipiēdo verbum atq; gaudendo, ista in eo non sint sincera oportet. Nihil enim sincerè agitur nisi id ipsum respectu divinæ gloriæ agatur. Atque hac in re differt Fides temporaria à justificante: Nam justificans omnia facit propter Christum ipsum, Deum ipsum, coelestia & spiritualia Christi beneficia, quantum per humanam infirmitatem potest fieri. Ex his itaq; sequitur Temporarium, etiam hypocritam esse, cū non sit sincerus; & temporariam Fidem hypocriticam esse, cum non sit sincera.

Ex eo rursus quod non sit sincera aliud sequitur, nempè, non esse solidam eam ac firmam: Nihil enim quod non sincerum est, solidum esse potest. Causæ enim illæ quibus ea

nititur, solidæ non sunt, verbi gratia, res istę mundanæ, vt divitię, honores mundi, &c. quæ in re differt Fides temporaria, à Fide iustificante: Nam Fides iustificans vt sincera est, ita solida est. De ea enim dicitur *Coloss. 2. 5.* Et soliditatem vestræ in Christo fidei. Est enim fides iustificans solidum quasi corpus constans tribus dimensionibus, longitudine, latitudine & profunditate. Profundum enim atque imū cordis occupat: At fides temporaria non corpus est cum tribus quasi dimensionibus, sed superficiēs tātū hærens in convexitate cordis. Neque enim vel solida lux est, totū cor illustrans, vel solida apprehensio, ab imo cordis proficiscens: vel denique solidum gaudium, totum corpus occupans: sed ista omnia duntaxat superficialia sunt in fide temporaria. Vnde *Heb. 6.* apprehensio illa quæ in ea est rerum cœlestium comparatur gustui, hoc est, levi attactui; cum cor quasi linguæ suæ extremitate & mucrone, cœlestia illa leuiter degustat, non autem penitus imbibit, atque in sese recipit.

Ex hoc rursus quòd fides temporaria non sit solida, sequitur & aliud, nempe, quòd non duret in perpetuum, sed duntaxat ad tempus. Quod enim non est solidum, durabile & perpetuum.

petuum non est, sed temporarium tantum. Qua in re quoque differt à Fide justificante, quæ vt solida est, ita perpetua & constans. Ab hac proprietate Fides hæc nomen suum accepit, & temporaria vocata est: Præsupponit autem hæc proprietas præcedentes illas duas: nempe, primum quod non sit solida, deinde quod non sit sincera, etiamsi suo quodam modo vera.

Consideranti mihi diligentius trium istarum proprietatum causam, occurrit eam non tam imputandam esse externis illis rebus, propter quas fides hæc in verbo Christum apprehendit, eoque gaudet; quàm internæ ipsius cordis affectioni malæ: Est enim cor hominis, vt Christus loquitur, terra petrosa, hoc est, neq; bonum, neque honestum est sua natura. Bonitatem hæc & honestatem metimur maximè simplicitate ac sinceritate, quæ opponitur hypocrisi & simulationi. Cor igitur hominis occupat profunda hypocrisis sinceritati contraria. Sic autem affectum cor, credit, apprehendit, gaudet, non sincerè, propter veram causam, ob quam ista debet facere: sed propter alias causas, & mundanas. Sequitur ergo istorum malorum causam præcipuè in ipso corde delitescere. Quamobrem si quis

R nolit

nolit esse Temporarius, ante omnia attendat ipse ad suum cor, ipsumque diligenter interdum ac noctu excutiat, atque examinet, tantisper dum sentiat fidem Christi radices suas agere in imo cordis, totumque cor, quoad eius fieri potest, penitus occupare.

Ex his quæ diximus de proprietatibus huius fidei, deque earum causa, deprehenditur nota, qua quis internoscat veram fidem ac iustificantem à temporaria. Est autem ea, ut verbo dicam, sinceritas in agendo, in credendo, apprehendendo, gaudendo, omnia denique in vita quotidiana faciendo: Sinceritas autem ex eo cognoscitur, si omnia fiant & gerantur à nobis propter Deum & propter Christum, siue ea parvi sint momenti, siue magni. Siue editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia facite ad Dei gloriam. *1. Cor. 10. 31.*

Ex his quæ dicta sunt facilè est definitionem aliquam huius fidei colligere: Est enim Fides temporaria Christi cum beneficijs ipsius, mentis cognitio, item voluntatis apprehensio, sed temporaria, vel ad tempus durans. Atq; hæc hætenus de Fide temporaria.

Sequitur miraculosa, quæ tertia est acceptio nominis Fidei impropria. De hac Fide testimonia sunt *Matth. 17.* Si habeatis fidem
quantum

quantum est granum sinapis. *1. Cor. 13.* Si omnem fidem habeam ita vt montes transferam. Ratio nominis hæc est: Vocatur miraculosa, ab effectu suo, quòd efficax sit ad miracula edenda.

Objectum ejus non est nudum verbum generale, quin potius specialis promissio, aut revelatio alicui facta de edendo certo aliquo miraculo. Quòd autem nudum verbum generale non sufficiat, ex eo apparet, quòd multi sancti viri habuerint fidem in verbum generale, habuerint etiam justificantem Fidem in promissionem gratuitam, nec tamen miracula edere potuerint. Simon Magus Fide historica credidit in verbum generale, & tamen nō potuit edere miracula: Ideò hanc facultatem voluit pecunia & pretio emere. *Actor. 8. 13.* Nisi igitur ad verbum generale, accedat singularis promissio sive revelatio, non est Fides miraculosa, quæ donum quoddam est Spiritus speciale & extraordinarium. In quo vehementer errant adversarij, qui verbum generale sufficere putant ad hoc vt sit Fides miraculosa. Subjectum ejus est mens primùm intelligens simul & judicans promissionem specialem: deinde voluntas sive cor, id quod promittitur apprehendens.

Naturæ partes sunt notitia cum iudicio mentis, apprehensio quædam voluntatis & cordis. Ex his jam dictis, hujus Fidei definitionem hanc colligo: vt sit Fides miraculosa, specialis promissionis, sive reuelationis de miraculo edendo, mentis cognitio, & voluntatis apprehensio. Hactenus de Fide miraculosa, omninòque de vera Fidei doctrinà.

Adversariorum de Fide sententia.

CAP. 31.

Sequitur nunc vt videamus paucis quid aduersarij de Fide sentiant. Primùm, diuersas Fidei acceptiones non agnoscunt: vnã tantùm Fidem tradunt, eamque iustificantem appellant, hoc est, vt illi vocem definiunt, disponentem nos ad iustitiam postea suo tempore infundendam. Sic sentit Bellarminus in tractatu suo de Fide.

In doctrinà hujus Fidei, quam iustificantem vocant, primùm dissentiunt à nobis quòd ad objectum ejus. Objectum Fidei non inficiantur quidem esse Dei misericordiam in Christo Iesu, oblatam in Evangelio, hoc est, esse Evangelium, & promissiones gratuitas de Christo, deque misericordia Dei in ipso. Verùm objectum volunt esse, non tantùm Evangelij

gelij verbum, sed vniversum ex æquo Dei verbum.

Ad hanc sententiam suam confirmandam, adducunt definitionem illam Fidei, quæ tradita est *Heb. 11.* Fides, inquit Apostolus, est *ἐπιστάσις* rerum quæ sperantur, & *ἀεὺχος* rerum quæ non videntur. Hæc, inquiunt, definitio est Fidei justificantis: Atqui hæc definitio patet non tantum ad Christum, promissiones Dei, omninoque Evangelium de ipso; verum patet ad totum verbum Dei, & omnia quæ verbo Dei continentur: Verbi gratia, patet ad verbum Dei quod est de mundi creatione vt apparet ex ver. 3. qui sequitur eodem cap. Per Fidem intelligimus constructum fuisse mundum verbo Dei: Hinc cōcludunt Fidem justificantem pro objecto suo habere vniuersum Dei verbum. Sed ad hæc respondemus, non definiri illo loco ab Apostolo fidem tantum justificantem, sed eam definitionem cōmunem esse omnibus Fidei acceptionibus, vt satis apparet ex illa exemplorum inductione, quæ illo loco & capite sequitur.

Neque valet illud eorum argumentum quod petunt ex serie contextus: Definitur, inquiunt, ea Fides de qua loquutus est Apost. vltimis versibus cap. præcedentis, Iustus autē

ex fide vivet &c. At ibi loquutus est Apost. de Fide justificante, ergo definita est Fides justificans. Respondeo, Definitio hæc, fateor, est Fidei justificantis, sed non ejus tantum, verum communis ei cum alijs Fidei acceptationibus: vt cum Fide historica, & miraculosa &c. vt apparet ex inductione quæ sequitur. Cum igitur non sit ista definitio Fidei tantum justificantis, sequitur ex hac definitione non confici quod volunt, nempe, Fidei justificantis objectum ex æquo esse universon Dei verbum. Sit igitur ejus objectum propriè id quod ipsa apprehendit: id autem est Evangelium, & verbum de Christo.

Deinde in hoc ipso speciali objecto, nempe, Dei misericordia in Christo, à nobis dis sentiunt. Nos enim dicimus atque affirmamus, objectum Fidei justificantis esse, non generalem misericordiam tantum, non generalem promissionem de Christo tantum, sed multò magis specialem misericordiam, specialem promissionem, : hoc est, misericordiam non promiscuè omnibus, verum peculiariter mihi vel tibi in Evangelio oblatam. Nam et si promissiones & sententiæ Evangelicæ generaliter concipiantur, tamen certum est specialiter à singulis accipiendas esse, ac si singulis

lis essent dictæ, verbi gratia: *Ioh. 3.* generaliter concipitur promissio foederis gratuiti, his verbis, Quisquis credit in Filium non peribit, sed habebit vitam æternam. Generaliter quidem concipitur hæc promissio, verum particulariter & singulariter à singulis est intelligenda, ac si fuisset dictum mihi, aut tibi; Si tu credideris in Filium, non peribis, sed habebis vitam æternam. Apost. *1. Timoth. 1.* generalē hanc sententiam, nempe, Christum Iesum venisse in mundum ut peccatores servaret, nō secus accipit, atque si de seipso tantum fuisset pronunciata: vnde eam ad sese peculiariter applicat, assumens nominatim se peccatorem esse, & concludens, saltem tacite, Christum venisse in mundum ad se nominatim servandum.

Hujus rei iudicium faciendum est ex promissionibus illis specialiter factis in Evangelio certis quibusdam hominibus: ut Paralitico, *Math. 9.* Peccatrici mulieri, *Luce. 7.* Adulteræ, *Ioh. 8.* Zachæo, *Luce 19.* Latroni, *Luce 23.* Nam Spiritus Christi, dum profertur aliqua generalis promissio vel sententia de Christo, deque ejus misericordia, non minus nunc specialiter eam applicat singulis, intus in corde cujusq; loquens, quam tunc Christus

stus viva voce applicavit promissiones illas particulares certis quibusdam personis. *Rom. 3.* cum iustitia Dei dicitur pertinere ad omnes credentes, idque sine distinctione, planè significatur iustitiam illam cujuscunque sortis & conditionis hominibus offerri, adeòq; etiam singulis proponi. *1. Tim. 2.* postquam monuit pro quibusvis hominibus orandum, subjecit velle Deum omnes servari, & ad agnitionem veritatis venire. Ex quo sequitur à Deo haberi rationem in promulgando Evangelio, non tantùm confertim vniversorum; sed etiam distinctè singulorum: quam etiam rationem vult ipse à nobis haberi in precibus nostris.

Quid multis opus est? nam si nihil aliud esset, quod hoc doceret, Sacramentorum administratio vel sola, satis argumenti in se habet ad ostendendum misericordiam Dei in Christo, specialiter singulis offerri: In sacramento enim vtroque, sigilla illius misericordiae, singulis sigillatim dantur & offeruntur. Atque hæc sufficiant ad ostendendum specialem, quæ dicitur, misericordiam, objectum esse propriè iustificantis Fidei, contra quam sentiunt adversarij.

Posita pro objecto Fidei iustificantis generali

rali misericordia, sequitur fidē, ex adversario-
rū sententia, generalem esse, non autē specia-
lem assensum. Nam cum generalis tantum est
misericordia generaliter Ecclesiæ proposita,
non autem particulariter singulis membris
ipsius oblata, qui potest singularis aliquis ho-
mo sibi vindicare particulariter, quod parti-
culariter non est dictum & oblatum: Sed nos
affirmamus Fidem justificantem esse, qua v-
nusquisq; fidelis peculiariter, nō tantum as-
sentitur promissioni tanquā de se verē: sed eti-
am rem promissam corde apprehendit, sibiq;
propriam vindicat. Demonstrato enim eo
quod misericordia Dei specialiter offeratur
cuiq;, sequitur Fidem oportere specialē esse.

Sed ad hoc quoque ostendendum succur-
runt Scripturæ testimonia penē infinita: nos
tantum paucis erimus contenti. *Gal. 2. 10.* Et
vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidē
Filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetip-
sum pro me. Vide hīc vt per fidem peculiari-
ter ad sese applicet filiū Dei, vitam ipsius, di-
lectionem ipsius, denique mortem ipsius: ne-
que est quod quis dicat hoc licuisse Apostolo
qui ejus rei extraordinariam aliquam revela-
tionem habuit, nō autem licere vulgo Chri-
stianorum: quandoquidem Apost. hoc loco
susti-

sustineat personam cuiusvis Christiani ac fidelis hominis. *Rom. 8.* Nam mihi persuasum est, inquit, neque mortem, neque vitam, &c. Nota hic fiduciam specialem & particularem applicationem designari per verbum singularis numeri. Præterea illud quod ex Habacuc citatur ab Apostolo, Iustus ex Fide vivet, satis indicat specialem Fidem : ea enim significatur vnumquemque justum vivere sua fide, hoc est, speciali assensu, & applicatione justitiæ Dei in Christo. *Mat. 9.* commendata est specialis Fides Paralytico; cui dictum est: Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua. *Iob. 3.* cum dicitur, Qui credit in Filium habet vitam æternam, significatur illa ipsa specialis Fides, quæ est vniuscujusque particulariter assentiētis, & ad sese applicantis specialiter sibi ipsi oblatam vitam æternam. Quid multis opus est? Id ipsum docet illud (*Credo*) quod in Symbolo Apost. reperitur: nam (*Credere*) ibi est, in specie & indiuiduo credere.

Ex generali misericordia, & generali Fide adversariorum, sequitur Fidei particularis ac propriæ gratiæ incertitudo, quam ipsi debere esse defendunt. Nam quod incertitudo sequatur necessario ex illa generalitate, primum misericordiæ, deinde Fidei, facile conspici-

spicitur. Cum enim nō specialiter, sed generaliter misericordia proponitur & offertur, & generalis tantū est assensus Fidei, quī possum ego certus esse misericordiæ illius, quòd certò ad me nominatim pertineat?

Quòd autem Fidei sit certitudo, contrā quā illi sentiunt, primū facile apparet ex ijs quæ dicta sunt de speciali misericordia, & Fide speciali. Nam cum misericordia offertur particulariter mihi, tibi &c. & ego vicissim particulariter ei assentior: jam ego certus sum de hac misericordia, quod mea sit, præsertim cū eam jam possideam per Fidem, & specialē applicationem. Per Fidem enim inhabitat Christus in cordibus nostris, hoc est, jam posidemus Christum, eoque fruimur quasi præsente. De hac certitudine speciali vide *Rom. 4. 16.* Ex Fide est hæreditas, ut sit per gratiam, ut firma sit promissio toti semini. Et ibidem postea ver. 18. Qui Abraham contra spem sub spe credidit. Sed de hac re locus est ad *Hebr. 6. 18.* maximè insignis: Ut per duas res immutabiles in quibus fieri non potest, ut mentitus sit Deus, validam consolationem habeamus qui cursum eo corripuimus, ut spem propositam obtineamus: Vbi vides Deum promississe primū, deinde jurejurando sese obstrinxisse

strinxisse, hoc est, indicasse immutabilitatem consilij sui in nobis servandis per duas res immutabiles, eo fine ut validam consolationem habeamus. Valida autem hæc consolatio non est nisi ex firmo certoque assensu nostro, quo nos assentimur veritati promissionis divinæ. Si enim vacillet & incertus sit assensus noster, profectò non potest ex assensu existere valida consolatio: deinde ut sit valida consolatio, non sufficit certitudo assensus nostri generalis aliqua, verum necesse est certitudo assensus specialis, & (ut sic dicam) individualis sit: quæ nimirum ego certus sum id quod promittitur de me verum esse. Quæ enim potest esse consolatio omninò, nedum valida consolatio, cum ego certus sum promissionem de Christo ad Ecclesiam tantum in genere, non etiam ad me ipsum in specie pertinere? Imò verò, ea ipsa re augetur dolor, quod quis beneficia Christi ad alios pertinere videat, nihil autem ad se.

Verum ut hoc quod dicimus de certitudine & incertitudine manifestius sit, paulò altius non nihil erit repetendum. In genere itaque certitudo vel est rei ipsius, vel personæ. De certitudine rei ejusque firma veritate nulla quæstio est. Certitudo personæ rem objectam apprehendentis, nihil aliud est, quam firmitas
judicij

judicij, siue assensus mentis assentientis veritati alicujus rei vel sententiæ. Quare certitudo nihil aliud est, quàm proprietas quædam judicij, vel assensus mentis nostræ. Cum autem assensus mentis duplex sit, vel generalis, cum generaliter assentior veritati alicujus sententiæ quod vera sit: verbi gratia, de vniuersa Ecclesia, vel est specialis, cum specialiter assentior veritati alicujus sententiæ, quod ea vera sit, etiam de me, & de individuo: cum, inquam, duplex sit assensus mentis, sequitur duplicem esse certitudinem, vnâ generalem, generalis nimirum assensus: alteram specialem, specialis nimirum assensus proprietatem.

Nunc vt ad rem & statum controversiæ veniamus, de generali certitudine non est quæstio: verum de speciali certitudine assensus specialis, quâ vocât certitudinē gratiæ, siue misericordiæ specialis, tota est cōtrouersia. Nos enim certitudinem specialis gratiæ affirmamus atq; defendimus: Illi autem hanc ipsam specialis gratiæ certitudinem oppugnant, sed quibus quæso argumentis? Primùm, inquit, in Evangelio nulla vsquam speciali homini vel individuo, specialiter offertur vel promittitur misericordia, Ergo non potest esse certitudo specialis gratiæ. Respondeo, & inuerto

inverto argumētum. In Evangelio promittitur & offertur gratia non tantū in genere vniuersis, sed in specie singulis, sicut antea docuimus: quamobrem requiritur in vnoquoque specialis gratiæ certitudo.

Ad ea quæ diximus de speciali misericordia specialiter singulis oblata, hæc pauca addo quòd ea res tota clariùs conspiciatur, & quòd ex ipso sensu atque experientia à Deo singulis offerri gratiam discamus. Spiritus Christi est vicarius Christi solus in terris, qui docet nos & instruit in ijs quæ Christus est loquutus, & quæ in Evangelio scripta sunt. Docet autem hic Spiritus non tantū generaliter promissiones & sententias Evangelij de Christo, ipsiusque beneficijs, veras esse de tota Ecclesia, sed multò magis veras esse de eo homine singulari & individuo, quem ipse intus docet. Et cum Spiritus adoptionis testatur cum spiritu nostro nos esse filios Dei, vt loquitur Apostolus, *Rom. 8*. Hoc Spiritus sancti testimoniū non est generale de tota Ecclesia, quòd qui in Ecclesia sunt, filij sint Dei: sed speciale est testimonium de me, de te, quòd ego filius sim Dei, tu filius sis Dei. Prætereà. *1. Cor, 1*. de Spiritu dicitur, quod scrutetur etiam profunditates Dei, hoc est, Spiritus qui datur vnicuique & qui

& qui habitat in vnoquoq; scrutetur illam, quæ in profunditate latet, gratiam atque misericordiam in Christo Iesu, eamque vnicuique innotescere faciat. Nam Spiritus Dei in me habitans revelat mihi quod in ipso Dei corde est reconditum. Iam quæro, vtrum revelet mihi misericordiam aliquam generalē duntaxat, in genere tantum ad Ecclesiam pertinentem, an verò revelet mihi specialem illā in Deo reconditam misericordiam, ad me pertinentem peculiariter? Profectò, nemo omnium est, cui Spiritus hic in ipso habitans quidquam gratiæ in Deo latentis vnquam revelavit, qui non constāter affirmet per Spiritum sanctum revelari vnicuique misericordiam, nō quidem generalem, hoc est, nescio quam ideam; sed specialem ad se specialiter pertinentem. Quare mihi tantum $\psi\chi\iota\kappa\omicron\iota$ & animales, non autem $\pi\iota\sigma\mu\alpha\tau\iota\kappa\omicron\iota$ & spirituales videntur isti generalis duntaxat misericordiæ propugnatores: de quibus illud Apostoli verè dici potest, Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei.

Secundò, non expedit, inquiunt, vt vnusquisque certus sit gratiæ, iustitiæ, salutis propriæ; certitudo enim gignit superbiam, incertitudo verò humilitatem. Respondeo: Certitudo

tudo donum est Spiritus regenerantis, quod in solos electos confertur. Loquor de vera solidaque certitudine speciali, qua est fidei vere & justificantis. An igitur citra blasphemiam dici potest, Spiritum sanctum & Fidem justificantem causam esse mali omnium pessimi, hoc est, superbiæ? Quin potius incertitudo hominis est planè superbiētis adversus Deū, etiam promittentem & offerentem specialem misericordiam, etiam jurantem.

Tertiò, inquiunt, certitudo specialis misericordiæ, specialis est certorum quorundam hominum prerogativa, quibus Deo visum est revelare extra ordinem specialem & ipsis propriam misericordiam. An igitur specialis prerogativa, quæ nō nisi certorum est & perpau-
corum hominum, in communibus Dei donis est numeranda? Respondeo, falsum est certitudinem specialis gratiæ prerogativam esse specialem certorum quorundam hominum: Nam si fides justificans in bonis & donis cōmunibus quibuscunq; Christianis numeretur, certitudo autem ista specialis sit fidei justificantis, qua fronte audet quis hoc donum specialis certitudinis negare etiā vulgò Christianorum hominum? An quia certis & paucis aliquot illud est revelatum, quod ipsis remissa

sint peccata sua, vt Paralytico illi, vt peccatrici mulieri, at Zachæo, vt Latroni, ideò hoc certitudinis donum non nisi speciale & extraordinarium est: imò jam diximus non minùs promitti nunc & offerri specialem Dei misericordiã etiam singulis, & individuis, vt mihi, vt tibi, quàm tum olim illis hominibus expressis Christi verbis oblata est.

Quartò, sanctissimi quique, (inquiunt) flebili voce in ipso mortis puncto incertitudinem salutis suę prodiderunt, & quotidie produnt: Ergo non est ea misericordiæ & vitæ certitudo, quam nos dicimus esse. Resp. Multum discriminis est inter id quod est, & id quod esse debet: hoc argumentum tantum concludit id quod est, hoc est, incertitudinem esse: non autem concludit incertitudinem esse debere, imò contra concludit, non debere esse: Qui enim flect & dolent propter incertitudinem salutis propriæ, eo ipso arguunt, non debere esse incertitudinem: At aduersarij incertitudinem salutis propriæ in præcipuis virtutibus Christianis numerant. Deinde respondeo, ex ea ipsa querimonia sanctorum hominum extremam animam agentium, nõ minùs sequi certitudinẽ specialis misericordiæ, quàm incertitudinem. Nam vox ea ex-

istit ex lucta illa, quæ est inter Spiritum & carnem, fidem & infidelitatem, certitudinem & incertitudinem. Quamobrem non minus argumentum est certitudinis, quàm incertitudinis; imò arguit in lucta illa superiorem esse certitudinem.

Quintò, optimi quique, aiunt, possunt deficere à fide & gratia: Ergo quæ potest esse certitudo specialis misericordiæ & salutis? R. Qui fide tantum & gratia temporaria præditi sunt, ij quidē, & possunt deficere, & deficiunt: at qui fide vera & justificante, ac gratia regenerante donati sunt, neque totaliter, & sic dicam, neque finaliter deficere possunt. Id autē fit non ratione ipsorum hominum; sua enim natura propēsi sunt ad finalem & totalem defectionē (qua sunt infirmitate & fragilitate) verum fit ex natura, vt sic dicam, illius gratiæ & doni Dei, quod datur in Christo Iesu: Dona enim & vocatio Dei ejusmodi sunt, vt ipsū eorum pœnitere non possit. *Rom. 11.*

Sextò, obijciunt Scripturæ testimonia, hæc præsertim quæ commendāt nobis curam, sollicitudinem, studium in retinenda & conservanda gratia. Qui stat, videat ne cadat. *1. Cor. 10. 12.* Item *2. Cor. 6. 1.* Paulus hortatur Corinthios ne frustra gratiam receperint. Christus

stus denique monet vt vigilemus & oremus: vt nihil dicam de ijs locis quibus commenda- tur nobis timor, vt *Rom. 11*. Tu per fidem stas, ne effertor animo, sed time, & alibi, Cum ti- more & tremore operemini salutem vestram. Ex his, inquiunt, & similibus locis sequitur dubitatio de propria gratia & salute: quorsum enim sic præciperetur, nisi posset fieri vt quis deficeret à fide & gratia, ac proinde deberet dubitare de propria gratia & salute? Respon- deo: Ex his & similibus locis sequitur, non esse perseverantiam in gratia, nisi adsit cura, sollicitudo, studium retinendæ gratiæ. Nam cura & sollicitudo Deo sic ordinante, apponi- tur gratiæ tanquam custos & vigil, prohibens ne homo incidat in carnalem securitatem, quæ gratiæ inimica est: atque sollicitudo ista, & cura datur cum gratia, estq; ipsa Dei quæ- dam gratia specialis, & gratiæ comes: quæ nū- quam ab ejus latere discedit: vbi enim est gra- tia, ibi perpetuò est aliqua certè sollicitudo & cura retinendæ illius gratiæ, quæ tota nunquā planè amittitur, quemadmodum ipsa gratia nūquam tota planè deperditur. Est enim per- petuò ipsi gratiæ proportionalis. Cùm enim magna gratia est, sollicitudo magna est: cum verò parva gratia, sollicitudo parva est. Cùm

autem Deus sciat quàm necessaria sit ista sollicitudo, quæ gratiæ comes & conservatrix est, ideo toties in Scripturis excitat nos ad sollicitudinem, eamque nobis commendat. Atque omnes istæ exhortationes nihil aliud sunt, quàm voces toridem & quasi clamores, quibus sollicitudo ista, quam vigilem esse diximus, & custodem gratiæ, excitatur & provocatur ad officium suum faciendum, hoc est, ad custodiendum gratiam, & abercendum securitatem carnalem, quæ inimica est gratiæ; quæque, nisi excubaret sollicitudo, ipsam gratiam, ut fidem, regenerationem, justitiam, & vitâ, prorsus aboleret. Ergo ex his & ejusmodi locis sequitur sollicitudo, non dubitatio, virtus, non vitium. Dubitatio enim in malis pessimis, & Deo atque homini inimicissimis, semper numerata est in Scripturis.

Nunc dicamus de subiecto fidei justificantis quodnam sit illud ex sententia adversariorum. Subiectum fidei statuunt mentem tantum, & in mente facultatem propriè vnam, quæ est judicandi, siue assentiendi veritati alicujus sententiæ. De voluntate & corde nihil loquuntur, cum tamen fides justificans præcipuè sit cordis, quemadmodum supra diximus.

Partes naturæ fidei justificantis non tot faciunt, quot nos. Nam quod ad notitiam, quæ prima pars est fidei justificantis, eam, vel non necessariam esse omnino dicunt, vel obscuram aliquam sufficere: id quod primum hac ratione ostendunt. Duplex, inquiunt, assensus est mentis quo assentimur veritati alicujus sententiæ. Prior assensus est cum ei propter rationem & causam aliquam assentimur: qui vocatur scientia: hic assensus postulat necessario præcedentem ejus rei notitiam, cujus veritati assentimur. Posterior assensus est, cum non propter rationem aliquam, sed propter auctoritatem dicentis assentimur veritati alicujus sententiæ: hic assensus fides appellatur: ejus autem rei notitiam cui assentitur præcedentem non requirit, contentus nuda, solaque dicentis auctoritate. Ex hac assensus distinctione atque differentia sequitur, inquiunt, in fide non opus esse notitia, cum fides assensus sit quo veritati alicujus sententiæ assentimur, non quidem ratione aliqua & causa, sed dicentis auctoritate adducti.

Ad hanc rationem respondemus: ac primum quidem concedimus hanc assensuum differentiam: verum negamus assensum cum qui fit propter auctoritatem dicentis, non o-

pus habere notitia antecedente. Nam vt sit fides justificans, requiritur vt id quod dicitur etiam ab ipso Deo, à nobis aliquo modo intelligatur. Neque etiam id à nobis Deus postulat, vt verbis ac voci ipsius non intellectis, propter authoritatem nudam testantis, assentiamur.

Deinde argumentantur ex definitione illa fidei quæ est *Heb. 11*. Fides est *ὑποστάσις* rerum quæ sperantur, & *ἰσχυρος* rerum quæ non videntur. Hic, inquiunt, videmus fidem rerum ignoratarum, vtpote sperandarum, & earum quæ non videntur? At inquam, duo hæc verba *ὑποστάσις* & *ἰσχυρος* satis arguunt eas ipsas res quæ sperantur & non videntur, aliquo modo interea præsentibus subsistere, & à nobis cōspici. Vnde Paulus *2. Cor. 4*. Dum spectamus, inquit, non ea quidem quæ cernuntur, sed ea quæ non cernuntur. Hic vides etiam ea quæ non cernuntur, neque obijciuntur oculis hisce corporeis, cerni tamen ac spectari oculis fidei spiritualibus. Atque hæc eorum sententia est de fidei notitia, quæ eo spectat vt stabilietur fides illa, quam ipsi implicitam vocant.

Quod ad assensum illum, quæ diximus secundam esse partem fidei justificantis, naturam quidem fidei in solo illo assensu, qui est
ratione

ratione veritatis, collocant: nam de assensu si-
ve iudicio bonitatis nihil loquuntur: & iudi-
cium illud veritatis quod statuunt, generale
tantum faciunt: quo nimirum quis iudicat
sententiam aliquam veram esse, non de se, sed
in genere de tota Ecclesia, cum tamen iudici-
um illud, tam veritatis quam bonitatis quod
fidei est, particulare magis sit, adeoque etiam
singulare, quod in Scripturis πληροφωρία nun-
cupatur, ut supra docuimus.

Quod ad tertiam fidei partem, quam fidu-
ciam cordis appellamus, eam non agnoscunt:
Nam fiduciam nihil aliud esse dicunt quam
spem corroboratam, & effectum quoddam fi-
dei, cum tamen fiducia, quæ græcis *πιστοιδια*
dicitur, motus quidam voluntatis & cordis sit
non quidem exspectans, verum in præsentia
apprehendens aliquid boni, eoque tanquam
præsentî nitens atque gaudens. Præterea, e-
iusdem sunt originis *πιστις* & *πειθοις*: utrū-
que enim est à verbo *πειδομαι*, quod persuade-
re significat. Ad hæc, verbum *πειδομαι* ab Apo-
passim pro persuaderi, credere, non autem pro
sperare accipitur. *Rom. 8.* Πεισισμαι persuasum
habeo, neque vitam, neque mortem, neque
præsentia, neque futura, &c. *Phil. 1.* Πεισισμαι
Persuasus sum quod qui incepit in vobis o-

pus bonum, &c. 2. Cor. 5. Scientes terrorem illum Domini *ἐν φόβῳ κυρίου*, homines ad Fidem adducimus. Concedo, nonnunquam capitur nomen *πιστοῦς* pro confidentia, quæ fidei est consequens, & fiduciæ quædam proprietas, qua fit ut qui credit, aut fiduciam habet, nitatur eo in quo fiduciam suam collocat. De hac acceptione *πιστοῦς* lege Eph. 3. 12. In quo habemus libertatem & aditum cū fiducia *ἐν πίστει* per fidem ipsius.

Ex his quæ diximus facile est justificantis Fidei definitionem ex eorum sententia colligere: quibus nihil aliud est fides justificans, quam qua quis in genere assentitur veritati verbi Dei, idque propter authoritatem dicentis. Quæ quidem definitio quid aliud quæso est, quam generalis fidei notio, & communis omnibus Fidei acceptionibus, quæ suprà à nobis adductæ sunt.

Ex hac definitione Fidei justificantis colligunt, & verè quidem, Fidem justificantem posse inesse etiam in impio, & flagitiosissimo quoque: In eo enim potest esse generalis hic assensus, qui ne Dæmoniis quidem negari potest, teste Iacobo. Dæmonia, inquit, credunt, & contremiscunt: Fidem tamen justificantem & veram hanc vocant, licet non vivam. Nam
inter

inter veram & vivam distinguunt. Veram dicunt etiam eam quæ non operatur per charitatem, etiam mortuam: vivam verò vocant eam, quæ operatur per charitatem, tanquam per formam suam, nō autem instrumentum; unde alio nomine fidem formatam eam vocant.

At nos distinctionem hanc fidei veræ & vivæ planè negamus: veram enim fidem & vivam fidem pro eodem capimus: quemadmodum idem est homo verus & vivus: & ut verus sive vivus homo sic appellatur ab anima siue forma sua: ita quoque vera siue viva fides sic appellatur ab anima siue forma sua, quæ est sita in *πληροφεια* & *πειθοησει* quā diximus, citra quam fides nihil aliud est, quàm quasi cadaver quoddam, quemadmodum homo sine anima, non tam homo est, quàm cadaver & corpus mortuum.

At illi ex Iacobo cap. 2. versu ultimo, conantur probare fidem etiam mortuam & non vivam, veram tamen esse. Quemadmodum se habet corpus ad Spiritum, ita se habet fides ad opera: Atqui corpus sine Spiritu verum est corpus, licet non vivum: Ergo, fides sine operibus vera est fides, etsi non vivua? Respondeo, Sophisma hoc esse: nam comparatio corpo-

corporis & fidei, quam instituit Iacobus, non est in veritate, verum in morte: & Iacobus ex illa propositione assumit & cōcludit: At corpus sine spiritu mortuū est: quare etiā fides sine operibus mortua est. Nā inter fidē & corpus hoc discriminis est: Corpus vnū idemq; & mortuum esse potest & verum: at verò fides non est simul vera & mortua, quemadmodum homo non est simul verus & mortuus. Vtenim homo quiddam compositum est ex corpore suo & anima sua: ita fides cōpositum quiddam est ex corpore quasi suo, & anima quasi sua, cuius quidē indices sunt actiones. Quāobrem apud Iacobum comparatio facta est simplicis & cōpositi: simplicis, quod corpus est animæ expers; compositi, quæ fides est. Comparatio autem ea valet in eo in quo facta est, nempe, in morte vtriusq;, non autē in alijs. Atq; hæc hæctenus de Fide justificāte ex adversariorum sententia: omninòque de doctrina fidei dicta sunt.

De Spe Cap. 32.

FIdem sequitur spes: nam apprehensio illa Iesu Christi cum beneficijs suis, in verbo & sacramentis oblata, quæ fidei est, spem nobis facit nos aliquando Christo præsente fruturos.

ituros. Apostolus *Rom. 5.* dicit Experientiam gignere spem. Fide autem experimur, & ut loquitur Petrus, gustamus quam benignus sit Dominus: quare necesse est fides gignat spem.

Vt igitur de spe dicamus: primum omnium videndum est, quod sit ejus objectum. Fidei & spei objectum idem est re, nempe, Iesus Christus cum beneficijs suis. *Heb. 11.* dicitur fides ὑποστασις rerum quæ sperantur. Vicissim dici potest, spem esse rerum quæ creduntur, vel quæ per fidem jam subsistunt & exstant aliquo certè modo. Ex his apparet idem esse re fidei & spei objectum.

Ratione tamen differt objectum spei, ab objecto fidei. Præcipuum discrimen est, quòd objectum Fidei sit Christus in verbo & sacramento, sive verbum de Christo, & sacramentum quod ipsum adumbrat: quare objectum Fidei est imago quasi quædam Christi, quæ nobis in speculo verbi & sacramenti inspicenda proponitur, Vnde *2. Cor. 3.* dicimur relecta facie intuentes quasi in speculo, transformari in eandem imaginem, nempe, cum ea quam in speculo illo intuemur.

Objectum autem spei, est Christus cum beneficijs suis, non quidem in verbo aut Sacramento apparens, verum apparens sicuti est,

est, & in sua ipsius, vt sic dicam, persona. Nam spes non est imaginis illius Christi, quam intuemur in speculo per fidem; verum est ipsius faciei Christi, quam speramus nos visuros tandem aliquando. *Philip. 3. 20.* Vnde etiam Seruatorem expectamus Dominum Iesum Christum. *Tit. 2.* Expectantes beatam illam spem, & illustrem illum adventum magni illius Dei, & servatoris nostri, Iesu Christi. *1. Ioh. 3. 2.* Quoniam videbimus eum sicuti est: quisquis autem habet hanc spem in eo sitam, hoc est, qui sperat se visurum eum sicuti est. Ex his conspicitur spem esse faciei ipsius Iesu Christi. Tria sunt quæ versantur circa vnum Christum, Fides, spes, aspectus: verum ratione alia atque alia. Nam fides propriè est imaginis ipsius: spes est faciei, sed venturæ & apparituræ: aspectus similiter est faciei, sed præsentis.

Secundum discrimen inter objectum fidei & spei, ex primo illo consequens est, est autem quod fides sit rerum præsentium, Christi & beneficiorum ipsius, vel potius imaginis istarum rerum, quam præsentem intuemur in speculo verbi & sacramenti. Vnde *Heb. 11.* dicitur *ὁρατίς* & *εἰς ὅρα*, quæ verba præsentiam eorum quæ creduntur significant. Spes autem est rerum futurarum ac venturarum: nam spes

si

si cernatur, non est spes, hoc est, si sit rerum præsentium, non amplius est spes. Quod enim videt quis cur & speret? *Rom. 8. 24.* Præterea spes est faciei ipsius, quæ nondum videtur.

Tertium discrimen ex primo quoque sequitur. Nam fides est rei ex parte tantum, cū sit imaginis, & quasi vmbra: &, vt sic dicam, arrhabonis, quæ pars est summæ: Vide *1. Cor. 13.* Ex parte cognoscimus. Spes verò est rei totius, est faciei, est complementi, est denique perfectæ summæ, cujus spem nobis facit arrha illa, quam fides apprehendit. Atque hæc de objecto spei.

Sequitur subiectum, quod non est mens aut mentis aliqua facultas, siue ea intelligendi, siue iudicandi sit: non item voluntas quæ rationalis est; nam in his sedem suam posuit fides. Spes autem contenta inferiori quasi subsellio subsidit in corde. Est enim cordis affectus, quemadmodum metus qui ei opponitur. De natura ejus vt dicamus, non est notitia, non est iudicium siue assensus, non est denique apprehensio siue fiducia: ista enim omnia fidei sunt, sed est expectatio quæ fidem sequitur, & per fidem gignitur.

Proprietas spei est, non certitudo propriæ
quæ

quæ est fidei, siue assensus illius qui est in fide; Fides enim propriè certa dicitur: Spes autem non propriè certa dicitur, verùm certa dicitur propter Fidei certitudinem. In Scriptura reperio ὑπομονην patientiam, spei attributam esse tanquam ipsius proprietatem quandam. *Rom. 8. 25.* Si verò quod non videmus, speramus, nempe, per patientiam expectamus. *Heb. 6.* de Abrahamo dicitur quod cum patienter expectasset, promissum sit assequutus. *1. Thes. 1. 3.* mentio fit ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος tolerantia spei, vel tolerantis spei. Est autè hæc ἐπομένη, quæ spes sustinet omnes incursus atq; impetus rerū adversariarū, & quasi manet sub ijs. Promissiones enim rerū coelestiū factæ sunt omnes cū exceptione temporaliū afflictionū. Quāobrem quisquis sperat se assequuturum res illas coelestes promissas, necesse est se comparet ad ferendas & sustinendas omnes calamitates quæ in hac vita incidunt. Quamobrem patientia spei adeò necessariò conjuncta est, ut non possit esse spes sine ea.

Ex his quæ diximus colligi potest spei definitio: ut sit spes patiens cordis expectatio quæ est faciei, siue completi promissionis. Notandum definitionem hanc esse spei ut nomē hoc accipitur pro opere & functione spei, quæ
 propriè

proprie significat cordis affectum, & cum quidem sanctificatum; neque id tantum, sed etiam euectum supra naturam. Neque enim dum regeneramur per Spiritum Christi, tantum recuperamus deperditam illam in Adamo naturæ sanctitatem: verum in regeneratione non est facultas mentis, vel affectio cordis nostri, cui non inditur *ἐκπεριετα*, vel qualitas aliqua supernaturalis, ad exercendas functiones supernaturales. Regeneratio enim nostri non tam fit ad imaginem illam quæ in Adamo fuit ante lapsum sancta & integra, quam ad imaginem Christi. *1. Cor. 15. 49.* Gestabimus etiam imaginem cœlestis subaudi hominis: Vnde motus cordis nostri inenarrabiles & ineffabiles vocantur. *Rom. 8.* Suspiria inenarrabilia dicuntur. *1. Pet. 1.* Gaudium vocatur ineffabile & gloriosum: & facultates mentis atque affectiones cordis regenitæ feruntur in ea quæ sunt incomprehensibilia, & quæ per naturam etiam sanctam Adami comprehendere, credo, non potuerunt: ut sunt inperuestigabiles illæ opes Christi. *Eph. 3. 8.* ut est charitas illa Christi omni cognitione superior, ibidem *19.* ut sunt illa quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt. *1. Cor. 2. 9.* Sed de his jam diximus in doctrina de Fide.

Hoc

Hoc postremò de spe observandum, quòd plures sint ipsius gradus: est enim spes quædam intèrior, quæ ἀποκαρδοξία vocatur ab Apostolo *Rom. 8. 19.* vbi habes ἀποκαρδοξίαν siue sollicitam observationem creaturæ. *Phil. 1.* Paulus ἀποκαρδοξίαν, siue intentā expectationem suam profitetur. Atq; hæc de spe ex nostra sententia.

Quid de ea sentiant adversarij paucis admonebimus. Objectum spei statuunt eas res quæ peculiariter ad sperantem pertinent: hoc enim discrimen faciunt inter spem & fidem; quod fides sit generalis misericordiæ, nō propriæ: spes verò sit propriæ. Sed discrimen hoc falsum: nam tam fides quàm spes est propriæ gratiæ, ac misericordiæ. Subjectum spei nobiscum dicunt esse cor: virtutem enim cordi infusam tradunt spem esse.

Naturam ponunt non in cognoscendo, non in iudicando, sed in expectando. Bellarminus discrimen facit inter sperare, & expectare. Speramus (inquit) quæ non certò scimus nos assequuturos esse: expectamus verò quæ certò scimus nos consequuturos. Vnde beatæ animæ in cœlis dicuntur expectare resurrectionem corporum suorum, quia certò sciunt eam futuram. Sed Paulus *Rom. 8.* pro
eodem

eodem videtur sumere sperandi & expectandi verbum. Si quod non videmus speramus, nempe igitur per patientiam expectamus. Vides Paulo idem esse *ἐπιζῆν* & *ἀπεκδεχῆσθαι*,

Proprietatem spei faciunt certitudinem: spem enim certam esse dicunt. verum hanc certitudinem intellectus esse docent. Nam intellectus est qui certò scit salutem obventuram: & propter certitudinem intellectus, spes dicitur certa, & cor sperat certò futuram salutem. Ergo certitudo hæc non est propriè in spe, sed spes eam præsupponit. Certitudinem hanc non simplicem & absolutam esse dicunt: Nemo enim (inquiunt) simpliciter & absolute certus est de salute sua, vel certò scit se salutem consequuturum: imò contrà spei incertitudinem simpliciter & absolute esse tradunt: & qui sperat (inquiunt) simpliciter & absolute incertus est de salute sua: certus autè est de salute sua is qui sperat, nò simpliciter & absolute, verum κατὰ τὸν secundum quid, & aliquo respectu: Primum, respectu fundamenti spei, hoc est, promissionis Dei quæ fallere non potest, & propter quam, si non essent aliæ certitudinis causæ, simpliciter & absolute dici posset quis certus esse de salute sua. Verum cum sint aliæ certitudinis causæ præter promissi-

onem Dei, non potest quis simpliciter & absolute certus esse de salute sua, propter solam promissionem Dei, ipsiusque infallibilem veritatem. Deinde certus dicitur aliquis de salute sua respectu charitatis, quam dicunt esse spei formam: Qui enim habet charitatem hac ex parte & hoc respectu, certus est de sua salute: nā charitas est certa salutis causa: & si fieri possit ut quis nunquam excideret charitate, vel propter eam solam posset esse certus simpliciter & absolute de salute sua. Verum cum possit quis excidere charitate, eamq; amittere, ideo ne propter charitatem quidem simplex est spei certitudo. Hæc est ergo eorum sententia spem similiter incertam esse, certam autem esse aliquot respectibus: primum respectu promissionis, deinde respectu charitatis ac proinde certitudinem spei admixtam esse perpetuò incertitudini. Nam quo tempore certa est propter promissionem Dei, eodem tempore incerta est propter alias causas quæ in nobis ipsis sunt: ut ratione resipiscentiæ nostræ, ratione operum & meritorum nostrorū, quæ requiruntur quoque ad spei certitudinē efficiendam. Rursus quo tempore certa est propter charitatem, eodem tempore incerta est propter mutabilitatem illius charitatis.

Hæc

Hæc est eorum sententia.

Nos autem sic statuimus certam dici spem propter fidem antegrediētem, & fidei *πλ. πορο-
πια*. Nam certitudo propriè est fidei, & fides est qua certò scimus singuli salutem ad nos pertinere: Hinc firmitas spei, ejusque certitudo. Deinde certitudinem hanc spei, quæ est propter fidem, dicimus simplicem & absolutā esse: negamusque spem hoc respectu certam esse, illo autem respectu incertā esse, id quod isti dicunt: sed affirmamus omni respectu eā certam esse, saltem esse debere, respectu promissionis Dei, respectu charitatis, omninòq; regenerationis, respectu perseverantiæ nostræ, & sic de cæteris: Nam omnia ista certa sunt ac solida quibus spes nititur, & propter quæ certa dicitur; nitunturque ista Dei ipsius immutabilitate, sive ea extra nos sint, ut dei promissio; sive in nobis sint, ut charitas, omninòque regeneratio: Gratia enim semel data in Christo Iesu totaliter, ut sic dicam, & finaliter amitti non potest.

Adversarij causam aliquam certitudinis in nobis nostrisque viribus, & in operibus atq; meritis collocant. Ideòque non mirum est si dicant spem non esse simpliciter, absolutèq; certam: Nā profectò his rebus in quibus ip-

si collocant causam certitudinis spei aliquam
imò præcipuam, nihil incertius.

De spei absoluta certitudine testimonia
Scripturæ sunt. *Psal. 31.* In te Domine spera-
vi, non confundar in æternum. Qui confidit
in Domino sicut mons Sion in æternum non
commovebitur. *Rom. 5.* Gloriamur sub spe
gloriæ Dei. Et postea, Spes non pudefacit.
Rom. 8. Spe servati sumus. *Philip. 1.* Secundum
intentam expectationem, & spem meâ, quòd
nulla in re pudefiam. *Rom. 9.* Omnis qui cre-
dit in eo non pudefiet. Atque hæc de spe hac-
tenus.

De Charitate. Cap. 33.

IN præcipuis Fidei effectibus proximè se-
cundū spem, numeratur charitas: & Paulus
1. Cor. 13. tria præcipua Spiritus sancti dona
simul numerat, fidem, spem, charitatem. Tria
sunt, inquit, fides, spes, charitas, maxima autē
horum est charitas. Hæc quæ conjunxit A-
postolus, nos non sejungimus, præsertim cum
amor Dei vinculum quoddam sit, vnà cum
vinculo illo fidei, quod primariū est ac prin-
cipale, nos cum Deo vniens. Atque ideo Pe-
trus *κονομιαν* cum Christo absente collocat in
dilectione & fide. His adducti rationibus nos
tertio post fidem loco, in doctrina vocationis
effi-

efficacis, de charitate agimus.

Existit autē charitas sive dilectio ex illa tam suavi apprehensione, & quasi gustu Domini: Gustus enim ille excitat in corde ineffabilem amorē Domini, & propter dominū, proximi: excitata per fidē jam charitas, evadit fidei instrumētū, per quod ipsa operaturalia quoque Spiritus sancti dona, vt sciētia, vt prophetia, vt linguarum donū, ut miraculorum donum. Sunt ista quoq; totidem fidei justificantis instrumenta & organa, per quæ ipsa operatur, verū primarium fidei instrumētum est charitas. Vnde *Galat. 5.* dicitur fides per charitatē agere, & charitas cum suis operibus omnium signorum & testimoniorum fidei certissimū est signum ac testimonium.

Hæc si comparetur cum alijs donis Spiritus sancti, omnibus est præferenda, tertium enim locum obtinet post fidem. Ergo si fidem & spem excipias, charitas inter dona Spiritus sancti primum locum obtinet, estque sequentium donorum omnium quasi anima. Ideòq; Apost. *1. Cor. 12. 13.* posteaquam varia Spiritus sancti dona recensuit, dixit ea absque charitate vel mortua esse, vel nihil esse, vel nihil prodesse: quo significavit omnes alias virtutes nihil solidi in sese habere; si à charitate se-

3

paren-

parentur : verùm esse tantùm virtutum quædam simulachra. Non immeritò igitur dicitur charitas aliarum omnium virtutum sequētium esse anima.

Hac charitatis prærogativa si contenti fuissent adversarij, non aberrassent: verùm cum eam quoque fidei animam & formam faciant hîc graviter peccant, cum potius è contra fides sit charitatis anima, cum citra fidem non sit in homine nisi charitatis quoddam simulachrum. Quare tum charitatis, tum aliarum omnium virtutum principalis anima est fides Christi, sine qua omnia ficta, fucata, denique peccata sunt: Quod enim ex fide non est, peccatum est.

Charitatis objectum primarium idem est cum objecto fidei & spei: quod enim fide primùm apprehendimus, deinde spe expectamus, illud charitate diligimus. Secundarium charitatis objectum est proximus, quē propter Dominum diligimus. Subiectum charitatis est cor: Corde enim amamus.

Natura ejus non est in cognitione, non est in expectatione, sed in dilectione. In dilectione autem duo sunt: primùm studium conservandi eam rem quam diligimus: deinde appetitio vniendi, conjungendiq; nos cum ipsa:

Vtrum.

Vtrumq; hoc cernitur in dilectione primùm Dei, deinde proximi.

Proprietates charitatis consequentes multæ enumeratæ sunt 1. *Cor.* 13. 4. & deinceps. Nam vbi charitas est ibi virtutum est cumulus : neque charitas vnquam sola est in quoquam, sed comites habet & quasi pedissequas alias virtutes non paucas.

Ex suprâ dictis definitio ejus certè aliqua colligi potest: ut sit charitas studium conservandi rem amatam, sive Deum, sive hominem, cum appetitione vniendi nos cum ea. Est enim charitas illud vinculum, sic enim vocatur ab Apost. quo membra corporis inter se vniuntur: atque etiam suo loco & modo nos cum Deo & Christo vnit, licet fidei præcipuè tribuatur illa *κοινωνία* Christi capitis, & corporis ipsius. Atque ista ratione justificationem antecedit, estque in efficaci vocatione vnâ cum fide, spe, & resipiscentia. Cujus quidem rei consideratio inter cætera effecit, ut nos in doctrina vocationis, de ea post fidem & spem ageremus: fides enim in qua positam esse dicimus secundam efficaci vocationis partem, inseparabiles quasi comites habet, spem, charitatem, & resipiscentiam. Post quæ licet non temporis, tamen naturæ ordine sequitur

4

quitur justificatio. Alia autem ratione charitas justificationem sequitur, & ad gratiam regenerationis pertinet: Sed de hoc suo loco erit dicendum.

Nunc ut redeamus: definitio illa quam attulimus, est non tam charitatis ipsius, quàm operis & functionis charitatis. Nam charitas propriè affectus est, & quidem sanctificatus: neq; id modò, sed etiam suprà naturam erectus, ad diligendum ea quæ supra naturam sunt, & quæ superant naturalem omnem dilectionem: ut enim fides est eorum quæ superant naturalem omnem cognitionem atque apprehensionem, & spes est eorum quæ superant naturalem omnem expectationem: sic charitas est eorum quæ superant naturalem omnem dilectionem. Nam, ut antea non semel admonuimus, regeneratio ista nostri in Christo Iesu, non tam est ad imaginem Adam eam, quæ fuit ante lapsum, quàm ad imaginem Christi, qui homo est spiritualis & cœlestis, & in quo habemus non tantùm sanctitatem, ut sic loquar, naturalem: sed etiam cœlestem quandam & supernaturalem *ἐνσπύριον*, & efficaciam inditam omnibus animi nostri facultatibus & affectionibus. Verùm supernaturalis ista conditio nostra nondum conspicitur,

spicitur, neque etiam satis sentitur aut percipitur à nobis ipsis, sed in altera vita conspicietur, in qua demùm gestabimus imaginem cœlestis illius hominis, *1. Cor. 15. 49.* Nunc filij Dei sumus, sed nondum patefactū est quod erimus: scimus autem fore ut cum ipse patefactus fuerit, similes ei simus. *1. Iohn. 3. 2.*

Adversarij toti sunt in prædicandis laudibus charitatis, atque etiam nimij sunt in charitate efferenda. Nam spolijs fidei justificantis eam ditant: & non suis, sed furtivis coloribus depingunt, dum justificationem & salutē hominis fidei detractam, charitati deferunt: id quod videbimus cum vêtum fuerit ad doctrinam justificationis. Atque hæc hætenus de charitate dicta sunt.

De Resipiscentia. Cap. 34.

Idem sequitur Resipiscentia, ut effectus causam suam. Nam dolor ille, qui est secundum Deum, efficitque resipiscentiam, fidei foetus est, id quod postea videbimus. Hujus beneficij varia sunt in varijs linguis & idioma-
tis nomina. Hebræi vocant [ΤΕΣΧΥΒΗΑΗ]
Græci μετανοια & μελαμελειαν appellant. Μετανοια est à verbo μελάνοειν quòd significat post factum sapere, sententiam retractare, consilium immutare

immutare, ad sanam mentem redire. Vnde μετανοια est sapientia post factum, sententiæ retractatio, consilij immutatio. Μεταμελεια est à vocabulo μελαμελειαν, quod significat post factum sollicitum esse & anxium: vnde μελαμελεια est post factum sollicitudo, & cordis anxietas. Differt itaq; μετανοια à μεταμελεια quòd μετανοια propriè sit mentis, μεταμελεια verò cordis. Differunt etiam quòd μετανοια complectatur totum beneficium resipiscentiæ: (nam mutatio consilij quæ hoc nomine significatur, presupponit necessariò dolorem cordis, & μεταμελειαν, hoc est, post factum contritionem & sollicitudinē:) Μεταμελεια verò magis restringatur ad partem tantum hujus beneficii significandam, nempe primam, quæ est in dolore, contritione, & solitudine cordis post factum: neq; enim ita necessariū est ut vbi μεταμελεια est, ibi continuo sit μετανοια: quemadmodum necessarium est, ut vbi μετανοια est, ibi quoque sit μεταμελεια.

Tertium discrimen tradunt quidam inter hæc nomina, quòd μετανοια propriè, & tantum sit piorum & electorum. Nam soli electi propriè ac verè post perpetratum malum sapiunt, mentem & consilium immutant, ad mentis sanitatem redeunt. Μεταμελεια verò non solum
piorum

piorum sit & electorum, sed etiam impiorum & reproborum, in quos cadit post malum perpetratū, cordis sollicitudo & anxietas, atque dolor, non quidē propter peccatum admissum, sed propter peccati poenam. Sciendū autem quòd cum μεταμελεια impijs tribuitur, hoc nomine intelligatur, non quidem sollicitudo & dolor ille qui est secundum Deum, verūm dolor mundi, & dolor qui est ad mortem: hoc enim sensu tribuitur Iudæ *Mat. 27.* ubi dicitur, μεταμελθεις ὁ Ἰουδᾶς. Cum verò pijs tribuitur, significatur eo, non tam dolor qui est propter poenam peccati, quàm qui est propter ipsum peccatum, & offensum Deum. De græcis appellationibus hætenus.

Latinae sunt, Conversio, Resipiscencia, & Pœnitentia. Conversio propriè respondet Hebrææ voci [T E S C H V E H A H] estque verbum quo vsi sunt Prophetæ in veteri Testamento, Convertite me Domine & convertar. *Jeremia 31.* quemadmodum Christus & Apostoli ipsius in novo Testamento utuntur verbis μετανοιας & μεταμελειας, Resipiscētiæ, & Pœnitentiæ. Resipiscencia propriè respondet græco nomini μετανοιας: Nam resipiscere est post factum incipere sapere. Pœnitentia propriè respondet græco nomini μεταμελειας dicitur

tur enim à poenitere sive pœna : nam in poenitentia dolor ille & anxietas cordis pœna est. Nomen poenitentiae planè eodem modo differt à nomine resipiscentiæ, quo nomen μεταμελειας differt à nomine μελανχολιας. Nam vt de alijs differentijs taceam, nomen poenitentiae significat propriè vnam tantùm partem huius beneficij, nempè dolorem, sollicitudinem, & anxietatem post factum: nomen verò resipiscentiae totum beneficium complectitur : Nā mutatio consilij, & sapientia post factum, necessariò præsupponit dolorem cordis, tanquā efficientem causam. Vetus versio latina vtrūque græcum verbum & μελανχολιας & μεταμελειας vbique reddit poenitentiam.

Adversarij verò poenitentiae vocem ubiq; retinendam esse acriter contendunt; nempè ut sacramentum poenitentiae, quod vocant, defendant, vel ex ipso nomine suo, positum esse in pœna & afflictione externa & corporali. A nostris magis receptum est nomen resipiscentiae, quoties hoc beneficiū volunt significare. De appellationibus itaq; huius beneficij hætenus.

Partes ejus in genere nominantur: primùm dolor, deinde ex dolore mutatio mentis ac consilij, quæ propriè nomine μελανχολιας sive resipiscen-

resipiscentiæ significatur. De dolore igitur & prima resipiscentiæ parte primo loco erit nobis dicendum. Dolor in resipiscentia duplex est: Primum est dolor propter poenam peccati, qui *2. Cor. 7.* vocatur dolor mundi, item dolor qui est ad mortem: Deinde est dolor propter ipsum peccatum & offensum Deum, qui ab Apostolo ibidem vocatur dolor secundum Deum. De utroque isto dolore dicamus seorsim.

Doloris igitur prioris qui est propter poenam, efficiens principalis est Spiritus sanctus, qui *Rom. 8.* vocatur Spiritus servitutis ad metum, hoc est, qui testatur nobis de serviliæ ac misera extra Christum conditione nostra, ac proinde metum & horrores incutit. Instrumentum per quod operatur Spiritus in cordibus nostris hunc dolorem, est Legis prædicatione, cuius compendium est in illo Syllogismo, de quo in doctrina de fide dictum est; cuius quidem propositio est: Maledictus qui non manserit in omnibus quæ scripta sunt in Libro Legis huius, ut faciat ea. Ex qua assumit conscientia cuiusque: At ego non mansi in ijs: & concludit, Ergo ego maledictus sum. Hinc dolor ille cordis, vel potius horror, non tam propter peccatum, quod est in Assump-

tione,

tione, quàm propter poenam maledictionis, quæ est in Conclusionem. Atque hic est ille qui vocatur conscientiae stimulus, quo quidē illata illa conclusione, miserum, non tam stimulat, quàm transfigit. Dolor hic qui est ex Lege, nisi interveniret Evangelij gratia, hominem in desperationem ageret. Atque hæc de priorj illo dolore.

Posterioris efficiens principalis est idem ille Dei spiritus, sed alio modo sese habens, nā jam evadit Spiritus adoptionis, per quem clamamus Abba Pater, *Rom. 8.* hoc est, qui testatur de adoptione nostri in Christo, ac proinde dilatat guttur simul & os nostrum, ad Deū familiariter invocandum, tanquam patrem nostrum. Instrumentum per quod operatur Spiritus in cordibus nostris hunc dolorem, est Evangelij prædicatio, cujus summa continetur in illo Syllogismo, de quo diximus in doctrina de fide. Propositio Syllogismi. Qui crediderit justificabitur & vivet: Ex qua assumit fides, At ego credo: & concludit: Ergo justitia & vita ad me pertinent. In hac conclusione est quidem materia lætitiæ, fateor, & ineffabilis gaudij, sed tam verum est in ea esse materiam doloris: qui, cognita jam tanta Dei in Christo misericordia, concipitur propter
offensum

offensum tam misericordem & clementem patrem. Est itaque lætitia dolori admixta, & cum gaudio fidei ineffabili ac glorioso conjuncta sunt suspiria inenarrabilia. Sic igitur dictum sit de posteriori illo dolore.

Nunc videndum quomodò vterque affectus sit ad resipiscentiam. Prior ille dolor qui ex Lege est, & propter peccati pœnam concipitur, fateor, non est pars resipiscentiæ & conversionis ad Deum: nam sua natura magis nos à Deo avertit, quàm ad Deum convertit, & re ipsa improbos planè avertit à deo tanquam terribili judice. In resipiscentia tamen usum suum obtinet: nam electos præparat sensu miserix suæ, ad gratiam illam & misericordiam, quæ in Evangelio proponitur.

Posterior dolor qui secundum Deum est & per Evangelium efficitur, propriè pars est resipiscentiæ, & efficit mentis illam & consilij immutationem. Vnde Apost. 2. Cor. 7. Dolor qui secundum Deum est efficit resipiscentiã. Hactenus dictum est de prima hujus beneficii parte, quæ cernitur in dolore.

Sequitur altera quæ propriè *mutatio* & resipiscētix verbo ab Apost. vocata est 2. Cor. 7. Dolorem igitur illum qui est secundum Deum, sequitur insignis quædam mutatio in mente,

mente, in voluntate, in corde. Primùm autem est mutatio mentis. Quod ad mentis cognitionem sive agnitionē attinet, ea præcessit dolorem illū de quo diximus; & agnitio est primùm peccati & miserix per Legem, deinde misericordiæ per Evangelium accensa. Ergo mutatio mentis quæ sequitur dolorem, est facultatis judicantis, sive judicij mentis, quod etiam consilium & propositum mentis vocatur. *Act. 11. 23.* Vt proposito cordis permanent in Domino. Mutatur autem judiciū sive consilium mentis in hunc modum: mens malum illud quod perpetratū est improbat: bonum verò faciendum in posterum approbat. Duæ igitur partes sunt mutationis judicij sive consilij: prima est improbatio mali perpetrati: secunda est approbatio boni perpetrandi.

Post mutationem judicij sive consilij mentis nostræ, sequitur mutatio volūtatis in hunc modum. Voluntas malum illud quod perpetratum est repudiat, siue ab eo declinat, bonū autem faciendum in posterum eligit, siue ad id inclinat. Duæ igitur sunt partes hujus mutationis: prima est declinatio à malo perpetrato, secunda inclinatio ad bonum perpetrandum.

Mutati-

Mutationem voluntatis excipit mutatio cordis, quæ hoc modo perficitur: Cor malum illud jam perpetratum odit atque detestatur, bonum autem perpetrandum amat & persequitur. Duæ igitur partes sunt hujus mutationis: prima est detestatio mali perpetrati, secunda est dilectio boni perpetrandi.

In genere igitur duæ sunt partes μετανοίας quæ sequitur dolorem: prima est mutatio à malo & peccato commissio, secunda est mutatio ad bonum in posterum faciendum: Vulgò has partes vocant mortificationem, & vivificationem, sed nescio quam rectè & justè. Mortificatio enim & vivificatio partes sunt propriè regenerationis, quæ differt à μετανοία, ut postea videbimus.

Ex prædictis quoque intelligimus qui sint termini μετανοίας, à quo, & ad quē. Terminus à quo est factum malum, sive peccatum commissum: terminus ad quem est bonum faciendum in posterum. Ergo μετανοία est inter duo facta, præteritum & futurum, eoq; differt à regeneratione, cujus termini sunt, non facta & actiones, sed qualitates, nempe, naturæ corruptio sive vetus homo, sanctitas sive novus homo. Sed de hoc quoq; postea, cum agetur de differentia μετανοίας & παλιγγενεσίας.

Vides itaque post dolorem illum insignem fieri in toto hominis animo mutationem. Vides deinde ex ijs quæ diximus de hoc resipiscentiæ beneficio, resipiscentiam incipere à corde, progredi per rationales facultates mentis & voluntatis, & postremò in cor recidere atq; desinere. Deniq; ex ijs quæ dicta sunt, & ex partium explicatione facilè colligi potest, resipiscentiæ aliqua definitio ex ipsis partibus sumpta: vt sit Resipiscētia, post factum & malum jam perpetratū, dolor propter offensum Deum, & ex dolore mutatio quædam totius animi à malo in bonum. Effectus resipiscentiæ est in externa vita, utpote vitæ emendatio. Edite fructus dignos resipiscētia. *Mat. 3. 8.*

Quæstio est de Resipiscētia, an sit eadem cum regeneratione, sive renovatione? nam communis Theologorum sententia est, quod non sint distincta re ipsa beneficia resipiscētiæ & regenerationis. Nobis tamen videtur discrimen esse inter hæc duo, & ijs quoque videtur, qui volent diligentius fines beneficiorum Dei regere. Nam resipiscētia ad locum devotione efficaci pertinet, & fidei, quæ est altera pars vocationis efficaciis, effectus est. Quotquot enim credunt, ij resipiscūt mutant consilium, & ad sanam mentem redeunt.

unt. Regeneratio verò initium est glorificationis nostri, & inchoatio novæ creaturæ. Resipiscentia justificationem antecedit, quemadmodum fides & spes. De Baptista enim dicitur, quod prædicaverit Baptisma resipiscentiæ ad remissionem peccatorum. *Marci 3. 4.*

Luc. 3. 3. Regeneratio verò justificationem sequitur, justificati enim accipimus Spiritum sanctificationis, quo renovamur, & nova quasi creatio nostri inchoatur in hac vita. Resipiscentia causa est; Regeneratio verò effectus: Ideò enim nos renovat in Christo Deus, & novos homines facit; quia poenitet nos vitæ pristinæ, & post peccatum commissum incipimus sapere. Medio tamen loco inter resipiscentiam & regenerationem, intervenit justificatio, qua nos Deus, ex mera sua misericordia, pro justis habet ac censet. Resipiscentiæ nomen includit dolorem, nomen verò regenerationis lætitiā potius. Denique resipiscentiæ termini, à quo, & ad quem, sunt facta, malum sive peccatum jam commissum, bonum faciendum: Regenerationis verò termini sunt qualitates, inhærens corruptio, & sanctitas quæ introducitur: vetus homo & novus homo.

At dices in resipiscentia est mutatio à ma-

lo ad bonum, mutatio, inquam, mentis & cordis? Respondeo, in ipsâ quoque vocatione efficaci & fide incipit animi humani mutatio: omnes tamen distinguunt vocationem & fidem à regeneratione: cur non similiter distinguenda resipiscentia, quæ fidem consequitur & efficacem vocationem, à regeneratione? Neque enim omnis mutatio animi humani statim censenda est regeneratio: verùm quædam sunt mutationes animi humani, quæ antegrediuntur regenerationem, & quæ animū adeoque totum hominem ad regenerationē præparant, hoc est, ad novam illam creationem: in quo genere est resipiscentia. Ista sunt distinguenda naturæ ordine, non autem temporis: nam eodem tēporis momento & credimus sive efficaciter vocamur, & resipiscimus, & justificamur, & denique regeneramur.

*Quousque possit impius progredi in
Resipiscentia.*

CAP. 35.

EXplicata jam resipiscentia quæ electorum & piorum est propria, videndum est quousque possit reprobis & impiis progredi in resipiscentia. Omnium improborum sive
impiorum

impiorum non statim est vnus idemque progressus: verùm ex impijs alij minorem, alij maiorem in resipiscentia faciunt progressum. Primùm dicemus de ijs, qui minimum faciunt omnium progressum.

In hos igitur primùm cadit dolor, siue potius horror, qui est ex Lege: idque non propter peccatum, vel offensum Deum propriè & per se, verùm propter peccati poenā propriè, propter peccatum autem per accidens, quia peccatum poena sequitur. Post dolorem in ijs sequitur in mente improbatio quædam facinoris perpetrati, verùm propter poenā: quòd verò ad boni faciendi approbationem attinet eo vsque non perveniunt. Sequitur deinde in voluntate declinatio à malo perpetrato, sed propter poenam, intereà voluntate ad bonum faciendum non inclinant. Voluntatis istam inchoatam mutationē, sequitur in corde mali perpetrati detestatio, sed quæ est propter poenam: verùm cor nō progreditur ad amorem justitiæ siue boni faciendi. Quod ad externam vitam, in ea nulla sequitur mutatio, siue emendatio.

In hoc genere fuit Iudas proditor, de cuius poenitentia lege *Mat. 27.* vbi primùm dicitur, quòd Iudam facti sui poenituerit. Nota

in hoc verbo dolorem & cordis anxietatem. Tum dicitur eum retulisse triginta argenteos nummos ad principem sacerdotum : ex quo necessariò colligenda est aliqua mentis, volū-
tatis, & cordis mutatio: ut etiam ex ipsius cō-
fessione liquet, quia dixit postea: Peccavi pro-
dito sanguine innoxio: nam vox hæc arguit a-
liquam peccati improbationem, repudiatio-
nem, detestationem, licet non sinceram, sed
eam quæ fuit peccati per accidens, poenæ ve-
rò per se. Denique ex eo quod abjecerit ar-
genteos nummos in templum, conspicitur in-
terna aliqua rejectio mali, improbatio, repu-
diatio, detestatio. Quòd autem nulla vitæ e-
mendatio sequuta sit hanc animi mutationē,
ex eo apparet, quòd continuò secedens sese
strangulaverit.

Sunt alij deinde ex impijs qui paulò ma-
jorem isto faciunt progressum in μετανοία, &
in quos cadit animi mutatio aliqua in bonū:
mentis approbatio boni; voluntatis electio
boni; cordis dilectio boni: sed ista non since-
ra sunt, verum ex formidine pene sunt: Quòd
ad vitæ externæ emendationem, eam quoq;
inchoant: verum, ut ait Propheta, Bonitas e-
orum abijt quasi nubes matutina, & ros manē
stillans. *Amos 6.*

In hoc genere erat Saul, *1. Sam. 15.* Achab *1. Reg. 21.* In hoc quoque genere videtur fuisse Esau: de cuius resipiscentia vide *Heb. 12.* quoloco ascribitur ei hoc ipsum nomen μετανοίας, quod propriè electis & pijs tribui solet. Dolor Esau apparet ex lachrymis, quarū ibi mentio fit: Mutatio etiam in bonum aliqua animi apparet ex eo quod dicitur, cum voluisse assequi benedictionē, exquisivisse benedictionem: Sed nihil in eo sinceri fuit, nam statim post redijt ad ingenium suum.

Qui autem ex impijs maximum in μετανοίας progressum faciunt, sunt ij qui fidem temporariam obtinent, quorum dolor est etiam ex Evangelio, & agnitione misericordiae Dei in Christo; animi autem eorum mutatio in bonum est aliquo modo propter ipsum bonum: Nam Dei in Christo suavitatē aliquo modo degustant, eoq; delectantur. Quòd ad vitę eternae emendationem, ea in ijs est paulò magis diuturna, quàm in alijs suprà dictis. Est etiam multorum peccatorum emendatio.

In hoc genere videtur fuisse Herodes, de quo *Marci 6. 29.* sic scriptum est. Herodes metuebat Iohannem, sciēs eum esse virum justū ac sanctum, & observabat eum, auditoque eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.

Atque hæc de impiorum in μετανοια progressu triplici, omninòque de vera resipiscentiæ doctrina.

De Pœnitentia quid sentiant Papistæ.

CAP. 36.

Sequitur nunc ut videamus quid de pœnitentia sua (nam resipiscentiæ nomen respuunt) sentiant adversarij. Ex infinitis erroribus paucos aliquot enumerabimus, & paucis eos refutabimus. Primùm, pœnitentiam sacramentum esse dicunt. At, inquam, quod habet sensibile signum, si sacramentum sit? Respondent signum esse partim actum pœnitentis, partim verba Sacerdotis quibus absolvit pœnitentem. At, inquam, signum in sacramento non tantùm debet esse audibile, sed etiam visibile: oportet etiam sit elementum quoddam, non tantùm ritus: ut in Baptismo & coena Domini, præter ritus sunt elementa, aqua, panis, vinum. Sed de hoc errore satis.

Deinde vsum pœnitentiæ affirmant hunc esse, ut peccatum mortale post Baptismum admissum aboleat, & ex amico Dei inimicum factũ, rursus amicum faciat, hoc est, justum. Ad hoc respondeo. Ad hominem, qui post Baptismum peccavit, quasi restituendum & repa-

reparandum, non opus esse alio sacramento, quā Baptismo, cujus vis in tota vita hominis perpetua est ad ablutionē peccati & regenerationē: Falsum enim est Baptismo tantū ablui peccata commissā ante ipsum Baptismum, cū Baptismus ad totam hominis vitam pateat, ipsiusque recordatio efficax sit ad remissionem peccatorum & regenerationem, etiam tūc cū quis agit extremam animam, & è vivis discedit.

Tertiò dicunt in veteri Testamento, & ante Christi resurrectionem, aliam fuisse poenitentiam ab ea, quæ est post resurrectionem Christi: illam enim non fuisse Sacramentum, hanc verò esse. Respondeo, poenitentia & conversionis ad Deum una eademque est doctrina, quā omnes Prophetæ, Iohannes Baptista, Christus promissus ac missus, & sancti Apostoli prædicarunt.

Quartò, poenitentia principalem efficientem causam tradunt, libertatem arbitrij, & naturæ vires, excitatas per gratiam prævenientem: Gratiam verò tantū adjutricem & cooperatricem? Respondeo, Imò contra resipiscientia principalis efficiens est Spiritus sive gratia; instrumentum verò, sunt facultates animi nostri, non quales sunt natura, sed per Spiritum

Spiritum sanctificatæ, id quod intelligi potest vel ex uno hoc testimonio. Cōverte me Domine & convertar. *Jerem. 31.* vbi principalis efficientia ipsi Domino, ipsiusque gratiæ tribuitur. De nobis autem dicitur, quòd acti à Spiritu, agamus.

Quintò, poenitentiam dividunt essentialiter in actus poenitentis, tanquam materiam, & in absolutionem Sacerdotis, tanquam formam. Respondeo, nullam esse necessitatem cur poenitentia sic transigatur inter poenitentem sive confitētem peccatorem, & absolventē Sacerdotē. Potest enim peccator, quē poenitet peccati sui, privatim confiteri Deo suo, & ab eo etiam citra absolutionis aliquā formulam à Sacerdote conceptam, absolvi. Resipiscimus quotidie, neque tamen sic res transigitur, neq; opus est ut sic transigatur, inter peccatorem resipiscentem, & Sacerdotem sive Ministrum absolventem. Quamobrem non est restringenda resipiscencia ad hanc formulam, & ad hunc quasi dialogisimum, qui est inter peccatorem resipiscentem, & Sacerdotem absolventem.

Sextò, poenitentiam dividunt materialiter in Contritionem, Confessionem, Satisfactionem: nam hæ tres partes ad actus poenitentis pertinent

pertinent, qui actus poenitentis efficiunt materiam sacramenti poenitentiae. Respondeo, quod ad contritionem, quæ nihil aliud est quàm dolor cordis, eam quidem admittimus, sed citra opinionem meriti alicujus, quod ab ipsis contritioni attribuitur.

Quod ad confessionem, primùm dicimus eam non esse propriè partem resipiscentiae, sed signum externum resipiscentiae, quæ interiorius in animo peragitur; in signis enim numerantur confessio oris, lachrymæ, corporis humiliatio, & alia id genus. Deinde dicimus confessionem illam eorum auricularem, in qua oportet enumerentur omnia etiam privata hominis delicta, quantum per memoriam potest fieri, & insusurrentur in aurem Sacerdotis: hujusmodi, inquam, confessionem affirmamus esse inventum humani cerebri, cujus nullum vel mandatum vel exemplum extat in tota Scriptura. Imò verò voluntas Dei est, ut ex privatis peccatis multa, quorum nos ipsi nobis tantùm sumus conscij, celentur, ac de ijs taceatur: quemadmodum ipse Deus operit multitudinem privatorum peccatorum, pro ea, qua nos prosequitur, charitate & misericordia in Christo Iesu. Requiritur tamen ut privatim nos poeniteat, quoties memoria nostræ

nostræ recurrunt.

Quod denique ad satisfactionem attinet, qua, ut ipsi docent, nos per nos ipsi satisfacimus iræ atque justitiæ Dei, idque temporalibus pœnis, pro peccatis à nobis admissis, hæc prorsus damnamus, ut quæ deroget Christi merito & satisfactioni, qua sola satisfacit iræ ac justitiæ Dei pro peccatis nostris. Quod autem ad temporarias istas afflictiones piorum, non sunt ex quidem satisfactiones pro peccatis eorum, verum per eas Deus mortificat reliquias istas peccati, & ijs nos ad seriam resipiscentiã stimulat, deterret etiam à peccato in posterũ perpetrando: denique, ut diligentibus Deum omnia coöperantur in bonum, sic hæc nō tam pœnæ quàm afflictiones & cruces coöperantur pijs in bonum. Neque valet illa distinctio pœnarum temporalium & æternarum: Nam certum est quòd quicumque temporaliter puniuntur propter peccata sua, hoc est, eo nomine, ij quoque in æternum puniendi sint propter peccata sua. Vnde temporales pœnæ impiorum in hac vita initium sunt æternarum pœnarum in altero sæculo luendarum.

Hæc hætenus de Resipiscentia.

De Libero arbitrio humano.

CAP. 37.

DOCTRINAM de fide, spe, & resipiscentia, sequitur doctrina de libero arbitrio, hac occasione, quòd nimirum adversarij, fidem, spem, resipiscentiam, sive, ut ipsi vocant, poenitentiam, tribuant libertati voluntatis nostrę tanquam principali agenti, gratię verò secundum locum in fide, spe, & poenitentia efficienda assignent: Postquàm enim, aiunt, à præviente gratia jam excitatum est liberum arbitrium, homo beneficio liberi arbitrij sui ipse credit, ipse sperat, ipse poenitētia ducitur peccati sui. Quod verò ad gratiam, ea tantum cooperatrix est, inquit illi, & adjutrix liberi arbitrij, quod principaliter operatur in credēdo, sperando, & poenitendo. Sed ad hoc respondimus jam prius in doctrina de resipiscētia, & postea respondebimus paulò apertiùs. Nunc veniendum ad doctrinam liberi arbitrij, posteaquam quę sit occasio cur locis fidei spei, & poenitentię subijciamus locum hunc de libero arbitrio, jam vidimus.

Voluntas humana, facultas est animi rationalis, proxima post mentem, quę primùm intelligit, deinde judicat. Ejus functio est in volen-

lendo, nolendo, eligendo, repudiando, suspēdendo ea quæ jam prius à mente intellecta & judicata sunt. Ejus objecta sunt, bona simpliciter, mala simpliciter, ἀδιαφορα. Bona simpliciter voco, quæ expressa aliqua Dei lege jubentur. Mala simpliciter voco, quæ expressa aliqua Dei lege vetantur. Αδιαφορα denique, quæ nulla lege Dei vel jubentur, vel vetantur per se: quòd si jubeantur vel vetentur aliqua Dei Lege, id per accidēs fit, nempe, quatenus vel promovent, vel impediūt ædificationē proximi. Hæc voluntatis objecta subdivido in fines, & in media ad fines tendētia. Functiones voluntatis sic applico ad fines & ad media: Tàm media, quàm fines dicimur velle & nolle: velle enim & nolle generalia sunt: mediorum autem tantum est electio, repudiatio, & suspensio: hæc enim specialia sunt. De voluntate hæcenus pro hujus instituti ratione.

Voluntati proprietas quædam assignatur quæ Latinis vocatur libertas, potestas: Græcis, ἐξουσια. *Rom. 9.* vbi de potestate figuli in lutum agitur. *1. Cor. 7.* ἐξουσιαν ἔχει περι τῆς θεληματος αὐτοῦ: hoc idem est ac si dixisset ἐχει ἐξουσιαν θεληματος: habet libertatem sive potestatem voluntatis. Vulgari nostro idiomate dicitur *Soveranitie*. Hæc libertas voluntatis est potestas quasire-

gia;

regia, & in græco eandem appellationem cū potestate regia & magistratus sortita est. Vide *Rom. 13.* Omnis anima subiecta esto *ἐξουσίαις* supereminentibus. Propter hanc voluntas in anima humana regina quædam habetur, & ab hac *ἐξουσία*, hoc est, sui juris, ipsa denominatur.

Est autem libertas, ut ad ejus definitionem aliquam veniamus, qua cum aliquid voluntati tanquam Reginae cuidam obijcitur, siue id bonum sit, siue malum, siue *ἀδικοποιον*; jam voluntas illud potest suo quodam jure vel nolle, vel velle, vel eligere vel repudiare, vel suspendere. Vnde vulgò à Scholasticis definitur potentia in vtrumlibet, vel in opposita, hoc est, in utramlibet partem contradictionis, vel in contraria, ut sunt eligere, repudire. Sic vulgò definitur voluntatis libertas: Verùm ego hanc definitionem magis probo, ut scilicet sit libertas voluntatis, respectu rerum bonarum & malarum (nam de ijs controvertitur) sit, inquam, potestas voluntatis, siue jus quoddam ipsius, quo ex interno quodam & suo principio, citra coactionem, vult tantùm quod bonum est, eligit quod bonum est, non vult quod malum est, repudiat quod malum est. Vno verbo libertas est, potestas ad bonum, non ad malum.

Ego,

Ego, ut probem hanc libertatis definitionem adducor primùm exemplo libertatis ipsius Dei, qui omnium confessione liberrimè vult & facit omnia: Libertas tamè Dei nō sic definitur, ut sit potestas quædam, qua ita vult bonum ut possit illud nolle, qua ita non vult malum, ut possit illud velle: sed libertas Dei est, qua suo jure, & citra coactionem, potest velle tantum quod bonum est, nolle quod malum est. Deinde exemplo beatorum Angelorum idem patet, quorum libertas est ad bonum tantum, non autem in utrumlibet: hoc est, non ita volūt bonum ut possint illud nolle: sic enim reguntur & confirmantur à Deo, ut ad bonum tantum propèdeat eorum voluntas, & à malo abhorreat. Denique idem ostenditur exemplo Adami, & conditionis ejus quæ fuit àtè ipsius lapsum: Nam tùm profectò voluntatis ipsius libertas fuit ad bonum tantum volendum, non autem libertas fuit in utrumlibet, hoc est, non ita voluit bonum, ut potuerit illud nolle, nisi potentiam remotam intelligas: Nos autem libertatis nomine propriè propinquam accipimus.

Remotam potentiam eam voco quæ materiarum est consequens, ut est potentia ridendi in corpore humano antequam formam & animam

animam accipiat. Propinquam voco, potentiam quæ formæ consequens est, vt est potentia ad ridendum hominis jam animati: Sic in voluntate humana est potētia remota & quasi materiæ: est etiam propinqua, & quasi formæ: Nos autē, vti paulò ante admonuimus, libertatis nomine non remotam illam, quæ materiæ est, sed propinquam quæ formæ est consequens intelligimus: formæ nomine intelligimus sanctitatem illam, quæ est ad Dei imaginem, & quæ est anima quasi animæ nostræ, & citra quam anima nostra quasi mortua est. Vnde ab Apost. *Eph. 2.* citra hanc sanctitatem dicimur in peccatis & offensis mortui. Ex his concludo libertatem voluntatis propriè esse potestatem, siue potentiam propinquam, & sanctitatis, tanquam formæ, & quasi animæ voluntatis, consequentem: qua fit vt incoactè voluntas tantum inclinetur ad bonum, declinet à malo. Hæc enim libertas voluntatis humanæ est ad similitudinem & imaginem libertatis ipsius Dei.

Libertati huic opponitur Coactio, quæ est ab externo aliquo agente, & contraria est voluntatis naturæ: Voluntas enim non est, si coacta sit, neq; voluntas cogi dicitur, licet homo ipse cuius est ea cogi dicatur. Dico li-

bertati oppositam esse coactionem, non autem necessitatem: Nam quæ liberè volumus, vel nolumus, ea ex necessitate volumus, vel nolumus; primum ex necessitate divini decreti, deinde etiam ex necessitate formæ aduentitiæ ipsius voluntatis, ut sanctitatis, corruptionis, utriusque: Homo enim cum sanctus erat in creatione, manente sanctitate illa, ex necessitate volebat bonum, nolebat malum: sic beati Angeli ex necessitate quadam volunt bonum, nolunt malum; & tandē glorificatus homo ex necessitate quadam inclinabit ad bonum, declinabit à malo: sic homo corruptus totus ante regenerationem sui, ex necessitate quadam vult malum, non vult bonum; & tamē suo quodam modo liberè vult, licet hæc non sit vera libertas, ut postea videbimus: denique homo renatus partim ex necessitate vult bonū, nempe, quā renatus est, partim ex necessitate vult malum, nempe, quā corruptus est; utrumque autem liberè vult: Nam distinguendum est inter necessitatem & coactionem; cum necessitas coactione latius pateat, & coactum sit necessarium, non autē è contrā, necessarium sit coactum. Hæc de libertate voluntatis in genere.

Nunc applicanda est ea ad varias hominis
condi-

conditiones. Quadruplex omnino status hominis venit considerandus. 1. status innocentiae ante lapsum. 2. status corruptionis post lapsum. 3. status regenerationis. 4. status glorificationis. De primo itaque statu primum quæritur, An homo in statu innocentiae habuerit libertatem voluntatis? Resp. Si libertatis priorem illam definitionem sequaris, quæ est potentia in vtrumlibet, habuit quidē, fateor, in adiaphoris libertatem, in rebus verò bonis simpliciter & malis, non habuit homo in statu innocentiae eam voluntatis libertatē, quæ, cum voluit bonum, potuit illud nolle, cum noluit malum, potuit illud velle: nisi potentiam remotam intelligas: nam potentiam propinquam ad bonum tantum habuit, propter formam sanctitatis & bonitatis in voluntate, quæ fuit ad Dei imaginem. Sin sequaris posteriorem libertatis definitionem, quæ est, cum voluntas ex interno suo principio, citra coactionem externi agentis, fertur in id quod bonum est tantum: si, inquā, hanc definitionem sequaris, respōdeo hominem in statu innocentiae libertatem voluntatis habuisse.

De secundo statu hominis quæritur, an homo in statu corruptionis habeat nunc voluntatis

luntatis libertatem? Resp. si priorem libertatis definitionem sequaris, non nego quidem eum in adiaphoris abere libertatem: At in rebus simpliciter bonis & malis non habet eam: Nam homo qui totus corruptus est, nō ita vult malū, vt possit illud nolle: nec ita non vult bonum vt possit illud velle: nisi potentiam intelligas remotam: Nam in homine corrupto potentia propinqua voluntatis ad malum duntaxat est, propter formam corruptionis & impuritatis, quæ totam voluntatem occupat: Sin posteriorem libertatis definitionem sequaris, profectò libertatem voluntatis illam, quæ est ad imaginem libertatis Dei ipsius, estque potestas sive potentia propinqua, qua citra coactionem fertur ad id duntaxat quod bonum est, homini corrupto & ipsius voluntati tribuere non possumus. Potestas enim ad malum libertas verè dici non potest, quin potius servitus quædam est dicenda: Et re vera hominis non renati, non liberum, sed servum est arbitrium: Quia autem vult non renatus malum, non coactè, sed sponte sua, aliquo modo libertatis nomen ipsius voluntati potest attribui.

Hic adversarij à nobis dissentiant, & libertatem voluntatis homini non renato adscribunt,

scribunt, qua etiam potentia propinqua bonum velle potest, licet ante prævenientem gratiam hæc libertas sive potentia propinqua consopita jaceat: est tamen, inquit, re ipsa, quæ admodum homo consopitus homo est, & vivus est. Ex hoc sequitur necessariò, aliquam in voluntate hominis non renati sanctitatem, & rectitudinem esse: Nam non est potentia voluntatis propinqua ad bonum, nisi præsentem sanctitatis & rectitudinis forma, quæ est quasi anima voluntatis, efficitque potentiam hanc propinquam in voluntate, ad bonum.

Bis igitur errant: Primum ideò, quòd aliquam sanctitatem & rectitudinem in voluntate hominis non renati post lapsum reliquã esse volunt: Deinde quòd potentiam voluntatis propinquam, quæ præsentiam formæ sanctitatis necessariò sequitur; potentiam, inquam, propinquam ad bonum, in voluntate esse volunt: Nam quòd ad sanctitatem & rectitudinem, certum est eam vniversam deperditam esse in lapsu hominis, & per Christum Iesum totam, quantacunque est, reparari, & quasi denuò creari: vnde nova creatura vocatur: quæ, si aliqua ex parte vetus est, cur nova dicitur: et si remanserit post lapsum

in homine aliqua sanctitas, quæ anima est animæ nostræ, cur homo post lapsum ante regenerationem prorsus mortuus dicitur, non semi-mortuus? Testimonijs Scripturæ, quæ pro hac re afferri possunt infinita, nunc superfedemus. Quod ad libertatem, sive potentiam propinquam, quam ascribunt voluntati hominis non renati, quot Scripturæ testimonia eam refellunt? *Iohn. 6. 44.* Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. *Rom. 8. 7.* Legi Dei non subicitur, nam ne potest quidem. *1. Cor. 2. 14.* Animalis homo non est capax eorum, quæ sunt Spiritus Dei; sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere. Hæc Scripturæ loca, & alia huiusmodi, intelligenda sunt de potentia propinqua quæ est ad bonum; quam ideo negat Scriptura homini corrupto, quia nulla prorsus in eo est sanctitas post lapsum reliqua: Nam quod ad potentiam, quam diximus remotam esse etiam ad bonum, quæ materiæ non formæ consequens est, nos non negamus eam esse in voluntate hominis non renati: quæ & ipsa statim fit ex remota, propinqua, ubi primùm introducta est aliqua sanctitas in voluntatem hominis, per Spiritum Iesu Christi: Cum itaque remotam hanc po-

tentiam

rentiam relinquamus voluntati hominis non regeniti, hoc est, materiæ quandam potenti-
am, non est quòd adversarij objiciant nos ex
hominibus totidem stipites & truncos face-
re, dum negamus ijs libertatem, quam vo-
cant, arbitrij: nam materiæ hæc potentia ad
bonum, quā nos concedimus voluntati ho-
minis non regeniti, non est in stipite & in
trunco.

Sciendum est hoc loco, quod dum nega-
mus nō renato potentiam propinquam, hoc
est, libertatem ad bonum, nomine boni intel-
ligamus bonum, quā est bonum: nam etiam
non renatus potest velle id quod bonum est
in se, ut conservationem patriæ, justitiam, æ-
quitatem, &c. Verū id quod in se bonū est,
malum fit quodam modo respectu hominis
non renati, qui non bene vult id quod bonū
est in se, hoc est, neque eo modo, neque eo fi-
ne vult, quo debet illud velle, cum ipse non sit
bonus & mundus: Immundis autem omnia
immunda, ut mundis omnia munda.

Sciendum rursus est, nos in hoc negotio li-
bertatis arbitrij, eandem rationem facere bo-
norum cujuscunque demum generis, sive ea
naturalia sint, sive humana & civilia, sive deni-
que spiritualia: nam ad nullum bonum, quā

bonum

bonum est, & Deo gratum, ipsiusque legi cōsentiens libertatem sive potētiam propinquā habet homo non renatus, licet natura magis aliena sit ejus voluntas ab illis spiritualibus, quorum animalis homo nō est capax, & quæ, ut ait Apostolus, non potest cognoscere, imō ipsi stultitia sunt. Spiritualia bona voco fidē, spem, resipiscentiam, justificationem, vitam denique æternam. Non est igitur quòd adversarij fidem, spem, resipiscentiam ascribant libertati voluntatis nostræ, hoc est, viribus naturalibus, tanquam principali earum efficiēti: Quasi verò nos natura duce & potētia sive libertate naturali, credamus, speremus, & convertamus nos ad Deum.

Quò autem hæc res manifestior evadat, duo esse rerum bonarum genera intelligendum est: unum est rerum bonarum humanarum, alterum est rerum bonarum divinarum & spiritualium. Res bonæ humanæ vel Ethicæ sunt, & ad privatum quemque pertinent; vel œconomicæ sunt, & ad familiam pertinent: vel denique politicæ sunt, & ad universam Rempublicam & civitatem spectant. Res bonas spirituales voco, ut fidem, spem, resipiscentiam, justificationem, sanctificationem, vitam æternam. Ad utrumque hoc rerum bona
rum

rum genus, voluntas humana nō est similiter affecta: nam ad res humanas, sive humana bona, paulò propensior est: verbi gratia, ad temperantiam, fortitudinem, liberalitatem, justitiam, natura inclinatur: licet hæc ipsa quæ in se bona sunt, neque eo quo debet modo, neque eo quo debet fine, velit, & eligat: quò fit, ut ea quæ in se bona sunt, non renati respectu, mala fiant, & peccata. Quòd ad res spirituales, voluntas humana ab ijs alienior est, & cum sese offerunt voluntati, ipsa ab ijs natura tota abhorret.

Res hæc exemplo & experientia evadet manifestior. Duo quædam sunt bona, nempe, justitia per opera, & justitia per fidem, quæ Dei justitia vocatur: omnes nos experimur voluntatem natura propendere ad justitiam illam quæ est per opera, & quæ humanum quoddam bonum est: hinc fit ut hodierno die totus fere mundus naturam sequutus, quærat justificari per opera bona: At verò voluntas eadem abhorret tota à justitia illa quæ est per fidem, cum spirituale quoddam bonum sit: hinc fit ut tam pauci quærant justificari per fidem, solamque Dei in Christo misericordiam.

Ex hoc & alijs similibus exemplis patet voluntatem humanam, ad bona quidem huma-

na naturâ propensioſiorem eſſe, à bonis verò ſpi-
ritualibus totam abhorrere: licet ipſa ad nul-
lum omninò bonum quâ bonum eſt, propen-
deat: nam ne ad hæc ipſa quidem humana
bona, quâ bona ſunt, & Deo grata propendet
cum neque eo modo, neque eo fine quo de-
bet, ea velit'. Quatenus igitur ea vult quæ in
ſe bona ſunt, peccata ſunt, Deoque ingrata.
Differunt tamen ab ijs malis & peccatis, quæ
etiam in ſe & eſſentia ſua mala ſunt, cujuſmo-
di ſunt homicidium, adulterium, furtum &c.
in quibus fateor, plures ſunt peccati gra-
dus: In his enim peccatur & in eſſentia ipſarū
rerum, & in modo agēdi, & in fine: & ad hæc
propenſior eſt naturâ ſuâ voluntas hominis
non renati, quàm ad ea, quæ in ſe bona ſunt.
Primū enim, prono impetu fertur ad ea quæ
in ſe mala ſunt: deinde propenſionem aliquā
habet ad res humanas in ſe bonas: poſtremò,
à rebus bonis ſpiritualibus tota abhorret ante
regenerationem. Rurſus concludo, humana
bona quatenus ea vult homo non renatus, ma-
la fieri quodam modo, & hominem non rena-
tum in ijs expetendis peccare; id quod etiam
verum eſt in adiaphoris, quæ in ſe neque bo-
na neque mala ſunt: Nam quatenus ea vult
homo non renatus, catenus mala fiunt, & pec-
cat

eat non renatus dum vult, & expetit etiam quod sua natura indifferens est, quia id vult, neque eo modo, neque eo fine quo debet.

Nunc de statu regenerationis quæritur, an homo renatus habeat hanc voluntatis libertatem? Resp. Si libertatem definias potentiam in utrumlibet, primum in rebus adiaphoris dicimus eum habere hanc libertatem: deinde in rebus quoque bonis & malis hanc libertatem illi non negamus: nam cum duplex sit actus, & duplex forma voluntatis hominis renati, forma sanctitatis, & forma corruptionis; primitiæ novi hominis, & reliquæ veteris, necesse est duplex sit potentia etiam propinqua voluntatis ipsius: una quæ est ad bonum, altera quæ est ad malum: ut mihi videatur recepta hæc definitio libertatis maximè competere in libertatem voluntatis hominis renati. Sin verò libertatem definias ex incoacta potentia, quæ est ad bonum tantum, non etiam ad malum, profectò ne homo quidē renatus sic liber est: verum progressum duntaxat facit ad libertatem suam, quæ in altera demum vita perfecta futura est.

Postremò de statu glorificationis quæritur, An homo cum in statu glorificationis erit, habiturus sit hanc voluntatis libertatem? Resp.

Si

Si libertatem definias potentiam in utrumlibet, etiam in rebus bonis & malis, homo cum in statu glorificationis erit, non habebit eam: Nam potentiam propinquam ad bonum tantum habebit propter formam illam sanctitatis, vel gloriæ potius, quam tum induet ipsius voluntas. Non nego in eo quoque futuram potentiam remotam ad malum, propter necessariam creaturæ mutabilitatem: verum remota hæc potentia, propinqua nunquam futura est: quia Deus eum in æternum confirmaturus est, & sustentaturus in illo gloriæ statu. Sin verò posteriorem illam definitionem libertatis sequaris, profectò glorificatus demum verè liber futurus est. Nam tantum id quod bonum est, Deoq; acceptum volet, idque incoactè, & in æternum. Libera voluntate fuit homo in statu innocentiae secundum imaginem divinæ illius libertatis: verum in statu glorificationis, in quo magis Dei sui imaginem referet, & gestabit imaginem celestis illius hominis Christi, multò liberior erit voluntate, & ad id quod bonum est tantum multò propensiori. Atq; hæc de libertate voluntatis hætenus, hoc est, de voluntatis illa proprietate, sive insita qualitate.

Nunc dicendum est de libero arbitrio. Licet

cet sint qui arbitrij verbum ad mentem referant, ut sit arbitrium nihil aliud, quàm mentis iudicium, quod voluntatis functionem liberam antegreditur; liberi autem vocem, ad voluntatem pertinere dicant; tamen ego existimo arbitrij nomine magis intelligendum esse voluntatis ipsius placitum, hoc est, accipiendum esse hoc nomine voluntatis functionem quæcunque ea sit, siue velit ipsa, siue nolit, siue eligat, siue repudiet. Huic voluntatis placito tribuitur libertas, & liberum dicitur, quæ admodum ipsa voluntas libera vocatur. Proprietas enim causæ de effectu & actione ejusdem causæ etiam prædicatur. Est itaque liberum arbitrium, nihil aliud, meo iudicio, quàm placitum volūtatis, quod est citra coactionē; quodque profectum est à principio quodam voluntatis interno, non autem ab externo aliquo cogente.

Quæri potest, Annon cum liberè fungitur voluntas suo munere, in libere volendo, aliquid vel nolendo; annon, inquam, hic sit mentis locus aliquis? Respondeo, objectum illud quodcunque circa quod versatur voluntas, ipsiusque libera functio, primùm monstrari & iudicari à mente. Iudicium autem mentis duplex est: primùm simplex & ἀπλοῦς, ut cum
abs

absque discursu aliquo, & ratiocinatione judicat bonum esse, malum esse, sequendum esse, fugiendum esse. Mentis hoc judicium est de fine, & medio aliquo ad finem tendente, quod unicum est ac solum. Deinde judiciū mentis est διαφορῶν, quando cum discursu aliquid judicat bonum, malum, fugiendum, sequendum. Hoc judicium est in medijs, quæ plura sunt, ex quibus, discursu mentis facto, unum eligitur, alterum repudiatur. Monstratum jam & aliquo modo judicatum à mente objectum, voluntas liberè vult, vel non vult, eligit, vel repudiat: licet post hominis lapsum ea sequuta sit, ἀταξία facultatum in mente humana, qua fit ut voluntas sæpenumero, quod tanquam malum judicatum est, vel quod improbatum est à mente, illud eligat, contraque quod tanquam bonum judicatum est, & approbatum à mente, illud repudiet.

De mente quoque potest quæri, An possit boni judicium facere, vel bonum approbare, malum autem improbare? Hæc quæstio solvenda est ex quadruplici illo hominis statu. Verùm cum quæratur maximè de mente hominis corrupti, an ea possit bonum approbare malum autem improbare: de mente hominis corrupti responsio nostra erit maximè. Dici-

mus

mus itaq; mentem hominis corrupti tantum posse approbare, quod malum est, si potentiā intelligas propinquam, hoc est. eam, quæ formam consequitur: potest etiam approbare, id quod in se bonum est, sed non quā bonum est: cum neque eo modo, neque eo fine, quo debet, illud approbet, quemadmodum ^{suprè} dictum est de voluntate. Ad bonum autem humanum approbādum, mens hominis corrupti est paulò propensior: à bono autem spirituali omninò aliena est. Nam teste Paulo spirituale bonum stultū judicat, ea enim quæ sunt Spiritus Dei, sunt ei stultitia. 1. Cor. 2.

Atq; hæc de libertate voluntatis humanæ & libero arbitrio dicta sunt. Nunc de gratia Dei quæ libero arbitrio, siue naturæ contraria est, quæq; nō modò principalis efficiens est fidei, spei, & resipiscentiæ, verum etiam sola harū efficiens est: de gratia, inquā, illa Dei, deinceps erit agendum.

De Gratia Dei. Cap. 38.

GRatia Dei est favor Dei immeritus: vel est, qua Deus favet creaturæ suæ absque creaturæ ipsius aliquo merito. Videtur Apostolus *Ephes. 1. 9.* gratiam & *beneficiam* Dei pro

pro eodem sumere: Nam quod dicit eo versu, secundum gratuitam suam benevolentiam, siue *ευδοξία*, eodem sensu dictum esse videtur, cum eo quod dixit superius eodem cap. vers. 7. Secundum divitias gratiæ suæ. Videntur etiam gratia Dei, & Charitas, siue dilectio indifferenter accipi. *Rom. 9. 13.* Iacob dilexi: Hæc illa dilectio siue *ευδοξία*, siue gratia est qua, Iacobum ab æterno complexus est. *Ephes. 3. 18.* Vt in Charitate, inquit, radicati & fundati, &c. Hæc est illa gratia, qua ab æterno nos prosequutus est Deus *Tit. 3. 4.* Gratia Dei erga homines in specie *φιλανθρωπία* appellata est.

Porro latiùs patere videtur gratia quàm misericordia, cum misericordia propriè miseros & peccatores respiciat, gratia verò pateat ad omnes creaturas cujuscunq; sortis sine æq; tam ad Angelos beatos, quàm ad homines peccatores; vnde in salutationibus, quæ habentur in prima & secunda ad Timotheum Epistola, Gratia primùm vt quiddam latiùs patens, deinde Misericordia, vt angustius aliquid, & gratiam quasi restringens, operantur personæ salutatæ, Timotheo. Nam et si in illis salutationibus gratia & misericordia metonymicos accipiantur, pro beneficijs
Dei,

Dei, quæ ex gratia & misericordia conferuntur: tamen ex his ipsis satis liquet misericordiam Dei, quæ causa est beneficiorum ipsius, angustius patere quam gratiam: Sensus enim est, ac si dixisset Apostolus; Beneficia Dei gratuita, neque gratuita modò, hoc est, gratis ac immeritò collata, sed etiam ex misericordia erga miseros & mala omnia commeritos, multiplicentur vobis.

Vt appareat Dei beneficia omnia ex hac gratia proficisci ad nos, doctrinæ de gratia initium paulò altius ex primis suis fundamentis repetemus. Deus ab æterno proposuit glorificari imprimis in gratia sua. *Rom. 11. 32.* Concluserit Deus omnes in contumacia, ut omnium miseretur: quo loco vides ipsam justitiam Dei inservire ipsius misericordiae & gratiae: Eadem ratio est & aliarum Dei proprietatum, ut potentiae, sapientiae, &c. quæ omnes inserviunt suo modo divinæ gratiae & misericordiae. Hinc primum omnium ab æterno extiterunt decreta ex gratia, ad gloriam & laudem ejusdem gratiae. *Eph. 1. 6. & 12.* Primum Dei decretum ex gratia fuit de Filio suo incarnando, & glorificando suo tempore, ad gloriam gratiae suæ. De decreto de filio Christo vide *Act. 2. 23. & 4. 28.* de gratia

Y

tia

tia erga Christum, vide *Coloss. 1. 19*. Quoniam in eo placuit patri, &c. vbi *ἐκδοξία* patris vides causam esse cur plenitudo deitatis inhabitet in Christo corporaliter. Nam ex gratia fuit admirabili quod voluerit Deus carnem, hoc est, creaturam tam vilem, vniri cum Deo creatore glorioso & incomparabili.

Secundum decretum Dei ex gratia, fuit de homine primùm creando ad imaginem suam, deinde post lapsum reparando in Christo filio suo, ad imaginem filij sui, hoc est, suo tempore in Christo filio suo, vocando, iustificando, glorificando homine, ad gloriã Christi pariter, & ad gloriam gratiæ suæ. Summatim enim in his partibus posita est hominis post lapsum reparatio ac restitutio. Vide *Eph. 1. 4. 5. Rom. 9. 11. Rom. 11. 5. 6.*

Hinc sequuta est exequutio decretorum illorum ex eadem illa Dei gratia. Primùm autē exequutio fuit decreti de homine; quod quidem naturæ ordine secundum fuit: Nam quod primum fuit decreto & ordinatione, id secundum evasit exequutione, contraq; quod secundum fuit decreto & ordinatione, id primum factum est exequutione. Primum itaq; locū obtinuit exequutio decreti de homine, eaque fuit ex eadem illa Dei gratia, ad gloriam

am ejusdem gratiæ. Exequutio igitur decreti de homine, vt de ea dicamus nonnihil, primum fuit creatio hominis ad imaginem creatoris ex gratia ipsius, ad gloriam ejusdem illius gratiæ: Deinde fuit hominis post lapsum ex gratia reparatio in filio Christo, ad gloriam filij Christi, & ad laudē gratiæ Dei Patris. Reparatio hæc, quæ altera pars est executionis decreti de homine, plures habet in se partes, quæ & ipsæ omnes sunt ex gratia, & ad gloriam Christi capitis ac mediatoris primum tendunt, deinde ad laudem gratiæ Dei Patris. De hoc ordine vide *1. Cor. 3. 22. 23.* Omnia vestra sunt: vos autem Christi: Christus autem Dei.

Sciendum de reparatione ista humani generis, priusquam ad ejus partes accedamus, quòd tempore partim præcesserit executionē decreti illius de Christo Dei filio, partim verò eam sequuta sit. Nam antequàm venit plenum illud tempus in quo Christus manifestatus est in carne, coeperunt homines reparari jam inde à lapsu, hoc est, vocari, justificari, glorificari; idque virtute, partim decreti illius de Christo, quod inde ab æterno fuit, partim futuræ manifestationis ejusdē Christi. Postquam autem venit plenum illud tem-

pus, & Christus in carne jam manifestatus est, passus est, glorificatus est, reparatio eadem illa hominis evasit jam locupletior atque vberior. Christus enim jam exhibitus efficacior est ad reparationem nostri, hoc est, ad vocationem, justificationem, & glorificationem, quàm fuit idem jam olim, antequàm exhibitus est in carne. Ergo in mediam quasi reparationem hominis, sive exequutionem decreti de homine reparando incidit exequutio decreti illius de filio Dei Iesu Christo, quod primum fuit: Quamobrem nos quoque medio loco de ea agemus, vt hinc ad partes reparationis humani generis transeamus.

Exequutio igitur decreti illius de filio Dei Iesu Christo, posita est in ejus incarnatione, passione, & glorificatione, & quidē ex gratia Dei, quæ partim fuit erga carnē ipsam Christi mediatoris, partim fuit erga nos, qui reparamur per eandem illā Christi carnem cum filio Dei *ὑποστατικῶς* vnitam. Ex gratia itaq; duplici fuit exequutio decreti de filio Dei Iesu Christo, & fuit quidem ad gloriam gratiæ ipsius Dei.

Nunc redeo ad reparationem illam humani generis, sive exequutionem decreti de homine reparando: Ejus partes summatim sunt,

sunt, vocatio, justificatio, glorificatio. Vocatio, ut de ea dicamus primum, ex gratia Dei est, sive gratuita est, idque ratione duplici. Primum enim in efficaci vocatione, promulgatio foederis, sive Evangelij prædicatio, ex sola Dei gratia est: Vnde *Ephes. 1. 9.* Patefacto, inquit, nobis mysterio voluntatis suæ secundum gratuitam suam benevolentiam. Deinde fides, qua recipimus promissionem foederis in Christo oblatam, ex mera Dei gratia est. *Philip. 1. 29.* Vobis, inquit, datum est in Christi negotio, non solum in eo credere, &c. Ergo fides est donum Dei. Prior illa gratia in vocatione, dici potest gratia vocationis, & communis est quibuscumque vocatis, tam electis illis, quam reprobis: Posterior verò gratia in vocatione efficaci dici potest gratia fidei, & ad electos propriè pertinet: nam solis iis qui prædestinati sunt ad vitam æternam datum est credere. Sub gratia fidei comprehendendo quoque spei & resipiscentiæ gratiam, quæ loco de vocatione efficaci subalternæ sunt.

Duplicem hanc in vocatione efficaci gratiam sequitur gratia justificationis; nam illa ipsa imputatio quæ sequitur fidem, fideique apprehensionem in vocatione efficaci, ex no-

ua quadam Dei gratia est: Non enim nisi ex gratia est, quòd aliena iustitia & satisfactio pro nostra censeantur. vnde *Rom. 3.14.* Iustificamur autem gratis, id est, ejus gratia, & alibi passim. Hanc gratiam perpetuò opponit Apostolus operibus, hoc est, merito nostro, & fidei in Christum, comitem eam ac sociam facit: optimè enim convenit gratiæ Dei cum merito Christi fide apprehenso, non ideò tantum quòd meritum illud non sit nostrum, sed Christi, hoc est ipsiusmet Dei, sed vel multò magis quòd Christi satisfactio & meritum illud alienum, ex Dei gratia sit, meraq; liberalitate: Non enim pepercit Deus Filio suo, sed pro nobis tradidit eum in mortem. *Rom. 8.32.* Atque hac de causa fit, vt in Christi illa satisfactione & merito ipsius magis eluceat gratia Dei, majorque appareat, quàm si sine vlllo merito vel nostro vel alieno, quo satisfiat ipsius iustitiæ, nos iustificet. Optimè igitur consistit gratia, qua nos iustificat Deus, cum merito illo, & *λυτρω*, quod ipse Deus de suo dedit. Quòd si autem *λυτρον* illud & precium redemptionis ab ipso Deo non dissolueretur, tum profectò in merito illo ac *λυτρω* non adeò conspiceretur gratia. Quod verò ad meritum hominum attinet, affirmamus
nullo

nullo pacto gratiæ Dei cum illo convenire posse.

Gratiam justificationis sequitur gratia glorificationis sive regenerationis: vt enim sententię ipsa latio & dictio, est ex gratia; ita sententię latæ, dictęque exequutio ex gratia pariter est. Regeneratio enim, sive glorificatio, exequutio quædam est sententię justificationis quę præcessit. De hac gratia vide *1. Pet. 1. 3.* Qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem vivam. & *Tit. 3. 5.* Ex sua misericordia servavit nos per lavacrum regenerationis & renovationem Spiritus sancti, et *Eph. 2. 5. 8.* Gratia estis servati.

Notandum autem est, in ista humani generis reparatione ejusque partibus omnibus, vnam eandemq; re ipsa Dei gratiam esse, quę est principium omnium earum partium; nos verò eam ex effectis suis varijs, variam aliquo modo facere, ac distinguere: non secus atq; Spiritus sanctus qui vnus est. *1. Cor. 12. 4.* ratione discriminis donorum & effectuum ipsius aliquo modo distinguitur, & ratione quadam, non re ipsa, alijs atque alijs est. *Rom. 8. 15.* Non enim accepistis Spiritum servitutis rursus ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis.

Ex his quæ diximus nota quatuor esse quasi gratias in reparatione hominis ejusq; partibus. Nam cum in efficaci vocatione duplex sit Dei beneficium, primum, oblatio Christi cum beneficijs ipsius in foedere gratuito sive Evangelio: secundum, fides quæ oblatum Christum recipit (sub Fide intelligo Spem & Resipiscentiam, quæ fidem consequuntur) ideò in efficaci vocatione duæ censentur gratiæ, gratia vocationis sive oblationis, gratia fidei sive receptionis. In justificatione est tertia gratia, quam gratiam justificationis nominare possumus. In glorificatione est quarta quam non ineptè gratiam glorificationis vocabimus.

Ex his vides primam gratiam, quam præuenientem vocant, esse eam qua nos primùm ad se vocat Deus per Evangelium suum, ultimam verò gratiam, & gratiæ quasi complementum, eam qua nos in cælis vna cum filio suo glorificat: nam gratiam ultimam inchoat in hac vita, per regenerationem istā inchoatam, absolvet autem eam in altera illa vita, per glorificationem. Hæc de reparationis partibus hætenus, quæ ex gratia sunt omnes, & ad gloriam gratiæ diriguntur.

Observandum in genere beneficia Dei omnia,

nia, tàm ea quæ ab æterno fuerunt, quàm ea quæ in tempore sunt, fundata esse pariter in sola meraque Dei gratia: neq; quoad gratiam discrimen esse aliquod inter illa quæ ante tempora sæcularia fuerunt beneficia, verbi gratia, præscientiam, prædestinationem, & hæc quæ in tempore sunt, verbi gratia, vocationem, justificationem, & glorificationem.

Hæc ipsa veritas est ac manet, invitis adversarijs & hostibus illis gratiæ ac crucis Christi, qui tamen libertatem nescio quam voluntatis nostræ, & opera nostra meritoria, in vocatione nostri, justificatione & glorificatione volunt concurrere vnà cum Dei gratia. Nam quod ad vocationem, quamvis illud verum esse fateantur, prævenientem nempe gratiam illam, quam dicunt, nos tum primùm nihil de gratia Dei cogitantes, non præparantes nos ipsos ad gratiam recipiendam, etiam planè confopitos in peccato, præoccupare: tamē assensionem illam, quā nos fidei tribuimus, qua nimirum assentimur gratiæ prævenienti, eamq; admittimus, libertati arbitrij nostri ascribunt: quasi verò volūtatis libertas aliqua sit actu, vel, ut loquuntur, potentia propinqua sit voluntatis ad gratiam Dei recipiendā. Nos verò, ut non negamus libertatem siue po-
tentiam

tentiam voluntatis aliquam, qua fit ut ad bonum ipsa aliquo modo propendeat; potentiā intelligo materiæ: ita negamus planè libertatem voluntatis, quæ actu sit: vel, quod idem est, propinquam ejus potentiam ad id quod bonum est, qua bonum est. Potentiam voluntatis propinquam, sive libertatem actu ad bonum definitio, eam quæ ex forma sanctitatis, vel imagine Dei voluntati impressa existit, ut patet ex doctrina de libero arbitrio jam à nobis tradita.

Affirmamus itaque in prima gratia recipienda voluntatem nostram habere se tantum passivè, non autem activè: hoc est, dum prævenit eam Dei gratia, habere quidem ipsam potentiam ad bonum, sed eam materiæ duntaxat, & passivam, quam remotam vocant; in actum autem redigi illam potentiam, & ex remota propinquam fieri, beneficio ipsius gratiæ divinæ nos prævenientis, hoc est, beneficio Spiritus Dei qui cum verbo Evangelij prædicato concurrit, & per illud ipsum verbū refingit atque renovat corda nostra, inspirando quasi in ea vitam illam Dei, à qua prius prorsus fuerunt abalienata, ut habetur *Eph. 4.* & creando in ijs quasi denuò amissam illam Dei imaginem, quæ in sanctitate & justitia cernitur.

Quod

Quod verò ad justificationem attinet, cum duplicem statuunt justitiam; primam, quam vocant habitualement, & secundam, quam actualem nominant: ad primam justitiam præparari nos dicunt libertate arbitrij nostri, tanquam principali agente, & gratia cooperante. Secundam verò collocant in operibus à libertate arbitrij nostri, & à prima justitia, quā infusam gratiam appellant, profectis. Justitiæ hujus secundæ quæ est in operibus liberi arbitrij, & infusæ, quam vocant, gratiæ, hujus (inquam) justitiæ merito ascribunt vitam æternam.

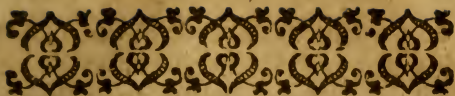
Ex quibus vides eos nullum ex his beneficium, non vocationem, non justificationem, non glorificationem, nullum denique ex his omnibus beneficijs spiritualibus, quæ in tempore in nos conferuntur, soli Dei gratiæ tribuere: verum ea in gratiam Dei, & libertatem nostram, operaque nostra meritoria partiri. Imò verò, si comparatio Dei & nostri fiat, in his beneficijs conferendis, plus eos videbis tribuere nobis, libertati nostræ, operibus nostris, quàm gratiæ divinæ. Sed de his jam antea diximus nonnihil, in capite de Vocatione, in capite de resipiscentia, & in capite de libero arbitrio: ideoque lectorem
ad

ad ea loca remittimus: Atque nunc huic doctrinæ finem imponimus.

Hactenus itaque dictum sit de loco Vocationis efficacis, qui, quod subalternos plures sub se comprehendat, inter generalissimos doctrinæ Theologicæ locos, meritò potest numerari.

FINIS.

DE MODIS QUIBVS DE-

VS AB INITIO FOEDVS

suum utrumque, humano
generi revelavit.

Q. *Quot sunt omninò modi quibus Deus iam inde à principio universam voluntatem suam, hoc est, utriusq; fœderis, & operum, & gratia, doctrinam, humano generi revelavit?*

Modi Revelationis
quot.

R. Duo sunt.

Q. *Quinam illi?*

Quinam.

R. Primus est viva vox; secūdus scriptio

Q. *Quid appellas vivam vocem?*

Viva vox
quid.

R. Primum revelationis modum, quo Deus, partim per suipsum, partim per aliorum os, universam utriusque fœderis doctrinam Ecclesiæ suæ subindè revelavit.

Q. *Quorum fuit viva vox iam inde à principio?*

Quorum
fuit.

R. Primū fuit viva vox Dei ipsius, qui modò per filium suum sub specie humanæ formæ, patribus apparentē, modò

MODI REVEL. FOED:

dò per Spiritum suum intus in animò loquutus est: Deinde fuit viva vox Angelorum: Tertiò fuit viva vox hominũ, primùm Patrum, tum Mosis & Prophetarũ, postea Iohannis Baptiste ad Christum usque: hinc fuit viva vox ipsius Christi jã in carne manifestati: postremò viva vox fuit Apostolorum Christi

Qualis *Q. An modus hic revelationis qui fuit per viam istorum omnium, quos dixisti, vocem, planè θεοπνευστος; & ab erroribus prorsus libera fuit?*

R. De viva voce Dei ipsius, Christi, & Angelorum nulla quæstio est. Quod ad homines attinet, quorum viva voce vus est Deus inde à mundo condito in revelanda voluntate sua Ecclesiæ suæ, illi quidem etsi homines peccatores erāt omnes, & ex parte tantum regeneriti, tamen in tradenda veritatis & fœderis utriusq; doctrina, sic extra ordinem gubernati sunt & afflati Spiritu Dei sancto, ut errare nequaquam potuerint.

Q. Vis ergo omnes quotquot fuerunt inde à mundo condito, per quorum os loquutus est Deus Ecclesiæ suæ, extraordinarios existisse homines, donis Spiritus sancti extraordinaria-

MODI REVEL. FOED.

dinariis instructos, & miraculis cōfirmatos?

R. Volo : Non enim libidine hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu sancto loquuti sunt sancti Dei homines. 2.Pet.21.

Q. *Quo tempore cœpit viva vox in Ecclesia?* Quando cœpit.

R. Cœpit in prima hominis creatione

Q. *Quamdiu duravit in Ecclesia viva vox Dei, & hominum, qui in veritatis doctrina tradenda errare non potuerunt?* Quamdiu durat.

R. Duravit inde à mundo condito ad Apostolorum usque decessum, quo toto tēpore nulla ferè ætas fuit, in qua nō extra ordinē excitatus est, saltē unus aliquis sanctus Dei homo, qui in tradēda veritatis doctrina errare non potuit.

Q. *Cur addis ferè? Anne fuit aliqua intermissio?*

R. Fuit quidem: Sed ego intermissiones aliquot insigniores, quæ ex Scriptura sacra colligi possunt duntaxat tibi recensebo. Primū temporibus Patrum observatur fuisse intermissio ætate Terachi qui pater fuit Abrahami: Nam is, etsi quædam fundamenta veritatis retinuit à Patribus suis sibi tradita, tamē apostasi-

MODI REVEL. FOED.

postasiam fecit, & evasit Idololatra, ut constat ex historia. Deinde intermissio fuit quo tempore populus in Ægypto ageret: nam à morte filiorū Iacobi usq; ad exitū ex Ægypto testatur Ezechiel cap. 20. populum vniversū à Deo ad Idola Ægyptiorum defecisse: denique intermissio fuit à Malachia Prophetarū ultimo, ad Iohannem Baptistam, quo toto temporis spatio nullus Propheta est excitatus: Continuatum tamen est verbum Dei in populo Iudaico per Pōtiffices & ministerium ordinarium; verū non sine corruptelis, adeò ut in adventu Christi magna ex parte jam corrupta fuerit veritatis doctrina.

Q. Annon oportet in Ecclesia Dei durare vivam vocem errori non obnoxiam ad reditum usque Christi: dixisti enim durasse vivam vocem in Ecclesia ad Apostolorum duntaxat tempora?

R. Durat quidem, fateor, in Ecclesia christi viva vox; sed nō durat viva vox; vel Dei, vel hominum extraordinariorum, quales erant Patres, Prophetæ, & Apostoli: verū hominum duntaxat ordinariorum, Pastorum, & doctorum, qui

*An duret
viva vox
theopne-
stos ad ad-
ventū vs-
que Christi*

MODI REVEL. FOED.

qui & errare possunt, & errant reipsa
quandocunq; à verbo scripto Prophe-
tico & Apostolico vel tantillū recedūt.

*Q. Atqui dedit Deus Ecclesia sua quæ
nunc est sub Christo, Spiritus sui sancti
maiores mensuram, quam unquam dedit
veteri Ecclesia: Ergo si in veteri Ecclesia vi-
va vox fuit quæ errare non potuit, quantò
magis in Christi Ecclesia viva vox erit, quæ
errare non poterit.*

*R. Verum quidem est, cum plena hac
revelatione, quæ scriptis Apostolicis cō-
tinetur, datum esse Spiritum pleniorē
Ecclesiæ Christi quæ nunc est, quàm
qui datus est veteri populo: Sed non ex
eo sequitur ita nunc gubernari illo Spi-
ritu vel Ecclesiam, vel pastores, & do-
ctores in Ecclesia, ut in veritate traden-
da nō possint omninò errare: hoc enim
donum est Spiritus sancti extraordina-
rium & temporarium. Spiritus autem
donum quod Ecclesiæ Christi datū est
post Apostolorum tempora, ordinariū
est & perpetuum, utpote sanctificatio-
nis, illuminationis, & regenerationis
donum.*

*2. Deteriori igitur loco videtur esse Ec-
clesia*

MODI REVEL. FOED:

clesia quæ nunc est, quàm fuit vetus illa Ecclesia quæ habuit vivam vocem Dei, & hominum, quæ errare non potuit?

R. Non sequitur: nam Scriptura hæc Prophetica & Apostolica, quam nunc habet Ecclesia, & non errat in docēdo, & plenissimam clarissimamque continet revelationem.

2. *Vt concedam tibi conditionem Ecclesie nostræ meliorem esse, quàm si it veteris illius quæ ante Moysis tempora exsistit, quæque solam habuit vivæ vocis traditionem, eamque imperfectam admodum & obscuram: non tamen video quî non fuerit meliori conditione Ecclesia illa quæ post Moysen duravit ad Christi usque adventum, ut quæ non modo traditionem & vivam vocem, sed etiam Scripturam habuerit Propheticam, tãquam lucernam in obscuro loco splendentem?*

R. Habuit quidem illa Ecclesia utrūque, & traditionem vivæ vocis, & scripturam, sed neutrum perfectum ac plenum. Scriptura autem ista, quam solam habet nostra Ecclesia, plenissimam continet revelationem: Præstantiorem autē oportet esse, vel unam aliquam revelationis formam quæ perfectam & plenā conti-

MODI REVEL. FOED.

cōtinet revelationem; quàm duas, quarum neutra cōtinet plenam perfectamque revelationem.

Q. At nemo est qui non dicat melius acutum iri cum Ecclesia nostra, quæ hodierno die est, si haberet vivam aliquam vocem, qua in docendo & respondendo ad omnes controversias errare non posset?

R. Habent Mosem, Prophetas, & Apostolos, hoc est, Mosis, Prophetarum, & Apostolorum scripta, & ea quidem non sufficientia tantum, sed perfectissima: ex quibus quidem si veritatem, & omnium controversiarum decisionem nō didicerint, profectò ne ex viva quidem alicujus extraordinarij hominis voce informationem aliquam accipere potuerunt, ut de hoc nihil dicam quod jam prius respondi, vivam vocem tantisper locum habuisse in Ecclesia quantisper aliquid desiderabatur ad plenam mysterij Christi manifestationē. Quod si igitur nunc locus esset vivæ voci, vel Dei vel hominis extraordinarii in Ecclesia Christi; profectò id palam argueret, nondum perfectam esse atque impletam veritatis ac mysterij Christi revelationem.

MODI REVEL. FOED.

Q. Ergo concludis post Apostolos nullam vivam audiri in Ecclesia vocem, quæ non erret?

R. Concludo.

Cur ab Adamo ad Apost. Fuit vivæ vox theopneustæ.

Q. Cur toto illo tempore quod fuit ab Adamo ad Apostolos duravit in Ecclesia viva vox errori non obnoxia?

R. Ut de voluntate Dei nihil dicam quæ vel sola debemus esse contenti, durationem hanc postulavit. primùm Ecclesiæ conditio, deinde revelationis mensura.

Q. Cur Ecclesiæ conditio?

R. Quia Ecclesia visibilis toto illo tempore, quod fuit ab Adamo ad Apostolos, & loco angustior fuit, utpote vel una familia, vel una gente conclusa, & ætate minor ac immaturior fuit: nam Ecclesia ante Christum, vel puer fuit, ut sic dicam, vel adolescens.

Q. Quid tum?

R. Ad Ecclesiam loco angustiores, & sanctos numero pauciores facilius extendit sese viva vox: & Ecclesia adhuc rudior per ætatē, & immaturior, opus habebat viva docentis voce, nō secus atq; pueri opus habent viva voce

Magistri

MODI REVEL. FOED.

Magistri qui cum ipsis quasi balbutiat. Postquam autem in adventu Christi jam satis est crudita per vivam Christi & Apostolorum vocē, Ecclesia, & jam virilem attigit ætatem; non amplius audita est viva aliqua vox, vel Dei, vel hominum extraordinariorum.

Q. Cur id postularit revelationis mensura?

R. Quia toto illo tempore, quod fuit ab Adamo ad apostolos, restabat adhuc aliquid clariùs & manifestiùs revelandum, & singulis ætatibus facta est continuò manifestior ejusdem, quod ad substantiam attinebat, doctrinæ revelatio: Quamdiu autem fuit aliquid clariùs revelandum, tamdiu oportuit durare vivam vocem: Novam enim revelationem quamcunque oportuit primùm fieri per vivam vocem.

Q. Posteaquam facta est revelatio ultima & plenissima per vivam Christi & Apostolorum vocem, an amplius audita est viva vox, vel Dei vel hominis cuiusquæ extraordinarij?

R. Nulla.

Q. Nūquid ex his quæ dixisti de causis durationis

MODI REVEL. FOED.

*Vivæ vocis
usus quis
fuerit.*

rationis vivæ vocis in Ecclesia, colligis ipsius usum, qui fuerit aliquando in Ecclesia?

R. Colligo: usus enim ejus fuit primum respectu ipsius Ecclesiæ, ut eam, & loco angustiore, & cognitione rudior, doceret: deinde respectu revelationis ut eam subinde clariorem traderet.

Q. Ex hoc quem dicis vivæ vocis usu videtur sequi revelationis eum modum, qui fuit per vivam vocem, simplicior, magisque familiarem, adeoque imperfectiorem fuisse, utpote & personis & rebus imperfectioribus convenientem?

R. Est ita ut dicis.

*Vivæ vocis
subjectum
quod.*

Q. De viva voce audi vi hætenus: nunc velim de eius subiecto aliquid ex te discere: Quid igitur traditum fuisse dicis vivæ voce toto illo temporis spatio?

R. Omnibus & singulis ætatibus, & una eademque, & tota veritatis doctrina per vivam vocem tradita fuit.

Q. Cur igitur dixisti ætate demum Apostolorum impletam perfectamque mysterij revelationem?

R. Plenitudinem illam ac perfectionem intellexi, non de substantia ipsius doctrinæ

MODI REVEL. FOED.

doctrinæ, sed de qualitate, hoc est, unus ejusdemq; Doctrinæ claritate. My-
sterium enim Christi fuit in Ecclesia,
& certo quodam modo manifestatum
fuit inde ab Adamo ad Christum & A-
postolos: sed si fiat temporum compa-
ratio, clausum fuit & absconditum om-
nibus sæculis adventum Christi ante-
cedentibus.

*Q. An per vivam vocem satis conser-
vata fuit Doctrinæ celestis puritas?*

R. Historia satis docet Doctrinam
viva voce traditam, subinde corruptam
fuisse & adulteratam.

Q. Quomodo tum instaurata est?

R. Visum est Deo per novas deinde
revelationes puritatem verbi sui collap-
si restituere, conservare, & pleniorē
ejus declarationem addere.

*Q. An sic satis est conservata doctrinæ
puritas?*

R. Ne sic quidem: ideò que visum
est Deo tandem ad vivam vocem adde-
re scriptionem.

*Q. An non sunt alia præterea addita
scriptionis causa?*

R. Sunt: scriptionem enim vivæ vo-

Viva vox
ansufficiat
ad conser-
vandā Do-
ctrinæ pur-
ritatem:
Vbi transi-
tio ad Do-
ctrinam de
scriptione.

Scriptura ad
dita vivæ
voci, & cu

ci adjungendam postulavit primùm Ecclesiæ conditio, deinde revelationis mensura.

Q. Cur Ecclesiæ conditio?

R. Quia ætate demùm Mosis, Ecclesiæ cœpit esse & loco amplior, utpote diffusa in totam gentem, & ætate major atque provectior: Nam à Mose ad Christum vsq;, fuit quasi Ecclesiæ adolescentia.

Q. Quid tum?

R. Vtrique & loci amplitudini, & ætati provectiori ac maturiori convenit scriptio: Nā & universa aliqua gens facilius scripto docetur, quàm viva voce: & ætas quæ paulò provectior est, capax est doctrinæ quæ scriptione, hoc est, revelationis modo qui non ita familiaris est & simplex, traditur: atque ex scripto mentem alicujus facilè deprehendit.

Q. Cur scriptionem adiungendam postulavit revelationis mensura?

R. Quia, cum ante Moscm revelatio fuisset exigua & obscura admodum, non dum visum est D E O eam statim scripto committere, quo quidem ipsa posteritati conservaretur. Cum verò

ætate

MODI REVEL. FOED.

ætate Moſis cœpiſſet multò clarior eſſe
revelatio, quàm antea; tum viſum eſt
Deo ſcripto eam committere, quò po-
ſteritati ipſa cōſervaretur: Quod enim
perfectius eſt & plenius, id ſolemus nos
ſcripto tradere, ad hoc vt & nobis ipſis
& poſteris conſervetur: Quod verò im-
perfectius eſt, non putamus illud dig-
num quod ſcripto commendetur &
conſervetur poſteritati.

*Q. Priuſquàm longiùs abeas, velim mi-
hi explices Eccleſiæ illas, quarum non ſemel
meminiſti, ætates?*

Digreſſio
eſt in ex-
plicatio-
nem æta-
tum Ec-
cleſiæ.

R. Explicabo.

*Q. Quotuplicem igitur ſtatuiſ Eccle-
ſiæ Dei ætatem?*

*R. Triplicem. Prima fuit ab Ada-
mo ad Moſem uſque, quæ infantia ſi-
mul & pueritia Eccleſiæ fuit. Secunda
à Moſe ad Chriſtum, quæ adoleſcentia
Eccleſiæ fuit. Tertia à Chriſto & Apo-
ſtolis ad finem uſque, quæ virilis Eccle-
ſiæ ætas dici poteſt, ſi modò compa-
retur cum præcedentibus illis ætatibus:
aliàs enim non niſi cum in cœlis cum
capite noſtro Chriſto colligendi ſumus
viri evademus.*

MODI REVEL. FOED.

Q Visne igitur Deum triam istarum ætatum in agendo cum Ecclesia sua perpetuò rationem habuisse?

R. Volo. Nam vt sic dicam, proportionaliter ad Ecclesiæ tres istas ætates attemperavit hæc tria, nempe primò revelationis mensuram. Secundò Spiritum suum sanctum. Tertiò revelationis modum.

Q Explica quæso particulatim quod dixisti?

R. Ecclesiæ infantie & pueritiæ accommodavit minimam revelationis mensuram : scilicet 1. Prima dūtaxat doctrinæ elementa. 2. Spiritus sancti portionem minimam, eam nempe, quæ reuelationi proportionalis erat. 3. vnicum tantum revelationis modum qui fuit per vivam vocem, vt qui sit infantibus ac rudioribus docendis erudiendisque aptior.

Q Intellego quæ dixisti de prima Ecclesiæ ætate: Nunc velim dicas de media, quam adolescentiam dixisti, & hæc quæ tradidisti tria ei pariter accommodes?

R. Ecclesiæ ætati mediæ accommodavit primùm maiorem revelationis men-

MODI REVEL. FOED.

menfurā. Secundò maiorem Spiritus sancti, ut sic dicam, portionem. Tertiò denique duplicē revelationis modum, viuam vocem & Scriptionem: Viuam vocem, inquā, quia adhuc rudior fuit: Scriptionem verò quia ætate fuit pro-uectior, atque ideò capax fuit aliquo modo doctrinæ scriptæ. Temperavit enim Deus inter se duos revelationis modos, & ex utroque medium quoddam revelationis genus constituit, pro ætatis ratione, quæ media fuit & quasi temperata.

Q. Dixisti de prima & secunda Ecclesiæ ætate: Nunc de tertia dicas velim?

R. Ad tertiam deniq; Ecclesiæ ætatem, quā virilem appellavi, accommodavit primū plenā revelationis mensuram. Secundò plenum Spiritus sancti donum. Tertiò denique vtrumque illum revelationis modum, & cum quidem plenam jam perfectamque revelationem comprehendentē. Viva quidem voce eam docuit certo aliquo tēpore: Hinc adjecit scriptionem Apostolicam: Postquā autem viva voce primū mysterium esset plenè revelatum,

MODI REVEL. FOED.

tum, deinde descriptioni plena illa revelatio mandata esset, jam finis impositus est vivæ voci. Mansit autem quod scriptum est, primum per Prophetas, deinde per Apostolos solum, absque viva voce quæ errare non potest.

Q Vnde sumus initium tertia ætatis Ecclesiæ?

R. Non tam ab adventu Christi & missione Apostolorum ad omnes gentes, quàm ab eo tempore quo desierunt Apostoli loqui viva voce, tam Iudæis, quàm Gentibus: Tum enim Ecclesia Catholica virilem attigit & incepit ætatem, ac tum cœpit Ecclesia mentem Dei ex solo scripto, utpote accuratiori & perfectiori quodâ revelationis modo, duntaxat intelligere ac discere. Tēpus igitur quod fuit ab adventu Christi ad discessum usq; Apostolorum, transitus quasi erat à media ad tertiam & virilem Ecclesiæ ætatem.

Q Hæreo de causis addita ad vivam vocem descriptionis, deque singulis Ecclesiæ ætatibus: Nunc de descriptione velim mihi ordine tradas aliquid?

R. Faciam.

Quid

MODI REVEL. FOED.

Q. Quid igitur vocas scriptiōnem?

Scriptio
quid.

R. Scriptiōnem voco, secundum revelationis modum quo Deus, vel per suam ipsius, vel per aliorum hominum, scilicet, extraordinariorum manus ea revelavit, quæ jã prius viva voce, hoc est, primo illo revelationis modo sunt tradita.

Q. Quinam igitur fuerunt, qui iam inde à principio scripserunt?

Quorum
fuit.

R. Primum ipse Deus, deinde homines, Moses, Prophetae, & Apostoli.

Q. An modus hic revelationis qui fuit per scriptiōnem errori non est obnoxius, perinde ut modus ille qui fuit per vivam vocem?

Qualis fuit

R. Ita est, nam de Dei ipsius scriptiōne nulla quæstio est: Homines verò sic extra ordinem afflati sunt & gubernati Spiritu sancto, ut in scribendo errare nequaquam potuerint.

Q. Quando demum ceptum est scribi?

Quando
cepit.

R. Ætate Moſis.

Q. Quamdiu duravit in Ecclesia scriptio?

Quamdiu
duravit.

R. Duravit quidem scriptio, hoc est

MODI REVEL FOED.

est ipse scribendi actus à Mose ad Apostolos usque: quo toto tempore nulla ferè ætas fuit in qua non extra ordinem excitatus est, saltem vnus aliquis, qui in tradenda per scriptum veritatis doctrina, errare non potuit.

Q. Aliter sentis de ipsa Scriptura atque de descriptione siue scribendi actu?

R. Sentio: nam Scriptura ipsa, siue id quod jam scriptum est à Mose, Prophetis, & Apostolis, etiam nū durat in Ecclesia, & durabit ad secundum usque Christi adventum.

Q. An igitur non sine intermissione duravit scriptio in Ecclesia à Mose ad Apostolos?

R. Ita quidem est: nam constat toto illo tempore, quod fuit à Malachia ad Iohannē Baptistam nullum excitatum fuisse, vel Prophetam, vel scriptorem aliquem θεοπνευστον, nam Machabæorum scriptura θεοπνευστος non est, ut postea videbimus.

Q. Dixisti scripturam durasse ad Apostolorum tantum tempora, an non oportet eam durare in Ecclesia ad finem usque.

R. Ut post Apostolos nulla audir

Annon du-
ret Scrip-
tio Theo-
pneustos ad
reditum
usque Chri-
sti

tur

MODI REVEL. FOED.

etur viva vox in Ecclesia, quæ sic per Spiritum sanctum gubernatur ut omninò errare non possit: ita post Apostolos nihil scribitur in Ecclesia quod *θεοπνευστος* meritò vocari potest.

Q. Quid igitur sentis de tot scriptis hominum piorum & doctorum, qui post Apostolorum illa tempora, in Ecclesia usum non mediocrem subinde in lucē exiverunt?

R. Idem planè sentio de scriptis Pastorum & Doctorum in Ecclesia, quod sentio de eorundam viva voce: nempe, utrumque erroribus obnoxium esse, & neutrum sic gubernari à Spiritu sancto, ut in tradenda veritate errare omninò non possit.

Q. Ergo videtur Ecclesie conditio quæ est post Apostolorum tempora, non ita bona esse: ut quæ neque vivam vocem, ut iam prius dixisti, neque scriptionem habeat, ut nunc dicis, hominum certè eorum qui in tradenda veritate errare non possunt?

*R. Habet Scripturâ Prophetica & Apostolica, quæ, quoad substantiam revelationis, plena est: quoad verò qualitatem modi revelationis, *θεοπνευστος*; est & errori non obnoxia: ex qua
Scrip-*

MODI REVEL. FOED.

Scriptura quicumque non discunt omnia quæ ad fidem & salutem sunt necessaria, profectò illi ne ex ore quidem Dei ipsius, coram loquentis & vivam edentis vocem, doctrinam fidei & salutis essent excepturi.

Cur duravit Scriptio à Mose ad Apostolos.

Q. Cur toto eo tempore, quod fuit à Mose ad Apostolos, duravit in Ecclesia scriptio?

R. Durationis eadem causæ sunt quæ scriptionis ad vivam vocem additæ: Nam durationem illam postulavit, & Ecclesiæ conditio, & revelationis mensura.

Q. Cur Ecclesiæ conditio?

R. Quia Ecclesia continuò auctior facta est, & numero, & cognitione.

Q. Quid tum?

R. Major hominum numerus & cognitio maturior postulant scriptionem.

Q. Cur revelationis mensura?

R. Quia revelatio subinde clarior evasit ad Christi & Apostolorum usque tempora, quibus demùm temporibus perfecta est & completa. Oportuit autem scripto mandari clariorem & pleniorē quamq; revelationem ad hoc

MODI REVEL. FOED.

ut firmiter conservaretur, & posteris traderetur.

Q. *Ex his colliges scriptio- nis in Ecclesia continuatae usum?*

Scriptio-
nis usus
quis fuerit

R. Colligam.

Q. *Quis igitur usus fuit?*

R. Ut nihil de puritatis conservati-
one dicam, usus fuit primum respectu
ipsius Ecclesiae, ut eam jam ampliorem
loco, & cognitione perfectiorem doce-
ret, Deinde respectu revelationis ipsi-
us ut eam pleniorē & clariorem com-
prehenderet atque conservaret.

Q. *Ex hoc, quem tradis, Scripturae usu
videtur sequi revelationis hunc modum, qui
est per scriptio- nem, perfectiorem esse aliquā-
tō & sublimiorem, utpote & personis & re-
bus perfectioribus convenientem?*

R. Est quidem ita ut dicis.

Q. *De ipsa scriptio- ne audi- vi: Nunc ve-
lim de subie- cto scriptio- nis, et de re ipsa scrip-
to tradita, aliquid mihi exponas?*

Scriptio-
nis subje-
ctum
quod?

R. Idem scriptum est quod viva
prius traditum fuit.

Q. *Velim mihi ordine dicas de subiec-
to scriptio- nis, primum Dei, deinde hominū,
Mosis, Prophetarum, & Apostolorum.*

MODI REVEL. FOED:

R. Dicam.

Scriptum
Dei.

Q. Quid igitur scripsit Deus?

R. Summam doctrinæ foederis operum & legis, quam ipsam primùm viva voce tradiderat Patribus, & Mosi.

Scriptum
Mosis.

Q. Quid scripsit Moses?

R. Totam doctrinam celestem, quā partim à Patribus per traditionem acceperat, partim à Deo ipso loquente ipsi ore ad os (vt cum Scriptura loquar) audiverat: partim à Spiritu sancto per afflatum internum didicerat: partim denique quæcunque sibi & populo toto vitæ suæ tempore per annos 120. contigerant: hæc omnia in literas redegit, & populo exhibuit.

Q. An igitur à Mose scriptum est quicquid doctrinæ veræ traditum fuerat iam inde à mundo condito?

R. Nihil omissum est à Mose veræ doctrinæ, quod vnquam traditum fuerat, vel de fide, vel de bonis moribus. Nam inde ab initio tradita fuit omnibus ætatibus vna eademq; & tota, quoad substantiam, veritatis doctrina. Discrimen tantū fuit in revelationis mensura, hoc est, in accidente: Hæc autem doctrina

MODI REVEL. FOED.

doctrina eadē & tota, à Mose primū viua voce tradita est apertius & clarius, quā vnquam antea, deinde scripto commissa est.

Q. Quid scripserunt Propheta post Moſem excitati, ſinguli ſuo tempore atque ordine?

Scriptum
Prophe-
tarum.

R. Idem & totum quoad ſubſtantiam quod ante ipſos Moſes ſcripſerat; tantū in hoc diſcrimē fuit, quòd quiſque ex diuina reuelatione addebat interpretationem illuſtriorem, prout Lucifer ille noui Teſtamenti magis magisque appropinquabat.

Q. Quid ſcripſerunt poſt Prophetas Apoſtoli?

Scriptum
Apoſtolorum.

R. Idem & totū quod inde à condito mundo omnibus ætatibus ante ipſos, & viua voce traditum, & ſcriptum fuerat, primū viva voce tradiderunt, deinde ſcriptis commendarunt.

Q. Nullum ne ſtatuis diſcrimen inter ſcripta Prophetica & Apoſtolica?

Scripti
Propheti-
ci & Apo-
ſtolici
diſcri-
mina.

R. In re & ſubſtantia nullum, in rei claritate & accidente magnum: Continet enim Scriptura Apoſtolica reuelationem myſterij, inde à mundo condi-

MODI REVEL. FOED.

to multò clarissimam & plenissimam.

Duorum
revelatio-
nis modo-
rum com-
paratio.

Q. Audiui de utroque revelationis modo extra comparisonem spectato: Nunc velim inter se vivam vocē & scripturam compares, ut ex hac comparisonem appareat utra maioris sit dignitatis atque auctoritatis?

*R. Comparisonem duorum modorum inter se faciam. Comparantur viva vox & scriptura vel in substantia & in re ipsa quæ his modis revelatur, vel in ipsis revelationis modis. Si comparatio fiat in re, jam utriusque æqualitas est, cum res sit eadem utrobique: Sin revelationis modos inter se compares, profectò non potest negari vivæ voci locus prior ac dignior, cum viva vox & antiquior tempore fuerit, & organis prior sit (os enim organon prius ac dignius est manu) & magis accommodata sit ad captum rudiorum, ac familiarior docendi ratio. Quamquam sunt quoque in quibus scriptio vivam vocem antecellat: est enim perfectior & accuratior quidam revelationis modus perfectioribus docendis conveniens, & firmior veritatis custos. Non est negandum in-
terea*

terea utrumq; inter se parem esse aliis respectibus: idem enim & loquuti sunt, & scripserunt, & eodem modo, nempe & acti a spiritu sancto, atq; inspirati a Deo. 2 Pet. 1. 21. 2 Tim. 3. 16. Denique postquam jam cessavit viva vox, ex Dei voluntate, scriptio in ejus locum est surrogata, adeo ut tota illa dignitas quæ vivæ vocis fuerat jam merito scriptiōis sit habenda.

Q. Visne igitur scriptiōem hanc Prophetiā & Apostolicā a nobis eodem dignitatis loco habendam quā a superioribus & a tibi habitā est ipsa vivā Dei & hominum extraordinariorum vox?

R. Volo, & in hoc revelationis modo solo tanquam θεοπνευστος lubens acquiesco, tantisper dum vocem illam Christi servatoris vivam, longēq; suavissimā audiero in illustri ipsius adventu, cum dicet iis qui ad dexteram ipsius erunt, Venite benedicti Patris mei; possidete regnum paratum vobis a jactis mundi fundamentis. Huic sit omnis gloria in omnia secula.

Amen.

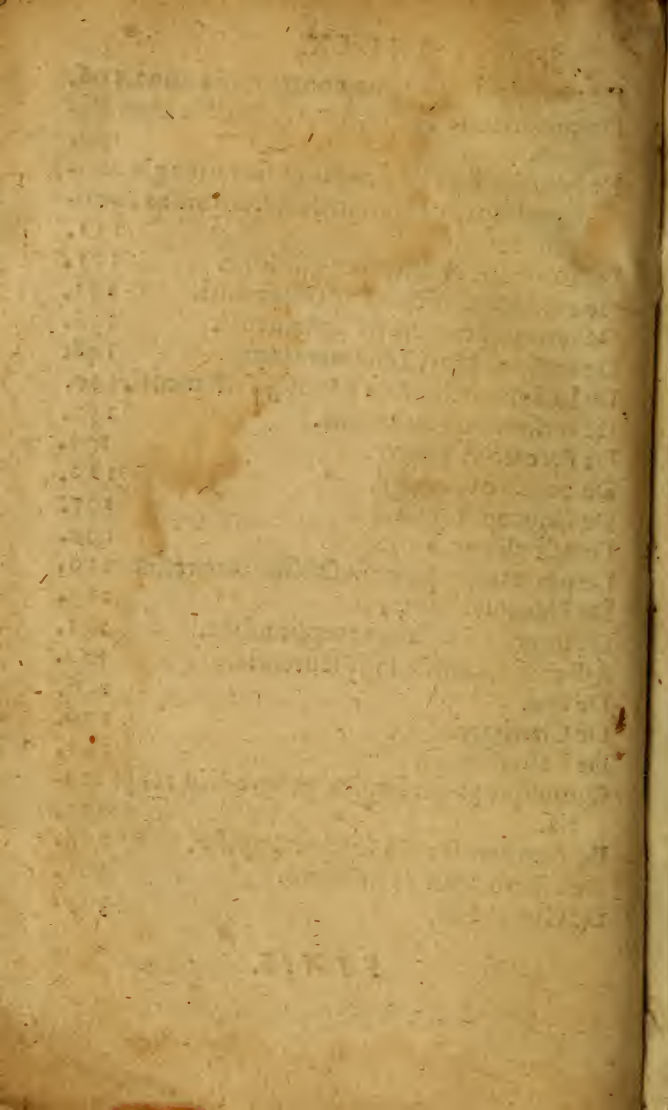
INDEX CAPITUM.

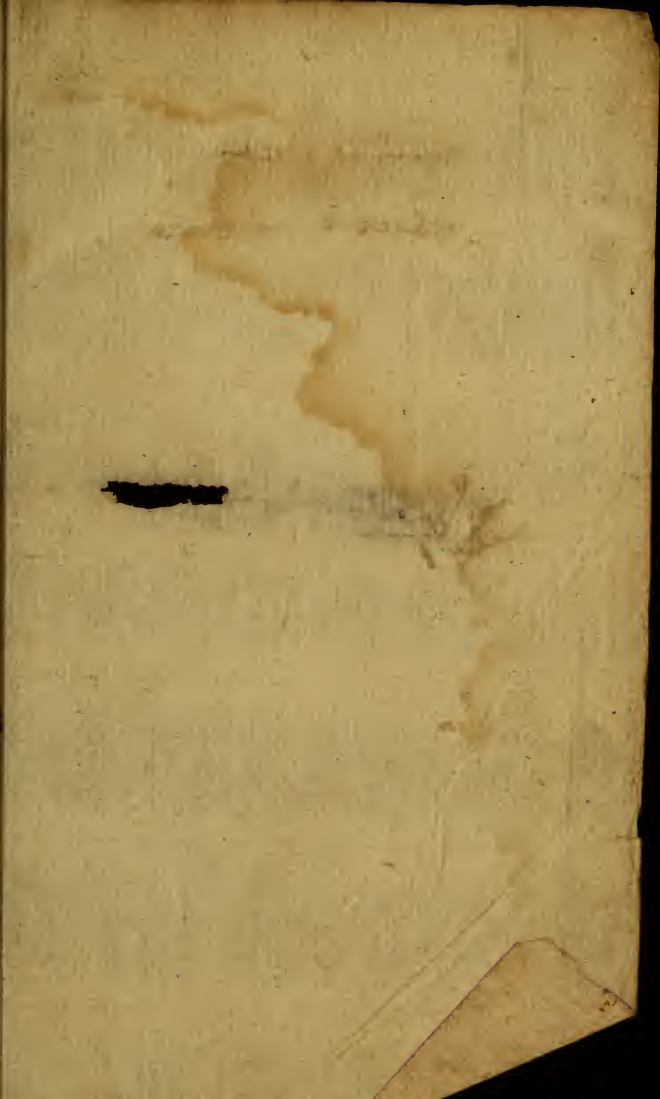
<i>Methodus locorum Theologiae communium praefixa tractatus.</i>	
<i>De Vocatione efficaci.</i>	<i>pag. 1.</i>
<i>De Verbo Dei sive facere in genere, et de facere operum in specie.</i>	<i>pag. 3.</i>
<i>De facere gratuita.</i>	<i>16.</i>
<i>De iis qui sunt sub facere Dei comprehensi</i>	<i>39</i>
<i>Comparatio nostrae et Adversariorum sententiae de facere hoc utroque.</i>	<i>45.</i>
<i>De Verbo sive facere Dei scripto.</i>	<i>55.</i>
<i>De numero controversiarum quae sunt de Verbo scripto: deq; prima Controversia, An Scriptura sit Dei verbum.</i>	<i>58.</i>
<i>Qui constat Scripturam esse Verbum Dei</i>	<i>65.</i>
<i>De Scripturae Sacrae prima proprietate, de qua Controversia tertia.</i>	<i>77.</i>
<i>De secunda proprietate Scripturae, de qua controversia quarta.</i>	<i>81.</i>
<i>De tertia Scripturae Sacrae proprietate, de qua Controversia quinta.</i>	<i>87.</i>
<i>De proprietate quarta, controversia autem sexta.</i>	<i>92.</i>
<i>De proprietate Scripturae Sacrae quinta controversia autem septima</i>	<i>97.</i>
<i>De proprietate sexta, Controversia octava.</i>	<i>102.</i>

INDEX.

De proprietate septima, controversia nona.	106.
De proprietate octava, controversia autem decima.	109.
De quaestionibus de Scriptura sacra magis accidentalibus, ac primum de libris quibus continetur Scriptura.	111.
De authentica Bibliorum editione.	121.
De editione Græca Novi Testamenti.	131.
De versionibus Veteris Testamenti.	138.
De versione Novi Testamenti Syra.	148.
De Latinis versionibus utriusq; Testamenti.	149.
De versionibus vernaculis.	153.
De Peccato in genere.	171.
De peccato originali.	180.
De Concupiscentia,	197.
De actuali peccato.	199.
De peccato in Spiritum sanctū cōtroversia.	210.
De Fide justificante.	217.
De improprijs Fidei acceptionibus.	231.
Adversariorum de Fide sententia,	244.
De Spe.	266.
De Charitate.	276.
De Resipiscentia.	281.
Quousque possit impius progredi in resipiscentia.	292.
De Pœnitentia quid sentiant Papistæ.	296.
De Libero arbitrio humano.	301.
De Gratia Dei,	319.

FINIS.

1810

1810

